

PAVEDØMMET I BIBELEN OG HISTORIEN

Av

Pastor Dr. teol. J. van der Burg
Stavanger 1979

INNHOLD:

Innledning

Art. I. Om Peters primat

§ 1. Den høytidelige forutsigelse av Peters primat

§ 2. I hele sitt offentlige liv forberedte Jesus Peter til den lederstilling Han ville gi ham

§ 3. Jesus forutsa på nytt Peters primat under den siste nattverd

§ 4. Den høytidelige innsettelse

§ 5. Peter utøvde primatet etter Jesu himmelfart

§ 6. Peters primat ble anerkjent av de andre apostler

Også Paulus anerkjente Peters primat

Forgjeves søker protestantene noen innvendinger mot Peters primat i galaterbrevet.

§ 7 Bibelens beretning om Peters fengsling (Ap. Gj. kap. 12) vitner om at både de troende og kristen dommens motstandere anså Peter som Kirkens overhode

Art. II. Etter Jesu vilje skulle Peter ha etterfølgere i sitt embete som Kirkens overhode

Art. III. Peters etterfølgere er biskopene av Roma

Om Peters opphold og martyrdød i Roma

Om pavevalget i tidens løp

- Oldkirkens vitnesbyrd om den romerske biskops primat:

- Clemens Romanus

- Ignatius av Antiokia

- Ireneus

- Fra de eldste tider av ser vi biskoper og teologer fra de mest forskjellige kanter av den kristne verden reise til Peters Stol i anledning av religiøse spørsmål

- Et bevis på den romerske biskops primat er pave Viktors (189-198) inngripen i striden om påskefesten.

- Pavedømmet har alltid vært den klippe som hindret at kjetterier fikk makt over Kirken

- Om den romerske biskops primat vitner også de stadige (men forgjeves) forsøk vranglærerne gjør de for å få paven på sin side, overbeviste som de var at de ved å vinne ham lett ville kunne vinne hele kristenheten

- Den romerske biskop var den høyeste appellinstans i stridigheter om bispestoler

- Pavens omsorg for de nødlidende menigheter hele verden over vitner om at de var seg bevisst å være alle kristnes far

- Vitnesbyrd av oldkirkens store teologer

- Kirkemøtenes vitnesbyrd om pavens primat

- Pavedømmets opprinnelse kan ikke forklares ved Romas politiske maktstilling eller ved noen annen naturlig faktor

- Den greske kirkes forhold til pavedømmet

- Årsakene til det greske skisma

Art. IV. Om pavens ufeilbarhet

§ 1. Hva vil det si at paven er ufeilbar?

§ 2. Dogmet om pavens ufeilbarhet er ikke noen ny lære

§ 3. Aldri har noen pave definert en vranglære

§ 4. Dogmet om pavens ufeilbarhet hemmer hverken den personlige tenkning eller fremskrittet av den teologiske vitenskap

§ 5. Betyr ikke den pavelige ufeilbarhet en altfor stor opphøyelse av et menneske?

Art. V. Pavedømmets historie vitner om at Kristus er med sin Kirke

Art. VI. Hva menneskeheten skylder pavedømmet

§ 1. Pavenes innsats til fremme av hedningemisjonene

§ 2. Pavene har beskyttet Europa og den kristne sivilisasjon mot barbarene

§ 3. Pavene har beskyttet kristendommen og folkenes frihet mot statstyranniet

§ 4. Pavene har hatt en viktig andel i avskaffelsen av slaveriet og i kampen for arbeidernes rettigheter

§ 5. Pavene har reddet familielivet ved sitt modige forsvar av den kristelige ekteskapsmoral

§ 6. Pavenes arbeid for freden

§ 7. Pavenes store innsats for kunsten og vitenskapen

INNLEDNING

Jesus er ikke kommet til verden for å sette i gang en løs religiøs bevegelse. Av mange steder i den hellige Skrift fremgår at Han ville forene de troende til et samfunn (en "kirke", et "rike", en "hjord", et "legeme"), hvor alle har "én trø" (Ef. 4, 5; Joh. 17, 20-23; Rom. 1, 12). Jesus er den "store hyrde" (Hebr. 13, 20; Esek. 37, 24, 25), "fredsfyrsten" (Es. 9, 6), som skulle "samle Guds barn til ett" (Joh. 11, 52), "bringe dem sammen som får i en kve" (Mik. 2, 12). Han vil enhet i troen, "for at vi ikke skal være umyndige barn og la oss kaste og drive om av enhver lærdoms vind" (Ef. 4, 13-14). Kristi rike skal ikke være oppdelt i sekter, fordi "Gud er ikke forvirringens Gud, men fredens Gud" (1. Kor. 14, 33), og "hvert rike som er splidaktig med seg selv, blir ødelagt" (Luk. 11, 17).

Til grunnleggelsen og utbredelsen av sin kirke innsatte Jesus apostlene, som inntil verdens ende fortsetter sitt lederskap gjennom de biskoper som har sin sendelse fra dem (ved den apostoliske suksesjon). [Angående bispeembetet og nødvendigheten av den apostoliske suksesjon henvises til vår avhandling: "Kirken".]

Men for at biskopene kan opprettholde Kirkens enhet, er det nødvendig at de selv danner en innbyrdes enhet. Og dette er bare mulig ved at én blant dem har den øverste ledelse. I hvert samfunn må det være én som står i spissen (konge, president, formann, direktør, general for en armé, kaptein for et skip, osv.). Og fremfor alt er dette påkrevet i et verdensomfattende trossamfunn, hvor enheten skal bevares blant så mange styrere (biskoper). Erfaringen viser at pavedømmet er uunnværlig for den kirkelige enhet. Og siden Jesus vil at det skal være en kirkelig enhet, hvorfor skulle det da være vanskelig å tro at Jesus har innstiftet pavedømmet?

Vi kristne, som tror på Inkarnasjonens mysterium, nemlig at Guds Sønn er blitt menneske, må ikke forundre oss over at Han har gitt sitt rike formen av et menneskelig samfunn. Kristi rike er nok ikke av denne verden, dvs. av politisk art (dets opprinnelse og formål er overjordisk). Men det skal være et rike i verden med menneskelige styrere, og for enhetens skyld vil Kristus også bruke det menneskelige middel at én av styrerne står over de andre.

Pavedømmet er ikke i strid med at Kristus selv er "hodet for Kirken" (Kol. 1, 18). Han er Kirkens usynlige overhode. Men for at biskopene kan være enige i troen trengs det et synlig overhode, som de alle må stå i forening med. Pavedømmet innskrenker ikke Kristi makt, men er - i likhet med alle kirkelige embeter - bare et middel Han bruker til å utøve sin styremyndighet.

Pavedømmet og Kirken kan ikke skilles fra hverandre. Derfor er spørsmålet om pavedømmet et av de mest brennende spørsmål i den kristne religion. "Læren om den romerske biskops primat (dvs. overherredømme) over hele Kirken - således skriver den kjente engelske konvertitt William Palmer - er akselen, som alle andre kontroversspørsmål mellom den romerske Kirke og de øvrige kirker beveger seg omkring."

At Jesus har innstiftet pavedømmet, vil vi bevise i følgende punkter:

1. Jesus har gitt Peter primatet blant apostlene.
2. Peters primat var ifølge Jesu vilje en blivende institusjon, m. a. o. Peter skulle ha etterfølgere i sitt embete som Kirkens overhode.
3. Arvtagerne av Peters primat er de romerske biskoper.

Deretter vil vi nærmere forklare meningen med den katolske lære om pavens ufeilbarhet og svare på de innvendinger som ut fra fornuften og historien rettes mot pavedømmet.

Til slutt følger en oversikt over pavedømmets store fortjenester for menneskeheten.

ART. I - OM PETERS PRIMAT

Det finnes få sannheter som Bibelen lærer så tydelig som Peters primat. Ved et høytidelig løfte har Jesus forutsagt at Han ville gjøre Peter til Kirkens overhode. I hele sitt offentlige liv forberedte Han Peter til den lederstilling Han ville gi ham. Den høytidelige innsettelse fant sted kort før Jesu himmelfart. Etter Jesu himmelfart opptrådte Peter faktisk som Kirkens overhode og ble som sådan anerkjent av de andre apostler og folket.

§ 1.

Den høytidelige forutsigelse av Peters primat.

Lenge før Jesus innsatte Peter som Kirkens overhyrde, utpekte Han ham på en høytidelig måte i overvær av de andre apostler til den lederstilling Han ville gi ham. Det skjedde i Cæsarea-Filippi (sml. Matt. 16. 13 fig.). Jesus forberedte seg til denne viktige handling ved bønn (Luk. 9, 18), liksom Han hadde forberedt seg ved bønn da han valgte sine første biskoper, apostlene (Luk. 6, 12).

Anledningen var Peters bekjennelse av Jesu guddom. Matteus beretter det på følgende måte:

"Da Jesus var kommet til landet ved Cæsarea-Filippi, spurte Han sine disipler og sa. Hvem sier menneskene at Menneskesønnen er?"

"De sa: Noen sier Johannes Døperen, andre Elias, andre igjen Jeremias eller en av profetene."

"Han sa til dem: Men dere, hvem sier dere at jeg er?"

"Da svarte Simon Peter og sa: Du er Kristus, den levende Guds Sønn" (v. 13-16).

Alle evangelister (Matteus, Markus og Lukas) fremhever at det var bare Peter som svarte på det siste spørsmål. De unngår uttrykket "og de svarte og sa", som de ellers flere ganger bruker også i tilfeller at bare én talte (sml. Matt. 21, 20 med Mark. 11, 21; og Matt. 14, 17 med Joh. 6, 8). Mens de andre apostler forble tause, bekjente Peter i kraft av en særlig åpenbaring at Jesus er Messias, og angav samtidig den egentlige grunn til at Han er Messias, nemlig det faktum at Han er "Sønnen til Gud" (ho huioi tou theou), dvs. Guds enbårne og derfor sanne Sønn. Av v. 20, hvor Jesus byr sine disipler ("strengt" ifølge Mark. 8, 30 og Luk. 9, 21) "at de ikke skulle si at Han var Messias", kan vi slutte at apostlene før Peters bekjennelse ennå ikke hadde vært fast overbevist om at Jesus var Messias, eller at de ennå ikke så godt hadde forstått den egentlige betydning av hans messianske verdighet.

NB: Visstnok hadde apostlene fra begynnelsen av fulgt Jesus i den håpefulle forventning at Han var den forjettede Messias. Men deres tro var ennå svak. Ved flere anledninger viste det seg at "deres hjerte var forstokket" (Mark. 6, 52). Til forklaring av dette må vi huske at Jesus - for ikke å fremkalle en politisk folkebevegelse som følge av de falske forestillinger mange hadde om den forjettede Messias - særlig i den første tid var meget tilbakeholdende med sin Messias-tittel. Bare litt etter litt åpenbarte Han at Han var Messias, idet Han samtidig ville bibringe sine disipler det rette begrep om sin messianske verdighet, nemlig at Han er Guds Sønn. Opplyst ved en særlig åpenbaring, var Peter den første av apostlene som kom til full visshet, og det var ved hans bekjennelse at de andre fikk visshet.

"Og Jesus svarte og sa til ham: Salig er du, Simon, Jonas' sønn; for kjed og blod har ikke åpenbart deg det, men min Fader som er i himmelen".

"Og jeg sier deg: Du er Peter (= klippe), og på denne klippe vil jeg bygge min Kirke, og helvetes porter skal ikke få makt over den".

"Og jeg vil gi deg nøklene til himmelriket, og hva som helst du binder på jorden, skal være bandet i himmelen; og hva som helst da løser på jorden, skal være løst i himmelen" (v. 17-19).

Angående disse ord må vi for det første legge merke til hvor sterkt Jesus betoner at de ikke er rettet til alle apostler, men til Peter alene. Jeg sier deg, at du (su = du med ettertrykk, da pronomenet på gresk allerede er inneholdt i verbet) er ...Og jeg vil gi deg osv." Jesus nøyer seg ikke med å antyde Peter ved pronomener; Han nevner dessuten hans navn "Simon" og tilføyer (for å skjelne ham fra Simon Kananiteren) hans fars navn "Jonas" (en forkortelse av navnet Johannes).

Ordene er et svar på Peters bekjennelse. Etter at Peter hadde sagt hvem Jesus var, ville Jesus på en høytidelig måte åpenbare hvem Peter var (hva Peter var kalt til).

Jesus, som pleide å tale i lignelser, gjør også her sin mening klar ved hjelp av bilder. Han sammenligner sin Kirke (sitt trossamfunn) med en bygning. Og Peter skal for hans Kirke være det som en klippe er for en bygning. På samme måte som en klippe holder en bygning oppe og sammen, må Peter opprettholde den kirkelige enhet. Dette kan ikke fortolkes på annen måte enn at Jesus ville gjøre ham til Kirkens overhode, som med bindende og derfor ufeilbar autoritet kunne avgjøre trosspørsmål. Fundamentet for et samfunn er autoritet. Men til å holde et trossamfunn sammen kreves en ufeilbar autoritet.

I kraft av det læreembete Jesus grunnla i Peter, står Kirken fast, så helvetes porter aldri kan få makt over den. Helvetes (eller dødsrikets) "porter" er et orientalsk uttrykk for helvetes makter ("den som har dødens velde, det er djevelen" - Hebr. 2, 14). Med sitt guddommelige blikk så Jesus i fremtiden alle angrep av infernalske makter (kjetterier, forfølgelser, løgn) mot den katolske Kirke, som står fast på pavedømmets klippe.

NB. De protestantiske bibeloversettelser bruker ofte ordet "menighet" istedenfor "kirke". i og for seg spiller det ingen rolle hvilket av de to navn vi kaller Kristi trossamfunn med. At vi likevel ikke liker ordet menighet, er fordi det kan virke forvirrende for enfoldige mennesker, som kunne tro at Jesus har innstiftet noe annet enn det vi mener med kirke (nemlig et trossamfunn). Nettopp teksten hos Matteus viser klart at Jesus har villet forene de troende til en samfunnsmessig enhet (en bygning), som holdes sammen ved en øvrighet.

Ordet "ekklesia" således som det lyder i den greske bibeltekst, har i alle andre språk den samme betydning som det norske ord "kirke". Sml. det latinske "ecclesia" det italienske "chiesa" det franske "église" osv.

Merkelig nok har protestantene bibeholdt ordet "kirke" i den apostoliske trosbekjennelse, som på originalspråket har det samme bibelske ord "ekklesia".

Klippesymbolet betyr Peters embete som øverste lærer. Men Peter skulle også forestå sakramentforvaltningen og det kirkelige styreembete (lovgivningen). Dette uttrykker Jesus særlig ved de to følgende bilder: Jeg vil gi deg nøklene til himmelriket, og hva som helst du binder osv."

"Himmelriket" er (som det fremgår ved sammenligning av mange tekster hos Matteus med parallellstedene hos de andre evangelister) ensbetydende med "Guds rike". For Guds rike på jorden, nemlig Kirken, som Jesus i det forrige vers har sammenlignet med et hus, skulle Peter ikke bare være klippen. Han skulle også være husfar, dvs. den som eler nøklene. og som derved råder over Kirkens nådeskatter. Sml. angående dette bilde Es. 22, 21-22, hvor det sies om "overhoffmesteren" Eljakim: "Han skal være en far for Jerusalems innbyggere og for judas hus. Og jeg vil legge nøklene til Davids hus på hans skulder, og han skal lukke opp, og ingen lukke til, og lukke til, og ingen lukke opp". På samme måte ble Peter innsatt til far og overhoffmester i Kristi hus, Kirken, til å forestå forvaltningen av Kirkens nådeskatter, sakramentene. Nøklemakten omfatter også makten til å utelukke (ekskommunisere) fra Kirken de uverdige.

Ordene "Hva som helst du binder . . . og løser osv." uttrykker særlig Peters myndighet som lovgiver. Jødene brukte dette uttrykk i betydningen av å pålegge og oppheve forpliktelser (sml. Matt. 23, 4). De forskrifter som Peter gav, var for de troende bindende i samvittigheten. Hva han erklærte for forpliktet eller tillatt, måtte ansees å være pålagt eller tillatt av Gud i himmelen.

NB.: Ordene "Hva som helst dere binder osv." sa Jesus ved en annen anledning til hele apostelkollegiet. Alle apostler skulle nemlig være styrere. Men av Matt. 16, 19 hvor Jesus retter ordene til Peter alene i de andre apostlers nærvær, må vi nødvendigvis slutte at Peter skulle være den øverste styrer. Det er på samme måte som når en konge overdrar kommandoen til sin general og en annen gang til sin stab. De andre apostler måtte utøve sitt styreembete under Peters ledelse og kunne aldri binde eller løse noe mot Peters vilje.

Således er det heller ikke i strid med Peters klippeembete (som øverste lærer), at Bibelen kaller apostlene de troendes "grunnvoll" (Ef. 2, 20). Det læreembete alle apostler fikk, måtte de utøve under ledelse av Peter, som alene fikk navnet "klippe". "Grunnvollen må legges på klippen" for athuset skal stå urokkelig (Luk. 6, 48).

Det kan vanskelig tenkes sterkere uttrykk til å fremheve Peters forrang enn de ovennevnte bilder. Alle forsøk fra protestantenes side på å bortfortolke Jesu ord, har vært forgjeves.

Således påsto Luther at Jesus ved ordene "og på denne klippe vil jeg bygge min Kirke" antydte seg selv. [*Sml. hans skrift "Wider das Papstthum zu Rom vom Teufel gestiftet", der han betegner denne fortolkningsmåte som den eneste riktige: "Der Herr will sagen: Auf diesen Fels, d.h. auf mich Christum will ich meine ganze Christenheit bauen ... Das ist der einfältige, einige, gewisse Verstand dieser Worte, und kann kein anderer sein, wie die Worte klärlich oder gewaltiglich geben" (Ert. Ausg. XXVI s. 110).*]

Denne fortolkning er i strid med enhver sunn eksegesi, og er nå oppgitt av praktisk talt alle protestanter. Når Jesus først høytidelig erklærer at Simon er "klippe" (Peter), da må de følgende ord "på denne (tautéi) klippe", uten at det tilføyes noen annen bestemmelse, nødvendigvis forstås om den nettopp omtalte klippe, liksom det også er Peter som Jesus straks etterpå lover å gi nøklene til himmelriket, og makten til å binde og løse hva som helst. Det påpekende pronomen "tautéi" er det alminnelig brukte for å henvise til noe forutgående. For å peke på seg selv ("denne her" i motsetning til "den der") måtte Jesus ha brukt "téide"; dessuten kunne vi da ha ventet konjunksjonen "men" istedenfor "og" ("Du er nok klippe, men på denne klippe her, nemlig på meg, vil jeg bygge min Kirke"). Og hvor meningsløst ville ikke det hele være etter den forutgående saligprisning?

De protestanter som skjelnnet mellom Peter" og "denne klippe", pleide å henvise til den greske tekst, som bruker to forskjellige ord: Petros" og petra". Petros betyr da ifølge dem "stein" mens petra betyr "klippe". Men dertil bemerkes at det i det aramaiske språk, som Jesus brukte og som Matteusevangeliet opprinnelig er skrevet i, er brukt ett og samme ord, nemlig "kefa" så at teksten har lydt: "Du er kefa, og på denne kefa osv." (sml. Joh. 1, 42 "Du skal hete Kefas, det er utlagt: Peter"; se videre 1 Kor. 1, 12; 3, 22; 9, 5; 15, 5; Gal. 2, 9. 14). At det i den greske oversettelse anvendes to forskjellige ord, kommer bare av at det feminine ord "Petra" ikke var passende som egennavn for en mann. Derfor valgte man ordet "Petros" som - om enn mindre alminnelig - også i det profane språk brukes i betydningen av klippe. I det annet ledd bibeholdt oversetteren det mer alminnelige "petra" som det mest skikkede til å forklare betydningen av Peters navn. Det er også for å unngå den feminine endelse "a" at den greske tekst gjengir det aramaiske ord "Kefa" som "Kefas".

At Jesus gav Simon navnet "klippe" er ikke i strid med 1 Kor. 10, 4.- "Klippen (som jødene drakk av) var Kristus". Jesus er og forblir den egentlige kilde til all sannhet og nåde. Han er klippen for hele Kirken, også for pavedømmet, som er ufeilbart i kraft av hans guddommelige bistand. "Peter er ikke klippe i samme betydning som Kristus er det ... For Jesus meddeler sine verdigheter uten å gi dem fra seg. Det Han gir, beholder Han. Han er prest og gjør til prester; Han er klippe og gjør til klippe; Han gir sine tjenere det Han selv eier" (Hom. De poenitentia, 4, som tilskrives Basilius).

Således er heller ikke Peters nøklemakt i strid med Kristi makt til å lukke opp og å lukke til (Åp. 3, 7). Nettopp fordi Kristus er "husets Herre" kunne han gjøre en til "dørvokteren" blant de tjenere, som Han overgav styret over sitt hus (Mark. 13, 34).

Andre protestanter har for å bortfortolke Peters primat påstått at den klippe Jesus ville bygge sin Kirke på, betyr Peters bekjennelse av hans guddom. Også denne oppfatning er uholdbar. Uttrykkelig sier Jesus til Simon, at han er klippe ("jeg sier deg: Du er klippe"), liksom det også er Peter selv, og ikke hans trosbekjennelse, Jesus lovt å gi nøklene til himmelriket. Peters trosbekjennelse var bare anledningen til at Jesus lovt. å gjøre ham til Kirkens klippe.

Peter skulle selv være klippe, men selvfølgelig skulle han være det ved sin tro. Da denne "aldri ville svikte" ville han være i stand til å "styrke sine brødre" (Luk. 22, 32).

Mange protestanter er ærlige nok til å innrømme at teksten må oppfattes som et løfte om Peters primat. Således skriver Schelling: "Diese Worte Christi sind ewig entscheidend für den Primat des H. Petrus unter den Aposteln; es gehörte die ganze Verblendung des Parteigeistes dazu, das Beweisende dieser Worte zu verkennen, oder den Worten einen andern als diesen Sinn unterzulegen" (Philosophie der Offenb. 11, 301). Og en annen protestant C. W. Meyer bekjenner: "Dieser Primat ist unparteiisch zuzugeben" (Kritisch-exegetisches Handbuch über das Evangelium des Matthäus, 3 Auflage 1853).

At den tradisjonelle fortolkning av teksten er den eneste riktige, er så innlysende at flere protestanter for å bekjempe pavedømmet har påstått at ordene ikke er autentiske, men er smuglet inn i Bibelen av de romerske kretser til støtte for den romerske biskops primat. Således Harnack Dogmengeschichte 1, 69), Resch, Grill, Soltau.

Men på den måten kan en like så godt forkaste hele Bibelen. Intet bibelsted er tekstkritisk sikrere enn dette. Teksten finnes i alle de mange greske evangeliehåndskrifter vi eier (over 1400), og som representerer forgreninger av avskrifter fra de eldste tider og fra de mest forskjellige steder, ofte fra kretser som ikke kan ha hatt noen interesse av å opphøye den romerske biskop. Den finnes likeledes i alle gamle bibeloversettelser, således den gamle syriske oversettelse, den syriske Pesjitto, den koptisk-sahidiske og koptisk bohariske oversettelse, den etiopiske, den armenske, den afrikansklatinske osv.

[Forgjeves har Harnack søkt å bevise at ordene "og på denne klippe vil jeg bygge min Kirke" manglet i Tatians syriske Evangelieharmonie (en fri sammensetning av de fire evangelier til én fortelling; originalteksten eksisterer ikke lenger). En grundig imøtegåelse av Harnacks påstand, særlig på grunnlag av en nøyaktig gjennomgåelse av Efrens og Afrates' skrifter (som begge har benyttet seg av Tatians Evangelieharmonie), kan en finne i et studium av J. Sickenberger (Eine neue Deutung der Primatstelle Mt. 16, 18 i ThR 19 1920 1-7), S. Euringer (Der Locus des Primates Mt. 16, 18 und der Diatessarontext des hl. Ephräm i: Beiträge zur Gesch. des christlichen Altertums und der Byzantinischen Literatur, Bonn 1922) og H. Dieckmann (Neuere Ansichten über die Echtheit der Primatstelle, Biblica 1923, s. 189). Blant de protestantiske bibelforskere som har gjendrevet Harnack, kan særlig nevnes Th. Zahn (Forschungen zur Gesch. des NT. Kanons. 1. Tatian's Diatessaron s. 163).]

Vi kan også henvise til de mange sitater og hentydninger hos oldkirkens forfattere. Sml. Tertullian (De præscr. hæ. U; De pudicitia 21); Cyprian (De cath. Ecd. unit. 4; Ep. 33; 75, 16); Firmilian (Ep. ad Cypr. 16); Origenes (i hans store kommentar til Matt. Ev.); Afrates (Demonstr. 7, 15); Efrem (Serm. in hebdom. sanet. 4, 1; Comm. in Isaiam 62, 2; Hymn. de Simone Petro); Justin (Dial. c. Tryph. 100, 12); Lib. adv. aleatores (1, 2); Odw Salomonis (Od 22 12); Hermas (Pastor, Vis. 3, 2-9; Sim. 9, 3-16).

NB.: Når Ireneus i sin bok Adv. hæ. (3, 14, 4) siterer v. 17 og 21 med forbigåelse av v. 18-20, er det ikke fordi han ikke kjenner disse vers, men fordi han overfor gnostikerne vil bevise at Guds Sønn (v. 17) er den samme

som har lidt (v. 21). Han trengte ikke de mellomliggende vers til sitt spesielle emne. De ville bare ha virket forstyrrende for hans argumentasjon.

Således kan det heller ikke søkes et "argument ex silentio" i at Glemens av Alexandria i sine Stromata" (6, 15). bare anfører v. 17. Hans spesielle formål var nemlig å bevise at erkjennelsen av at Kristus er Guds Sønn, ikke er en naturlig kunnskap.

Også interne argumenter bekrefter tekstens autentisitet. Billedspråket, navnet "Bar-jona" den innledende saligprisning, motsetningen "himmel og jord", leddenes parallellisme viser tydelig hen til en semitisk-aramaisk opprinnelse. Dessuten er uttrykkene "Fader i himmelen", "himmelriket", "binde og løse" eiendommelige for Matteusevangeliet.

N13.: At teksten bare finnes hos Matteus og ikke hos Markus og Lukas, er ikke noe bevis mot dens autentisitet. Matteus har tatt med i sitt evangelium flere andre beretninger som ikke finnes hos de øvrige evangelister, og hvis ekthet blir alminnelig antatt. Således f. eks. bergprekenen og flere begivenheter i Jesu ungdomsliv. Også flere andre enkeltheter om Peter berettes av Matteus alene. Han alene kaller Peter uttrykkelig den første" (kap. 10, 2); han alene beretter at Jesus lot Peter vandre på sjøen (kap. 14, 28-31), og betalte ternpelskatten for ham (kap. 17, 24-27). Matteusevangeliet var særlig rettet til jødene og hadde som hovedformål å bevise for disse at Jesus er den forjettede Messias, som kom for å opprette et nytt rike (Kirken) med en annen geistlig øvrighet enn fariseerne og de skriftlærde. Derfor lå det helt i Matteus' plan å ta med det Jesus sa om Peters klippeembete og den Kirke Han ville bygge på det.

I alminnelighet har Jesu taler en langt større plass hos Matteus enn hos Markus, mens denne mer utførlig beretter om Jesu mirakler for å styrke de omvendte hedninger i troen på hans guddommakt. Markusevangeliet er vesentlig en gjengivelse av Peters forkynnelse, og også dette forklarer hvorfor Peters person trer mindre frem i det. Utelatelsen av klippeteksten hos Lukas kan forklares ved hans avhengighet av Markusevangeliet, som han kompletterer ved beretninger som ikke allerede Matteus har opptegnet. Tenk for eks. på de forskjellige episoder i Jesu ungdomsliv. Således gir Lukas oss også Jesu ord til Peter ved den siste nattverd (Luk. 22, 31-33), som kan betraktes som en parafrase av primatteksten hos Matteus.

Ved å anta at teksten er interpolert, blir det meget vanskeligere å forstå hvorfor den mangler hos Markus og Lukas, enn ved å anta at den er ekte. Hvorfor ville nemlig de kretser som ønsket å opphøye den romerske biskop, bare ha tilføyet den i Matteusevangeliet? Og hvorfor bar de la ikke strøket de hårde ord Jesus i samme kapitel (v. 23) retter til Peter, og beretningen om Peters svakhet i troen da han lot ham vandre på sjøen (kap. 14, 30)?

Allerede på forhånd må hvert fornuftig menneske kunne forstå, at det ville ha vært umulig for den romerske geistlighet å smugle en sådan tekst inn i Bibelen. Matteusevangeliet er ikke skrevet i Rom, men i Palestina og var allerede kort etter apostlenes død utbredt over hele den kristne verden. Dette fremgår av sitatene hos de eldste kirkelige forfattere både i øst og vest (Didaké, Clemens, Ignatius). Hvorledes ville en tekst som var oppfunnet for å opphøye den romerske biskop, ha kunnet gjennomtrengte alle håndskrifter og alle oversettelser, uten at et spor av interpolasjon ble igjen? Teologene ville sikkert ha oppdaget falskneriet og ha protestert mot den romerske biskops anmasselse. Vranglærerne angrep aldri pavens autoritet med den begrunnelse at teksten var uekte. De som nektet pavens primat, nektet ikke Peters primat, men anså dette for et personlig privilegium som ikke skulle gå over til etterfølgere. (Dette hevdet f. eks. Tertullian, da han var blitt montanist - sml. De pudic. 21.)

Tekstens ekthet er ved ytre og indre argumenter så sikkert begrunnet, at alle tekst-kritiske utgaver av det Nye Testament, også de protestantiske (Tischendorf, Westcott-Hort, B. Weisz, Nestle, von Soden), har tatt den inn uten betenkning.

"Den videnskapelige diskusjon har ført til det resultat at det berømte Jesu-ord hvor Han taler om å grunnlegge sin Kirke på klippen Peter, av filologiske, kirkehistoriske og teologiske grunner må ansees som et av de sikreste Jesu-ord vi har. Intet sted i det Nye Testament skinner den aramaiske språktone igjennom de greske ord slik som her. Alle forsøk på å forklare ordene som menighetens projeksjon av sine kirkepolitiske idealer har vist seg å være videnskapelig utilfredsstillende" (Prof. E. Molland. Oldkirkens kristendom i "De store religioner" - De tusen hjemms bibliotek - s. 309).

§ 2.

I hele sitt offentlige livforberedte Jesus Peter til den lederstilling Han ville gi Ham.

Primatteksten hos Matteus er i full samklang med mange andre bibelsteder. Også av den grunn er det urimelig når noen protestanter har villet tvile på dens ekthet.

Allerede da Jesus møtte Simon for første gang i begynnelsen av sitt offentlige liv, forutsa Han forandringen av hans navn. Sml. Joh. 1, 42 "Andreas førte ham til Jesus. Jesus så på ham og sa: Du er Simon, Johannes' sønn Du skal hete Kefas, det er utlagt: Peter."

Navnet "klippe" skulle være hans egennavn. *[Dette var ikke tilfelle med navnet Boanerges" (tordensanner), som Jesus hadde gitt Jakob og Johannes til påminnelse om og bekjempelse av deres fremfarehet og æresyke (Mark. 3,17; sml. Mark. 9, 38; 10, 35-40; Luk. 9, 52-55). Det var ikke Jesu mening at navnet "Boanerges" skulle bli deres faste navn. Og aldri leser vi at de senere ble kalt slik.]* Han skulle "hete" Kefas eller Peter, således som han også senere alminnelig ble kalt og kalte seg selv (1 Petr. 1, 1; 2 Petr. 1, 1). Jesus selv hadde valgt dette navn for ham. Intet menneske ville forresten ha tenkt på å gi seg selv dette navn, som før Peters tid (både hos jødene og grekerne) var helt ukjent som personnavn. Da egennavn som regel ikke oversettes, beholdt man i begynnelsen også på gresk den aramaiske form "Kefa". Men etter hvert innførtes også den greske oversettelse "Petros" for å fremheve Peters særstilling for de gresk talende kristne.

Når Gud gir en person et bestemt navn (egennavn), betyr det et særlig kall. Sml. navnet Abraham (1 Mos. 17, 5), Israel (1 Mos. 35, 10), Josva 4 Mos. 13, 16), Johannes (Luk. 1, 13), Jesus (Matt. 1, 21). Det var ikke på grunn av noen karakterfasthet at Simon fikk navnet "klippe". Hva karakter angår, var Peter impulsiv, ustadig og fryktosom, altså helt det motsatte av en klippe (sml. Matt. 14, 30; 26, 34; Gal. 2, 12). Jesus som foitusa Peters feige fornektelse, (sml. Matt. 26, 34; Mark. 14, 30; Luk. 22, 34; Joh. 13, 38), og derfor slett ikke ønsket å fremme hans selvtillid, har sikkert ikke uten en alvorlig grunn villet gi ham navnet "klippe". Og denne alvorlige grunn er at dette navn var nødvendig for Kirkens skyld, nemlig for å minne de troende om den lederstilling Peter ville få, og den lydighet de derfor skyldte ham.

Fra hans første opptreden stod Kirkens organisasjon foran Jesu tanker. Med sitt guddommelige blikk overskuet Han alle århundrer og Han så sin Kirke uatskillelig forenet med den klippe, den skulle bygges på. Evangeliet sier at Jesus "så på ham" (emblepas - festet sitt blikk på ham). At evangelisten nevner dette, er fordi Jesu blikk var noe bemerkelsesverdig. Jesus så i Simon mer enn Johannes' sønn. Han så i ham det Han samtidig kalte ham, nemlig "klippen".

Selve navneforandringen skjedde senere, antagelig først i anledning av Peters trosbekjennelse (Matt. 16, 17-19), da Jesus samtidig forklarte betydningen av navnet klippe". Det var omkring ett år før Jesu død. *[Markus og Lukas beretter (antageligvis per antisipasjon) at Jesus gav Simon navnet Peter, samtidig når de beretter om valget av de tolv apostler (Mark. 3, 14-16; Luk. 6, 13-14). Matteus sier ved denne anledning bare at Simon kalles Peter, men ikke som de andre evangelister at Jesus gav ham dette navnet (Matt. 10, 1-2). Den naturlige forklaring er at Matteus vil fortelle om dette senere i kap. 16, 18. For så vidt er denne detalj en interessant bekreftelse av den siste teksts ekthet.]*

Både av hensyn til de andre apostler (for å unngå deres innbyrdes strid, da deres misunnelse ennå ikke kunne tåle Peters forrang) og av hensyn til Peter selv (for at han ikke skulle hovmode seg) åpenbarte Jesus ikke fra først av på en klar måte de særlige planer Han hadde med Peter. Gjennom hele Evangeliet ser vi hvorledes Jesus forberedte apostlene og Peter selv på den lederstilling. Han ville gi ham. Alle slags anledninger benyttet Han til det (også symbolske handlinger).

Således valgte Jesus Peters båt fremfor Jakobs og Johannes' for å lære folkeskaren fra den (Luk. 5, 3.). Peters båt er et bilde på den Kirke han skulle være styrer for. Der gir Jesus oss sin lære.

Det var også i Peters båt at Kristus virket den vidunderlige fiskefangst (Luk. 5, 4 flg.) for å symbolisere den rike fangst av mennesker den katolske (= universelle) Kirke ville få under ledelsen av "menneskefiskeren" (Luk. 5, 10) Peter.

Jesus valgte Peters hus til bolig. Der var Han "hjerntne" (Mark. 2, 1; 3, 20). Til dette hus strømmet folket for å høre på Jesus og bli helbredet av Ham (Mark. 1, 32; 2, 2 flg.). Der åpenbarte Han "den makt Menneskesønnen har på jorden til å forlate synder" (Mark. 2, 10).

Jesus gjorde et mirakel for å betale skatt for seg selv og Peter (Matt. 17, 24). De andre apostler så i dette et tegn på Peters forrang, for straks etterpå spurte de med misunnelse, "hvorn som var den største av dem" (Matt. 18, 1; Luk. 9, 46).

Jesus viste seg etter sin oppstandelse særskilt for Peter, for Han viste seg for de øvrige apostler (Luk. 24, 34; 1 Kor 15, 5). Peters vitnesbyrd gjorde at de andre apostler og de som var sammen med dem, kom til å tro på Jesu oppstandelse. Nå visste de at Herren var sannelig oppstanden".

Ved en særlig åpenbaring fikk Peter før de andre apostler visshet om Kristi guddom (Matt. 16, 16-17). Peter styrket også de andres tro i det avgjørende øyeblikk da Jesus etter sin tale om nattverdens hemmelighet spurte apostlene om "de også ville gå bort" (Joh. 6, 66-67). Ved allerede da å la Peter opptre som en klippe for de andre ville Jesus venne apostlene til den lederstilling Han ville gi ham.

Et vitnesbyrd om den lederstilling Jesus allerede før den høytidelige innsettelse lot Peter utøve, har vi også i de forskjellige bibelsteder som omtaler de . andre apostler som Peters følge. Sml. Mark. 1, 36: "Og Simon og de som var med ham, skynte seg etter Ham". Se lignende uttrykk Luk. 8, 45; 9, 32.

§ 3.

Jesus forutsa på nytt Peters primat under den siste nattverd.

Den siste kveld før sin lidelse, da Jesus "talte fritt ut" (Joh. 16, 29), ville Han også tale mer åpent om Peters primat, som Han tidligere vesentlig hadde antydnet ved bilder. Vi leser om dette hos Lukas (kap. 22).

Anledningen var en trette, som var oppstått mellom apostlene om "hvem av dem som skulle regnes for den største" (v. 24). At en sådan trette kunne oppstå, trass i at Jesus allerede så ofte hadde hentydet til den lederstilling Peter ville få, må ikke forundre oss. Også i andre ting var apostlene ofte trege til å forstå (sml. f. eks. Mark. 8, 17-21). De ante nok at Jesus hadde tiltenkt Peter en særstilling i sitt rike, men de husket også de strenge ord Jesus kort etter løftet i Cesarea-Filippi hadde talt til ham (Matt. 16, 23), og noen trodde muligens at de ved å stige i Herrens gunst kunne få Peters plass (slik som Jakob og Johannes en gang forsøkte - sml. Mark. 10, 35 flg.) At striden om forrang blusset opp nettopp nu, var på grunn av de ord Jesus umiddelbart før hadde sagt om sitt rike, som snart skulle komme (v. 16-18).

Vi må legge merke til at Jesus ikke forsøker å gjøre ende på denne trette ved å nekte at noen av dem skulle stå over de andre. Tvertimot taler Han uttrykkelig om en "anfører" (h~goumenos) blant dem, men tilføyer at denne må betrakte sitt embete som en tjenerstilling. "Anføreren (eller "overhodet") skal være som om han var tjener" (v. 26). *[Hvorledes Peter har lagt seg Jesu formaning på sinne, ser vi bl. a. av hans brev. Skjønt han var overhode for alle prester (og nettopp derfor), kalte han seg i ydmykhet deres "medprest" (1 Petr. 5, 1) for ved sitt eksempel å lære dem det som Jesus ved den siste nattverd hadde innprentet ham selv, "å vokte Guds hjord ikke for å herske over menighetene" (v. 2-3). Han vil ikke nekte sin lederstilling, og for å minne om sin autoritet kaller han seg i innledningen til begge sine brev med sitt nye navn klippe" (Peter), Men som klippe betraktet han seg som Jesu Kristi tjener" (2 Petr. 1, 1). Nettopp fordi han var seg bevisst å være overhyrde og klippe, og av de troende ble anerkjent som sådan, liker han å fremheve Kristus som "overhyrden" (1 Petr. 5, 4) og som "den levende sten", som de troende må komme til og må bli bygget opp på (1 Petr. 2, 4-6; Ap. Gj. 4, 11).]*

I Kirken må det ikke være som i de verdslige samfunn, hvor "makthaverne lar seg kalle velgjørere" (v. 25). Jesus vil ved disse ord bannlyse herskesyke fra sitt rike, men ikke autoritet. At Jesus anerkjenner rangforskjell blant apostlene, fremgår også av hans henvisning til sin egen lederstilling, som gjorde Ham til "en tjener blant dern" (v. 27). I de tre følgende vers (28-30) minner Jesus apostlene om at menneskets sanne storhet består i å lide med Ham. Ved dette oppnår en et herredømme Q himmelens herlighet) som er større enn en lederstilling i det kirkelige hierarki.

Deretter sa Jesus, idet Han særlig vendte seg til Peter: "Simon, Simon, se satan har krevet dere for å sikte dere som hvete; men jeg ba for deg at din tro ikke skulle svikte, og når du engang har omvendt deg, da styrk dine brødre" (v. 31 og 32). *[Det greske ord "epistrcpsas" kan også (og bør helst) oversettes med: nnår du er vendt tilbake" (etter å ha forlatt meg). Sml. Luk. 2, 39; 8, 55; 17,4. 31; Ap. Gj. 15, 36, hvor Lukas bruker det i samme betydning. Det sedvanlige ord for omvendelse i moralsk betydning er metanoeo", og når Bibelen bruker ordet "epistrepho" i overført betydning for moralsk omvendelse, tilføyes helst et komplement .til Herren" (sml. Luk. 1, M; Ap. Gj. 9, 35; 11, 21; 14, 15; 15, 19; 26, 18. 20). Også Peter synes å ha forstått ordet "epistrcpsas" om en tilbakevenden etter en flukt, for han svarer straks: Herre, jeg er rede til å vandre med Deg i fengsel og død", dvs. under ingen omstendighet å gå fra Deg.]*

En del av disse ord er rettet til alle apostlene, men Jesus angir tydelig (ved de forskjellige pronomener: "dere" og "deg, din, du, deg, dine") hvilken del av talen gjelder alle apostler og hvilken del Peter alene.

Jesus forutsier at satan ville forsøke å bringe hele disippelskaren til å vakle i troen, men at det for å bevare alles tro var nok at Han ved sin bønn (Guds overnaturlige hjelp) gjorde at Peters tro ikke sviktet. Peter skulle på sin side styrke de andre.

Denne tekst danner en tydelig parallell til Jesu løfte om Peters primat i Matt. 16, 17-19, som den forutsetter og er en nærmere forklaring av. Peters oppgave å styrke brødrenes tro er en omskrivning av hans embete som Kirkens klippe. Satans anstrengelse for å sikte brødrene svarer til de forsøk helvetes porter ville gjøre for å få makt over Kirken. Jesus sier at Han hadde bedt for Peter. Det var også etter å ha forberedt seg i bønn at Jesus hadde lovt ham primatet (sml. Luk. 9, 18).

Jesus ville ved disse ord la de stridende apostler klart forstå at hans valg av Peter til Kirkens overhode stod ved makt, og også ville stå ved makt etter hans dype fall i den kommende natt. Men samtidig var ordene ment som en formaning for Peter til ikke å hovmode seg over sin opphøyde stilling. Jesus vil liksom si til ham: Ja Simon, du skal bli klippe, men husk: 1. At du av deg selv ikke er Peter (en klippe), men bare Simon ("Sirnon, Sirnon"); 2. Ikke i kraft av din egen styrke vil du være i stand til å styrke andre, men i kraft av min bønn; 3. Klippeembetet vil først bli betrodd deg, når du har omvendt deg (eller er vendt tilbake); av deg selv er du nemlig så svak at du allerede i natt vil gå fra meg og fornekte meg; 4. Når du engang blir innsatt til Kirkens overhyrde, styrk da de andre, idet du behandler dem som brødre, dvs. opptre ikke med herskesyke.

Det er aldeles klart at hele teksten forutsetter Peters særstilling som Kirkens overhode.

§ 4. Den høytidelige innsettelse.

Om denne forteller Johannes oss i det siste kapitel av sitt evangelium. Først kort før sin himmelfart, da Han selv skulle forlate verden, ville Jesus innsette sin synlige stedfortreder. *[Johannes pleier å utfylle og ikke å gjenta det som de andre evangelister allerede har fortalt. Derfor forbigår han episodene i Cesarea-Filippi (Matt. 16, 16-19) og under den siste nattverd (Luk. 22, 31-32), men meddeler den høytidelige innsettelse og Jesu første forutsigelse av Peters primat (Joh. 1, 42). Forklaringen på at de viktigste tekster om Peters primat finnes hos Matteus, Lukas og Johannes, men ikke hos Markus, er at Markus har skrevet sitt evangelium vesentlig etter Peters forkynnelse, som av ydmykhet minst mulig talte om sin opphøyelse over de andre.]*

Umiddelbart før den høytidelige handling gjorde Jesus et mirakel, som Han lot Peter spille en særlig rolle i, for å symbolisere det særlige embete Han ville betro ham. Han befalte disiplene å kaste ut sitt garn, og det mirakuløse var at de fanget en stor mengde fisk, og at garnet likevel ikke gikk i stykker. Evangeliet tilskriver det særlig Peter (Peters ledelse) at det tunge garn blev dratt opp uskadt. Sml, v. 11: "Simon Peter gikk ombord og dro garnet på rand, fullt av store fisker, hundre og tre og femti; og enda det var så mange gikk garnet ikke i stykker." Ved dette ville Jesus fremstille hvorledes hans Kirke (som Han i Matt. 13, 47 sammenligner med et garn) under Peters og hans etterfølgeres ledelse ville bevare sin enhet, enda den omfatter så mange folkeslag.

Etter dette, da Jesus først hadde latt de sultne disipler spise, sa Han til Peter: "Simon, Johannes' sønn, elsker du meg mer enn disse?" Før Jesus lovt Peter primatet (Matt. 16, 16 fig.), krevet Han hans trosbekjennelse. Nå da Han innsatte Peter, krevet Jesus først en bekjennelse av hans kjærlighet.

Peter svarte: "Ja, Herre, Du vet at jeg elsker Deg." Da sa Jesus til ham: "Vokt mine lam."

Atter sa Jesus til ham: "Simon, Johannes' sønn, elsker du meg"? Og Peter svarte: ja, Herre, Du vet at jeg elsker Deg". Da sa Jesus til ham: "Vokt mine får."

Jesus sa tredje gang til ham: "Simon, Johannes' sønn, elsker du meg"? Og Peter svarte: "Herre, Du vet alt, Du vet at jeg elsker Deg". Da sa Jesus til ham: "Vokt mine får" (v. 15-17).

Vi må legge merke til at Jesus henvender seg utelukkende til Peter. Uttrykkelig skiller Jesus ham ut fra de andre ved å spørre om hans kjærlighet til Ham er større enn de andres, og ved tre ganger å nevne hans navn "Simon", hver gang med tilføyelse av hans fars navn "Johannes".

Jesus ville gi Peter et høyere embete enn de andre apostler. Det er uriktig når det fra konservativt protestantisk hold blir påstått at hele scenen ikke hadde noe annet formål enn å gjeninnsette Peter i apostelverdigheten. Hvis Peter hadde måttet gjeninnsettes i apostelembetet, hvorfor da ikke også de andre apostler? Hadde ikke også de andre vært utro? Peter har aldri vært utstøtt fra apostelsamfunnet. Også etter hans fornektelse, som han ved sin anger hadde utsont, ser vi ham sammen med de andre apostler (Joh. 20, 2 flg.). På oppstandelsesdagen gav Jesus ham sammen med de andre apostler sin fred og sin sendelse med makten til å forlate syndene (Joh. 20, 21-23).

At Jesus i de andre apostlers nærvær vender seg til Peter alene og innsetter ham til hyrde over sin hjord, uten at det kan dreie seg om en gjeninnsettelse i apostelembetet, kan ikke forklares på annen måte enn at Jesus meddelte ham et swrlig hyrdeembete, dvs. embetet som overhyrde. Jesus innsatte ham som hyrde for hele hjorden, "lammene og fårene" både de alminnelige troende og lederne. "Mine" sier Jesus, dvs. alle uten begrensning. "Har Han - således skriver Bernardus - bare betrodd Peter noen og ikke absolutt alle? Intet blir unntatt, hvor det ikke gjøres forskjell" (De Consideratione 1, 2). Det er fordi Jesus ville gi Peter mer enn de andre, at Han spurte ham om han "elsket Ham mer enn de andre". Jesus ville si at han burde elske Ham mer enn

de andre, fordi han som overhyrde mer enn noen annen måtte dele Jesu kjærlighet til, sjelene. Gjennom Peters embete skulle hele hjorden holdes samlet, således som Jesus hadde symbolisert ved den forutgående fiskefangst.

Hvem kan ennå tvile på at teksten handler om Peters primat, særlig når vi betrakter den i forbindelse med Jesu tidligere løfter om Peters forrang? Jesus sammenligner sin Kirke med en "bygning", et "rike" og en "hjord". Men alltid er det Peter som omtales som den øverste leder. Han er klippen som kirkebygningen hviler på, han er husfaren som har nøklene til Jesu rike, han er byrden for hele hjorden.

Liksom Jesus vedblir å være Kirkens egentlige klippe, således vedblir Jesus også å være "fårenes store hyrde" (Hebr. 13, 20). De lammene og fårene som Jesus veileder gjennom Peter, er Jesu lam og får ("mine lam og mine får"). Hvert kirkelig embete, også pavedømmet, utøves i avhengighet av Jesus, den øverste byrde. Pavedømmet er så langt fra i strid med Kristi hyrdeembete, at det tvert imot er det viktige middel Han som "den gode hyrde" har gitt sine får, for at de med sikkerhet kan "høre hans røst" (= kjenne hans lære), så det kan "bli én hjord og én hyrde" (Joh. 10, 16).

For at Peter ikke skulle hovmode seg, innsatte Jesus ham til overbyrde på en sådan måte at Han samtidig minnet ham om hans naturlige svakhet, nemlig ved at Han - tilsvarende Peters tredobbeite fornektelse -- tre ganger spurte ham om han elsket Ham. Muligens ville Jesus også ved den kullild Han hadde tendt, føre Peters tanker til gårdsrummet i yppersteprestens hus (Joh. 18, 18).

Jesu omsorg for å beskytte Peter mot hovmod er påfallende hver gang Han taler om Peters primat. I alle primattekster (Joh. 1, 42; Matt. 16, 17; Luk. 22, 31; Joh. 21, 15-17) nevner Jesus først med ettertrykk hans opprinnelige navn for å fremheve at han av seg selv bare er et naturlig menneske, "Simon, Johannes' sønn". I Matt. 16, 17 gir Jesus ham til kjenne at ikke "kjød og blod" gjør ham til sannhetens lærer. Av seg selv "hadde han ikke sans for det som hører Gud til, men bare for det som hører menneskene til" (v. 23). Under den siste nattverd (Luk. 22, 31-32) fremholdt Jesus at det bare var hans bønn som gjorde Peter i stand til å styrke de andre. Samtidig hentydet Jesus til Peters fornektelse, slik som Han gjorde da Han meddelte ham primatet (Joh. 21, 15-17).

Og straks etterat Jesus hadde innsatt Peter som Kirkens overhyrde, tilføyet Han, for at Peter inntil sine gamle dager skulle huske sin naturlige svakhet: "Når du er blitt gammel, skal du strekke dine hender ut, og en annen skal binde opp om deg og føre deg dit du ikke vil" (Joh. 21, 18). Jesus ville si: Av deg selv er du ingen klippe. Endog i den høye alder vil din svake natur føle skrekk for å følge meg i døden. (Samtidig ville Jesus ved å forutsi "den martyrdød Peter skulle forherlige Gud med" (v. 19), innprente ham at det som gjør et menneske stort, ikke er et høyt kirkelig embete, men å lide med ham.)

Hvorfor søker Jesus særlig å fornedre Peter? Hvis Peter ikke skulle få et høyere embete enn de andre apostlene, kan vi ikke forstå hvorfor Jesus for å beskytte ham mot hovmod ikke har latt være å gi ham navnet "klippe". Den eneste forklaring på at Jesus særlig ville fornedre Peter, er at Han særlig ville opphøye ham.

Det var også særskilt til Peter at Jesus sa: "Følg du meg". Nettopp fordi han skulle være overhyrden, måtte han mer enn noen annen være beredt til å gi sitt liv for fårene.

§ 5.

Peter utøvet primatet etter Jesu himmelfart.

I overensstemmelse med Jesu oppdrag ser vi Peter etter Jesu himmelfart opptre som overhyrde for hele Kirken (både for apostlene og de alminnelige troende).

Apostelkollegiet betegnes i "Apostlenes Gjerninger" som "Peter med de elleve" (2, 14), "Peter og apostlene" (5, 29). Peter nevnes særskilt ved siden av apostlene, fordi han var mer enn de andre apostlene. Disse dannet liksom en gruppe for seg ("de elleve"), som Peter var leder for.

Det var Peter som forestod valget av Mattias, som skulle få Judas' plass. Han foreslo valget og bestemte betingelsene for kandidatene. Sml. Ap. Gj. 1, IS fig.: "I de dager stod Peter opp osv."

Som leder for de elleve trådte han frem på pinsedagen. Det var han som talte til folket og omvendte de 3000 sjeler som ble døpt på denne dag. "Da stod Peter frem med de elleve og oppløftet sin røst og talte til dem: lån øre til mine ord De som nå tok imot hans ord, ble døpt, og det ble lagt til på denne dag omkring tre tusen sjeler" (Ap. Gj. 2, 14. 41).

Han var apostlenes forsvarer og ordferer foran domstolen (Ap. Gj. 4, 8; 5, 29).

Det var han som reddet brorskapsånden blant de troende ved sin strenge opptreden overfor Ananias og Saffira (Ap. Gj. 5, 1 flg.). "Satan" (v. 3) søkte ved disses hykleri og dårlige eksempel å bringe den Hellige Ånds virkning i miskreditt og å ødelegge den gode ånd som forenet de troende til "ett hjerte og én sjel" (4, 32). Derfor måtte man gå strengt frem mot dem. Ananias og Saffira hadde løyet for alle apostlene. Men det var Peter som dømte dem.

Sammen med Johannes reiste Peter til Samaria for å inispisere det første misjonsarbeid blant ikke-jøder og å befeste de nyomvendte ved å gi dem den Hellige And (håndspåleggelsens eller fermingens sakrament). Sml. Ap. Gj. 8, 14 flg.

Når Bibelen sier at apostlene i Jerusalem sendte Peter og Johannes" betyr dette bare at de reiste etter en beslutning som var tatt i samråd med de andre apostler. At nettopp disse to apostler ble valgt, skyldtes den - anseelse de, og særlig Peter, hadde, og det særlige vennskapsbånd som forenet de to (sml. Luk. 22, 8; Joh. 13, 24; 18, 15; 20, 2-10; 21, 7. 20-21; Ap. Gj. 3, 1).

Som troens vokter ekskommuniserte han trollmannen Simon (Ap. Gj. 8, 20), som var forløperen til gnostisismen, og hos de kirkelige forfattere blir betegnet som "kjetternes far".

Om Peter sier den hellige Skrift at "han dro omkring allesteds" (Ap. Gj. 9, 32). Alle var jo betrodd hans omsorg. Angående denne visitasreise skriver Johannes Chrysostomus: "Som en anfører i hæren, således gikk Peter omkring og undersøkte hva som måtte forenes, hva som måtte utrustes, hva som trengte hans nærvær; overalt ser du ham gå omkring og stå i spissen" (In Act. hom. 21, 2).

Peter gav de første hedninger adgang til Kirken (Ap. Gj. kap. 10). På Guds befaling måtte de sende bud til hani "for å høre hva han hadde å si" (v. 22). "Ved min munn - således kunne Peter senere si - skulle hedningene få høre Evangeliets ord og komme til troen" (Ap. Gj. 15, 7).

For å styrke Peters autoritet utrustet Gud ham mer enn de andre apostler med miraklenes gave. Han virket det første store mirakel for å stadfeste troen, nemlig helbredelsen av en vanfør (Ap. Gj. 3, 6 flg.). Dette hadde til følge at "tallet på mennene, som omvendte seg, steg til 5000" (4, 4). Ved helbredelsen av Æneas (9, 33-35) gjorde Peter at "alle som bodde i Lydda og Saron, omvendte seg til Herren". Det var også ham disiplene lot hente for å oppvekke Tabita fra døden (9, 36-42). "Over hele Joppe ble dette mirakel kjent, og mange kom til troen". At Peter var den "store undergjører, som de syke søkte hen til fremfor til de andre apostler, fremgår særlig av Ap. Gj. 5, 15: "Man bar de syke at på gatene og la dem på senger og benker, for at endog bare skyggen av Peter kunne overskygge noen av dem, når han kom". (Så mange ble båret ut, at hans skygge ikke kunne nå alle).

Et viktig vitnesbyrd om Peters primat har vi i apostelmøtet (Ap. Gj. 15, 6 flg.), som ble holdt for å avgjøre spørsmålet om hvorvidt Moseloven ennå var forpliktende. Den strid som dette spørsmålet hadde fremkalt, var et av de farligste angrep satan søkte å sønderrive Kirken ved. Men det var også da at Peter etter det oppdrag Jesus hadde gitt (Luk. 22, 32), "styrket sine brødre". Sml. v. 7-12: "Da det nå ble et langvarig ordskifte, reiste Peter seg og sa til dem: Menn, brødre Da tidde hele mengden". Etterat Peter hadde talt, kunne Barnabas og Paulus i ro berette om de mirakler Gud hadde gjort blant hedningene (noe som de før ikke kunne - sml. v. 4-5). Deres ord, liksom også Jakobs henvisning til profetiene om hedningenes kall, tjente bare til å bekrefte Peters utsagn. Hans tale hadde avgjort saken og gjort ende på debatten.

I annen halvdel av "Apostlenes Gjerninger" innskrenker Lukas seg til å skildre Paulus' misjonsreiser, som han personlig hadde ledsaget apostelen på. Bare den første del handler om Kirken som helhet og kan derfor tjene til å bedømme Peters stilling. Og i denne del ser vi overalt Peter opptre som Kirkens øverste hyrde.

Selvfølgelig påstår vi ikke at hvert av de nevnte eksempler på særlig opptreden i Ap. Gj. er et avgjørende bevis for Peters primat. Men alle disse kjennsgjerninger finner i det sin naturlige forklaring, og bekrefter - særlig når vi tar dem samlet - Bibelens øvrige vitnesbyrd om Peters forrang. Vi må heller ikke bedømme utøvelsen av primatet i den allerførste tid etter nutidens målestokk og ikke overse det embryoniske stadium som Kirken og dens institusjoner ennå var i. Pavedømmets virksomhet tiltok ettersom det krevdes til oppretholdelse av den kirkelige enhet. Denne enhet var i begynnelsen ikke så meget truet, sålenge Kirken var liten og det ennå levde mange som personlig hadde kjent Jesus og hørt hans forkynnelse. Dessuten behøvet apostlene ikke - således som det er nødvendig i vår tid - å drive ekstra apologi i sine brev for å forsvare pavedømmet. Peters særlige navn og dets betydning var vel kjent blant de kristne.

§ 6.

Peters primat ble anerkjent av de andre apostler.

I forrige paragraf har vi sett at Peter opptrådte som overhode for apostlene, og at disse altså faktisk underordnet seg hans ledelse. Når Peter "reiste seg", rettet de seg etter hans ord (sml. Ap. Gj. 1, 15; 15, 7). Men også den måte de omtaler Peter på, viser at de anerkjente hans primat. De pleier å kalle ham med hans embetsnavn "klippe" (Peter).

I apostelkatalogene nevnes Peter alltid foran de andre apostler. Sml. Matt. 10, 2; Mark, 3, 16; Luk. 6, 14; Ap. Gj. 1, 13. Judas Iskarioth står på grunn av sin uverdighet alltid sist, mens de andre apostlers plasser varierer i de forskjellige kataloger.

Matteus kaller Peter uttrykkelig den "første". Sml. Matt. 10, 2: "De tolv apostlers navn er disse: "Den første (protos"; ikke det adverbiale "proton" d. e. først) Simon, som kalles Peter, og Andreas" osv. Uttrykket "den første" betyr ikke "den første på liste", fordi hos de andre brukes ikke noe rekketall. Heller ikke betyr det "den først kalte", fordi Andreas var kalt samtidig med ham (Matt. 4, 18) og Andreas og Johannes var de første som allerede tidligere hadde sluttet seg til Jesus (Joh. 1, 35 flg.). Uttrykket "den første" kan ikke ha noen annen betydning enn "den fornernste" eller "øverste" (den første i verdighet).

Også Paulus anerkjente Peters primat.

For å forsvare seg påberoper Paulus seg Peters autoritet fremfor de andre apostlers og endog fremfor Jesu slektingers autoritet. Sml. 1 Kor. 9, 5: "Har vi ikke rett til å føre en søsterkvinne med oss liksom de andre apostler og Herrens brødre og Kefas"? (Med en "søsterkvinne" mener Paulus en kristen kvinne som sørget for apostelens forpleining, i likhet med de kvinner som fulgte Jesus og tjente Ham med det de eide - Luk. 8, 2-3).

Han nevner Kefas i rekkefølge nærmest Kristus. Sml. I Kor. 1, 12: "Enhver av dere sier: Jeg holder meg til Paulus; jeg til Apollos; jeg til Kefas; jeg til Kristus".

NB: Når Paulus var imot at det innenfor menigheten ble dannet et spesielt Kefasparti, var det ikke hans mening å nekte Peters primat over hele Kirken, like så litt som han ved å avvise et spesielt Kristusparti ville nekte Kristi øverste autoritet. De såkalte kristelige var de som opphøyet seg over enhver kirkelig myndighet. Kristus som Kirkens øverste hode, og Peter som Kirkens klippe, og Paulus som grunnlegger av menigheten i Korint, og Apollos som Paulus' etterfølger i Korint hadde hver sin egen autoritet, som korintierne måtte underkaste seg og ikke bruke mot hverandre. (Det må samtidig bemerkes at splittelsen mellom de forskjellige partier var mer en strid om forkynnelsesmåten enn om autoritet.)

At foruten Paulus og Apollos, som begge personlig hadde preket i Korint, bare Kristus og Peter hadde autoritet nok til at deres navn ble misbrukt til partidannelse, er et bevis på den særstilling Peter hadde blant apostlene.

I sitt brev til galaterne (1, 18) beretter Paulus at han gjorde en reise til Jerusalem med det særlige formål å "bli kjent med Kefas" som han ble hos i femten dager. Det greske ord "historien" betyr mer enn bare "se" (idein). Dets egentlige betydning er "å lære å kjenne". Paulus sier at han også traff Jakob. Men han "så" han bare (v. 19), endog han var biskop i Jerusalem. Reisen gjaldt Peter alene.

Og beviser ikke også Paulus' rosende omtale av og hans kjærlighet til Roms menighet hans respekt for Peter, som hadde grunnlagt denne menighet? "Først - således skriver han i innledningen til romerbrevet - takker jeg min Gud ved Jesus Kristus for dere alle, fordi deres tro er navnkundig i hele verden" (1, 8). Å kunne besøke Roms menighet anså han for en stor lykke. Gud er mitt vitne på at jeg "uavlatelig tenker på dere, og alltid i mine bønner ber om, at jeg dog endelig en gang ved Guds vilje må få den ikke å komme til dere" (1, 9-10). "Ofte har jeg foresatt meg å komme til dere, men hittil er jeg blitt hindret" (v. 13). "I mange år har jeg lengtet etter å komme til dere" (15, 23).

Det var ikke Paulus' mening å slå seg ned i Rom, for han preket ikke gjerne der hvor andre allerede hadde preket (sml. 15, 20; 2 Kor. 10, 16). Han ville bare besøke romerne, som han nå håpte å få anledning til på sin gjennomreise til Spania (15, 24). Grunnen til at Paulus ønsket å besøke romerne, var ikke at de trengte ham. Han "var viss på at de av seg selv var fulle av godhet og fylt med all kunnskap" (15, 14). Selvfølgelig ønsket han nok å "kunne få gi dem en eller annen åndelig nådegave til å styrke dem" (1,11), men straks tilføyer han (for at hans ord ikke skal oppfattes som en forringelse av andre trosforkynners arbeid): "det vil si, at jeg hos dere kunne få trost sammen med dere ved vår felles tro" (v. 12). Han håpte å se romerne for selv "i noen mon å ha godt av dem" (15, 24) og "bli vederkveget sammen med dem" (v. 32).

At Rom fra begynnelsen av har vært et viktig kristent sentrum, fremgår også av at så mange av Paulus' medarbeidere og kjente var reist dit. I kap. 16 nevner han en lang rekke. Også en del judaiserende vranglærere, Paulus' store motstandere, var reist til Rom. Det er særlig mot disse hans advarsel i kap. 16, 17-20 er rettet.

Forgjeves søker protestantene noen innvendinger mot Peters primat i galaterbrevet kap. 2.

I.

I Gal. 2, 11 skriver Paulus at han i Antiokia sa Kefas imot like opp i øynene, fordi han måtte klandres" (nemlig på grunn av at han unndro seg fra hedningenes måltid). Hvorledes kan dette forenes med Peters ufeilbarhet og med den respekt Paulus skyldte ham som Kirkens overhode?

Til dette bemerkes at Peters dadelverdighet ikke gjøre med hans ufeilbarhet som Kirkens klippe. "At han unndro seg fra hedningenes måltid, var en feil i hans opptreden, men ikke i hans lære" - skrev allerede Tertullian (De præscr. hær. 23). I kraft av sitt klippeembete er pavene ufeilbare når de definerer (avgjør) en

troslære. Men derved utelukkes ikke den mulighet at de i sitt personlige liv gjør noe som er i strid med deres lære. Det var ikke Peters hensikt i Antiokia å avjøre noen troslære. Dette hadde han gjort på kirkemøtet i Jerusalem, hvor han hadde erklært at de jødiske rituelle forskrifter ikke lenger var bindende. Men om de ikke lenger var bindende, så var det ikke forbudt å overholde dem. Og faktisk pleiet apostlene ofte å overholde dem, når de var blant jødene. Således lot også Paulus, endog etter kirkemøtet, omskjære Timoteus for jødenes skyld" (Ap. Gj. 16, 3; sml. også 18, 18; 21, 26). Peters uforsiktighet i Antiokia var at han, mens han oppholdt seg blant hedningekristne, lot være å spise av deres mat av frykt for de jødekrystne som var kommet dit.

At Paulus bebreidet Peter, er ikke i strid med den ærbødighet han skyldte Peter som Kirkens overhode, og er derfor heller ikke et bevis på at han ikke anerkjente ham som sådan. I virkeligheten er hele episoden et bevis på Peters opphøyede stilling og Paulus' anerkjennelse av den. Nettopp fordi han kjente Peters store anse else og derfor forstod hvilken forargelse hans eksempel kunne gi, "sa han ham imot like opp i øynene". Paulus visste at det var noe dristig å irettesette Peter. Jeg fryktet ikke - således ville han liksom si - å motsi endog Peter midt i ansiktet.

Hans særlige formål var å bevise overfor galaterne at Peter, som uten motsigelse mottok hans bebreidelse, var enig med ham i at den mosaiske ceremonilov ikke lenger var bindende.

Paulus tilkjente Peter en så stor autoritet at han måtte advare ham at han ved sitt eksempel "tvang hedningene til å leve som jøder" (v. 14). Peters autoritet var så meget større enn Paulus', at de jødekrystne som var i Antiokia og endog Barnabas, Paulus' ledsager, "lot seg slepe med" av Peters eksempel (v. 13).

Anm.: Mellom Peter og Paulus har det aldri vært noen uoverensstemmelse i troen. Kirkehistorien kjenner intet til en petrinistisk (= mer jødisk) kristendom i motsetning til en paulinsk (= mer universelt) kristendom, således som Baur og hans TUbingerskole i det forrige århundre fantaserte om.

Det var med samtykke av Peter at Paulus utøvet sitt misjonsarbeid blant hedningene (Gal. 2, 9). Også etter episoden i Antiokia kalte Peter ham sin "elskede bror" (2 Petr. 3, 15), og deres innbyrdes kjærlighet vedvarte inntil de sammen ofret sitt liv for Kristus i Rom. " I hele sitt liv har Paulus, således som Peter hadde befalt ham ~Gal. 2, 10), ved pengeinnsamlinger støttet arbeidet blant de lødokrystne "brødre" og "hellige" i Jerusalem (Rom. 15,25. 31; 1 Kor. 16, 1; 2 Kor. 8, 4). Også Paulus rosende omtale av romernes tro vitner om hans overensstemmelse med Peter i troen.

II.

En miskjenning av Peters forrang ser protestantene også Gal. 2, 9, hvor Paulus nevner Jakob foran Kefas.

Men med urette. Av Gal. 1, 18 og 2, 7-8 fremgår klart at Paulus satte Peter over Jakob. Grunnen til at han i Gal. 2, 9 nevner Jakob først, er at de judaiserende krystne som forvirret de hedningekrystne i Galatia, var "kommet fra Jakob" (v. 12) dvs. fra Jerusalem, hvor Jakob var biskop. De påberopte seg særlig ham, ikke fordi han stod over Peter, men fordi de trodde at han som Jerusalems biskop var mer velvillig mot de jødiske lover. Derfor gjaldt det for Paulus å fremheve overfor de jødekrystne at også Jakob var imot deres krav.

III.

Men stiller Paulus seg ikke på én linje med Peter, når han i Gal. 2, 7 skriver: "De så, at det var meg betrodd å forkynne evangeliet for de uomskårne, liksom Peterfor de omskårne"?

Ved disse ord vil Paulus overfor de judaiserende vranglærere, som anså hans apostolat for mindreverdige og egenmektige, bare påvise at Gud ved mirakler hadde sanksjonert hans misjonsarbeide blant hedningene like meget som Peters misjonsarbeide blant jødene.

Dette fremgår av de ord han straks deretter lar følge (v. 8): "For Han som virket for Peter til aposteltjenesten blant de omskårne, virket også for meg blant bedningene". Paulus hentydet til de mirakler han berettet om på kirkemøtet i Jerusalem (Ap. Gj. 15, 4.12).

Det var på ingen måte Paulus' mening å ville nekte de primatiale rettigheter Peter hadde som Kirkens klippe. Bestandig kaller han Peter med hans klippenavn, både på gresk og aramaisk, (aldri bruker han navnet Simon). På kirkemøtet i Jerusalem, som Paulus i ovennevnte tekst hentyder til, hadde Peter, Jakob og Johannes besluttet "at Paulus og Barnabas skulle gå til hedningene, men de selv til de omskårne" (v. 9). Derved bestemte de de arbeidsfelter, hvor enhver først og fremst skulle utøve sin misjonsvirksomhet, men det var fjernt fra deres tanker at hedningeverden var et område som lå utenfor Peters styreemede. Jesus hadde utsendt Peter med de andre apostler ikke bare til jødene, men til "alle folk" (Matt. 28,19). Det var Peter som hadde opptatt de første hedninger i Kirken. "Ved min munn skulle hedningene få høre Evangeliets ord og komme til troen" (Ap. Gj. 15, 7) sa Peter på samme kirkemøte, hvor han bestemte at Paulus skulle gå til hedningene. Kort etter kirkemøtet ser vi Peter blant de hedningekristne i Antiokia (Gal. 2, 12), og hans to brev er rettet så vel til jøde-kristne som til hedningekristne. Like så litt som Peter innskrenket sitt prekeembete bare til jødene, innskrenket Paulus sitt prekeembete bare til hedningene. Jesus selv hadde jo gitt ham befaling om "å bære hans navn både for bedningene og Israels barn" (Ap. Gj. 9, 15). Og på sine misjonsreiser pleiet Paulus alltid først å preke for jødene (sml. Ap. Gj. 13,46; 18,6; 28,17).

IV.

Muligens søker noen også en vanskelighet i Gal. 2, 6: "Men de som gjaldt for å viere noe - hvordan de enn var, spiller ingen rolle for meg; Gud ser ikke på et menneskes person - de som gjaldt for å viere noe, påla meg intet videre". Uttrykker ikke disse ord en mangel på respekt for de mest ansette blant Kirkens styrere, og således også for Peter?

Denne tekst må forklares ut fra Paulus' særlige hensikt i kap. 1, nemlig å bevise at det Evangelium han preket blant hedningene (om avskaffelse av den jødiske lov), var ham direkte åpenbart av Kristus. I kap. 2 går han over til å påvise at hans Evangelium også var godkjent av Kirkens ledere (apostlene og prestene på kirkemøtet i Jerusalem). Men hva det siste angår, måtte Paulus være forsiktig, så ikke de judaiserende vranglærere skulle tro at han trengte denne godkjennelse til sin personlige visshet om riktigheten av sitt Evangelium. For ellers ville han svekke hva han hadde betont i kap. 1, nemlig at han "ikke hadde mottatt sitt Evangelium av mennesker eller ved menneske" (v. 1 og 12) eller noe ved å "rådspørre kjød og blod" (v. 16). Det er derfor at Paulus samtidig med at han påberoper seg dem som gjaldt for noe", innskyter den bemerkning at det for ham personlig, nemlig med hensyn til hans personlige visshet om riktigheten av hans Evangelium, ikke spilte noen rolle hvor høy anseelse disse menn hadde. At Paulus ikke hørte til dem som gjaldt mest, og at han tidligere hadde forfulgt Guds Kirke (1, 13), var ingen grunn til å tvile på den åpenbaring han hadde fått av Gud. Gud kaller den Han vil, uten å se på et menneskes person.

I Paulus vil altså fremheve at han ikke påberopte seg dem som gjaldt for noe" for sin egen visshets skyld, men det var på ingen måte hans mening å nekte Peters og kirkemøtets autoritet til å kontrollere hans lære. Han sier at "de påla ham intet videre", og forutsetter altså at de var Kirkens styrere, som hadde makt til å pålegge noe. På Guds befaling var han reist til Jerusalem for å "forelegge dem sitt Evangelium" (Gal. 2, 2). Paulus tilkjente dem altså autoritet til å avgjøre trosspørsmål for de troende, for at disse kunne ha visshet om riktigheten av hans Evangelium.

§ 7.

Bibelens beretning om Peters fengsling (Ap. Gj. kap. 12) vitner om at både de troende og kristendommens motstandere anså Peter for Kirkens overhode.

Da Peter ble fengslet, "ba Kirken uavlatelig (ektenos) for ham til Gud" (v. 5). Endog om natten "var mange samlet i bønn" (v. 6 og 12). Dette viser den enestående plass Peter inntok i de troendes bevissthet.

Også kristendommens liender kjente til Peters særstilling. Herodes visste at det ville glede jødene meget, dersom Peter ble henrettet. "Det jødiske folks hele forventning" (v. 11) gikk ut på Peters død. For at så mange som mulig av jødene kunne være tilstede, bestemte derfor Herodes, at Peter skulle føres frem dagen etter påskehøytiden, da byen var full av tilreisende.

Hvor meget det var Herodes om å gjøre å ha Peter i sin makt, fremgår av alle de forholdsregler han tok for å hindre at Peter ble utfriet av fengslet. "Han lot ham bevokte av fire vaktskift, hvert på fire soldater" (v. 4). Peter var "bundet med to lenker mellom to soldater" (v. 6). For å komme ut av fengslet måtte Peter gå forbi den første vakt og så den annen, og til slutt var det ennå en jernport (v. 10).

Etter Peters befrielse var det "ikke lite oppstyr" blant soldatene (v. 18), for de visste hvor viktig det var for Herodes å ha Peter i sin makt. Herodes satte folk til å lete etter Peter og da de ikke fant ham, bød han i sin forbitrelse at vaktmennene skulle føres bort for å henrettes (v. 19).

Gud beskyttet særlig Peter, for han var Kirkens overhode.

De beviser vi har gitt for Peters primat, må være tilstrekkelig for enhver som tror på Bibelen. Mange sannheter, som også protestantene tror på (f. eks. Treenighetens mysterium), fremgår med langt mindre klarhet av den hellige Skrift enn læren om Peters primat. "Det er ulogisk således skriver den kjente engelske konvertitt Vernon Johnsen - å forlange mer bevis for Peters førsterang enn l. eks. for læren om Treenigheten. Jo mer jeg fordypet meg i alle skrifttekstene om Peter, dess klarere og mer avgjort ble det at det var langt, langt større bevismateriale for Peters overhøyhet enn for de andre sannheter, jeg ikke næret den ringeste tvil om" ("Een Herre, een tro", Pauluskredsen, København, 1938, s. 81).

De bibelske beviser vi har anført for Peters primat, vil senere ennå bli forsterket ved det den universelle Kirke alltid har lært om den romerske biskops primat som en fortsettelse av Peters primat.

ART. II

Etter Jesu vilje skulle Peter ha etterfølgere i sitt embete som Kirkens overhode.

På samme måte som de embeter som var felles for alle apostler, er gått over til etterfølgere (biskoper), skulle etter Jesu vilje også det særlige embete Peter fikk, fortsettes gjennom etterfølgere (pavene).

Jesu hensikt med å innstifte primatet var å hindre at helvetes porter skulle få makt over Kirken. Men da helvetes porter angriper Kirken inntil verdens ende, må også primatet vedvare inntil verdens ende.

Jesus innsatte Peter til "klippe" for sin Kirke. Men en klippe må eksistere så lenge som bygningen skal eksistere. Allerede i seg selv uttrykker ordet "klippe" noe uforgjengelig, noe som ikke skulle forgå med Peters legemlige død.

Jesus innsatte Peter til "hyrde" over sin hjord. Men Jesu hjord må holdes sammen til alle tider. Og derfor må det hyrdeembete som Peter fikk, vedvare.

Jesus gav Peter "nøklene til himmelriket" dvs. den øverste forvaltning av Kirkens nådeskatter med makten til å utelukke av Kirken (ekskommunisere) de uverdige. Men et slikt embete trenges til alle tider.

Jesus ga Peter makten til å "binde og løse hva som helst", dvs. den øverste lovgivende myndighet. Men for at det kan opprettholdes orden i Kristi verdensomfattende rike, må det alltid være en høyeste instans, som har det avgjørende ord i kirkerettslige spørsmål og konflikter.

NB.: Det er uriktig å si at Peters primat var en belønning for hans trosbekjennelse, og derfor var et utelukkende personlig privilegium, som skulle opphøre med hans død.

Allerede -før Peter bekjente sin tro, hadde Jesus lovt ham primatet (sml. Joh. 1, 42). Peters trosbekjennelse var bare en anledning til at Jesus på en høytidelig måte fornyet sitt løfte, og nærmere forklarte meningen med primatet. Det var for å forberede apostlene på den lederstilling Peter var utvalgt til, at Faderen ga ham en særlig åpenbaring om Jesu guddom, så han kunne bekjenne sin tro før de andre.

Primatet var nok på en måte et personlig privilegium for Peter, for så vidt det var han, og ikke noen annen apostel, som fikk det. Men hans privilegium besto i at han skulle være klippe for alle tider, nemlig gjennom sine etterfølgere. I ham ble primatet grunnlagt, og fra ham skulle det gå over på hans etterfølgere. Liksom Kirken fortsetter å eksistere, om enn Kirkens enkelte lemmer til stadighet etterfølges av nye, således fortsetter Kirkens klippe å eksistere, om enn de enkelte bærere av primatet veksler.

Dersom Peters embete som Kirkens overhode ikke var ment som en vedvarende institusjon, kan vi ikke forstå, hvorfor Jesus har gjort ham til overhode blant apostlene. Så lenge apostlene og mange andre som personlig var undervist av Jesus, ennå levde, kunne det ikke så lett oppstå uenighet angående Jesu lære. Faren for trosspaltning ble først alvorlig senere, og ble større og større, jo mer kristendommen utbredte seg over jorden, og jo lenger tid det var gått siden apostlenes død. Jo høyere kirkebygningen reiser seg, dess mer trenges det en klippe til å holde den oppe. Jo større Kristi hjord blir, dess mer trenges det en hyrde til å holde den sammen. Jo større fiskemengden i Kristi garn blir, dess mer trenges det en kyndig menneskefisker til å hindre at garnet blir sønderrevet.

Jesus gir til kjenne at Kirkens uforgjengelighet finner sin grunn i Peters klippeembete. (Når Jesus nemlig sier at "helvetes porter ikke skal få makt over Kirken", er det for å betone at Peter virkelig skal være som en klippe for Kirken, liksom hele teksten i Matt. 16, 18-19 har til formål å fremheve Peters stilling). Men Peters personlige opptreden den korte tid han levde på jorden, var ikke slik at den kan sies å være årsak til at helvetes porter aldri har overveldet Kirken, og aldri vil overvelde den. Derfor må vi nødvendigvis anta at Jesus med den klippe Han ville bygge sin Kirke på, mente Peter som lever videre i sine etterfølgere.

At troen på Peters primat nødvendigvis inneslutter troen på pavedømmet som en vedvarende institusjon, er så klart, at det nettopp er av den grunn at protestantene på alle mulige måter søker å benekte Peters primat, og at enkelte rasjonalister endog har villet påstå at Matt. 16 18, er smuglet inn i Bibelen for å opphøye den romerske biskop.

Troen på et vedvarende primat er en nødvendig konsekvens av at Jesus har villet innstille en Kirke, dvs. et trossamfunn hvor det skal være enhet i troen (Matt. 16, 18; Joh. 10, 16; 11, 52; 17, 20-23; Luk. 11, 17; Ef. 4, 4-5; osv.). Det er virkelig ubegripelig at protestantene har så meget å innvende mot pavedømmet. Hvorledes ville Kristi verdensomfattende Kirke kunne bevare sin enhet uten et øverste hyrdeembete, som vi eier i pavedømmet? Protestantene er ved sin håpløse sektforvirring selv det beste bevis for pavedømmets nødvendighet.

ART. III

Peters etterfølgere er biskopene av Rom.

Vi har bevist at Peters klippeembete ifølge Jesu vilje skulle fortsettes inntil verdens ende. Faktisk utgir ingen annen enn den romerske biskop seg for Peters etterfølger. Allerede av den grunn må vi anta at den romerske biskop virkelig er Peters rettmessige etterfølger.

Dessuten fremgår av historien at de romerske biskoper alltid har opptrådt og av Kirken alltid har vært anerkjent som arvtagere av Peters primat.

Protestantene vil selvfølgelig ikke gjerne innrømme at det allerede i de første kristne århundrer var paver, for at de ikke skulle være nødt til å anta at pavedømmet er innstiftet av Kristus. Luther påsto (i sitt skrift "Wider das Papstthum zu Rom vom Teufel gestiftet", Erl. XXVI, 138) at Sabinianus (604-606) eller dennes etterfølger Bonifatius III (+ 607) var den første pave. Flere protestanter betegner Gregor den store (590-604) som pavemaktens egentlige grunnlegger. Andre går halvannet århundre tilbake til Leo den store (440-461). Protestanten M. Rade sier at primatet allerede var begynt et århundre før denne, nemlig med Damasus (366-384). Mange moderne protestanter setter tiden for pavemaktens begynnelse meget tidligere. Således var ifølge Lightfoot allerede Viktor I (189-198) en virkelig pave, som han på grunn av hans store maktutfoldelse kaller en prototyp for de store middelalderiske paver Gregor VII og Innocens III (Clemens Rom. 1, 70). Også protestanten Schwegler sier at "i Viktors pontifikat allerede alle faktorer for pavedømmet var samlet" (Nachapostolisches Zeitalter II s. 214). Ifølge Harnack, Resch, Grill, Soltau og andre protestanter er den romerske biskops krav på primatet så gammelt, at de endog antar at klippeteksten Matt. 16, 18 er smuglet inn i Bibelen for å støtte dette krav.

Ingen kan si når pavedømmet er begynt, når en ikke antar at det er begynt med Peter. Allerede av den grunn er det rimelig å anta at pavedømmet har eksistert fra Peters tid av. De romerske biskopers krav på overherredømme over alle andre biskoper viser seg aldri som noe nytt i historien. Dersom pavedømmet var oppstått som noe nytt etter Peters tid, ville det sikkert ha fremkalt så meget røre over hele den kristne verden at vi måtte lese om det i kirkehistorien.

NB.: For lettere å kunne bekjempe pavedømmet har det fra antikatolsk hold vært påstått at Peter aldri har vært i Rom.

En slik påstand er i den grad i strid med den alvorlige vitenskap, at for tiden enhver protestantisk historiker med selvspekt tar avstand fra den. Således skriver den protestantiske professor A. Harnack: "Peters martyrdød i Rom er engang blitt benektet av tendensiøs-protestantiske grunner. At dette var en villfarelse, er for tiden innlysende for enhver forsker som ikke gjør seg selv blind. Hele det kritiske apparat som Baur bar bekjempet den gamle tradisjon med, gjelder nå med rette for verdiløst" (Die Chronologie 1, 244). Smi. også de protestantiske historikere Giesler (Lehrb. der Kirchengesch. 1, 102) og Lietzmann (Petrus und Paulus in Rom, 1927).

Peters opphold og martyrdød i Rom er et faktum som ved sin bevislighet kan sammenstilles med en hvilkensomhelst historisk kjennsgjerning som den kristne religion er bygget på.

For det første har vi uttrykkelige vitnesbyrd av personer som har levd på apostlenes tid, nemlig Clemens (Ep. ad Cor. 5, skrevet i Rom c. a. 96) og Ignatius (i hans brev til romerne 4), og av mange andre personer som stod den apostoliske tid nær, som Dionysius av I(orient (i hans brev til romerne, hos Eus. H. E. II, 25,8), Ireneus (Adv. hær. III, 1, 1; 3,3), Tertullian (Scorpiace 15; De præscr. 36), Clemens av Alexandria (Hypotyposes, hos Eus. H. E. 6,14; Adumbr. in Ep. 1 Petr. 5, 13), den romerske prest Cajus (hos Eus. H. E. 11, 25, 7), Hippolytus (Philos. VI, 20), Origenes (hos Eus. H. E. 111, 1), Cyprian (Ep. 55, 8).

Hete oldkirkens tradisjon anså bispestolen i Rom for Peters stol. Alltid har pavene begrunnet sitt primat ved å påberope seg sin suksesjon fra Peter. Og aldri har noen i den kristne oldtid bestridt pavens autoritet ved å benekte et Peter var biskop i Rom.

Om Peters opphold og død i Rom vitner også hans grav på Vatikanhøyden og hans midlertidige gravsted ved Via Appia. Til det sistnevnte sted ble levningene av Peter og Paulus flyttet i 258, og har vært bisatt der i noen år, da keiser

Valerians dekret gjorde deres opprinnelige gravsteder utrygge. Det består av et gravkammer, dypt under jorden, hvor veggene er dekket med hundrevis av bønneinskripsjoner fra oldtiden til minne om Peter og Paulus.

I katakombene er det funnet over 300 avbildninger av Peter (av Paulus bare 7), noe som tydelig vitner om romernes store ærbødighet for apostelfyrsten. Ofte finner vi Peter fremstillet som hyrde (omgitt av får), eller sittende på en klippe, mens han lærer folket, eller som lovgiver med lovrullen i sin hånd. Ved å anbringe disse avbildninger på sine gravsteder ville de kristne bekjenne sin rettroenhet, nemlig at de tilhørte Peters Kirke.

Også Bibelen bevitner at Peter kortfør sin død oppholdt seg i Rom. Peter selv sier jo i 1 Petr. at han skrev sitt brev fra Rom. "Den medutvalgte menighet i Babylon hilser dere, liksom Markus min sønn" (5, 13). Babylon var for de kristne en betegnelse for det hedenske Rom, som var "drukken av de helliges blod" (sml. Åp. kap. 17-18). Det gammeltestamentlige Babylon ved Eufkrat kan det ikke bety, for av det var det på den tid, etter hva Plinius og Strabo beretter, bare en ruin igjen. Ved å kalle Rom et "Babylon" ville Peter minne om de forfølgelser de kristne i denne by var utsatt for, og derved styrke deres medbrødre i Lille-Asia under deres lidelser (5, 9). At brevet er skrevet i Rom, beviser også den hilsen Peter sendte fra Markus. Av Paulus' brev fremgår nemlig at Markus oppholdt seg i Rom, både under hans første fangenskap (sml. Kol. 4, 10 og Filemon v. 24) og under hans annet fangenskap (sml. 2 Tim. 4, 11).

Ifølge en gammel tradisjon reiste Peter til Rom i begynnelsen av Klaudius' regjering (41-54). Sml. Eusebius (Chron. II; H. E. II, 14, 6); Hieronymus (De vir. ill. c. 1); Orosius (Hist. VII, 6). "Denne gamle tradisjon - sier Harnack - hviler på et godt grunnlag og det er intet imot å betrakte den som historisk" (Chronologie I s. 244). Hans episkopat i Rom varte 25 år, nemlig inntil hans martyrdød under keiser Nero i året 67. Men vi behøver ikke å anta at han hele denne tiden har oppholdt seg i Rom. Omkring året 50 fordrev keiser Klaudius de kristne sammen med jødene fra Rom. Det er på den tid vi møter Peter på kirkemøtet i Jerusalem.

Med vilje opprettet Peter sin bispestol i det kosmopolitiske sentrum, Rom, hvor han gjennom den stadige strøm av reisende til og fra alle verdenskanter lettest kunne ha forbindelse med og få underretning om alle menigheter. "Dersom noen sier: hvorfor Jakob (og ikke Peter) fikk Jerusalems trone?, vil jeg svare, at Peter er blitt ansatt av Kristus til lærer for den hele jord" (Johannes Chrysostomos i Joh. hom. 88, 1).

Visstnok var Rom, "det store Babylon", et hovedsete for helvetes makter. Men også av den grunn ville Guds forsyn at nettopp denne by skulle bli hovedsete for Kristi rike, for at Kristi makt skulle åpenbares desto herligere. Det hedenske Rom skulle forgå, men på det samme sted (Vatikanhøyden), hvor "dyret" (Nero), som satan hadde fremkalt, hadde sin "trone" (Åp. 16, 10), skulle pavestolen stå til vitnesbyrd om at "Kristus seier, Kristus hersker" (således som det står skrevet på den store obelisk på Petersplassen). "Ikke uten Guds særlige tilskynnelse - således skrev pave Leo XIII - begav den salige Peter, apostlenes overhode, seg til denne hovedstad for en verden som var nedsunket i avgudsdyrkelse, for der å utøve sitt hyrdeembete og å overdra til den (= dens bispestol) for bestandig det øverste apostolats autoritet" (brev til kard. Rampolla). På lignende måte skriver Thomas av Akvino: "For bedre å vise sin makt har Gud bestemt at i selve Rom, som var verdens hovedstad, skulle også Kirkens overhode være, til tegn på en fullkommen seier" (Sum. Th. P. III, Q. 35, A. 7 ad 3).

Den samme grunn som beveget Peter til å bosette seg i Rom, gjorde også at han bestemte biskopen av Rom til å være sin etterfølger i primatet.

Peters første etterfølger var Linus, deretter fulgte Kletus, Klemens, Evaristus, Aleksander, osv. i en uavbrutt rekke av ca. 260 paver inntil vår tid.

Listen over de første paver er oss overlevert av mange oldkirkelige forfattere: Ireneus (Adv. hær. 1113, 3), Hegesippus, Julius Africanus (se angående begge hos Eusebius - H. E. III, 2. 4. 13. 15. 34; IV, 1. 4. 10. 19; V, 6. 24; Chronic. an. 70. 82. 94. 102), Epifanius (Haeres, 27, 6), Optatus (De schism. Donat. 2, 2), Augustin (Ep. 165), Johannes Chrysostomus (In II Tim. horn. 10, 4), Hieronymus (De vir. illustr. 15), Liber Pontificalis.

NB.: Til suksessjonen av paveembetet er det ikke nødvendig at paven selv utpeker sin etterfølger. Det er nok at han lar valget bli foretatt av personer som han har bemyndiget til det (ved en av ham godkjent valglov eller kirkeordning).

I de første århundrer var kirkeordningen den at pavevalget ble foretatt av den romerske geistlighet og nabobiskopene i samråd med det romerske folk. Nabobiskopene meddelte den nyvalgte pave bispevielsen, så fremt han ikke allerede var biskop. Selve paveverdigheten blir ikke meddelt ved noen vielse. Paveembetet er nemlig ikke en spesiell ordinasjonsmakt (som meddeles ved den sakramentale håndspåleggelse), men en spesiell jurisdiksjonsmakt. Til denne kreves bare et rettmessig valg.

Istedenfor folket, som ble altfor tallrikt til å ta del i valget, trådte senere de mest fremstående legmenn og (etter kirkefreden) også keiseren. De verdslige makthavere hadde mange ganger en altfor stor innflytelse på pavevalget, slik at det i virkelighet ofte var disse som bestemte hvem som skulle bli pave. Da de geistlige velgere for fredens skyld godkjente de kandidater som den verdslige myndighet ulpekte, var de paver som ble valgt på denne måte, likevel rettmessige. (Som vi har sagt, blir pavene ikke innsatt ved en vielse, men ved et valg, og det er i og for seg intet til hinder for at de rettmessige geistlige velgere lar valget bli foretatt av en legmann).

Av og til har keisere eller konger egenmektig avsatt en rettmessig pave og innsatt en motpave. En sådan avsettelse hadde ingen rettsgyldighet. Ingen jordisk makt, ikke engang et kirkemøte kan avsette en gyldig valgt pave. Men flere ganger har det hendt at en pave, som ble avsatt, frivillig fant seg i det for fredens skyld. Således gav pave Silverius (536-537), som ble ført i landflyktighet av den keiserlige feltherre Belisar, avkall på sine rettigheter til fordel for motpaven Vigilius, som da ble rettmessig. Således nedla også pave Gregor VI sitt embete, da keiser Henrik III lot ham avsette på en synode i Sutri (1046). Det samme gjorde pave Gregor XII på anmodning av kirkemøtet i Konstanz (1415) for å bringe det vesterlandske skisma til opphør.

For mest mulig å sikre pavevalget mot innblanding fra statsmyndighetenes side utstedte pave Nikolas II (1059) et dekret som bestemte at bare medlemmene av kardinalkollegiet hadde rett til å velge paven. Keiser Henrik IV og hans etterfølgere skulle vistnok ha stadfestelsesretten, men bare for så vidt den Hellige Stol ville tilkjenne hver ny keiser den personlig. Denne stadfestelsesrett, som skulle beskytte pavevalget mot innblanding fra de romerske adelspartiers side, er senere blitt helt inndratt.

For å bevise at den romerske biskop alltid har utøvet primatet over de andre biskoper, vil vi først gi noen vitnesbyrd av menn som har levd sammen med apostlene.

Clemens Romanus.

Han var en medarbeider av Peter, og ble selv en av hans første etterfølgere. Som forstander for den romerske Kirke sendte han (ca. året 96) et kraftig brev til menigheten i Korint i anledning av noen religionsstridigheter som var oppstått blant de troende der. Dette brev vidner klart om det overherredømme den romerske biskop hadde over de andre menigheter. Skjønt apostelen Johannes ennå levde i Orienten, var det Rom som grep inn. Brevet er skrevet i en myndig tone og med bevissthet om en autoritet som kommer fra Gud. "Hivis de (urostifterne) ikke adlyder de ord som Gud taler gjennom oss, må de vite at de gjør seg skyldig i synd og utsetter seg for stor fare" (kap. 59, 1). *[Det tales i første person flertall, fordi Clemens hadde skrevet brevet sammen med det romerske presteskap. Dog må Clemens som styrer for den romerske menighet anses for brevets hovedforfatter. I hele oldtiden er brevet kjent som et verk av Clemens (sml. Hegesippus, Hypomnemata; Ireneus, Adv. hær. III, 3, 3). Et viktig vitnesbyrd om at også korintierne anså Clemens for forfatteren, har vi fra biskop Dionysius av Korint i hans brev til pave Soter ca. året 170.]* Vi har skrevet ved den Hellige Ånd" (kap. 63, 2). Clemens anser det for sin plikt å pripe inn, for athan ikke skal få del i korintiernes synd (kap. 59, 2). Sammen med brevet sendte han tre delegater for å våke over at korintierne adlød hans anordninger. "De skal være vitner mellom dere og oss" (kap. 63, 3). Disse delegater måtte bli i Korint inntil freden var gjenopprettet (kap. 65, 1).

Aldri ville menigheten i Korint ha tålt en slik innblanding, og aldri ville Ronierkirken ha våget seg til slikt, dersom dennes dommermyndighet over de andre menigheter ikke hadde vært anerkjent i den kristne verden.

Clemens' opptreden hadde til følge at "korintierne ble brakt til fred og deres tro gjenopprettet" (Ireneus, Adv. hær. III, 3, 3). Så stor betydning tilkjentes hans ord, at brevet 70 år senere ennå på søndagene ble opplest i menigheten i Korint (sml. biskop Dionysius av Korints brev til Rom, hos Eus. H. E. IV, 23, 11; Dionysius nevner også et brev som pave Soter (166- 175) hadde sendt til korintierne, og som om søndagene ble opplest for folket). Ikke bare i Korint, men også i de andre menigheter hadde Clemens' brev stor anseelse (sml. Eus. H.E. 111, 16; Hieronymus, De vir. ill. 15).

Den protestantiske forfatter Harnack sier om Clemens' brev: .Denne skrivelse beviser at den romerske menighet allerede ved slutten av det første århundre.... med moderlig omsorg våket over de fjerntliggende menigheter, og at den visste å anvende et språk som uttrykker både plikt, kjærlighet og autoritet" (Dogmengesch. 3 Aufl. 1, s. 444). "Av dette brev fremgår forfatterens verdighet og opphøyethet, samt at en mann fører ordet, som er vant til selv å regjere" (Die Chronologie der Altchristlichen Literatur bis Eusebius 1, s. 253).

I forbindelse med pave Clemens kan også nevnes et sted i det gamle romerske skrift "Pastor av Hermas". Forfatteren ser i en visjon Kirken i skikkelsen av en gammel kvinne, som gir ham alle slags åpenbaringer og formaninger, og forlanger at "disse skal bli bekjentgjortfor alle utvalgte". For å gjøre dette mulig sier hun: "Ta et avskrift, og send det til Clemens. Og Clemens vil sende det til de fremmede byer; for det er ham betrodd" (Vis. 2. 4).

NB.: Pastor av Hermas" er skrevet mellom året 140 og 155. At forfatteren lar visjonene foregå på pave Clemens' tid, hører antageligvis med til den dikteriske ikledning i overensstemmelse med hele bokens allegoriske karakter. Noen antar at en første bearbeidelse virkelig ble foretatt på pave Clemens' tid (Således E. Grosse-Brauckmann. De compositione Pastoris Hermæ, Gottingæ 1910; Sml. også Bardenhewer, Patrologie Aufl. III, 107 flg., og Krilger, Gesch. der aitchristl. Literatur 24-29).

Ignatius av Antiokia

Også han var en samtidig av apostlene. Eusebius beretter at han var en disippel av Johannes og allerede i året 69 ble biskop av Antiokia. I sitt brev til romerne (skrevet kort før hans død i året 107) sier han om den romerske Kirke at den "har forsete" og er "forstander for kjærlighetsforbundet". Ignatius' vitnesbyrd om Romerkirkens lederstilling er av særlig betydning ikke bare fordi han var en disippel av Johannes, men også fordi han bodde langt borte fra Rom og selv var biskop av et viktig kristent sentrum.

Hele brevet vitner om den store cærefrykt Ignatius hadde for Romerkirken. Hør bare innledningen, som de ovenstående sitater er tatt fra. "Til den Kirke som har funnet miskunn i Faderens, den allerhøyestes, og Jesu Kristi, hans eneste Sønn, store herlighet; som er elsket og opplyst i kraft av hans vilje som har villet alt som er til, ifølge Jesu Kristi, vår Guds, kjærlighet; som og har forsete (prokathetai) i romernes bosted, gudverdige, vrverdige, prisverdige, rosverdige, verdige til å få din vilje oppfylt, verdige ved hellighet og som erforstander for kjærlighetsforbundet (prokathéméné té s agapés), tro mot Kristi lov, bærende Faderens navn; som jeg og hilser i Jesu Kristi, Faderens Sønn, navn; dem som er forenet etter kjød og ånd i hvert av hans bud, og som er oppfylt med Guds nåde uten å vakle og renset for enhver fremmed farve, ønsker jeg lykke".

Ordene "i romernes bosted" er bare ment som en stedsangivelse (ikke som en grunn til forrang), på samme måte som Ignatius i alle sine brev til andre menigheter nevner disses beliggenhet ("Efesus i Asia" "Magnesia ved Meander", Tralles i Asia" "FiIadelfia i Asia" "Smyrna i Asia"). Men mens han om de andre menigheter bare sier at de "er" i Efesus i Asia, Magnesia ved Meander osv., sier han om Romerkirken at den "har forsete" i Rom, noe som han nærmere forklarer i de følgende ord ved å si at den er "forstander for kjærlighetsforbundet", dvs. Kirken. "Kjærlighetsforbundet" uten noen tilføyelse kan ikke bety annet enn hele kirken. (Det ville dessuten være meningsløst å la Ignatius si at Romerkirken er forstander for kirken i Rom).

Det greske ord "agapé", som er oversatt med "kjærlighetsforbundet", betyr bokstavelig "kjærlighet" men anvendes i Ignatius' skrifter for å betegne det kristne brorskap eller Kirken (sml. Rom. 9, 3; Trall. 13, 1; Filad. 11, 2; Smyrn. 12, 1; Ef. 2, 1; Magn. 5, 2). Et velordnet menighetsliv betyr en velordnet kjærlighet" (Mag. 1, 1). At Romerkirken er "forstander for kjærligheten" kan således også omskrives med at den forestår den kirkelige enhet blant de kristne. Verbet "prokathesthai" (å ha forsete eller ledelse) er hos Ignatius det spesifikke uttrykk for det kirkelige styreembete (se Magn. 6, 1).

Med Romerkirkens lederstilling stemmer godt overens de ord Ignatius skriver i kap. 3, 1 av samme brev: "Dere har aldri misunt noen, men dere har lært andre. Jeg vil derfor, at det som dere lærer og befaler, skal stå fast" (hos meg). Det samme gjelder hans anbefaling av kirken i Syria til Romerkirken i kap. 9, 1: "Jesus Kristus alene og deres kjærlighet skal ha oppsynsambetet der".

Ignatius bevitner at "han ofte hadde bønnfalt Gud om å få anledning til å skue Romerkirkens gudverdige åsyn" (1, 1). Påfallende er også at han i sitt brev til romerne avholder seg fra enhver belæring, mens hans andre brev til andre menigheter er vesentlig belærende. Ignatius våger ikke å opptre som lærer overfor den Kirke som har læremyndighet over alle andre menigheter.

"Så meget er klart - innrømmer Harnack - at Ignatius har tilkjent den romerske menighet en forrang i søstermenighetenes krets, og at en kraftig virksomhet av denne menighet til understøttelse og belæring av andre menigheter har vært ham bekjent" (Dogmengesch. 3 Aufl. 1, s. 444). Og en annen protestant, Sohm, sier det ennå kraftigere (i det han henviser til Ignatius' ord i kap. 3, 1 "dere har lært andre"): "Die romische Gemeinde hat nach altkatholischer Überzeugung Lehrgewalt über alle übrigen, aber niemand hat Lehrgewalt über die romische Gemeinde" (Kirchenrecht 1, s. 384).

NB: Grunnen til Romerkirkens forrang var for Ignatius ikke Roms politiske maktstilling. Som en disippel av Johannes så han på den grusomme keiserby som det foraktelige Babylon, den store motstander av Kristi kjærlighetsforbund.

Det som etter Ignatius gjør Romerkirken til leder for de andre menigheter, er dens renhet og fasthet i troen (det at den er "tro mot Kristi lov", "oppfylt med Guds nåde uten å vakle", "renset for enhver fremmed farve").

Denne renhet og fasthet i troen kan ikke ha en annen grunn enn Romerkirkens forbindelse med Peter.

I kap. 4, 3 hentyder han til Peters virksomhet i Rom: "Ikke som Peter og Paulus befaler jeg dere." Men Ignatius har sikkert ikke bare tenkt på det faktum at Peter en tid har preket i Rom. Peter og Paulus har også preket i Antiokia. At han tilkjenner Romerkirken en særlig urokkelighet i troen med rett til å lære alle andre menigheter, kan bare være fordi Peter har overgitt til den romerske biskop sitt klippeembete (som Peter hadde beholdt inntil sin død og ikke før hadde overdratt til noen biskop) og med det en blivende nåde til "ikke å vakle".

Ignatius nevner visstnok ikke uttrykkelig den romerske biskop. Men hans anerkjennelse av Romerkirkens førerstilling ved dens renhet og fasthet i troen er faktisk det samme som en anerkjennelse av den romerske biskops læreautoritet. Meget ettertrykkelig fremhever jo Ignatius i sine forskjellige brev at en menighet får sin lære fra sin biskop, og at "det gis ingen kirke skilt fra dens biskop" (Trall. 3, 1; sml. videre 7, 2; Filad. 3, 2; Smyrn. 8, 1 -2).

Ireneus.

En meget klar uttalelse om den lederstilling den romerske biskop alltid har hatt som arvtager av Peters bispestol, har vi fra Ireneus. Med rette betegnes hans vitnesbyrd som det "store kors" for pavedømmets motstandere. Ireneus var født i Lilleasia (mellom 115 og 140), hvor han ble undervist av Polykarp, som selv var en disippel av apostelen Johannes. Fra Asia reiste han til Vesten, og ble prest og senere biskop av Lyon. Han kjente altså av egen erfaring den kirkelige tradisjon både i Østen og Vesten.

Hans uttalelse om pavedømmet finnes i hans store verk "Mot kjetterne" (gnostikerne) III, 3, 2. Etterat han først har fremholdt overfor vranglærerne at den sanne lære består i den enstemmige overlevering hos de biskoper

som har sin suksesjon fra apostlene, sier han at det for å kjenne denne overlevering ikke er nødvendig å oppregne suksesjonsrekkene i alle de menigheter apostlene har grunnlagt. For å kjenne Kirkens sanne overlevering er det nok å undersøke hva de romerske biskoper lærer. "Alle de som, drevet av egenkjærlighet, æresyke, blindhet eller fordommer, vil samle (danne en kirke) anderledes enn det bør, gjør vi til skamme ved å henvise til den tradisjon som er kommet til oss gjennom biskopenes suksesjon i den store, eldgamle, av alle kjente Kirke, grunnlagt av de berømte apostler Peter og Paulus. [At Ireneus for å fremheve den romerske Kirke også nevner Paulus som dens grunnlegger, betyr ikke at han stiller ham lik med Peter. Som den viktigste nevnes Peter først. Han tilføyer Paulus' navn, fordi det ville være unaturlig å tale om grunnleggelsen av Romerkirken uten å nevne den store apostel som arbeidet sammen med Peter i Rom.] Med denne Kirke må jo, på grunn av dens særlige jorrrang, alle kirker, det vil si de troende på alle steder, stemme overens; i den (= i samfunn med den) har de (troende) på alle steder alltid bevart den apostoliske tradisjon." [Verbet "convenire" kan også oversettes med "å søke hen til" eller "å samle seg hos" (i motsetning til sektene som "samlar annerledes enn det bør").]

Straks deretter nevner han rekkefølgen av alle romerske biskoper inntil den daværende pave Eleutherus (175-189). Og så tilføyer han: "Ved denne suksesjonsrekke er den kirkelige tradisjon og sannhetens forkynnelse fra apostlene kommet til oss; og dette er det mest fullstendige bevis (plenissima ostensio) på at det er den ene og samme tro som fra apostlene inntil nå i Kirken er bevart og i sannhet overlevert" (III, 3, 3).

Det som gjør Ireneus' vitnesbyrd særdeles viktig, er at han ikke bare sier at alle menigheter er forpliktet til å rette seg etter den romerske Kirke, men at de troende over den hele verden også faktisk alltid har rettet seg etter den, dvs. alltid har anerkjent Romerkirkens førerstilling.

Klart fremhever han også at å rette seg etter Romerkirken betyr å rette seg etter de romerske biskoper. Hans vitnesbyrd kaster således også lys over Clemens' og Ignatius' vitnesbyrd om den romerske Kirkes læremyndighet.

Fra de eldste tider av ser vi biskoper og teologer fra de mest forskjellige kanter av den kristne verden reise til Peters stol i anledning religiøse spørsmål.

Således gjorde Polykarp, biskop av Smyrna og disippel av Johannes, i året 155 fra den fjerne Orient en reise til Rom for å drøfte forskjellige spørsmål med pave Anicetus, bl. a. angående feiringen av påskefesten (sml. Eus. H. E. V, 24).

Under samme pave kom Hegesippus fra Palestina til Rom for å stadfeste sin tro ved å undersøke rekkefølgen av de romerske biskoper (Eus. H. E. IV, 22, 3).

Omkring samme tid besøkte Abercius, biskop av Hierapolis (i Frygia i Lilleasia) Rom. Han beretter om denne reise i sitt berømte epitafium og sier at "den hellige Hyrde (Kristus) hadde sendt ham til Rom for å skue riket og se dronningen i gyllen prakt" (dvs. for å se den kirke hvor Kristi rike har sitt hovedsete, og som er dronning blant menighetene). Det er Jesu vilje at vi gjennom den romerske Kirke skal lære hans rike å kjenne.

Menigheten i Lyon sendte henimot året 177 Ireneus (han var da ennå ikke biskop) til Rom for å anmode "Fader Eleutherus" (som det heter i det brev han fikk med) om å gripe inn mot den montanistiske vranglære, som utbredte seg i Lilleasia (Eus. H. E. V, 4 1-2).

"Av lengsel etter å se den eldgamle romerske Kirke" dro Origenes i året 210 fra Egypt til Rom (Eus. H. E. VI, 14, 10).

Som vi har sett tidligere (s. 45) lengtet også Ignatius, en disippel av Johannes, etter å "skue Romerkirkens gudverdige åsyn, noe som han ofte hadde bedt Gud om å få anledning til" (Ep. ad Rom. 1, 1).

Om de troende som reiste til Rom, skriver Dionysius av Korint i sitt brev til pave Soter (166-175), at denne "trøstet de tilreisende med salige ord liksom en elskelig far sine barn" (Ep. ad Rom. Eus. H. E. 11, 25, 8).

Et bevis på den romerske biskops primat er pave Viktors (189-198) inngripen i striden om påskefesten.

Menighetene i Lilleasia feiret fra eldgammel tid påskefesten på den jødiske påskedag (den 14. nisan), mens den største del av Kirken holdt påske på den første søndag etter vårfullmåne. Allerede tidligere hadde Polykarp forhandlet om dette med pave Anicetus, som da ikke ville forby asiaterne å følge sin egen skikk. Men etterhvert ble denne uoverensstemmelse mer og mer anledning til innbyrdes strid blant de kristne. Nå grep pave Viktor inn. Han forordnet at biskopene, både i Asia og i an dre deler av den kristne verden, skulle holde synoder til drøftelse av denne sak og innsende beretninger om sin påskepraksis til ham. Om den omfattende korrespondanse paven i denne anledning hadde med de forskjellige menigheter, synoder og de enkelte biskoper (som Polykrates av Efesus, Theofilus av Cæsarea, Narcissus av Jerusalem og biskopene i Pontus), kan en lese hos Eusebius (H. E. V, 23. 24).

Det viste seg da at de fleste var for den romerske skikk. Bare biskopene av Lilleasia satte seg imot med den begrunnelse at deres skikk var av apostolisk opprinnelse. For å bryte deres motstand truet pave Viktor dem da med ekskommunikasjon, som det imidlertid, særlig som følge av Ireneus' mellomkomst, ikke ble gjort alvor av. Trass i den motstand de asiatiske biskoper i begynnelsen gjorde, kom den romerske påskefeiring dog også i Asia etterhvert mer og mer i bruk, allerede før den på kirkemøtet i Nikea (325) ble alminnelig kirkelov.

I forbindelse med denne kirkestrid er det særlig tre ting som vitner om pavens myndighet: 1. De synoder som på hans befaling ble holdt i de forskjellige deler av verden. 2. Den ekskommunikasjon han truet med. Hvorledes ville paven ha kunnet true med ekskommunikasjon, dersom hans makt til å ekskommunisere ikke allerede fra før var anerkjent? 3. Det faktum at hele den kristne verden innen ikke lang tid antok den romerske skikk.

"I Viktors pontifikat - sier den protestantiske forfatter Schwegler - er alle faktorer for pavedømmet allerede samlet" (Nachapostolisches Zeitalter II s. 214). Også Harnack ser i Viktors edikt et bevis på at det i den kristne verden "stod fast og ble anerkjent at det i trosspørsmål særlig tilkom den romerske Kirke å bestemme betingelsene for den kirkelige enhet og at biskopen av Rom i en særlig betydning gjaldt for å være den kirkelige enhets vokter" (Dogmengesch. I s. 448). Lightfoot ser endog i Viktor en prototyp på de store paver Gregor VII og Innocens III (Clemens Rom. 1,70).

Pavedømmet har alltid vært den klippe som hindret at kjetterier fikk makt over Kirken.

Liksom Peter ved sitt avgjørende ord på kirkemøtet i Jerusalem vernet Kirken mot judaismen, og pave Clemens ved sitt "mektige" brev "gjenopprettet korinthernes tro" (Ireneus, Adv. hær. III, 3, 3), således har pavene alltid vært troens voktere. Det er "i samfunn med Romerkirken at de troende hele verden over alltid har bevart den apostoliske tradisjon" (Ireneus). Selvfølgelig vil dette ikke si at pavene i de første århundrer opptrådte så ofte og så høytidelig som i de senere tider. Men pavedømmet var alltid enhetens bånd. I de ordinære omstendigheter regulerte kirkene sine anliggender selvstendig. Bare når enheten i et viktig punkt vedkommende lære eller disiplin ble truet, grep biskopen av Rom inn.

Pave Kalixtus I (217-222) utstedte et alminnelig edikt angående botspraksisen mot montanistene, som ville at skriftefedrene skulle nekte absolusjon for enkelte store synder. Pavens ord gjaldt for de troende som "avgjerende". Dette fremgår av montanisten Tertullians bitre bemerkning: Jeg hører at det er utstedt et edikt og endog et avgjørende: Ypperstepresten, dvs. biskopenes biskop, har nemlig utstedt et edikt osv." (De pudic. c. 1).

[Om enn Tertullian, etter at han var blitt montanist, ikke lenger selv ville underkaste seg paven, har hans uttalelse allikevel verdi som et vitnesbyrd om at den alminnelige Kirke anså biskopen av Rom som den øverste biskop og hans dekret som avgjørende.]

For å kunne benekte pavens autoritet påsto han - i strid med hva han tidligere hadde lært, da han ennå var katolsk (sml. Scorpiace" 10) - at Peters myndighet hadde opphørt med hans død (se De pud. 21). Årsaken til Tertullians forvillelse var at han begynte å tro på .nye profetier" istedenfor å holde seg til tradisjonen.]

Pave Stefan I (254-257) avgjorde striden om kjetterdåpens gyldighet, idet han påberopte seg å være "Peters etterfølger, som Kirkens fundamenter er lagt på" (Cyprian, Ep. 74, 1; Ep. Firm. ad Cypr. 17).

Striden om kjetterdåpens gyldighet er et av de beste eksempler på, hvor uunnværlig pavedømmet er. Et stort antall biskoper i Nord-Afrika og Asia hadde drøftet denne sak på forskjellige synoder, og trodde fast at kjettere ikke har makt til å døpe gyldig. De argumenter de ut fra Bibelen og fornuften bygget på, var øyensynlig meget rimelige (således det resonnement at en som ikke selv er medlem av Kirken, umulig kan oppta en annen i Kirken). Allikevel tok de feil. Og det var Rom som brakte klarhet i dette spørsmål ved å påberope seg den gamle tradisjon. (Av Bibelen alene kan dette spørsmål ikke avgjøres).

Pave Dionysius (259-268) krevet at Dionysius den store, biskop av Alexandria (som var den viktigste bispestol i Orienten), skulle forsvare seg for ham, da han ble beskyldt for å ha brukt noen kjetterske uttrykk (om Treenighetens mysterium). Uten å benekte pavens rett skyndte biskopen seg med å rettferdiggjøre seg for ham, og rettet på de misvisende uttrykk (sml. Athanasius: De sent. Dionysii 13 og De decr. Nic. syn. 25; og Basilius: De Spiritu Sancto 29, 72). I samme anledning sendte pave Dionysius en skrivelse til Egypt med en klar formulering av Treenighetens lære mot triteistene, som nektet vesensenheten i de tre guddommelige Personer (sml. Migne P. L. V, 120 flg.). Denne skrivelse er overmåte viktig for alle tider til belysning av oldkirkens tro på Treenigheten.

Pave Felix I (269-274) sendte (til veiledning for geistligheten i Egypt og Syria i deres kamp mot Paulus av Samosates vranglære) en skrivelse som definerer den kristne lære om Kristi guddommelige og menneskelige natur. En del av denne skrivelse er senere opptatt i aktstykkene av det alminnelige kirkemøte i Efesus (431).

Det pavelige primat kommer også til uttrykk i en skrivelse (Adversus aleatores) fra en unevnt pave i det 3 århundre, som beveget av sin "store omsorg for hele brorskapet" pålegger skriftefedrene å være strenge mot dem som gjorde misbruk av hasardspill. "Hos oss - således skriver han har den guddommelige og faderlige godhet beskikket det apostoliske styreembete og med himmelsk velvilje opprettet Herrens stedfortredende stol; opprinnelsen til det autentiske apostolat, som Kristus har grunnlagt sin Kirke på, barer vi i ham hvis etterfølger vi er" (kap. 1, 2).

I det 2. og 3. århundre - således skriver den ikke-katolske professor R. Sohm - fant de store kirkelige spørsmål sin løsning gjennom den romerske Kirke. Rom var Kirkens hode, og uten den var Kirken ikke Kirke" (Kirchenrecht I 382).

For ytterligere å bevise hvor meningsløst det er når enkelte norske skolebøker betegner pave Gregor I (omkring 600) som pavedømmets grunnlegger, vil vi tilføye en del eksempler på pavenes virksomhet i det 4. og 5. årh.

Pave Melkiades (311-314) dømte den donatistiske vranglære, som var oppstått i Nord-Afrika.

Pave Silvester I (314-335) presiderte gjennom sine sendemenn og stadfestet kirkemøtet i Nikea, hvor den arianske vranglære ble fordømt. Til minne om dette besynges den hl. Silvester i den orientalske liturgi-, "Du har vist deg som Guds vidunderlige tjener i å befeste og å forherlige Kirken ved de guddommelige dogmer.. .. Du, hode for det hellige konsilium, du har forherliget apostelfyrstens trone, du, de hellige biskopers overhode" (Mineia Mesatchaia i den russiske kirke på den 2. Jan., den hl. Silvesters festdag).

Pave Damasus I (366-384) ble (året 371) av Basilius den store, biskop av Cæsarea, anmodet om å sende legater for å gjenopprette den gode orden i Orienten, "liksom hans forgjengere hadde gjort det". Etter å ha beskrevet de sørgelige forhold, som var oppstått på grunn av den arianske forvirring, tilføyet Basilius: "Vi anser Deres forbarmelses besøk som det eneste middel mot disse onder" (Ep. 70). Til samme pave henvendte en del orientalske biskoper seg med anmodning om å dømme vranglæreren Timoteus, som fornektet Kristi menneskelige sjel (apollinarismen; Dam. Ep. 7). Det var også pave Damasus som på en romersk synode (374) dømte det makedoniske kjetteri (oppkalt etter Makedonius, patriark av Konstantinopel, som fornektet den Hellige Ånds guddom). Han sendte en skrivelse om dette til de orientalske kirker, og da - sier den greske historiker Sozomenus - slo disse seg til ro, da saken var avgjort av den romerske Kirke" (Hist. Ecd. Vi, 22). I året 378 underskrev 146 orientalske biskoper på en synode i Antiokia en trosbekjennelse (Mot semi-arianismen), som han hadde forelagt dem. Smi. Mansi Concil. VIII, 158, hvor vi finner også følgende uttalelse av pave Damasus om primatets opprinnelse. "Den romerske Kirke har ikke fått sitt primat over de andre kirker ved noen konsiliebeslutning, men ved Herres ord i Evangeliet: Du er Peter, og på denne klippe vil jeg bygge min Kirke". Om Damasus' omfattende brevveksling med hele den kristne verden sier hans sekretær, Hieronymus: "Da jeg som sekretær hjalp den romerske biskop Damasus med å besvare forespørslene fra synoder både i Østen og Vesten osv." (Ep. 123, 10).

Pave Siricius (384-399) sendte ut forskjellige "dekretaler". I et av dem, nemlig hans kjente dekretale til Himerius, biskop av Tarragona i Spania, skriver han: "Vi bærer alles byrde som har det tungt, eller, bedre sagt, dette bærer den salige Peter i oss, han som, tror vi, i alt bistår og beskytter oss som arvtagere av hans styreembete". Og på et annet sted: "Hva som må gjøres og ikke må gjøres av alle kirker, bestemmer vi ved et alminnelig dekret" (Ep. ad Him. Migne P. L. XIII, 1132 og 1137). I samme dekretale nevner han de "alminnelige dekreter" som pave Liberius (352-366) tidligere hadde utsendt.

Pave Anastasias I (399-401) kaller i et brev til Johannes, biskop av Jerusalem, alle kristne folk "mine folk" og alle kristne kirker "lemmer av mitt legeme" (sml. Coustant Epist. decret. s. 739).

Pave Innocens I (401-417) er en av de mest berømte paver. Mange er de dekreter han utsendte til alle verdens kanter. Ved en skrivelse til de Nord-afrikanske biskoper bekreftet han noen synoder, disse hadde holdt, og utelukket "i kraft av sin apostoliske myndighet" kjetterne Pelagius og Cælestius fra Kirken. I en følgende skrivelse til en afrikansk synode roser han biskopene, fordi de, "tro mot den gamle tradisjon", ikke har villet avgjøre noe uten først å innhente den apostoliske stols approbasjon, da denne "har fått fra apostelen oppsynsambetet og dette navns hele autoritet". I samme skrivelse sammenligner han den romerske bispestol med "et ubedervet utspring" som sannhetens "rene bekker strømmer ut fra over de forskjellige deler av hele verden" (Ep. 29). Det var også til pave Innocens at biskopen av Toulouse, Exuperius, henvendte seg for å få klarhet om den bl. Skrifts kanon (Ep. ad Exup. 7.).

Pave Zosimus (417-418) lot av alle biskoper i hele den kristne verden underskrive et sirkulerende brev (Epistola tractatoria), som fordømte det pelagianske kjetteri. (Coustant 974). Ved denne avgjørelse - sier Prosper av Akvitanien (+ ca. 463) - ble alle biskoper gitt Peters sverd i hendene for å utelukke vranglærerne. I en skrivelse til de afrikanske biskoper minner han om den autoritet den apostoliske stol ifølge fedrenes tradisjon alltid har hatt, "en autoritet som har sin opprinnelse fra Peter og som er så stor at ingen kan gjenkalle vår avgjørelse" (Ep. 12).

Pave Bonifatius I (418-422) sier om en skrivelse han sendte til en synode i Korint: "Vi har skrevet således, at alle brødre skal vite, at man ikke skal avvike fra vår mening. For aldri har det vært tillatt å disputere om det som en gang er fastslått av den apostoliske stol" (Ep. 13, 2; sml. også Ep. 15, 5). I et annet brev skriver han: "Til Peters person ble styrelsen av hele Kirken betrodd. ... Derfor er den romerske Kirke for kirkene over den hele verden liksom hodet for sine egne lemmer; den som skiller seg fra denne Kirke, skiller seg fra den kristne religion" (Ep. 14). Og i Ep. 16, 6 bevitner han at de fornemste kirker i Orienten i viktige anliggender alltid har henvendt seg til den romerske stol.

Pave Celestin I (422-432) utstedte overordentlig viktige dekret mot semipelaglanerne og nestorianerne. Til biskopene i Illyria skrev han: "Blant de andre sorger og de forskjellige anliggender som bestandig blir forelagt oss fra de øvrige kirker, osv... .. Vi blir strengt bebyrdet med omsorgen for alle, vi, som Kristus i apostelen Peter, da Han gav ham nøklene til å åpne og lukke, påla plikten til å opptre som alles overhode" (Ep, 3). Under oppsyn av hans legater ble det alminnelige kirkemøte i Efesus holdt (431), som fordømte Nestorius' kjetteri. De legater han sendte til kirkemøtet, påla han å holde seg til den apostoliske stols autoritet og ikke å opptre som disputerende, men som dommere" (Ep. 17).

Pave Leo I (440-461) utfoldet en så stor virksomhet at han fikk navnet "den store". Over 140 brev til de forskjellige deler av verden er bevart fra ham. I disse brev og i sine prekener taler han gjentagne ganger om og forutsetter han som alminnelig kjent det ufeilbare klippeembete han har arvet fra Peter, og det ansvar han som overhode for hele kristenheten har. Således sier han i en preken på Peters og Paulus' fest: "Ved den salige Peters hellige stol er du (Rom) blitt hode for jordkloden, og ved religionen har du forsete over et større område enn ved ditt jordiske herredømme". Og i et brev til erkebiskopene i Illyria: "Vår omsorg omfatter alle menigheter, således som Herren krever det av oss, Han som gav Peter den apostoliske verdighets primat og bygget den hele Kirke i fastheten av dette fundament" (Ep. 5). Sml. også Ep. 10 og 14, og de fem prekener han holdt på årsdagen for sitt valg til pave.

[Enkelte protestanter har påstått at det var pave Leo I som innførte skriftemålet. Det er virkelig interessant at protestantene, mens de på den ene side (for å forklare pavedømmet som et menneskelig påfunn) benekter at de romerske biskoper i oldtiden hadde pavelig makt, på den annen side (for å forklare andre katolske dogmer som menneskelige påfunn) tilskriver dem en makt som er ubegripelig stor. Hvorledes ville hele kristenheten (både den vesterlandske og den østerlandske del av Kirken) ha latt seg pålegge av noen pave plikten til å skrifte, noe som er så ydmykende for den menneskelige natur? Skriftemålets praksis i den katolske Kirke kan bare forklares ved å anta at den er av apostolisk opprinnelse. At skriftemålet alltid har vært praktisert, har vi dessuten utallige vitnesbyrd om i oldkirkens skrifter. Sml. "Det bibelske skriftemål" ved J. van der Burg, St. Olavs Forlag, Oslo, 1935. Pave Leo har ikke innført skriftemålet. Han har bare utstedt et dekret som forbyr prestene å kreve at de troende skal bekjenne sine synder offentlig (Brev til biskopene i Campania, 6, mars 459).]

En av hans store fortjenester var at han brakte orden i den orientalske Kirke under den monofysitiske forvirring etter den beryktede "røversynode" i Efesus (449). Alle retttroende, også geistligheten og folket i Konstantinopel, ventet bare hjelp fra Rom, hvor - som Teodoretus av Kyros skriver - "troens fakkell var bevart, som kunne antenne og opplyse jordkretsen" (Ep. 121).

Om den romerske biskops primat vitner også de stadige (men forgjeves) forsøk vranglærerne gjorde på å få paven på sin side, overbeviste som de var, at de ved å vinne ham lett ville kunne vinne hele kristenheten.

Således søkte montanistene i Asia å få kommunikasjonsbrev fra pave Eleutherus (175-189). De visste at de ville være i "fred" med Kirken, dvs. ikke å bli ansett for kjettere, dersom de fikk pavens godkjennelse. Sml. Tertullian "Adv. Praxeam" c. 1.

Origenes skrev fra Cesarea i Palestina til pave Fabianus (236-250) for å få sine feilaktige anskuelser godkjent av ham. Sml. Eus. H. E. VI, 36 og Hieronymus p. 41.

Felicissimus' tilhengere i Afrika "dristet seg til å begi seg til Peters stol" (Cyprian, Ep. 59 = det 12te brev til pave Cornelius).

Arianerne forsøkte med bedrag å få pave Liberius på sin side (se Athanasius, "Hist. Arianorum" 9). "Har vi vunnet Liberius - sa de - da vil snart alle følge etter" (Athanasius, "Contra Arianos" 35).

Pelagianerne i Afrika søkte støtte hos pave Zosimus (417 -418). Pelagius reiste personlig fra Afrika til Rom, og Cmllestius henvendte seg skriftlig til paven.

Nestorius, patriark av Konstantinopel, søkte å vinne pave Cølestin I (422-432) for sin vranglære. Senere forsøkte nestorianerne (bl. a. Eutherius, erkebiskop av Tyana, og Helladius, erkebiskop av Tarsus) det samme med pave Sixtus III (432-440).

Eutyches, monofysitismens far, henvendte seg til pave Leo I (440-461).

Historien beretter videre om mange vranglærere som bosatte seg i Rom, og prøvde å få sine anskuelser inn i menigheten der. De ble alle ekskommunisert av paven. Således kom under pave Hyginus (139-142) gnostikeren Cerdon (fra Syria) og Valentin (fra Egypt) for å utbre sine systemer i Rom. Marcion, som på grunn av utukt var blitt ekskommunisert i Pontus i Lilleasia, søkte i Rom å bli gjenopptatt i Kirken. Deretter sluttet han seg til Cerdon og utbygget hans system videre. I året 161 søkte karpokratianeren Marcellina å vinne tilhengere i Rom. Også de antitrinitariske sekter opprettet sine skoler i Rom: Praxeas kom fra Asia under pave Eleutherus (175-189); Theodotus kom fra Bysantium i 192; Epigonus og Kleomenes kom fra Smyrna, og en kort tid etterpå (under pave Zepherinus 198-217) kom Sabellius fra Libya. En judaiserende vranglærer Alkibiades kom i året 218 fra Syria til Rom med en bok som sektens grunnlegger Elkasai påsto å ha mottatt fra himmelen.

Den romerske biskop var den høyeste appellinstans i stridigheter om bispestoler.

Overalt i den kristne verden hadde en biskop som ble avsatt av en bispesynode, rett til å appellere til den romerske stol. Det finnes mange eksempler på at urettmessig avsatte biskoper og patriarker ble gjeninnsatt på pavens befaling.

Allerede pave Kalixtus I (217-222) gav en forordning at biskoper ikke for snart skulle avsettes på grunn av en forseelse. Sml. Hippolytus, Philosoph. 9, 7 flg.

De spanske biskoper Basilldes og Martialis, som en bispesynode hadde avsatt, tok sin tilflukt til pave Stefan I (254-257), og ble gjeninnsatt av ham.

Til samme pave henvendte Cyprian i Nord-Afrika seg med anmodning om å ekskommunisere og avsette biskopen i Arles (i Frankrike), Marcian, som hadde sluttet seg til novatianerne, og å innsette en ny biskop (se Cypr. Ep. 67).

Den store Athanasius reiste (i 341), etter at han var blitt fordrevet fra den patriarkale stol i Alexandria, til pave Julius, som på en romersk synode undersøkte hans uskyld og gjeninnsatte ham i hans embede. Med strenge ord bebreidet paven i en skrivelse de orientalske biskoper, som uten først å spørre ham hadde avsatt Athanasius. "Vet dere da ikke - skriver han - at det er skikk at det først skrives til oss og herfra avgjeres hva som er rett? Hvis det hadde vært grunn til en sådan mistanke mot denne bys (Alexandrias) biskop, hadde det måttet bli meldt til Kirken her." Og så fortsetter han: "Jeg påberoper meg bare det som vi har mottatt av den salige apostel Peter, og ville ikke ha talt om det jeg trodde var alle bekjent, hvis ikke det som har hendt, hadde tvunget meg" (Ep. ad Antioch. 22).

Til samme pave Julius tok også flere andre orientalske biskoper, Marcellus av Ancyra, [*Marcellus av Ancyra anmodet i sin skrivelse pave Julius om "å dra til ansvar dem som hadde skrevet mot harn"* (sml. Coustant s. 390). *Om Marcellus' anerkjennelse av pavens primat sml. også C. P. Caspari, Ungedruckte Quellen zur Gesch. des Taufsymbols und der Glaubensregel, Christiania 1875 s. 28-161: Ober den griechischen Text des alt-rdmischen Symbols in dem Briefe des Marcellus von Ancyra an den romischen Bischof Julius.*] Pautus av Konstantinopel, Asklepas av Gaza og Lucius av Adrianopel, sin tilflukt, da de på grunn av falske beskyldninger var blitt avsatt. Med strenge ord befalte paven at alle disse måtte få sitt bispesete tilbake. (Sml. Sokrates H. E. 2, 15).

Eusthatus, biskop av Sebaste, ble gjeninnsatt av pave Liberius (352-366). Se Basilius (Ep. 263).

Keiser Konstantius tok pave Liberius til fange for å tvinge ham til å avsette Athanasius, patriark av Aleksandria, overbevist om at det var bare paven som kunne gjøre det.

Peter av Aleksandria, som arianerne hadde fordrevet fra hans patriarkale stol, flyktet til pave Damasus (366-384).

Helt fra det fjerne Arabia henvendte biskopene Bagodios og Agapios, som lå i strid med hverandre om bispesetet i Bosra, seg til pave Siricius (384-399).

Johannes Krysostomus, patriark av Konstantinopel, appellerte til pave Innocens I (401-417), da et bispemøte hadde avsatt ham.

Theodoretus, biskop av Kyros (Syria), som i 449 ble avsatt av et kirkemøte i Efesus, appellerte til pave Leo 1, - som gjeninnsatte ham. Likeledes gjeninnsatte han biskopene Celidonius og Projektus, som Hilarius av Arles hadde avsatt.

Pavestolens rett som appellinstans for de biskoper som var avsatt ved en synode, anerkjentes også av kirkemøtet i Sardika (Sofia) i 344 med den begrunnelse at de derved ville "ære den hellige Peter". I sin skrivelse til pave Julius I nevner kirkemøtet ham uttrykkelig "Kirkens overhode, Peters stol".

At "biskopen av Rom har dommermakt over de andre biskoper, er en forskrift av de hellige apostler for Herrens religion" - således skrev et bispemøte (378) under pave Damasus til keiserne Gratian og Valentinian. Sml. Labbe, Concilia 11, 1187.

Pavenes omsorg for de nødlidende menigheter hele verden over vitner om at de var seg bevisst å være alle kristnes far.

På samme måte som allerede Peter, tok pavene med en universell faderkjærlighet del i "de lidelser som var lagt på brødrene verden over" (1 Petr. 5, 9). De "bar alles byrde som hadde det tungt" (som pave Siricius skrev til den spanske biskop Himerius). Således sendte pave Soter (166 -175) penger til menigheten i Korint for å hjelpe de fattige og å løskjøre de kristne som for troens skyld var dømt til bergverkene. I en takkeskrivelse til Rom bevitner biskop Dionysius av Korint: "Det er deres skikk helt fra kristendommens begynnelse av at dere beviser alle brødre alle slags velgjerninger og sender almisser til sa mange menigheter som mulig i hver by til livsopphold for de trengende Således gjorde også deres salige biskop Soter, som ikke bare sendte almisser til de hellige, men også med salige ord trøstet de brødre som reiste hen til ham, liksom en elskelig far sine barn" (Ep. Dion. ad Rom. - hos Eus. H. E. IV, 23, 10).

Pave Dionysius (259-268) trøstet pr. brev de forfulgte kristne i Kappadokia (Lilleasia), og sendte legater for å løskjøre de fangne. Sml. Basil. Ep. 70.

Vitnesbyrd av oldkirkens store teologer.

I tilslutning til Ignatius' og Ireneus' vitnesbyrd lar vi her følge en del uttalelser av andre kirkefedre.

Kirkefedrene kan betraktes som kristendommens representanter. Dersom den troslære som enstemmig ble hyldet av menn som Augustin, Ambrosius, Hieronymus osv., var en villfarelse, hvorledes ville det da kunne gis noen sikkerhet om Kristi lære? Vi måtte da anta at den sanne kristendom ikke eksisterte i oldtiden. Men dette er

i strid med Kristi løfte om å bevare sin Kirke for villfarelse (sml. Matt. 28, 19-20; Joh. 14, 16. 17. 26; Matt. 16, 18; 1 Tim. 3, 15).

Nå er det et faktum at alle de store teologer i oldtiden har trodd at den romerske bispestol, fordi den er Peters stol, er fundamentet for den kirkelige enhet.

Således kaller Cyprian (født ca. 200), biskop av Kartago i Nord-Afrika, i et brev til pave Cornelius Romerkirken "Peters stol, hovedkirken, som prestedemmets enhet har sin opprinnelse fra, og som ingen villfarelse kan få adgang til" (Ep. 59, 14). På et annet sted sier han at den romerske Kirke er "den katolske Kirkes stamme og rot" (Ep. 48). Paven er blant biskopene hva Peter var blant apostlene. Pave "Fabianus' plass - sier han - er Peters plass" (Ep. 55, 8). Kirken og den romerske stol, kan ikke skilles. "Gud er én og Kristus er én, og der er én Kirke og én stol grunnlagt på Peter ved Jesu anordning" (Ep. 43, 5).

Til stadighet stod Cyprian i korrespondanse med Rom og forela der de beslutninger som ble tatt på de afrikanske synoder.

Hans anerkjennelse av pavens overoppsynsembete over de andre biskoper fremgår også av hans skrivelse (ca. 255) til pave Stefan med anmodning om å "gjøre bruk av sin autoritets fylde" og avsette biskopen av Arles, Marelan, som hadde sluttet seg til novatlanerne Ep. 67).

Da den nye pave Cornelius var valgt, skyndte Cyprian seg straks sammen med alle sine medbiskoper i Nord-Afrika å skrive til Rom for å bevitne sin enhet med ham, fordi - sier han - "å holde fast ved enheten med ham er å holde fast ved den katolske Kirkes enhet" (Ep. 48, 3).

NB.: En innvending søkes ofte i Cyprians uenighet med pave Stefan angående spørsmålet om kjetterdåpens gyldighet.

Denne uenighet beviser ikke at Cypriati ikke anerkjente pavens primat, men bare at han ikke var fullt klar over dets rekkevidde. Han anså spørsmålet om kjetterdåpen for noe som det - i likhet med feiringen av påskefesten og andre liturgiske skikker - kunne være meningsforskjell om blant biskopene, uten at dette hindret deres innbyrdes fred og enhet (sml. Ep. Firm), og som derfor lå utenfor den dommermyndighet som tilkom den romerske stol til oppretholdelse av den kirkelige enhet. Han mente at han i dette tilfelle hadde lov til å motsi paven, og henviste til episoden i Antiokia, da Paulus motsa Peter angående overholdelsen av de jødiske skikker, og denne uten å påberope seg sitt primat bøyte seg for Paulus' argumenter (sml. Ep. 71, 3). Med sorg tenkte Cyprian på de mange biskoper i Afrika og Asia, som paven ville ekskommunisere på grunn av dette spørsmål, og han håpet å kunne hindre dette, liksom engang Iren~eus hadde beveget pave Viktor til å holde sin ekskommunikasjon tilbake under påskestriden.

Som den store forkjemper for Kirkens enhet, han var, forstod han nødvendigheten av et primat, men samtidig kom hans iver for Kirkens enhet i strid med den tanke at kjetterdåpen skulle være gyldig, så at også kjettere måtte anees for kristne. For å fri seg ut av dette dilemma mente han å kunne holde fast ved kjetterdåpens ugyldighet, men regnet samtidig denne sak for et disiplinært spørsmål, som biskopene selv kunne avgjøre.

Hva vi enn må tenke om Cyprians konflikt med pave Stefan, den kan umulig omstøte hans klare uttalelser om den romerske biskops primat. Det er uten tvil disse som best gjenspeiler oldkirkens tradisjon.

En nærmere forklaring trenger også et sted i hans bok "Om den katolske Kirkes enhet" (kap. 4), hvor han med henvisning til Joh. 20, 21-23 sier at alle apostler fikk sami

me makt (apostolat), men at Jesus "for å vise enheten (i Kirken) lot enhetens opprinnelse begynne fra Peter alene". For å forklare hvorledes Jesus bygget sin Kirke på Peter, fremstiller han det som om Jesus først overdro Kirkens styre til Peter alene og deretter til alle apostler, slik at alle apostlers makt opprinnelig var inneholdt i Peter alene.

Dette kan lett misforstås, som om ifølge Cyprian Peters betydning bare bestod i å være et forbilde på Kirkens enhet, nemlig ved at Jesus først nedla alle apostlers makt i i ham alene.

Men dette var på ingen måte hans oppfatning. Ved å anla at alle apostlers myndighet liksom utgikk fra Peter, mente Cyprian samtidig at på grunn av dette måtte de andre apostler (og deres etterfølgere) utøve sitt apostolat i forening med Peter (og hans etterfølgere) og således synliggjøre Kirkens enhet.

Alle apostler var likestillet i den betydning at alle eiet den apostoliske verdighet (liksom alle biskoper eier den fulle biskopelige myndighet like så godt som paven). Men Cyprian vil ikke benekte Peters forrang som enhetens fundament, som de andre måtte holde seg forenet med. Peter er i hans oppfatning den blivende rvt til Kirkens enhet. Det er derfor at han ikke bare kaller Peter, men også den romerske bispestol "roten til prestedømmets enhet" (Ep. 59, 14), "roten til den katolske Kirke" den rot "som man må bevare enheten med for å holde fast ved den katolske Kirkes enhet" (Ep. 48). Av særlig betydning er det at de brev som disse sitater er tatt fra, er skrevet i det samme år (251) som hans bok "Om den katolske Kirkes enhet". Også hans ord: "Fabianus' plass er Peters plass" (Ep. 55, skrevet kort etterpå - 251/252), viser at han tilkjente Peter en blivende særplass, som også vedvarte etter Peters død.

En av hovedtankene i hans bok "Om den katolske Kirkes enhet" er at Kirken må bevare sin enhet ved at den holder seg forenet med sin opprinnelige kilde. Sml. kap. 5: "Enheten blir bevart i sin opprinnelse. Riv en solstråle bort fra solens legeme, lysets enhet tillater ikke en sådan deling; bryt en gren fra et tre, og den kan ikke mer frembringe frukt; skjær en strøm fra dens kilde, og den tørrer ut". Men da Peter ifølge ham er urkilden, som all apostolisk myndighet har sitt utspring fra, må biskopenes innbyrdes enhet bevares ved deres samband med den vedvarende Peter (Peterstol).

Epifanlus, biskop av Kypros (født i Judea ca. 315), gir i sin bok "Mot kjetterne" en liste over de romerske biskoper og tilføyer denne bemerkning: "Ingen må forundre seg over at vi har vært så neyaktig i vår oppregning, fordi gjennom disse kan vi alltid bevise hva som er sant og sikkert" (Hær. 27, 6).

Optatus, biskop av Milevi i Nord-Afrika (han levde omtrent på samme tid som Epifanlus) skriver i sin bok mot donatistene: "Du kan ikke være uvitende om at Peter, alle apostlers overhode, som derfor ble kalt klippe, var den første som satt på den biskopelige stol i Rom, i hvilken ene stol [dvs. i samband med denne stol. Sml. det lignende uttrykk hos Irenæus (se side 48): "I hvilken alle troende på alle steder har bevart den apostoliske tradisjon" og hos Cyprian (se side 63): "Enheten blir bevart i sin opprinnelse".] enheten skulle bevares av alle så at en som ville opprette en annen stol imot denne ene, ville være en skismatiker og synder". Deretter nevner Optatus alle paver fra Peter inntil den daværende pave Siricius, "som - således tilføyer han - Kirken over hele verden stemmer overens med" (Contra Parmen. Donat. 11, 2. 3. 9).

Gregor, biskop av Nazianz i Lilleasia, og en tid også biskop av Konstantinopel (født ca. 327), sier om Romerkirken at "den vandrer uklanderlig og er forstander for alle" (Carmen de vita sua - Migne P. G. XXXVII, 1068).

Ambrosius, biskop av Milano (født ca. 333) skriver: "Hvor Peter er, der er også Kirken" (in Ps. 40, 30; se også Incarn. li, 20; V, 32 flg.). I et brev som han avfattet sammen med biskopene på synoden i Aquileia (381), sier han at Peters stol er "Romerkirken, hvorfra det hellige sambands rettigheter strømmer til alle" (Ep. II, 4). "Å holde med de katolske biskoper vil si å holde seg til den romerske Kirke" (De excessu fratris sui Satyri 1, 47; se også De pœnit. I, 33). "Den romerske Kirke bevarer apostlenes trobekjennelse uforfalsket" (Ep. 42, 5).

Hieronymus (født ca. 340 i Dalmatia; han ble presteviet i Antiokia) skrev fra det fjerne Kalcis (på grensen mellom Syria og Arabia) til pave Damasus for å få en løsning på forskjellige stridsspørsmål, som var oppstått i Orienten: "Jeg har ment å måtte rådspørre Peters stol. Hos dere alene blir fedrenes arv uforfalsket bevart Jeg som følger Kristus fremfor noen annen, står i samfunnsenhet med din hellighet, det vil si med Peters stol. Jeg vet at Kirken er bygget på denne klippe. Den som spiser Lammet utenfor dette hus, er vanhellig. Den som ikke er i Noahs ark, vil omkomme i syndfloden Den som ikke samler med deg, han adspredde, det vil si, den som ikke er med Kristus, er antikrist" (Ep. 15, 1. 2). I et annet brev skriver han (under den trosforvirring som var oppstått i Orienten): "Jeg roper: den som holder med Peters stol, er min" (Ep. 16). Og i sin apologi mot Rufinus angir han som kriterium på rettroenhet at en holder seg til den tro, "som Romerkirken står fast i" (Ap. adv. lib. Ruf. 1, 4). Sml. også Adv. Jovin. 1, 26: "På Peter blir Kirken bygget Dertil blir én blant de tolv utvalgt, for atdet ved innsettelsen av et overhode skal fjernes anledning til skisma".

Athanasius, biskop av Alexandria (født 295) vitner om sin anerkjennelse av pavens primat ved at han i sin "Apologi mot arianerne" henviser til pave Julius' skrivelse, som minner eusebianerne om den romerske biskops øverste dommermyndighet (se ovenfor s. 59). I sitt skrift "De sententia Dionysii" (13) påberoper han seg pave Dionysius' dogmatiske brev til Egypt om den hellige Treenighet (ca. året 260) for å bevise at Arius' vranglære allerede da var fordømt av den alminnelige Kirke.

Den syriske kirkefar Efrem (født ca. 306) taler om Peter på en måte som ville være uforståelig, dersom han ikke tenkte på den uforgjengelige Peter, som lever videre i sine etterfølgere. Han sier at Peter ble innsatt til "Kirkens fundament" for å "bære alle bygninger" (= alle menigheter), for å være "oppsynsman over dem som skulle bygge Kirken på jorden", og for å "holde tilbake dem som ville bygge noe falsk". Jesus ville "gjennom Peter gi alle folk å drikke av sin lære" og Han satte ham til arving og bestyrer av alle sine skatter" (Serm. in hebdom. sanct. 4, 1). Umulig kan Efrem ha tilkjent Peter en så stor betydning for Kirken, dersom hans klippeembete var opphørt med hans død.

Johannes Krysostomus, biskop av Konstantinopel (født 344) bønnfalt pave Innocens I om "å erklære for ugyldig" den avsettelsesdom som en bispesynode i Orienten hadde uttalt over ham (Ep. I ad Innoc. n. 4). Han anerkjente altså den romerske biskop som Kirkens øversle styrer. Hans anerkjennelse av pavedørnmet fremgår også av den betydning han i sine bibeikommentarer tillegger Peters klippeeiribete. Sml. hom. in Mt. 54 (55); hom. in Joan. 87 (88); De sacerdotio II, 1. 2. Særlig henvises til en avhandling av Kardinal Marini "Il Primato di S. Pietro e de' suoi successori in San Giovanni Crisostomo", Roma 1919.

Den mest betydningsfulle av alle teologer i oldtiden, Augustin, biskop av Hippo i Nord-Afrika (født 354), sier om den romerske Kirke at "den apostoliske stols primat alltid har utøvet sin makt i den" (Ep. 43, 7). Da pave Innocens hadde bekreftet den dom som flere nord-afrikanske synoder hadde uttalt mot den pelagianske vranglære, sa Augustin: "Nå er saken avgjort" (Serm. 131, 10, 10); "Ved pave Innocens' brev er enhver tvil angående denne sak borttatt" (Contra duas ep. Pelag. 2, 3, 5). På et annet sted skriver han: "Det som holder meg i den katolske Kirke, er rekkefølgen av biskopene fra selve apostelen Peters stol, som Herren etter sin oppstandelse har betrodd å vokte sine får" (Contra ep. Man. 4, 5). Og donatistene formaner han: "Kom brødre, hvis dere vil bli innpodet i vintreet. Det volder oss smerte å se dere liggende avskåret. Regn opp prestene helt fra Peters stol og se etter hvem enhver i denne rekkefølge av fedre har til etierfølger og forgjenger: denne er den klippe som helvetes hovmodige porter ikke kan beseire" (Ps. c. part. Donati). "I (denne) enhetens stol" - således skriver han kort og rammende i Ep. 105, 16 - har Gud nedlagt sannhetens lære." Innehaveren av den romerske stol kaller han "det kristne folks far" (Ep. 43, 5, 16).

Johannes Cassianus (født ca. 360), diakon i Konstantinopel, senere abbed i et kloster i Marseille, skriver: "La oss spørre den høyeste disippel blant disiplene, den høeste lærer blant lærerne, den som styrer den romerske Kirke og eier den øverste makt med hensyn til trosforkynnelse og prestevirksomhet" (De Incarn. Chr. III, 12).

Kyrillus, patriark av Alexandria (født ca. 370), sier i et brev til pave Cølestin: "Kirkens gamle tradisjoner befaler oss i alle ting å ta vår tilflukt til Deres hellighet" (Ep. 11). Se videre hos Tyszkiewicz: "Der hl. Petrus in d. Lehre Cyrills v. Alex." i Zeitschr. f. kath. Theol.", 1919.

Teodoretus, biskop av Kyros i Syria (født ca. 393), sier om den romerske biskop: "Denne allerhelligste stol har jo primatet over kirkene hele verden over ... og har bevart den apostoliske nåde uforfalsket" (Ep. 116). Og til pave Leo I skrev han: "Når Paulus, sannhetens herold, den Hellige Ånds basun, kom til den store Peter, hvor meget mer tar da vi, ringe og svake, vår tilflukt til din hellige stol for å oppnå helbredelse for kirkenes sår. For det tilkommer deg å utøve primatet i alt" (Ep. 113).

Petier Chrysologas, biskop av Ravenna (født ca. 406), irettesetter vranglæreren Eutykes med følgende ord: "Vi formaner deg, ærverdige broder, at du i lydighet hører på det som er skrevet av den hellige fader i Rom; fordi

den salige Peter, som lever og har forsete i sin egen stol, gir troens sannhet til dem som søker den" (Ep. ad Eut. 2).

Den armenske historieskriver Moses av Korene, som levde omtrent på samme tid, priser Rom, fordi det "er kronet med lys som utgår fra sin apostels åsyn, og med strålene fra dette lys opplyser den hele jord" (sml. Anzarian, Ecd. Armenæ traditio de Rom. Pont. primatu, Romæ 1870).

Kirkemotenes vitnesbyrd om pavens primat.

Den romerske biskops primat trer også klart frem på oldtidens økumenske (alminnelige) kirkemøter. De første åtte økumenske kirkemøter ble holdt i Orienten. Men enda de fleste av de tilstedeværende biskoper var orientalere, var det likevel pavens autoritet som gav deres bestemmelser lovkraft. Ved hans samtykke ble de alminnelige kirkemøter kalt sammen. *[Initiativet til å kalle sammen et kirkemøte kunne gå ut fra en annen enn paven, f. eks. fra keiseren. Ofte var det også denne som tok på seg å sende bud til de forskjellige biskoper og å skaffe dem reisemuligheter (= den materielle sammenkallelse). Men den formelle sammenkallelse, som gav kirkemøtet rettskraft, skjedde ved at paven gav sitt samtykke.]*

Gjennom sine legater inntok han forsetet. Kirkemøtenes bestemmelser ble alltid forelagt paven til approbasjon, hvis ikke deres mening allerede var bekjentgjort gjennom de pavelige legater. Det spilte ingen rolle om biskopen av Konstantinopel eller av Alexandria eller en hvilken som helst annen biskop holdt seg borte, men uten den romerske biskop kunne ikke noe alminnelig kirkemøte bli rettsgyldig.

[Forsetet på kirkemøtet i Efesus (431) hadde Kyrillus av Alexandria sammen med de to pavelige legater. Men aktstykkene sier tydelig at også Kyrillus opptrådte i pavens navn. Denne hadde skrevet til ham: "Ikkeledd med vår stols autoritet og som vår stedfortreder og fullmektig skal du utføre denne dom" (se Mansi IV, s. 1019). På samme måte hadde Hosius av Cordova sammen med de to romerske prester Vitus og Vincentius forsetet på kirkemøtet i Nikea (325). Muligens ble Hosius valgt etter Konstantins ønske, men gjennom pavens godkjennelse ble han bemyndiget til å presidere ved kirkemøtet.]

Også keiserne pleiet å overvære møtene, men de tok ikke del i forhandlingene. Konstantin var på møtet i Nikea "avventende hva konsilet skulle avgjøre". Keiser Theodosius II minnet i en skrivelse til kirkemøtet i Efesus sin stedfortreder Candidian om at "det er forbudt for dem som ikke er biskoper, å blande seg i de kirkelige diskusjoner" (se Mansi IV, s. 1119). Keiserne inntok (enten personlig eller gjennom sine stedfortredere) bare æresforsetet for å opprettholde den gode orden" (således som det uttrykkelig sies i et brev som fedrene på kirkemøtet i Kalcedon sendte til pave Leo - sml. Mansi VI, s. 147) dvs. for å våke over at diskusjonene foregikk i ro og orden.

Kirkemøtet i Konstantinopel (381) var opprinnelig en orientalsk partikularsynode, men ble senere økumensk ved at paven med den øvrige del av Kirken sluttet seg til den.]

Kirkemøtene anerkjente ikke bare i praksis pavens primat ved å overlate ham det siste ord, men de uttalte også gjentagne ganger uttrykkelig at den romerske biskop i kraft av sin suksesjon fra Peter var overhode for hele Kirken. Således avga en av de pavelige legater på kirkemøtet i Efesus (431) uten motsigelse fra noen av de tilstedeværende biskoper følgende erklæring: "Det er en kjensgjerning, som ingen tviler på, og som i alle århundrer er blitt anerkjent, at den salige Peter, apostlenes fyrste og overhode, troens søyle og den katolske Kirkes grunnvoll alltid lever og demmer i sine etterfølgere. Vår salige pave Celestin, som nå er hans etterfølger og inntar hans sted, har sendt oss som sine stedfortredere Derfor må Nestorius vite at han er utelukket fra den katolske Kirke" (sml. Harduin 1, s. 1478).

Ikke mindre tydelig taler kirkemøtet i Kalcedon (451). Etter at de pavelige legater hadde opplest pave Leos brev (som dømte den monofysitiske vranglære), uttalte de tilstedeværende biskoper (ca. 600 i tallet, nesten alle orientalere) med alminnelig akklamasjon: "Dette er fedrenes tro, dette er apostlenes tro, dette er vår alles tro; bannlyst er den som ikke tror således. Peter har talt ved Leos munn." Etterpå sendte biskopene kirkemøtets aktstykker til paven sammen med en skrivelse, der det bl. a. sies: "Denne tro som er kommet til oss fra Kristus,

vår lovgiver, har du, som er innsatt som den salige Peters tolk for alle, bevart ... Gjennom dine representanter (legater) har du ført forsetet over de fremmøtte biskoper som hodet over lemmene" (sml. Harduin II, s. 655 og 659).

I en skrivelse som kirkemøtet i Konstantinopel (680-681) sendte til pave Agatho, heter det: "Vi overlater til deg, som er overhyrde på den øverste stol i hele Kirken, og som står på troens faste klippe, å avgjøre hva som må gjøres, og retter oss beredvillig etter den skrivelse som Deres faderlige hellighet har sendt og som vi betrakter som skrevet av apostlenes overhode under inngivelse av Gud". I en redegjørelse til keiseren erklærte biskopene: "Apostlenes overhode har kjempet med oss; for hans etterfølger på hans stol har ved sin skrivelse forklart den guddommelige hemmelighet Peter har talt gjennom Agatho." (Sml. Harduin III, s. 1422 og 1438).

Som man ser, gir historien oss mange vitnesbyrd om pavedømmets virksomhet i oldtiden. Selvfølgelig er dokumentene fra den allerførste tid færre enn fra de senere århundrer. Pavedømmet, som er et organ i Kirken, har i likhet med Kirken gjennomgått en vekst. Men det essensielle i det pavelige primat har alltid vært til stede. Vi kan ikke vente at det pavelige administrasjonsapparat var fullt utviklet i katakombenes tid. da den kirkelige øvrighet ofte måtte holde seg skjult, og samkvemmet med de forskjellige deler av den kristne verden var vanskelig. Heller ikke trengtes den første tid etter apostlenes død en så hyppig utøvelse av det pavelige primat til bevarelsen av den apostoliske tradisjon. Jo mer dødsrikets porter søkte å overvelde Kirken (særlig under de store kjetterier), dess mer trådte pavens klippeembete i virksomhet.

At vi ikke eier flere vitnesbyrd om pavenes virksomhet fra den allerførste tid, må delvis også forklares ved at nettopp de eldste dokumenter hadde lettest for å gå tapt, særlig på grunn av de stadige kirkeforfølgelser. Under den forferdelige kirkestorm som keiser Diokletian satte igang (året 303), ble det pavelige arkiv sammen med de øvrige kirkelige arkiver omkring i verden brent opp (sml. Eusebius H. E. VIII, 2, 4). Fra de 32 første paver (som regjerte før kirkefreden) eier vi 22 brev; dessuten kjenner vi av omtale 27 andre, som er 11.ått tapt (Mgr. Freppel).

Vranglærere, som ikke ville bøye seg for pavens autoritet, har det nok alltid vært. Når Kristus er et tegn som blir motsagt", da gjelder dette også hans synlige stedfortreder på jorden. Også apostlenes autoritet ble motsagt av vranglærere. Men da må det ikke forbause oss at det også etter apostlenes tid alltid har vuert frafalne som ikke ville adlyde den rettmessige kirkelige øvrighet.

Det avgjørende er at biskopen av Rom alltid har hevdet å være Kirkens øverste styrer, og at han av den katolske (alminnelige) Kirke alltid er blitt anerkjent som sådan. De som i oldtiden nektet å anerkjenne pavens overherredømme, var mennesker som også i andre ting avvek fra den kirkelige tradisjon. De ville som oftest ikke engang bøye seg for et alminnelig kirkemøte. At sådanne mennesker, som i sitt hovmot opphøyet seg over hele Kirken, heller ikke ville høre på paven, er ikke merkelig.

Gud har tillatt at dødsrikets porter alltid har kjempet mot Kirken og dens klippe, for derved ennå bedre å vise at pavedømmet ikke er et verk av mennesker. For hadde det vært det, ville det sikkert ha gått til grunne (Ap. Gj. 5, 38). Hver gang oppstod det mennesker som innbilte seg at de kunne unnvære pavedømmet og ved hjelp av Bibelen alene kunne bygge Kirken. Men ved den sektforvirring de skapte, ville Gud vise at å bygge utenfor den klippe Han har lagt, er å bygge på sand.

Dessuten må bemerkes at mange vranglærere, om de enn nektet å bøye seg for pavens avgjørelse, dog ikke totalt ville fornekte pavens autoritet. Dette fremgår av det at de på alle mulige måter forsøkte å få paven på sin side. Konsiliehistoriens store forsker, K. J. v. Hefele, skriver således: "Vranglærerne benektet aldri hvor meget Rom ville legge i Kirkens og den offentlige menings vektsskål, hvis det var til fordel for dem. De nektet først primatet, når det var imot dem" (Konziliengeschichte I, 491).

Troens lydighet krever ofre, og det må ikke undre oss når enkelte teologer, som ut fra Bibelen og sin fornuft hadde opparbeidet seg en feilaktig mening, ikke ville underkaste sin forstand, om de enn ellers gjerne ville anerkjenne paven som kristenhetens overhode. Også Luther falt for denne fristelse. Så lenge han håpet å få paven på sin side, anså han læren om pavens primat for fullt ut bibelsk. Således skrev han i året 1519: Jeg nekter ikke at biskopen av Rom er den første, har vært den første, og må være den første. Til denne overbevisning bringer meg frem for alt Guds vilje, som i denne henseende er synlig overalt. For uten Guds vilje ville Roms yppersteprest aldri ha kunnet komme til dette monarki. Guds vilje må bli respektert på enhver måte som den åpenbarer seg på, og derfor er det ikke tillatt å driste seg til å motstå paven som innehaver av den høyeste autoritet. Den grunn vi har anført, er så overbevisende, at om det ikke kunne anføres noen bibeltekst eller noe annet argument til forsvar for paven, ville denne (grunn) alene være nok til å motstå dem som ville bekjempe pavens autoritet" (Resol. luth. super prop. 13 De potestate papæ, Weimar II, 186). Og på et annet sted sier han: "Om det også dessverre står således til i Rom, at det burde være bedre, så kan dog hverken denne eller noen annen grunn bli tilstrekkelig til å skille eller rive oss løs fra denne Kirke Vi bør gi akt på enheten og fremfor alt ikke motsette oss de pavelige anordninger Man bør i alt adlyde den hellige romerske stol" (Unterricht auf etliche Artikel, Weimar II, 72). I et brev til pave Leo X i året 1518 skriver han: "Derfor, helligste Fader, kaster jeg meg for Deres Hellighets føtter og underkaster jeg meg med alt hva jeg eier Deres Hellighets beslutning må være som den vil; jeg vil dog aldri opphøre å erkjenne at Deres Hellighets beslutning er Kristi beslutning, for Kristus taler og handler gjennom Deres Hellighet" (Jena-utg. 1, 58). Den samme underkastelse sverger han i et følgende brev til pave Leo: "Helligste Fader, for Gud og alle skapte vesener bevitner jeg at jeg aldri har tilsiktet eller i dette øyeblikk tilsikter med bevissthet og på noen som helst måte å angripe den romerske Kirkes eller Deres Hellighets makt og anseelse" (Jena-utg. I, 144).

Mange protestanter ville ut fra Bibelen ikke ha noe å innvende mot den katolske lære om pavedømmet, dersom de ikke hadde fordømmer mot andre katolske læresetninger. "Med hensyn til pavens overherredømme - således skrev Melancton - ville man lett stemme overrens, dersom man var enig i de øvrige punkter" (Resp. ad Belarmin).

Pavedømmets opprinnelse kan ikke forklares ved Roms politiske maktstilling eller ved noen annen naturlig faktor.

Etter alle de vitnesbyrd vi har anført om den romerske biskops primat i de første kristne århundrer, må enhver innse hvor overfladisk det er å ville forklare pavedømmets opprinnelse ved Roms betydning som verdensby. I hele historien finnes ikke et eneste eksempel på at den romerske biskop har påberopt seg Roms politiske maktstilling for å begrunne sin autoritet som Kirkens overhode. Alltid henviser pavene til det faktum at de er Peters etterfølgere. "Det er ikke i kraft av noen synodebeslutning at den romerske Kirke er opphøyet over alle andre kirker; den har fått primatet ved vår Lærers og Frelseres munn, som sa: Du er Peter og på denne klippe vil jeg bygge min Kirke" (Decr. Gelas.). Slik har pavene og Kirken i alle århundrer lært, så at kirkemøtet i Efesus kunne si: "Det er en kjennsgjerning, som ingen tviler på, og som har vært anerkjent i alle århundrer, at den salige Peter, apostlenes høvding og overhode, lever og demmer alltid i sine etterfølgere".

Inntil kirkefreden (313) var det politiske Rom kristendommens store motstander, som de kristne med forakt betegnet som "Babylon" (1 Petr. 5, 13; Ap. 17), hvis undergang ble forutsagt i Joh. Åpenbaring. Som keiserby var Rom "druken av de helliges blod" (Ap. 17, 6), og kunne av Ignatius, en disippel av Johannes, umulig betegnes som "forstander for kjærlighetsforbundet". Som allerede Ireneus, lærer også alle kirkefedre at Romerkirkens forrang skyldes dens forbindelse med Peter.

Etter kirkefreden henla keiser Konstantin sin residens til Konstantinopel. Hans etterfølgere hadde visstnok i noen tid en medkeiser i Rom. Men disse medkeiseres makt var bare begrenset til den vestlige del av det romerske rike og gikk snart helt til grunne (476). Fra året 400 begynte alleslags barbarske folkeslag å oversvømme Italia (vestgoter, vandaler, østgoter, longobarder). Rom ble gjentagne ganger plyndret og herjet av brann. Etter plyndringen ved den østgotiske konge Totilas i året 546 var byen nærmest forvandlet til en øde

ørken, hvor det neppe bodde 500 mennesker. Dommen over det politiske Rom, som Joh. Åp. (17, 16) hadde forutsagt, var gått i oppfyllelse: "De ti horn skal hate skjøgen og gjøre henne øde og naken og de skal ete hennes kjøtt og brenne henne opp med ilcl". Etter at den greske keiser i året 553 hadde fordrevet østgoterne, henla han statsstyret for Italia til Ravenna.

Men mens Roms politiske makt gikk til grunne, gikk pavedømmet ikke til grunne. Nettopp i denne tidsperiode levde de store paver Leo den store og Gregor den store, hvis makt og anseelse var så stor at de av protestantene ofte blir betraktet som pavedømmets grunnleggere. Dersom protestantene vil forklare pavedømmets oppståen ved Roms politiske storhet, hadde de ikke kunnet være mer uheldig i angivelsen av tidspunktet.

At pavene under folkevandringen flere ganger har opptrådt som Roms og Italias beskyttere (som f. eks. da pave Leo I beveget Attila til å dra bort), erhvervet dem nok det italienske folks store takknemlighet, men det var ikke det som gav dem deres verdensomfattende makt som Kirkens styrere. Det var i kraft av den anseelse de som Kirkens styrere hadde fra før, at de med myndighet kunne opptre mot de verdslige makthavere.

NB.: De kristne keisere søkte istedenfor å støtte pavenes makt tvertimot ofte å motarbeide den. De store kjetterier fant i mange av dem sine beste beskyttere. De kunne vanskelig frigjøre seg for den gamle hedenske statsanskuelse, at keiseren samtidig var "pontifex maximus" (yppersteprest). En religion som er uavhengig av staten, var noe helt uvant, og til stadighet kom derfor de kristne keisere på grunn av sin cæsaro-papistiske bestrebelse (bestrebelse for selv å være pave) i konflikt med paven.

Konstantin kjente den store åndelige makt pavene hadde fra før. Og det var derfor - fordi han som keiser ikke ville ha i sin nærhet noen som stod over ham - at han flyttet til Østerlandet.

Også de hedenske keisere, som levde før Konstantin, kjente og fryktet pavenes store makt. Cyprian beretter at keiser Decius (249-251) med langt større ro mottok etterretning om at en motkeiser hadde reist seg mot ham enn at det var innsatt en ny gudsprest i Rorn" (Ep. 55, 9, 1). Omtrent alle paver i de første tre århundrer er derfor også blitt myrdet av keiserne.

Pavedømmets opprinnelse kan ikke forklares ved noen menneskelig faktor, således heller ikke ved de romerske biskopers personlige fremragende egenskaper eller ved deres maktsyke. Mange paver var ikke særlig fremragende personligheter. Og hva maktsyke angår, må enhver upartisk historieskrivning innrømme at de romerske biskoper i håndhevelsen av sitt primat ble drevet av den ærlige overbevisning at de som Peters etterfølgere oppfylte en plikt, som var pålagt dem av Kristus selv. Med hvilken ydmykhet taler ikke den hellige Leo I om sin egen uverdighet (sml. Serm. 2). Det var ofte med stor uvilje de hadde påtatt seg paveembetets byrde. Gregor I (som for å slippe å bli valgt til pave hadde skjult seg i en grotte) sa: "jeg hadde besluttet å skjule meg på et hemmelig sted; men da jeg så at himmelens dom var imot meg, kunne jeg ikke annet enn bøye meg under Herrens åk". Det var også han som antok navnet "Guds tjeneres tjener", som senere er brukt av alle paver.

Omtrent alle paver i de første århundrer har gitt sitt liv for sitt embetes skyld. Hvorledes ville sådanne mennesker kunne mistenkes for maktbegjær?

Maktbegjær ville istedenfor å forklare pavenes autoritet bare gjøre den mindre forståelig. Hvorledes kunne de utallige biskoper både i ost og vest, ha villet bøye seg for en autoritet, som av pur ærgjerrighet ville herske over dem og dømme dem? Også de mest ydmyke og hellige biskoper ville ha protestert mot en sådan anmasselse. Historien beretter om heftige teologiske stridigheter, så snart en forsøkte å innføre noe nytt. Tenk på det røre som ble fremkalt på grunn av de vranglærdommer som Arius, Nestorius, Pelagius osv. ville utbrede, og ofte på grunn av langt mindre viktige spørsmål, som f. eks. om kjetterdåpen og påskefeiringen. Hvor mange skrifter ble ikke utgitt, hvor mange kirkemøter ikke sammenkalt, og med hvilken heftighet ble det ikke diskutert ved disse anledninger? Og overfor den romerske biskops usurpasjon, som ville innføre en ny trosnorm (og derved på en måte rørte ved hele Kirkens lære), skulle hele kristenheten stilltiende ha bøyet seg? Hva ville ha beveget så

mange store og hellige menn som Augustin, Ambrosius, Hieronymus, Athanasius, Joh. Chrysostomus osv. til å tie stille? Ja de var endog de ivrigste fosvarere av den romerske biskops overherredømme.

jo mindre makt en antar at pavene har hatt i de første tre århundrer, dess mer uforklarlig blir pavenes store maktutfoldelse i de følgende århundrer. Vi nekter ikke at det har vært en utvikling i utøvelsen av det pavelige primat. Men denne utvikling må ha hatt sin begynnelse fra apostlenes tid. Hele den kristne verden ville aldri ha bøyet seg for en makt som ikke kunne påberope seg en bestandig tradisjon.

NB.: Etter alt det vi inntil nå har sagt, er det overflødig å bemerke hvor meningsløst det er når enkelte protestanter har villet søke opprinnelsen til det pavelige primat i de såkalte pseudo-isidorske dekretaler, som først oppsto i det 9. århundre (og ikke i Rom, men i Frankrike). De består av en blanding av ekte og oppdiktede kirkelige forskrifter; bl. a. inneholder de en rekke apokryfiske pavebrev, oppdiktet på grunnlag av notiser om de enkelte pavers virksomhet i Liber Pontificalis. Forfatterens hensikt var (ved å fremheve pavenes dommermyndighet) å støtte biskopene mot den verdslige øvrighet, mot erkebiskopene og mot provinsialsynodene. Denne pavelige dommermyndighet var ikke noe nytt. Fra oldtiden av har pavene utøvet den. Og nettopp fordi dekretalene ikke lærte noe nytt, er det forståelig at de i en lang tid er blitt ansett for ekte.

Den greske kirkes forhold til pavedømmet.

For å bevise at pavedømmet har sin opprinnelse i Roms betydning som keiserby, bruker protestantene ofte som argument at biskopene av Konstantinopel mer og mer søkte å utbrede sin makt, etterat denne by var blitt rikets hovedstad. Særlig kommer denne bestrebelse til uttrykk i den såkalte 28. kanon av kirkemøtet I Kalcedon (451). I den ble det fra bysantinsk hold fremsatt begjæring om at "da Konstantinopel var blitt keiserlig residens, måtte denne bys bispestol få de samme privilegier som fedrene hadde tilkjent stolen i det gamle Rom, på grunn av at det var keiserby, - slik at Konstantinopel i kirkelig henseende skulle innta den annen plass nest etter Rom".

Vanskeligheten ved denne kånon forsvinner, når vi leser ordene i deres sammenheng og jevnfører dem med den følgeskrivelse kirkemøtet sendte til paven. Med de privilegier det er tale om, mentes ikke det pavelige primat (~ pavens makt som øverste lærer og hyrde for hele Kirken), men de patriarkale rettigheter, dvs. den mer direkte styremyndighet, som paven utøvet i Vesten. Pavens enestående stilling som Kirkens klippe (øverste dommer i troen) i kraft av hans suksesjon fra Peter uttalte kirkemøtet med tydelige ord: "Peter har talt ved Leos runn", "Du er innsatt som den salige Peters tolk for alle."

NB.: Om enn paven alltid har vært overhode for hele Kirken, var det likevel naturlig at han (liksom den dag idag) utøvet en mer direkte styremyndighet over landene i Vesten, som var blitt misjonert under en mer umiddelbar medvirking av Rom. Over biskopene i disse land forbeholdt paven seg et større oppsyn (ofte ved hjelp av apostoliske vikarer) enn over biskopene i andre land. Vi kaller det pavens patriarkale makt. (For Vesten er paven altså ikke bare pave, men samtidig patriark. For provinsen omkring Rom er han dessuten erkebiskop. Og over byen Rom utøver han et ennå mer direkte styreembete, nemlig som biskop).

En lignende patriarkal makt utøvet biskopen av Antiokia (over Syria og flere provinser der omkring) og biskopen av Alexandria (over Egypt, Thebais og Libya). Helt fra de eldste tider av hadde disse byer vært viktige kristensentrer.

Patriarkembetet er i likhet med erkebispeembetet en hierarkisk grad som er innført av Kirken (i motsetning til pave- og bispeembetet, som er anordnet av Kristus). En erkebiskop står over biskopene i en provins, men en patriark står over flere provinser. Patriarken av Antiokia innsatte alle erkebiskoper i sine provinser. Patriarken av Alexandria ordinerte dessuten alle biskoper i sine provinser.

De bysantinske biskopers bestrebelse gikk nå ut på å få seg underlagt en del provinser, hvor de skulle ha rett til å innsette erkebiskopene. Dessuten ville de at Konstantinopel skulle ha en forrang for patriarkatene Antiokia og Alexandria, men Rom skulle dog innta den første plass.

Kirkemøtet i Kalcedon sendte forslaget om dette til Rom. Så meget var de i Orienten overbevist om at politisk forrang alene ikke kunne gi noen kirkelig forrang, at de søkte å oppnå den gjennom paven.

Kirkemøtet begrunnet sitt forslag ved å si at den romerske stol hadde fått sine (patriarkale) privilegier av "fedrene" på grunn av at Rom var keiserby. Med disse jedre" mente de kirkemøtet i Nikea (325), som i sin 6. kanon handler om patriarkenets rettigheter.

Imidlertid er det ikke sant at paven fikk sine patriarkale rettigheter først på kirkemøtet i Nikea. De forskjellige patriarkatene eksisterte fra før. Ved den omtalte 6. kanon ville fedrene i Nikea bare bestemme at patriarkenets gamle rettigheter skulle bli uantastet.

Ennu mer meningsløst er det, når det sies at kirkemøtet i Nikea hadde gitt den romerske biskop hans patriarkale rettigheter på grunn av at Rom var keiserby. At noen kunne få den oppfatning at det var forbindelse mellom pavens patriarkale rettigheter og det faktum at Rom var keiserby, finner sin forklaring i det at grensene for det romerske patriarkat, som kirkemøtet i Nikea definitivt fastsatte, fulgte rikets politiske inndeling (dvs. faft sammen med grensene for det vest-romerske rike, som Rom var hovedstad for).

Rom avviste ansøknungen. I og for seg var det ikke nødvendig at patriarkverdigheten ble forbeholdt bispestolene i Rom, Antiokia og Alexandria. Men paven ville ikke med sin autoritet tvinge erkebiskopene i provinsene omkring Konstantinopel til å underkaste seg denne bys biskop, bare fordi keiseren hadde sin residens der. Og ennå mindre ville paven av hensyn til de gamle patriarkater Antiokia og Alexandria at Konstantinopel som patriarkat skulle få den annen plass nest etter Rom (foran de andre orientalske patriarkater).

Anatolius, biskop av Konstantinopel, sendte en unnskyldningsskrivelse til paven, og formelt tok grekerne den 28. kanon ut fra kirkemøtets beslutninger. Den finnes ikke i noen samling av de senere greske kanonister, som Theodor Lektor, Johannes Scholastikus og andre. Alle nevner de bare 27 kanoner.

Dog har dette ikke hindret at utviklingen gikk den vei som biskopene av Konstantinopel hadde ønsket seg. Denne utvikling var allerede begynt før kirkemøtet i Kalkedon. Helt siden kirkemøtet i Konstantinopel (381) var flere erkestoler kommet i et avhengighetsforhold til biskopen i Konstantinopel (først ble Trakia, som Konstantinopel lå i, og provinsene der omkring underlagt; senere også andre provinser i Lilleasia). Dertil bidro særlig den "permanente synode" (endémusa), som med medvirkning av keiseren regelmessig ble* holdt i hovedstaden til ordning av kirkelige anliggender, og hvor stedets biskop var den selvskrevne leder. Nabobiskopene, som besøkte disse synoder, ble stadig mer avhengig av biskopen i Konstantinopel, som derved faktisk ble patriark. (Også Jerusalem, som på kirkemøtet i Nikea hadde fått en "æresforrang", utviklet seg i det 5. århundre til et eget patriarkat med jurisdiksjon over Palestina, Fønikia og Arabia). Og da varte det ikke lenge før biskopene av Konstantinopel også opphøyte seg over de andre orientalske patriarker, særlig etter at disse mer og mer mistet sin betydning som følge av den monofysisitiske forvirring og senere persernes og muhammedanernes invasjon.

Patriark Johannes IV gikk i sin anmasselse så langt at han i året 588) gav seg tittelen "økumensk (alminnelig) patriark" som også hans etterfølgere beholdt. Meningen med denne tittel var ikke at de bysantinske biskoper skulle være styrere for hele den alminnelige Kirke. De ville bare markere sin overhøyhet blant alle patriarker i Orienten (det var faktisk disse alene som førte patriarktittelen).

Etter at Rom en lang tid satte seg imot at Konstantinopel ble opphøyte til et patriarkat, har pavene dog til slutt funnet seg i det. Og på det 8. alminnelige kirkemøte i Konstantinopel (869) har pave Hadrian II også innrømmet Konstantinopel forrang for de andre orientalske patriarkater, som allikevel hadde mistet sin betydning. Men tittelen "økumensk patriark" har pavene alltid misbilliget. Resultatet av deres protest var bare at de bysantinske patriarker unnlot å bruke denne tittel i sine offisielle skrivelser til Rom. Patriark Georg unnlot også å bruke den i sitt underskrift på det 6. alminnelige kirkemøte i Konstantinopel (680), mens paven ble

betegnet som "alminnelig pave". Forgjeves søkte patriark Eustathius (+ 1025) ved penger å oppnå hos pave Johannes XIX at han godkjente tittelen "økumenisk patriark".

Så lenge den greske kirke var forenet med Rom (det definitive brudd skjedde først i det 11. århundre), anerkjente den den romerske biskops primat. Uten denne anerkjennelse ville foreningen med Rom overhodet ikke ha vært mulig.

Dessuten gir historien oss - som vi tidligere har sett - mange vitnesbyrd om hvorledes pavene uten protest fra den greske kirkes side utøvet sitt primat i hele den kristne verden, også etterat Konstantinopel var blitt rikets hovedstad. Tenk bare på pavenes opptreden under den arianske, apolinariske, makedonianske, nestorianske, monofysitiske forvirring i Orienten; de trosformularer pavene lot underskrive av orientalerne; de alminnelige kirkemeter i Orienten, hvor de pavelige legater hadde forsetet og pavens primat ble uttalt med uttrykkelige ord. Paven vedble å være den høyeste appellinstans for hele Kirken, [*Sml. P. Bernadakis, Les appels au Pape dans l'Église grecque jusqu' a Photius, i Echos d'orient, 1903, s. 30-42, 118-126, 248-257; P. Batiffel, Les recours a Rome en Orient avant le concile de Chalcedoine, i Revue Whistoire ecclesiastique, 1925, s. 5-32.*] og avsatte hvor som helst uverdige biskoper. [*Således nevner pave Gelasius I i et brev (fra 492) fem orientalske biskoper, som "alene ved den apostoliske stols autoritet er blitt avsatt" (Labbé Goncil. IV, 1168).*]

Det kan også henvises til uttalelsene om pavens primat av de greske og andre orientalske kirkefedre. Vi vil her bare sitere noen av de senere greske teologer. Maximus (+ 622) skriver: "Alle ser hen til Rom som til solen for derfra å motta den hellige tro; her er den hele Kirkes fundament, som etter Herrens ord helvetes porter ikke skulle få makt over, som har nøklen til den rettmessige tro og bekjennelse, som opplukker den sanne religion for enhver som kommer til det, men derimot tillukker og stopper den spottende munn på all heresi" (Opusc. theol. hos Migne, P. G. XCI, 138). Om vranglæreren Pyrrhus sier han: "Dersom Pyrrhus ikke vil være eller kalles kjetter, må han rette seg etter den hellige romerske Stol ..., for denne tilkommer herredømme, autoritet og makt til å binde og løse over alle kirker i verden i alt og på alle måter". [*sml. L. Andrieux, "La primauté romaine et le clergé oriental au Vil siècle" hvor han foruten Maximus siterer flere andre greske teologi fra det 7. århundre, som uttaler seg om pavens primat og ufeilbarhet.*] Theodor Studita, abbed i Konstantinopel (+ 826), skrev til pave Leo III: "Da Kristus har gitt den store Peter foruten himmelrikets nøkler også hyrdeembetets verdighet, må Peter og hans etterfølgere underrettes om alle de nye lærdommer vranglærerne vil forsøke å innføre i den katolske Kirke. Dette har vi lært av fedrene" (L. I, ep. 33, 1017). Og til pave Paschalis: "Hør, apostolisk-overhode, hyrde som Gud har innsatt for Kristi får, du som bevarer himmelrikets nøkler, troens klippe, som den katolske Kirke er bygget på. For du er Peter, du som inntar Peters Stol" (L. II, ep. 12, 1152); "Du er i sannhet den sanne tros uførstyrrede og uforfalskede kilde fra begynnelsen av, den faste og rolhje havn for den hele Kirke mot enhver storm av kjetteri" (L. II, ep. 13, 1056). Om billedstormerne skriver han: "De har selv løst seg fra Kristi legeme og den høyeste lærestol, som Kristus har nedlagt troens nøkler i, som helvetes porter, det vil si heretikernes triunn, ennå ikke har fått makten over og heller ikke skal få makt over inntil dagens ende" (Migne, P. G. XCIX, 1281). Slavernes apostler, Kyrillus (+ 869) og Methodius (+ 885), som var sendt ut fra Konstantinopel, viste i sitt arbeide en inderlig hengivenhet mot den hellige Stol. Da det ble ført urettferdige beskyldninger mot dem, reiste de på pavens befaling personlig til Rom for å rettferdiggjøre seg.

Også de greske historieskrivere forutsetter pavens primat. Sålede; gjengir Sokrates (H. E. II, 8, 15, 17) og Sozornenus (H. E. III, 8) uten noen innsigelse pave julius' erklæring at det ikke må besluttes noe på de orientalske kirkemøter uten den romerske biskops samtykke. Med hensyn til Sozornenus se også side 53.

At den greske kirke anerkjente pavens primat lenge etter at Konstantinopel var blitt rikets hovedstad, fremgår videre av den gresk-russiske liturgi. Således hilser den pave Leo I (440-461) på hans årlige festdag (18. februar) som "etterfølger på den hellige Peters stol, arvtageren av den uovervinnelige klippe og hans etterfølger i riket" (Mineia Mes. S. Leo, Hymn. 8). Sml. særlig P. Tondinis verk: "La primauté de S. Pierre prouvée par les titres que lui donne l'Église russe dans sa liturgie, Paris, 1867; og P. Nilles: "Kalendarium utriusque Ecclesiae".

Et umistenkelig vitnesbyrd har vi til slutt i uttalelser av flere bysantinske keisere, som vi kunne vente var helst tilbøyelige til å opphøye sin hoffbiskop i Konstantinopel. Således befalte Theodosius den store i et edikt mot arianerne (380) at hans undersåtter "skulle holde seg til den religion som den hellige Peter hadde forkynt for romerne, og som inntil da ble bevart og fulgt av pave Damasus" (Cod. Theodos. lib. II. De fide catholica). Samme keiser ba pave Damasus om å bekrefte valget av biskop Nectarius av Konstantinopel (se dette skjønne vitnesbyrd hos Jaffé, ed. II, n. 365). Keiser Marcian henvendte seg til pave Leo I (440-461) med bønn om å godkjenne de beslutninger som ble tatt på kirkemøtet i Kalcedon (sml. S. Leonis Magni opera. Ep. 110). I en skrivelse som keiser Justinian sendte til pave Johannes II (532 -535), heter det: "Vi skynder oss å underrette Dem om alt hva de kirkelige forhold angår Vi vil ikke tåle at det skjer noe uten at Deres Hellighet, som er alle kirkers overhode, blir gjort bekjent med det" (Ep. 132, Günther, Ep. Imp. Pont. etc. 1885-1888, s. 716). Og til pave Agapetus I (535-536) skrev han: "Ordene, Du er Peter osv., er blitt bekreftet ved erfaringen, for på den apostoliske Stol er den katolske religion alltid blitt bevart uten plett". Keiser Konstantin Pogonatus sier i en skrivelse til pave Leo II (682 -683) at "Peter hadde talt ved Agato" (Ep. Imp. ad Leon. P. ed. Mansi. Conc. Coll. XI, s. 719). Keiserinne Irene fremhevet uttrykkelig den romerske biskops primat i en skrivelse til pave Hadrian I (772-795), som hun ba om å sende legater til det VII økumenske kirkemøte (i Nikea 787).

Det er meningsløst å ville sidestille patriarkene av Konstantinopel med pavene, således som det ofte gjøres i de norske skolebøker. Aldeles villedende er for eksempel hva Bangs "Kirkehistorie for Folkeskolen" skriver i avsnittet "Paven i Rom og patriarken i Konstantinopel". Etter at Konstantin den store hadde forlatt Rom - således heter det der -- og gjort Konstantinopel til rikets hovedstad, varte det ikke lenge før biskopen i denne by gjorde krav på at man skulle holde ham for å være kirkens overhode; biskopene og folket i østen holdt med ham og gav ham hedersnavnet patriark. Ved enden av oldkirkens tid står det da således til, at både paven i Rom og patriarken i Konstantinopel vil ha overherredømmet (over kirken; østen har sluttet seg til Konstantinopel, vesten til Rom. Med denne uenighet slutter oldkirkens historie."

Mange bysantinske biskoper strebet nok etter en alt for stor uavhengighet, og ved flere anledninger ble forbindelsen med Rom helt avbrutt, særlig under press av de cæsaropapistiske keisere. Men det er uriktig i alminnelighet å si at de ikke anerkjente den romerske biskops primat, og ennå mer uriktig at de gjorde krav på overherredømme over Kirken, dvs. Kirken i øst og vest, således som pavene alltid har gjort det.

[Selv om patriarkene av Konstantinopel i oldtiden hadde gjort krav på overherredømmet over hele Kirken, ville dette ikke bevise at de anså pavedømmet for noe som fant sin grunn bare i Roms politiske betydning. Alle visste meget godt at biskopen av Rom var pave fordi han var Peters etterfølger. Men da grunnen til at Peter hadde opprettet sin stol i Rom, var Roms betydning som verdensby, kunne noen muligens komme til den oppfatning at siden Konstantinopel var blitt hovedstad i den kjente verden, måtte pavelosten knyttes til denne by (enten ved at paven frivillig måtte overdra sitt embete til biskopen av Konstantinopel, eller ved en beslutning av et kirkemøte).

Den første og eneste vi vet om, som hevdet at primatet var gått over fra Rom til Konstantinopel, var den urettmessige patriark Fotius i en skrivelse til bulgarerne året 867 (altså først i middelalderen). Samme år ble han avsatt og på det alminnelige kirkemøte, som kort etterpå ble holdt i Konstantinopel (869), avla den greske Kirke sin bekjennelse av den romerske biskops primat.]

Gang på gang ser vi dem ta sin tilflukt til pavene, og disse opptre som dommer over dem. For å gjøre dette ennå klarere etter alt det vi har sagt, lar vi her følge en rekke eksempler på utøvelse av det pavelige primat spesielt overfor biskopene av Konstantinopel.

Biskop Paulus tok sin tilflukt til pave Julius I (337-352), da han urettmessig var avsatt.

Biskop Nectarius søkte å få sin utnevnelse bekreftet av pave Damasus (366-384), og fra den tid var det skikk at hver nyvalgt biskop av Konstantinopel lot seg overrekke sine verdighetstegn i Rom (gjennom en delegasjon, bestående av en biskop, en prest og en diakon). Samme pave Damasus dømte den bysantinske biskop Makedonias' vranglære, som fornektet den Hellige Ånds guddom.

Biskop Johannes Chrysostomus henvendte seg til pave Innocens I (401-417) med bønn om å erklære hans avsettelse for ugyldig.

Biskop Nestorius, som angrep læren om foreningen av Kristi guddommelige og menneskelige natur i én person, søkte støtte hos pave Cølestin (422-432), men ble av ham dømt som kjetter først på en romerske synode og deretter på det alminnelige kirkemøte i Efesus.

Biskop Flavianus underrettet pave Leo I (440-461) om den monofysitiske vranglære, som Eutykes, en abbed i Konstantinopel, hadde fremsatt. Paven sendte ham da en skrivelse (den berømte "Epistola dogmatica ad Flavianum"), som definerte den riktige lære, og ble til en sikker veiviser i kampen mot monofysitismen. Da Flavian kort etter på en urettmessig måte ble avsatt av en synode i Efesus (den beryktede røversynode" i 449), henvendte han seg igjen til Rom med appell til apostelfyrsten Peters apostoliske Stols trone" (Se Zeitschr. f. kath. Theologie Jg. 7 1883 s. 191-196).

Biskop Anatolus sendte til samme pave Leo I tre geistlige med brev for å bevise sin rettroenhet. Og etter kirkemøtet i Kalkedon (451) ba han i en ærbødig skrivelse paven om å godkjenne beslutningene, da disses hele kraft og bekreftelse var forbeholdt Hans Hellighet".

Patriarken Acacius, som søkte å forene monofysittene og katolikkene ved det tvetydige "Henotikon", ble ekskommunisert av pave Felix II (483-492).

Patriarken Johannes II underskrev en trosformular, som var forelagt ham av pave Hormisdas (514-523). Foruten en fordømmelse av Nestorius', Eutykes' og Acacius' vranglære inneholdt denne trosformular også følgende erklæring om den romerske Stols ufeilbarhet: "Det kan ikke ses bort fra Jesu Kristi ord: Du er Peter og på denne klippe vil jeg bygge min Kirke. Disse ord er bekreftet av erfaringen, fordi i den apostoliske Stol er den katolske religion alltid blitt bevart uforfalsket. ... Vi følger i alt den apostoliske Stol og lærer alt, hva den fastsetter og således håper jeg å kunne være forenet med dere i det ene fellesskap, som anerkjennes av den apostoliske Stol, i hvilken den kristne religions hele og sanne og fullkomne fasthet finnes" (Mansi Vill, 452; Denz.-Bannwart n. 171). Samme trosformular ble også underskrevet av de andre orientalske biskoper og mange andre, tilsammen av 2500 biskoper.

Patriarken Epifanius undertegnet også pave Hormisdas' trosformular. Pave Johannes I (523-526) som på den tid kom til Konstantinopel Q anledning stridigheter mellom den arianske konge Theodorik og keiser Justinus) ble mottatt "som om han var den salige Peter i egen person". For å ære ham som sitt overhode lot patriarken Epifanius opprette (under gudstjenesten) en høyere trone for ham enn for seg selv.

Patriarken Anthimus, som med hjelp av keiserinne Theodora forsøkte å gjenopplive monofysitismen, ble avsatt av pave Agapet I (535-536), da denne oppholdt seg i Konstantinopel for å megle i krigen mellom den østgotiske konge Theodahad og keiser Justinian.

Patriarken Mennas ble innsatt av pave Agapet personlig, og underskrev ved denne anledning pave Hormisdas' trosformular.

Patriarken Eutyclus avla i en skrivelse sin trosbekjennelse for pave Vigilius (537-555), idet han samtidig uttrykte det ønske at det under pavens forsete skulle holdes et kirkemøte i Konstantinopel for å fordømme de såkalte "Tre Kapitler" (skrifter av Origenes, Theodor av Mopsuestia og Ibas av Edessa). Denne ansøking var samtidig underskrevet av Apollinaris, patriark av Alexandria, Domnus, patriark av Antiokia, Elias, erkebiskop av Tessalonika, og andre biskoper.

Patriarken Sergius søkte ved en listig skrivelse å få støtte for sin monoteletiske vranglære (fornektelse av Jesu menneskelige vilje) hos pave Honorius (625-638).

Patriarken Georg, som likeledes forsvarte monoteletismen, underkastet seg pave Agathos skrivelse på det VI alminnelige kirkemøte (i Konstantinopel 680) og avla sin trosbekjennelse overfor de pavelige sendemenn.

Patriarken Johannes VI sier i et brev til pave Konstantius II (708-715) at den romerske biskop er "det kristelige presteskaps overhode, som Herren i Peter har befalt å styrke sine brødre" (Migne P. G. XCVI, 1415).

Patriarken Germanus henvendte seg til pave Gregor II (715-731) for å få hans hjelp under billedstriden.

Patriarken Tarasius, som hadde ivret så meget for å kalle sammen det VII alminnelige kirkemøte (i Nikea 787 i anledning av billedstriden) overlot forrangen til de pavelige sendemenn. Det er disses navn som står øverst i begynnelsen av aktstykkene og i underskriftene. Under kirkemøtet lot Tarasius lese opp pave Hadrian I's brev, som sier at Romerkirken er "Peters Stol, som har primatet og er overhode for alle Guds menigheter".

Patriarken Niceforus (+ 828) fremholder i sitt forsvarskrift mot billedstormerne at ingen beslutning av et kirkemøte har rettskraft uten Romerkirkens godkjennelse (Apol. pro imag. c. 25).

Patriarken Ignatius, som urettmessig var blitt avsatt, appellerte til pave Nikolas I (858-867). Senere, da han var blitt gjeninnsatt, ba han pave Hadrian II (867-872) om en avgjørelse angående de prester som var blitt vigslat av den urettmessige patriarken Fotius. I sin skrivelse kaller han paven "den lege som av Gud er forordnet for alle, og som helbreder Kirkens smerter, fordi han er Peters etterfølger." Paven lot da i Konstantinopel avholde det VIII økumenske kirkemøte (869), hvor - liksom på alle tidligere alminnelige kirkemøter - de pavelige sendemenn hadde forsetet. Før møtet begynte, undertegnet de fremmøtte biskoper pave Hormisdas' trosformular, som fremholder det som en plikt å underkaste seg den romerske Stols avgjørelser da den er ufeilbar i troen.

Årsakene til det greske skisma.

Mange omstendigheter hadde gjort at forholdet mellom Bysants og Rom etter hvert var blitt langt fra godt. En av hovedårsakene var de greske keiseres cæsaro-papisme, dvs. streben etter herredømme over Kirken. De søkte å utbrede sine hoffbiskopers makt for i størst mulig utstrekning å unndra seg pavens makt.

Keiseren var skyld i at det ofte ble innsatt udugelige patriarker, som ikke var mindre æresyke enn deres keiserlige beskyttere. Da grensen mellom pavens primatiale og patriarkale makt ikke alltid nøye kan angis, begrenset de bysantinske biskoper den første mest mulig til fordel for sine egne patriarkale rettigheter. Når de var i vanskeligheter (for eks. med vranglærere eller bispesynoder) tok de nok sin tilflukt til paven, og de nyvalgte patriarker pleiet også å sende ham sine "koinonika grammata", men ellers brydde de seg ikke stort om ham.

Flere av patriarkene har vært vranglærere. Særlig kom det av det at keiserne under de teologiske stridigheter i Orienten ofte holdt med kjetterne, og fikk valgt kjetterske patriarker, eller at patriarkene for å tjene keiserens kirkelig-politiske formål søkte å forsone de stridende partier ved villfarende kompromissforslag. Av de omkring 60 biskoper som har sittet på Konstantinopels stol før det greske skisma, har 27 vært smittet av kjetteri. Gang på gang måtte pavene gripe inn. Og selv om de pavelige avgjørelser til slutt alltid ble anerkjent i den greske kirke, følte det dog av grekerne som en fornedrelse at deres patriarker så ofte ble dømt av Rom.

Til å skjerpe motsetningen bidro også grekernes og latinernes nasjonalisme (som medførte at de ikke lærte hverandres språk og ikke leste hverandres kirkefedre), forskjellen i liturgiske skikker, opprettelsen av kirkestaten og keiserkroningen av Karl den store.

I året 843 innstiftet den greske kirke "ortodoksiens fest", en årlig fest til minne om seieren over alle kjetterier. I Orienten vokste den oppfatning at etter de mange teologiske stridigheter det hadde vært, var alle kjetterier definitivt overvunnet, så at pavedømmet var blitt overflødig.

Skismaet begynte med at den unge keiser Mikael III (kjent som "drankeren") på tilskyndelse av sin gudløse onkel Bardas, landsforviste den fromme patriark Ignatius (året 857). Det hele var en hevnaakt fra Bardas' side, som Ignatius hadde ekskommunisert på grunn av hans blodskam. Som ny patriark ble innsatt den renkefulle og ærgjerrige Fotius. Han var legmann, men mottok i løpet av 6 dager alle vigslar (til og med bispevigslar) av Gregor Asbestas, erkebiskop av Syrakus. I ydmyk tone [*Så lenge Fotius håpet at paven ville føye ham, anerkjente han i overensstemmelse med den greske kirkes tradisjon pavens primat. Han skriver til ham som en sønn til sin far, og kaller i andre skrifter den romerske Stol den apostoliske Stol*] (Ep. ad Mich. n. 18) og paven *fedrenes far* (De Sp. S. myst. c. 81).) henvendte han seg til pave Nikolas I for å få hans bekræftelse. Paven sendte to utsendinger, som Fotius ved bedrag og bestikkelser fikk over på sin side. Men i Rom, som også Ignatius sammen med ti erkebiskoper hadde henvendt seg til, gjennomskuet man bedraget, og paven avsatt Fotius. Denne benyttet seg da av grekernes stadig økende uvilje mot latinerne, og kalte sammen et konsiliabulum i Konstantinopel (867), hvor han erklærte paven for avsatt. Han håpet å få støtte hos den tyske keiser Ludvig 11, som hadde vært i strid med Nikolas, og ba ham om å fjerne denne. Men keiseren hørte ikke på Fotius. Og også i Orienten var langt fra alle biskoper enige med ham. Allerede samme år ble Fotius avsatt av Mikael 111's etterfølger Basilius 1. I året 869 holdtes under forsete av de pavelige legater det Vill økumenske kirkemøte (i Konstantinopel), som gjeninnsatte Ignatius.

Etter Ignatius' død (877) bemektiget Fotius, som imidlertid hadde vunnet keiser Basilius' gunst, seg igjen patriarkverdigheiten. Ved hykleri og bedrag fikk han også i noen tid pavens godkjennelse. I året 886 ble han for godt jaget bort av keiser Leo VI.

Fotius' etterfølgere levde i forening med Rom. Etter den gamle skikk sendte de sin trosbekjennelse til paven ved overtagelsen av sitt embete. De nevnte hans navn i messeliturgen, og henvendte seg også av og til til ham for å innhente hans dom.

Men grekernes uvilje mot Rom fortsatte og fikk ny næring da pave Sergius III (904-911) gav keiser Leo VI tillatelse til å inngå et fjerde ekteskap, noe som gresk kirkeskikk ikke tillot. Paven begrunnet sin tillatelse med at det ikke eksisterte en alminnelig kirkelov som forbød et fjerde ekteskap, og at dispensasjon fra den greske kirkeskikk var tilrådelig, da keiseren ikke hadde noen sønn fra sine første tre avdøde hustruer.

En meget uheldig virkning på forholdet mellom Rom og Bysants hadde sikkert også de sørgelige tilstander ved pavehoffet i det 10. og første halvdel av det 11. århundre, da den hellige Stol ble behersket av de romerske adelsslekter, som var skyld i at det ble innsatt en rekke ubetydelige og enkelte helt uverdige paver.

I året 1054 kom det til et avgjørende brudd under patriarken Cærularius, en sneversynt mann med liten lærdom. Han lot kirkene i Konstantinopel lukke for latinerne, og rettet i en skrivelse alle slags smålige bebreidelser mot dem, bl.a. at den vesterlandske kirke tillot nytelsen av blod og kvalte dyr, brukte usyret brød til nattverden, utelot Alleluia i fastetiden, osv. Pave Leo IX sendte sine utsendinger til Konstantinopel, men da Cærularius avslå å forhandle med dem, nedla de ekskommunikasjonsbullen mot patriarken på høyalteret i Sofiakirken med de ord. "Måtte Gud se og dømme det".

Korstogene som begynte kort tid etter, bidro sitt til å gjøre motsetningen ennå større og underhandlingen om gjenforeningen vanskeligere. Bysantinerne betraktet korsfarerne som barbarer, som trengte seg inn på keiserens område. Særlig forbitrelse vakte opprettelsen av det latinske keiserrike i Konstantinopel (1204).

I året 1274 kom på det XIV økumenske kirkemøte i Lyon et kortvarig forlik i stand ved den greske keiser Mikael Palæologus' bestrebelse. De fremmøtte greske utsendinger avla følgende trosbekjennelse: "Den hellige romerske Kirke har det øverste og fulle primat og styreembete over hele den katolske Kirke. Dette primat med maktfyllden har den fått fra vår Herre selv i den salige Peters person, apostlenes fyrste og overhode, hvis etterfølger den romerske yppersteprest er. Og liksom den (den romerske Stol) mer enn noen annen er forpliktet til å forsvare troens sannhet, således må også alle stridsspørsmål, som oppstår angående troen, avgjøres ved dens dom".

Allerede i året 1282 ble unionen igjen oppløst av keiser Andronikos II. Patriarken Johannes Bekkos ønsket nok å opprettholde forbindelsen med Rom, men han ble avsatt og erstattet med en unionsfiendtlig patriark.

Omkring 150 år senere blev det på det XVII økumenske kirkemøte i Florens (1439) igjen oppnådd en kortvarig forening. Patriarken Josef og mange andre greske geistlige var møtt frem. I unionsformularen, som ble undertegnet bl.a. av 4 stedfortredere for patriarken (selv var han nemlig avgått ved døden under kirkemøtet, men hadde før sin død skriftlig bevitnet sin underkastelse under paven) og av 16 erkebiskoper, heter det: "Vi fastholder at biskopen av Rom er apostelfyrstens etterfølger og Kristi sanne stedfortreder, hele Kirkens overhode, alle kristnes far og lærer; og vi erklærer at han i den salige Peters person har mottatt av vår Herre Jesus Kristus fullmakten til å vokte, lede og styre hele Kirken".

Patriarken Josefs første etterfølgere (Metrophanes og Gregor III) var tro mot unionen. I året 1452 ble unionsfesten feiret av 300 geistlige i Hagia Sofia kirken i Konstantinopel. Men den største del av prestene og legfolket var fremdeles fiendtlig sinnet mot latinerne.

Kort etterpå (1453) ble Konstantinopel erobret av tyrkerne. Sultanen, som det var om å gjøre å skille Orienten fra det øvrige Europa, sørget for at en unionsfiendtlig patriark (Genadius II) ble innsatt. Den rettmessige patriark Gregor III reiste til Rom. Fra denne tid har det greske skisma vart inntil nå.

Russland, som for en stor del var blitt kristnet av greske misjonærer (med Grekenland stod det i nær forbindelse gjennom handel og politikk - storfyrsten Wladimir var jo gift med en gresk prinsesse), og som også hadde fått sin liturgi og en lang tid fremover fikk sine erkebiskoper fra Konstantinopel, ble også dratt med i det greske skisma. Dog hadde Russland ennå i det 12. århundre forbindelse med Rom. Deretter løsnet båndet etter hvert, inntil bruddet ble fullstendig i det 13. århundre, da tartarene erobret Russland og isolerte det fra Vesten.

En del av den russiske kirke, nemlig ruthenerne, sluttet seg senere igjen til Rom. Først kom en foreløpig union i stand på kirkemøtet i Florens (1439) gjennom erkebiskopen av Kiev, Isidorus, som også fikk sine 9 sufraganbiskoper med. Et blivende resultat kunne de ikke oppnå særlig på grunn av at storfyrsten virket mot. Erkebiskop Isidorus ble satt i fengsel og flyktet i 1443 til Rom. En definitiv forening fant sted ved "unionen i Brest" i 1595. I året 1710 sluttet hele den ruthenske geistlighet seg til Rom.

De greske og russiske skismatikerne kalles her i Norge "gresk-katolske". Dette navn er ikke riktig. Siden de har skilt seg fra den katolske Kirke, er de ikke lenger katolikker, og de kaller seg heller ikke selv katolikker. Deres offisielle navn er "ortodokse" (prawoslavni). Grunnen til at de her i Norge kalles gresk-katolikker, er at de vesentlig har den samme tros lære som den katolske Kirke.

Den del av den greske og russiske kirke (i Ukraina, Litauen, Polen, Ungarn, Illyria osv.) som har sluttet seg til Rom, kaller vi de "gresk-unierte".

Det er ved hjelp av keiserne at biskopene av Konstantinopel har søkt å opphøye seg, men nettopp de bysantinske patriarkers historie viser best at kirkelig myndighet ikke kan bygges på politikk. Mens biskopene av Rom alltid stod fast som en klippe under kjetteriernes stormer, ble biskopene av Konstantinopel gang på gang overveldet av vranglærdom mer. Macedonius var opphav til makedonianismen; Nestorius til nestorianismen; Acacius støttet monofysitismen; Sergius fant opp monoteletismen; osv.

Alltid har den greske kirke vært i en trykkende avhengighet av de verdslige makthavere, først av de cæsaropapistiske keisere og deretter av de despotiske sultaner.

Bygget på politikk gikk de bysantinske patriarkers makt tilbake, i samme grad som Konstantinopel mistet sin politiske betydning. Det greske patriarkat er etterhvert blitt oppdelt i en mengde nasjonalkirker. Russland, Serbia, Bulgaria, Romania osv., ja endog det nuværende Grekenland, har alle gjort seg uavhengige av patriarken i Konstantinopel, som bare har en skygge igjen av sin tidligere makt. Hvem vil tenke på å sidestille de ubetydelige patriarker i Istanbul med de romerske paver?

Det kirkelige liv er stivnet i den gresk-russiske kirke, siden den har skilt seg fra Rom. Betydelige teologer har de skismatiske kirkesamfunn aldri frembrakt, og de har så godt som ingen misjonsvirksomhet i de hedenske land.

ART. IV

Om pavens ufeilbarhet.

Pavedømmet er den klippe" som skal opprettholde Kirken (de troendes enhet). Men til det trenges at paven er ufeilbar i sitt læreebete. Allerede navnet "klippe" betyr noe urokkelig. Bare en ufeilbar pave kan med autoritet avgjøre trosspørsmål, slik at Kristi universelle trossamfunn ikke oppløses i sekter. Det er fordi "hans tro ikke svikter", at han er i stand til å "styrke sine brødre" (Luk. 22, 32).

For en som tror på Kristi guddom kan det ikke være vanskelig å tro at Han på en særlig måte kan bistå Kirkens overhode. Det var fordi troen på pavens ufeilbarhet forutsetter troen på Kristi guddom, at Jesus i Cæsarea-Filippi før den høytidelige forutsigelse av Peters klippeembete spurte sine disipler om de visste hvem Han var.

Mange protestanter har en aldeles feilaktig forestilling om hva den katolske lære om pavens ufeilbarhet går ut på. Og det er en av hovedgrunnene til deres uvilje mot pavedømmet. Enkelte har ment at vi tilskriver paven syndfrihet, eller at vi gjør ham nærmest til en gud. Andre innbilder seg at hele den katolske verden måtte bøye seg for paven, dersom han en vakker dag forkynte at to ganger to er fem. En av de mest utbredte fordommer er at troen på pavens ufeilbarhet hemmer den personlige forskning og teologiens fremskritt, ja at den endog er til hinder for naturvitenskapen. For å angripe Jæren om pavens ufeilbarhet søker protestantene dessuten å påvise at pavene i århundrenes løp har tatt feil i sin tros lære, og har innført alle slags ubibelske lærdommer i Kirken.

Alt dette vil vi svare på i de følgende avsnitt.

§ I.

Hva vil det si at paven er ufeilbar?

1. Pavens ufeilbarhet har intet å gjøre med hans personlige moralske liv, men gjelder bare den lære han forkynder. Pavene er ikke syndfrie, og heller ikke behøver vi å godkjenne alle de midler de (f. eks. i sin opptreden mot vranglærere) har brukt for å beskytte den rene lære.

2. Paven er bare ufeilbar i tros- og sedelæren, altså ikke for eks. når han uttaler seg om rent naturvitenskapelige spørsmål.

3. Pavens ufeilbarhet i tros- og sedelæren vil ikke si at han som et orakel kan løse alle religiøse problemer, heller ikke at han blir inspirert av Gud. Paven får ikke nye åpenbaringer av Gud. Hans ufeilbarhet gjelder, liksom Kirkens ufeilbarhet, bare bevarelsen og fortolkningen av den åpenbaring apostlene har mottatt og nedlagt i Kirken.

Ufeilbarhet betyr mindre enn inspirasjon. Inspirasjon består i en særlig innvirken fra Gud, som beveger et menneske til å tale. Den pavelige ufeilbarhet består bare i at Gud ved et særlig forsyn våker over at paven ikke lærer noe falsk. Det kan hende at mange teologer og alminnelige troende er mer opplyst og har et dypere innblikk i troens hemmeligheter enn paven, og blir brukt av Gud tor å veilede ham. Dog er bare paven ufeilbar, dvs. bare om ham har vi Jesu garanti for at han blir bevart for villfarelser.

4. Paven er ikke ufeilbar hver gang han uttaler seg om et spørsmål vedkommende tros- og sedelæren. Hans ufeilbarhet er innskrenket til de tilfeller han avgjør noe "ex cathedra", dvs. som hele Kirkens overhode med den uttrykkelige vilje å forplikte alle troende til å holde noe for ufeilbart sant. Disse tilfeller inntreffer meget sjelden.

Paven er således ikke ufeilbar når han som privat person (som teolog eller forfatter) uttaler seg om et religiøst spørsmål, eller når han lar en avgjørelse publisere gjennom og i navn av en av sine domstoler eller kongregasjoner (pavelige ministerier, sammensatt av kardinaler og teologer).

Et forbilde på den pavelige ufeilbarhet har vi i den yppersteprestelige myndighet i den Gamle Pakt. Når det oppsto spørsmål angående "lys" (= læren) og "fullkommenhet" (= budene), var det ypperstepresten som ved hjelp av det hemmelighetsfulle "brystskjold til dom" (2 Mos. 28, 15-30) gav en definitiv avgjørelse. Også i den Nye Pakt, Kristi sannhetsrike, må det være en kompetent autoritet til å dømme mellom sannhet og løgn. Den Nye Pakt skal ikke stå tilbake for den Gamle, som med sine forskjellige innretninger "bare var en skygge av de kommende goder" (Hebr. 10, 1). Som den Nye Pakts store konge må Kristus ha et organ som Han åpenbarer sin vilje gjennom på en måte som ikke kan misforstås. Protestantismen med dens mange sekter, hvor hver kan legge sin egen mening i Bibelen, gjør Kristi kongedømme til en karikatur.

Den pavelige ufeilbarhet finner vi klart omskrevet i Vatikankonsilets definisjon fra året 1870: "I kraft av den guddommelige bistand som er lovet ham i Peter, har den romerske biskop, når han taler ex cathedra - dvs. når han i egenskap av alle kristnes hyrde og lærer med sin øverste apostoliske myndighet definerer en tros- eller sedelære som er bindende for hele Kirken - den ufeilbarhet som den guddommelige Frelser har villet utruste sin Kirke med; og derfor er sådanne avgjørelser av den romerske biskop ugjenkallelige av seg selv og ikke i kraft av Kirkens godkjennelse" (Kap. 4).

Kirkemøtets definisjon var rettet mot den såkalte "konsiliære teori" (se nedenfor § 2), som hevdet at et alminnelig kirkemøte står over paven, og at en pavelig avgjørelse bare er ufeilbar når den godkjennes av den alminnelige Kirke. Falskheten i denne teori er innlysende. Pavedømmet ville ikke kunne være fundament for den kirkelige enhet, dersom paven trengte Kirkens samtykke for sine avgjørelser, dvs. dersom han først måtte spørre alle biskoper over hele verden om de var enige. Det er ved sin egen fasthet en klippe er i stand til å bære en bygning. Den får ikke sin fasthet av bygningen. Jesus gjør at pavens tro ikke svikter, og det er denne som skal styrke sine brødre, og ikke omvendt.

Kirkemøtene alene er ikke et tilstrekkelig fundament for den kirkelige enhet. For det første fordi omstendighetene ofte gjør det umulig å sammenkalle et alminnelig kirkemøte. For det annet kan det ofte være tvilsomt hvorvidt de biskoper som er møtt frem, eller de som stemmer for et forslag, er tilstrekkelig mange til å representere hele Kirken. På de økumenske kirkemøter i oldtiden var ikke engang en fjerdedel av alle biskoper i hele verden til stede. *[For vårt vedkommende har dette ingen ting å si, også av den grunn at de dogmer som ble fastslått på disse kirkemøter, etterpå er blitt antatt av hele Kirken. Men selve kirkemøtene representerte tallmessig ikke alltid tydelig hele Kirken. At deres beslutninger ble alminnelig anerkjent, må forklares ved den overveiende autoritet hele oldkirken tilkjente den romerske biskop.]* Teologene visste at det spilte ingen rolle om antallet av de fremmøtte biskoper ikke var så stort, så fremt kirkemøtets beslutninger fikk pavens godkjennelse. Manglet den, nyttet det ikke hvor mange biskoper det enn var til stede og hadde stemt for en beslutning. *[Det er derfor meningsløst å si at dogmene ikke er annet enn beslutninger ved et stemmeflertall. Hvor mange det enn stemte for et forslag, var det dog først*

ved pavens stadfestelse en beslutning ble til et dogme. Paven er ikke bundet til å følge flertallet. Men når han slutter seg til et mindretall som er så ubetydelig at de ikke kan sies å representere hele Kirken, er avgjørelsen bare ufeilbar som en pavelig og ikke som en konsiliar definisjon.]

§ 2.

Dogmet om pavens ufeilbarhet er ikke noen ny lære.

Valikankonsilets definisjon av pavens ufeilbarhet var like så litt en ny lære som de dogmer som er blitt definert på alle de tidligere kirkemøter (f. eks. dogmet om Kristi guddom på kirkemøtet i Nikea; dogmet om Kristi persons enhet på kirkemøtet i Efesus; dogmet om Kristi dobbelte natur på kirkemøtet i Kalkedon; dogmet om vesensforandringen av brød og vin til Kristi legeme og blod i Alterets Sakrament på kirkemøtet i Lateran; osv.). Kirkeforsamlingen har bare presisert en lære som alltid har vært inneholdt i den kristelige tradisjon. "Vi altså - således heter det i innledningen til definisjonen - idet vi trofast holder oss til den tradisjon som er mottatt helt fra kristendommens begynnelse av" osv. (Sessio IV, Cap. 4). Gang på gang henvises i aktstykkene til vitnesbyrd fra overleveringen.

Dogmet om pavens ufeilbarhet fremgår klart av den hellige Skrift (se tidligere), og er fra oldtiden av blitt anerkjent i Kirkens praksis. Den romerske Stol ble alltid betraktet som fundament for den kirkelige enhet. Dens lære var normen for alle menigheter. Biskopene visste at de for å bevare sitt samband med Kirken måtte være forenet med den romerske biskop, og fra alle kanter av verden henvendte de seg til ham for å høre hans dom. De vranglærere som den romerske Stol utelukket fra Kirken, ble av hele Kirken betraktet som ekskommunisert.

Kirkefedrene omtaler den romerske biskops læremyndighet med uttrykk som er ensbetydende med ufeilbar. Ignatius hilser Romerkirken som forstanderinne for kjærlighetssamfunnet", idet den er "opplyst i kraft av Guds vilje, oppfylt med Guds nåde uten å vakle, ren for enhver fremmed farve". "Med den romerske Kirke - skriver Ireneus - må alle troende på alle steder stemme overens". "Til denne kan ingen villfarelse få adgang" (Cyprian). Gjennom de romerske biskoper kan vi alltid bevise hva der er sant og sikkert" (Epifanius). "I denne ene Stol må enheten bevares av alle" (Optatus). "Den vandrer uklanderlig" (Gregor av Nazianz). "Den romerske Kirke bevarer apostlenes trosbekjennelse uforfalsket" (Ambrosius). "Hos Peters Stol alene blir fedrenes arv bevart uforfalsket" (Hieronymus). "Denne er den klippe som helvetes hovmodige porter ikke kan beseire"; "Gud har lagt sannhetens lære i denne enhetens Stol"; Når derfor Rom uttaler seg, "er saken avgjort, og enhver tvil er tatt bort" (Augustin). Vi må "adspørre den høyeste lærer blant lærerne, den som styrer den romerske Kirke og eier den øverste makt med hensyn til trosforkynnelse" (Johannes Cassianus), "Denne allerhelligste Stol har bevart den apostoliske nåde uforfalsket" (Theodoretus). "Den salige Peter, som lever og har forsete i sin egen Stol, gir troens sannhet" (Peter Chrysologus). Den romerske Stol, "er kronet med lys som utgår fra dens apostels åsyn, og opplyser hele jorden med strålene fra dette lys" (Moses av Korena). "Hvis man vil høre sannheten, spør da først og fremst den apostoliske Stols biskop, hvis sanne lære står fast ved sannhetens dom og støttes ved autoritetens beskyttelse" (Ferrandus, diakon av Karthago, + 546, Ad Sever. I). "Etterfølgere på den hellige og første og ærverdige Stol er sunne i troen, ufeilbare ifølge Herrens ord" (Johannes, biskop av Jerusalem 572-592, Ep. ad abatem albanorum catholicum). "Den apostoliske Stol er den ubevegelige festning Gud har grunnlagt, troens lysende søyle" (Sergius, erkebiskop av Kyprus, i en skrivelse til pave Theodor I 642-649). Peter er i sine etterfølgere "religionens grunnlag"; "den som forkynner den hele ortodokse lære og tilintetgjør enhver kjettersk ondskap" (Sophronius, patriark av Jerusalem, + 638, sml. Harduin III, 711. M; 1, 1287). "Rom er solen som alle ser hen til for derfra å motta den hellige tro; her er hele Kirkens fundament, det som etter Herrens ord helvetes porter ikke skulle få makt over; det har nøklen til den rettmessige tro og bekjennelse, og opplukker den sanne religion for enhver, som kommer til det, mens det derimot tillukker og stopper den spottende munn på all heresi"... "Den hellige romerske Stol må man rette seg etter for ikke å være, og ikke å kalles kjetter" (Maximus av Konstantinopel). Pavedømmet "er i sannhet den sanne tros uforstyrrede og uforfalskede kilde fra begynnelsen av, den faste og rolige havn for hele I(irken mot enhver storm av kjetteri"; "den høyeste lærestol, som Kristus har nedlagt troens nøkler i, og som helvetes porter, det er heretikernes munn, ennå ikke har fått makt over og heller ikke skal få makt over inntil dagenes ende" (Theodor Studeta).

Også middelalderens store teologer lærte uttrykkelig pavens ufeilbarhet. Sml. Bernard av Clairveaux + 1153 (Ep. 190; ad Innoc. II de error. Abæl.); Thomas av Akvino + 1274 (Sum. Theol. II, 2, qu. I, a. 10; Contra Gent. 4, 76); Bonaventura + 1274 (se f. eks. Opera S. Bonav. ed. Quaracchi VIII, 235).

Av senere teologer kan nevnes: Alphonsus Tosta + 1454 (Defensorium e. 16); Johannes av Capistrano + 1456 (De auctoritate Papæ et Concilii); Turrecremata + 1484 (Summa de Eccl. II, c. 109); Isidorus av Isolanis (De imperio militantis Ecclesiæ 1517); Cajetan + 1534 (De auctoritate Papæ et Concilii); John Fisher (Assertionis lutherane confutatio 1545); Ruard Tapper + 1559 (Explic. art. ven. fac. theol. Lovaniensis I, 402); Melchior Cano + 1560 (De locis theologicis VI, c. 7); Tolet + 1596 (Ennar. in Sum. S. Thom. li, 70); Stapleton + 1598 (Stapletoni opera I, 706); Valentia + 1603 (Comm. theol. III, 249 og 256); Banez + 1604 (Scholastica comm. in 2am 2æ 5. Thomæ qu. I, a. 10); Suarez + 1617 (De Fide, disp. V, sect. 8 og disp. XX, sect. 3); Bellarmin + 1621 (Controv. I. IV, de Rom. Pont. c. 11); Franciscus av Sales + 1622 (Oeuvres, ed. Annecy, I, 305). Den sist nevnte skriver: "Dersom den øverste hyrde (paven) kunne føre sine får til giftige gressganger, ville snart hele hjorden være tapt Kirken kan ikke alltid samles i et alminnelig kirkemøte ... Kirken trenger alltid en ufeilbar bekrefter, som man kan henvende seg til, et fast fundament, som helvetes porter, og frem for alt villfarelsen ikke kan omstøte."

Vi kan også tilføye flere greske teologer fra middelalderen: Georgius av Trebizonde (1395-1486) og Bessarion (+ 1472). Den første skriver: "Vi må se etter hvilken av de store patriarkale stoler (Rom, Antiokia, Alexandria, Jerusalem, Konstantinopel) som aldri er blitt vanhelliget ved vranglære. Den romerske Stol er den eneste. Og at bare denne ene aldri er falt i villfarelse, er uten tvil langt fra menneskelig men guddommelig. Fordi Han som har sagt: Og helvetes porter skal ikke få makt over den, har med sin guddommelige kraft bevart denne lærestol fri for besmittelse, fordervelse og ethvert kjetteri, og har holdt den på den rette vei i å forklare sannheten, og vil også i fremtiden gjøre det" (De processu Sp. Sancti et de una, sancta, cath. Eccl. n. 12).

Pavene har fra oldtiden av fremholdt sin ufeilbarhet i læreembetet. Pave Clemens (ca. 90-99) var seg bevisst at Kristus talte gjennom ham". Pave Kalixtus (217-222) krevet at hans dekret om botsspørsmålet skulle anses for "avgjørende". Pave Stefan (254-257) avgjorde for hele Kirken spørsmålet om kjetterdåpens gyldighet imot den beslutning som var tatt av flere bispesynoder. Pave Julius I (337-352) minner i en skrivelse til et bispemøte i Antiokia om at det først måtte skrives til Peters Stol og "fra den måtte avgjøres hva som er rett". Pave Damasus (366-384) forela de orientalske biskoper til underskrivning en trosbekjennelse mot semi-arianismen. Pave Innocens I (401-417) sier i et brev til de afrikanske biskoper om Peters Stol at "ingen sak skulle betraktes som avgjort, for den var kommet til denne Stols kunnskap" da denne jo er "det ubedervete utspring, som de rene bekker (dvs. den rene lære) skal strømme fra over den hele verden". Pave Zozimus (417-418) fremholder, idet han henviser til Kirkens bestandige tradisjon, at "den apostoliske Stols autoritet er så stor at ingen kan gjenkalle dens avgjørelse". På samme måte skriver pave Bonifatius I (418-422): "Aldri har det vært tillatt å disputere om det som engang er avgjort av den apostoliske Stol". Pave Celestin I (422-432) utstedte avgjørende dekret mot semi-pelagianerne og nestorianerne. Pave Leo I (440-461) kaller pavens ufeilbarhet "Peters fasthet, som ingen må våge å fjerne seg fra". Gang på gang taler han i sine skrifter om den "fasthet i troen som fra Peter er gått over på hans arvtagere". Pave Cielasius (492-496) sier: "Vi anser det for umulig at den romerske Stol kan bli besmittet av noen vranglære, for dersom dette kunne skje, hvorledes ville vi da kunne motstå noen som helst villfarelse, eller hvor kunne vi da søke noen tilrettevisning for de villfarende" (Ep. 8 ad Anastas.); "derfor frykter vi ikke at den apostoliske avgjørelse noen gang må kalles tilbake" (Comm. ad Faust.). Pave Hormisdas (514-523) erklærer i den trosbekjennelse han lot undertegne av biskopene (ca. 2500) både i Øst og Vest: "Den katolske religion er alltid uforfalsket bevart i den apostoliske Stol... Vi følger i alt den apostoliske Stol og lærer alt hva den fastsetter ... I denne Stol finnes den kristne religions hele og sanne og fullkomne fasthet". Pave Agatho (678-681) skrev til keiser Konstantin Pogonatus: "Ved Herrens beskyttelse har denne Kirke aldri i noe punkt falt i villfarelse; både hele den katolske Kirke og de alminnelige kirkemøter har alltid fulgt denne apostelfyrstens autoritet" (Ep. ad Imp.).

Pavene tillot aldri at noe kirkemøte opphøyet seg over dem. Således påla pave Celestin (422-432) de legater han sendte til kirkemøtet i Efesus. "Dere skal ikke opptre som disputerende, men som dommere" (Ep. Cel. 17). De påla kirkemøtene sine avgjørelser, og gjorde ikke sine avgjørelser avhengige av at kirkemøtene godkjente dem.

Kirkemøtene anerkjente pavens ufeilbarhet. De mottok pavens avgjørelser, som om de var gitt av Peter selv. Således erklærtes på kirkemøtet i Efesus (431): "Det er en kjensgjerning, som ingen tviler på, og som i alle århundrer er anerkjent, at den salige Peter, apostlenes fyrste og overhode, troens søyle og den katolske Kirkes grunnvoll, alltid lever og dømmer i sine etterfølgere Derfor må Nestorius vite at han er utelukket fra den katolske Kirke". Biskopene på kirkemøtet i Kalkedon (451) sa at "Peter hadde talt ved Leos munn" ' og de skrev til paven at den rette "tro var blitt bevart av ham, som var innsatt som den salige Peters tolk for alle". Og kirkemøtet i Konstantinopel (680) erklærte uttrykkelig at de "overlot det til paven å avgjøre hva som måtte gjøres, fordi han stod på troens faste klippe, og at de beredvillig rettet seg etter den skrivelse hans faderlige hellighet hadde sendt, og som de betraktet som skrevet av apostlenes overhode under inngivelse av Gud". Lignende uttalelser om den ufeilbarhet pavene har arvet fra Peter, og som biskopene underkastet seg, har vi fra kirkemøtene i Konstantinopel 869 (sml. side 86), i Lyon 1274 (s. 90), i Florens 1439 (s. 90), i Lateran 1512 - 1517.

Det må altså være innlysende for enhver at læren om pavens ufeilbarhet ikke først er laget på Vatikankonsilet. Ved sin klare definisjon av den pavelige ufeilbarhet ville Vatikankonsilet bortta resten av den såkalte "konsiliære teori" som var kommet opp under det vesterlandske skisma (1378-1417), og som gikk ut på at et alminnelig kirkemøte står over paven. Til forståelse av dette må vi tenke på den store forvirring det hersket på denne tid, da det var valgt flere paver, og mange ikke visste hvem som var den rettmessige. En del kardinaler hadde nemlig erklært valget av den rettmessige pave Urban VI for ugyldig (under påskudd av at det ikke hadde vært fritt) og valgt en ny pave. For å gjøre ende på denne forvirring anså mange det som eneste middel at et alminnelig kirkemøte skulle tvinge begge paver (så vel den rettmessige som den urettmessige) til å nedlegge sitt embete. Og dette førte til at flere teologer begynte å hylle den oppfatning at et alminnelig kirkemøte står over paven.

Etter at forvirringen var blitt ennå større, som følge av at kardinalene (på et kirkemøte i Pisa 1409) hadde valgt en tredje pave, nedla den rettmessige pave Gregor XII for fredens skyld sitt embete (på kirkemøtet i Konstanz 1417), og gav kardinalene fullmakt til å velge en ny pave. Men han og den nye pave (Martin V) fordømte uttrykkelig den konsiliære teori.

Den lære at et alminnelig kirkemøte står over paven, var i den grad i strid med Kirkens tradisjon, at man som Theophilus Raynaud ("Opera omnia", Lyon, 1665, b. XX, s. 389) skriver - kunne sitere alle teologer som har levd før det vesterlandske skisma, til forsvar for pavens ufeilbarhet også uavhengig av et kirkemøte. Selv Gerson (+ 1429), som var en av de fornemste forsvarere av den konsiliære teori, måtte innrømme at den før den tid ble ansett for et kjetteri.

Etter det vesterlandske skisma forsvant den snart nesten helt, så at Stapleton, Melchior Cano, Suarez og Bellarmin kunne bevitne at læren om pavens ufeilbarhet uavhengig av et kirkemøte var alminnelig antatt av teologene.

Men i det 17. århundre kom den konsiliære teori opp igjen i Frankrike (Gallikanisme), særlig under innflytelse av den herskesyke Ludvig XIV, som mest mulig søkte å unndra seg pavens makt. Fra Frankrike utbredte den seg også til Tyskland (Febrionianisme), særlig med støtte av keiseren og de biskoppelige kurfyrster. Den var et verk av hoffteologer i statsabsolutismens tjeneste.

Allerede før Vatikankonsilet var gallikanismen og febrionlanismen på sterk retur. En lang rekke synoder hele verden over uttalte seg for pavens ufeilbarhet i dens fulle betydning. Således en synode i Thurles (1850),

Quebec (1851), Westminster (1852), Baltimore (1852), Reims (1853), Halifax (1857), Wien (1858), Strigonie (1858), Køl̄n (1860), Praha (1860), Kolocza (1865), Utrecht (1865), osv.

Ved Vatikankonsilets definisjon gjorde Kirken det for godt av med den konsiliære teori. Ved den endelige avstemning stemte alle de 535 tilstedeværende biskoper, med unntagelse av to, for definisjonen.

NB.: Når vi sier at dogmet om pavens ufeilbarhet alltid har vært inneholdt i Kirkens forkynnelse og praksis, vil vi altså ikke nekte at dette dogme, i likhet med mange andre trossannheter i den kristne religion, har gjennomgått en vekst.

Uten tvil var det også i oldtiden teologer som lettere ville bøye seg for paven når han avgjorde noe sammen med et kirkemøte, enn når han avgjorde noe alene. Alle anså den romerske Stol for den klippe som skulle holde Kirken sammen. Men ikke alle innså klart at Kirkens enhet bare er sikret når vi tilkjenner paven alene den samme autoritet som et helt kirkemøte sammen med paven. For mange ble dette først klart gjennom erfaringen, nemlig den erfaring at det ofte var tvilsomt hvorvidt et kirkemøte (eller den del av de fremmøtte biskoper som enedes om en beslutning) tallmessig representerte hele Kirken. Følelsen av dette usikkerhetsmoment forklarer hvorfor biskopene på flere av oldtidens kirkemøter med så stor begeistring fremhevet pavens avgjørende autoritet som Peters etterfølger, som de erklærte helt og holdent å ville følge.

På denne måte har erfaringen medvirket til at troen på pavens ufeilbarhet vokste i teologenes bevissthet, inntil Vatikankonsilet sammenfattet og sanksjonerte hele utviklingsprosessen ved sin høytidelige definisjon.

§ 3.

Aldri har noen pave definert en vranglære.

Enhver tenkelig innvending ut fra dogmenes historie mot pavens ufeilbarhet har grundig vært undersøkt under Vatikankonsilet både av de tilstedeværende biskoper og andre teologer verden over. En beundringsverdig fast holdning har pavene i alle århundrer inntatt mot de mange kjetterier som stadig søkte å overvelde Kirken.

Som eksempler på at enkelte paver har vært utro mot Kirkens lære, nevnes ofte pave Liberius (352-366) og pave Honorius (625-638).

Pave Liberius beskyldes for at han under sin landflyktighet i Berea har undertegnet et ariansk dokument. Til dette svares:

1. Den trosformel som det påstås han skal ha godkjent, var ifølge Sozomenus' beskrivelse (H. E. 4,15) den såkalte tredje formel av Sirmium, som keiser Konstantius i samme år da Liberius ble friggitt (358), hadde latt oppstille. Denne formel fortier visstnok ordet "homoousios" (av samme vesen), men inneholder i og for seg ikke noe kjettersk, Sozomenus beretter at arianerne ba paven om å gi avkall på ordet "homoousios" på grunn av den sabellianske mening (den samme person) som noen lett kunne legge i det. Det var derfor på ingen måte pavens mening å fornekte den nikenske lære om Guds Sønns vesensenhhet med Faderen.
2. Det finnes alvorlige beviser for at Liberius ikke har undertegnet noe, og at hele historien om pavens ettergivenhet er bygget på et falsk rykte (og falske brev) som arianerne hadde utbredt for å gi det utseende av at paven var på deres side.. Theodoretus av Kyros, Sokrates og Sulpitius Severus sier i sin kirkehistorie (hvor de også behandler pave Liberius' liv) intet om noen undertegning av et forelagt dokument, noe som vi kunne vente de sikkert ville ha fortalt om.
3. Theodoretus av Kyros (H. E. 2,17) og Sokrates (H. E. 2, 37) beretter at Liberius etter sin landflyktighet med stor glede ble mottatt av romerne, mens disse hadde vært så forbitret mot motpaven Felix, fordi denne, skjønt han hadde holdt seg strengt til den nicenske formel, dog hadde hatt forbindelse med dem som forkastet den. Pave Anastasius I (399-401) som var en av Liberius' nærmeste etterfølgere, roser ham for hans troskap mot den nikenske trosbekjennelse. Alt dette er uforståelig dersom han noen gang skulle ha undertegnet et kjettersk dokument.

4. Om Liberius har undertegnet noe i sin landflyktighet, dreiet det seg i hvert tilfelle ikke om en definisjon ex cathedra, dvs. om en lære som han gjorde forpliktende for hele Kirken. Etter at Liberius var vendt tilbake til den pavelige Stol, har han alltid med ubøyelig mot forsvart "homoousios". Da keiser Konstantius et år etterpå (359) under trussel med landsforvisning krevet av biskopene undertegnelse av en kompromissformel, som skulle forene katolikkene med arianerne, var det alene han og få andre som nektet.

Det kjetteri pave Honorius blir anklaget for, består i at han rådet patriark Sergius av Konstantinopel til å la være å tale om flere viljer i Kristus, mens vi dog ifølge den kristne lære om Kristi to naturer må anta at Han foruten en guddommelig også har en menneskelig vilje.

Imidlertid er det helt uberettiget av den grunn å betrakte pave Honorius som en kjetter. Av hans skrivelse (som forøvrig på ingen måte var noen definisjon ex cathedra, som han ville pålegge hele verden) fremgår det klart at det ikke var hans mening å nekte at Kristus har to fullstendige naturer med hver sin egen virksomhet og vilje. Honorius ville bare si at Jesu menneskelige vilje alltid er underkastet hans guddommelige vilje og i den betydning er ett med den. Han var redd for at man ved å tale om to viljer i Kristus ville fremme den nestorianske vranglære, som antok to personer i Kristus.

Hvis ikke patriark Sergius hadde misbrukt Honorius' skrivelse til utbredelse av sin monotheletiske vranglære, ville det aldri ha vært reist noen beskyldning mot ham. På kirkemøtet i Konstantinopel (680), som uttalte sin fordømmelse mot de monotheletiske greske patriarker (Sergius, Pyrrhus, Paulus og Peter), forlangte de stolte grekere at også pave Honorius skulle fordømmes "fordi han hadde fulgt Sergius i hans vranglære". Men pave Leo II forandret denne dom ved å si at Honorius bare måtte fordømmes på grunn av etterlatenhet i å bekjempe kjetteriet (og ikke på grunn av at han hadde hyldet eller lært noe kjetteri).

En innvending mot pavens ufeilbarhet søkes ofte også i Kirkens fordømmelse av Galileo Galilei i 1616.

Et utførlig svar på dette vil vi gi senere, når vi vil tale om pavenes innsats for vitenskapen. Men allerede nå bemerker vi at denne sak ikke har noe å gjøre med den pavelige ufeilbarhet, fordi domfellelsen skjedde ved og i navn av Indeks-kongregasjonen, som ikke er ufeilbar og aldri har vært betraktet som sådan.

For protestantene vil det alltid være vanskelig å tro på pavens ufeilbarhet så lenge de har så mange fordommer mot andre katolske sannheter, som de anser for bibelstridige, pavelige påfunn.

Men allerede den håpløse uenighet blant protestantene i å bestemme hvilke katolske lærdommer må anses for ubibelske (det er på grunn av uenighet angående dette spørsmål at de er delt i flere hundre sekter), viser hvor lettsindig det er å beskyldte den katolske Kirke eller pavene for å ha forfalsket den opprinnelige kristentro. Den katolske religion er i full overensstemmelse med den hi. Skrift, som Kirken til bekreftelse av sine dogmer derfor til stadighet henviser til. [*Sml. for eks. den katekismus som kirkemøtet i Trient har utgitt mot protestantismen. Blant de norske forsvarskrifter anbefales særlig: "Ledsagelse fra fordommer til religiøs sannhet" av J. Stub (forhenv. lutheraner, senere katolsk prest); "Våre fedres tro" av Kard. Gibbons; "Den katolske religion fremstillet for moderne protestanter" av A. J. Lutz. Det er først og fremst i katolikkens egne skrifter man skal søke opplysning om den katolske Kirke, dersom man vil bedømme den på en rettferdig måte.*] Av kirkefedrenes skrifter fremgår det at alt det den katolske Kirke lærer den dag i dag, var inneholdt i den kristne forkynnelse fra oldtiden av. Dette gjelder også alle de trossannheter som protestantene har forkastet: således lærett om avlat, nødvendigheten av gode gjerninger til frelse, renselsesstedet, bønner for de avdøde, påkallelsen av de hellige, Marias syndfrihet, skriftemålet, vesensforandringen av brød og vin til Jesu legeme og blod i Alterets Sakrament, messeofferet, kommunionen (altergangen) under én skikkelse, osv.

Når protestantene har så meget imot den katolske religion, skyldes det for en stor del deres uvitenhet om hva moderkirkens lære egentlig går ut på. Denne uvitenhet er utrolig stor her i landet ikke bare blant det alminnelige folk, men også blant teologene. Hva professor A. Harnack kort før sin død uttalte i et foredrag i Basel, gjelder også i Norge: "Det er på tide at man i våre skoler underviser elevene i hva den katolske Kirke i virkeligheten er, fordi uvitenheten om dette verdens største og eldste kirkesamfunn er utrolig stor. Hva jeg ofte hører unge protestantiske studenter ytre om katolisismen, går over alle grenser. Det dummeste og mest opprørende og krenkende blir påduttet denne Kirke, mens man ikke har spor av sans for det betydningsfulle og

store". Aldeles misvisende er fremstillingen av den katolske Kirkes lære og historie i mange av de norske skolebøker, hvis formål er å forsvare den via Danmark importerte tyske reformasjon. "Det er skulen som har skapt fordømtene mot katolisismen, og held deim ved lag, fyrst og fremst presteskulane" - skriver høyskolebestyrer Lars Eskeland i en redegjørelse om sin overgang til moderkirken ("De søkte de gamle stier", s. 29). På samme måte skriver den norske konvertitt Mgr. Dr. K. Kjelstrup: "Det er her til lands skolene som holder vrangforestillingene og fordømmene ved like ute blant folket - ikke minst ved en høyst ensidig og mangelfull historieundervisning" (Fritt Ord 1937, I, s. 33).

Den forhenv. lutherske prest Dr. K. Krogh-Tønning formante sine norske landsmenn at "det simpelthen er en kristenplikt å la seg belære om at deres forståelse av katolske dogmer, til dels endog i de aller viktigste ting, er en uhyre misforståelse, ja meget hyppig inneholder det motsatte av hva Kirken selv mener med disse lærdommer" (En konvertitts erindringer s. 169). Som eksempel nevner han det punkt som blant alle protestanter har vært ansett for kontroversens hovedpunkt, den katolske Kirkes lære om rettferdiggjørelsen" 1). Hvor forvirrede er således ikke også mange protestanters begrep om avlat 2) og helgenvyrdnaden! 3)

1.) Den katolske Kirke lærer ikke at vi ved våre egne gjerninger kan fortjene vår frelse. Syndsforlatelse er en aldeles frivillig gave. Det er i den betydning Paulus skriver: "Mennesket blir rettferdiggjort ved troen, uten lovgjeringer" (Rom. 3, 28). Men derav følger ikke at vi oppnår vår salighet uten vår medvirking. "Med frykt og beven må vi arbeide på vår frelse" (Filip. 2, 12). Ingen får syndsforlatelse uten sann omvendelse. Og det er ved å gjøre det gode at vi må bevare Guds kjærlighet og vokse i den. "Vil du gå inn til livet, da hold budene" (Matt. 19, 17). "Dersom dere holder mine bud, da blir dere i min kjærlighet" (Joh. 15, 10). Om lønn for gode gjerninger, som vi kan "samle skatter ved i himmelen" (Matt. 6, 20) tales på mange steder i det Nye Testament.

Våre gode gjerninger er en frukt av troen, men en frukt som troen må frembringe i oss for å kunne rettferdiggjøre oss. "Har troen ikke gjerninger, er den død i seg selv" (Jak. 2, 17). Alt er en uforskyldt nåde, også våre gode gjerninger, fordi vi gjør dem i Kristi kraft. Vi er hans verk, skapte i Kristus Jesus til gode gjerninger, som Gud forut har lagt ferdige, at vi skulle vandre i dem" (Ef. 2, 10). Sml. videre Pater Boers bok "Troen alene?"

2.) Avlat er ikke syndsforlatelse og heller ikke noe som en kan kjøpe for penger. Avlat er en ettergivelse av de mindre (de såkalte timelige) syndestoffer som ifølge Bibelen ofte blir igjen, etter at selve synden er forlatt. Syndsforlatelse fritar nemlig ikke uten videre for enhver syndestraf. Syndsforlatelse meddeles av Kirken ved botens sakrament, og må gå forut for avlat.

Kirkens makt til å meddele avlat er inneholdt i den uinnskrenkede løsningsmakt som Jesus betrodde apostlene og særlig Peter (Matt. 16, 19; 18, 18).

For at avlat ikke skal forminske, men tvert imot skal fremme de troendes botsiver, pleier Kirken ikke å bevilge avlat uten å pålegge som betingelse en eller annen botsgjering (f. eks. bønner, faste, kirkebesøk osv.). Før i tiden hendte det også at Kirken påla som en sådan botsgjering at de troende skulle gi en almisse i et eller annet fromt øyemed (De fattige kunne erstatte almissen med bønn). En sådan almisse må ikke betraktes som noen betaling (godtgjørelse) for avlaten. Åndelige goder kan ikke betales. Den ble pålagt som en bot til sone for syndestrafene. Og hvorfor skulle det være noe ukristelig å gi en almisse for å gjøre bot? Er ikke dette noe som Skriften oppfordrer oss til? Sml. Luk. 11, 41; Dan. 4, 27; Sir. Visd. 3, 29.

En mer utførlig forklaring av hva avlat er og hvorledes avlaten henger sammen med det ekte opprinnelige Evangelium, kan en finne bl. a. i Pater Lutz's "Avlaten og de Helliges Samfunn" St. Olavs Forbunds Forlag, Oslo.

3.) Vi katolikker tilber ikke de hellige. Vi ærer dem som Guds venner og anmoder om deres forbønn, men vi viser dem ikke noen guddommelig ære. I de hellige ærer vi Kristus, som er herlig i sine hellige" (2 Tess. 1, 10). "Jesu navn blir herliggjort i dem" (v. 12). De er hans forherligede lemmer. Og "når ett lem forherliges, gleder de andre seg med det" (1 Kor. 12, 26).

At hellighet fortjener ære både hos Gud og mennesker, sier den hellige Skrift på mange steder (sml. Matt. 5, 19; 26, 10-13; Rom. 2, 10; Fil. 4, 8; 2 Tim. 2, 21; Salme 15, 4; 1 Sam. 2, 30; Ordspr. 10, 7; Es. 56, 5). Bibelen beskriver de hellige som "sittende med Kristus på hans trone" (Åp. 3, 21) for å uttrykke den makt de sammen med Jesus utøver (ved sin

forbønn) og den ære de har krav på. De hellige "hersker med Kristus" (2 Tim. 2, 11-12). De utøver en prestegjerner i himmelen, idet de frembærer de troendes bønner (Åp. 5, 8; 7, 15). Også i mange av Jesu lignelser fremholdes at de som trofast tjener Gud på jorden, får i tilsvarende grad herske sammen med Kristus i himmelen (ved sin bønn råde over hans nådeskatte). Gud "setter dem over alt det Han eier" (Matt. 24, 47; 25, 21. 23; Luk. 16, 11 ; 19, 12-19). Når en rettferdigs bønn formår meget" (Jak. 5, 16) allerede på jorden, da gjelder dette meget mer om de "fullendte rettferdiges" (Hebr. 12, 23) bønn i himmelen. Også englene i himmelen ber for oss (Sak. 1, 12; Daniel 10, 20; 11, 1; Åp. 8, 3). Hvorfor da ikke våre medbrødre? Både gjennom Gud og gjennom englene kan de kjenne våre bønner. Vi har forbindelse med dem gjennom de helliges samfunn (Hebr. 12, 22-23). De er våre "vitner" (Hebr. 12, 1).

Når Gud gir de hellige den ære at de kan være våre forbedere, vil Han også gi dem den ære at vi påkaller dem. Å påkalle de hellige er ikke i strid med at Jesus som Gud menneske er den "ene mellommann mellom Gud og mennesker" (1 Tim. 2, 5). For ellers måtte vi heller ikke be for hverandre på jorden. Nettopp i samme tekst hvor Paulus kaller Jesus den ene mellommann, oppfordrer han de troende inntrengende til å be for alle mennesker (v. 1 flg.). Som Gud-mennesket er Jesus også mellommann mellom Gud og de hellige. Alle bønner, også de helliges, går gjennom Jesus.

Det er ubibelsk å anta at den katolske lære, som før reformasjonen hele kristenheten i mange århundrer har trodd på, er en forfalsket kristendom. Uttrykkelig lovet Jesus at Han med sin "allmakt" ville våke over sin Kirke, for at den alle dager inntil verdens ende" skulle forkynne "alt hva Han hadde sagt" (Matt. 28, 19-20; Joh. 14, 16. 17. 26).

Jesus sier at hans Kirke aldri skulle gå til grunne. "Dødsrikets porter skulle ikke overvelde den" (Matt. 16, 18). "Kirken er sannhetens søyle og grunnvoll" (Tim. 3, 15). Alle disse ord ville være løgn, dersom den katolske Kirke ikke var Kristi Kirke.

Selv bortsett fra Bibelens uttrykkelige lære om Kirkens ufeilbarhet, kan vi umulig anta at den katolske (dvs. universelle) kristendom kan ha vært avveket fra den opprinnelige åpenbaring, slik som protestantene påstår. Hvorfor skulle teologene ikke ha oppdaget disse forfalskninger før i det 16. århundre? Kirken har dog alltid, ikke mindre enn protestantene, trodd på Bibelen som Guds inspirerte ord og benyttet den i sin teologi. Engstelig vokter den seg for å avvike i noe fra det som står skrevet i Bibelen. (Det var denne engstelse som for eks. var skyld i den ulykkelige Galileiprosessen.)

Dersom de katolske trossannheter som reformatorene forkastet, var villfarelser, som pavene eller andre har innført, hadde man på den tid disse lærdommer ble innført, meget lettere enn på reformasjonens tid vært oppmerksom på at de var i strid med Kirkens opprinnelige lære og med den hellige Skrift. Skulde teologene over hele verden virkelig ha funnet seg i sådanne forfalskninger? Hvorledes ville for eks. noen pave ha kunnet innføre skriftemålet? De troende som levde på den tid en pave hadde forsøkt det, ville sikkert ha protestert og sagt at noe slikt har ikke eksistert før og kan derfor heller ikke være foreskrevet i Bibelen.

Protestantenes angrep på pavedømmet lider av en merkelig mangel på logikk. For å bevise at læren om pavens ufeilbarhet er en villfarelse, påstår de at pavene gang på gang har innført feilaktige lærdommer som tydelig strider med Bibelens "klare ord". Men derved skaper de seg det uløselige problem, hvorledes troen på pavens ufeilbarhet faktisk har kunnet oppstå i hele Kirken, samtidig med at pavene stadig vekk skulle ha innført lærdommer som tydelig var i strid med Kirkens tidligere lære og med Bibelen. De forutsetter at hele Kirken i en lang tid før reformasjonen har vært en samling umyndige, som lot seg innbilde at pavene er ufeilbare, enda de viste seg alt annet enn ufeilbare. Så naive var imidlertid kirkefedrene og middelalderens store teologer nok ikke. Ta for eks. menn som Augustin og Thomas av Aquina.

Teologene i hele den kristne verden har alltid nøye iaktatt pavenes virksomhet. Deres tro på pavens ufeilbarhet ville ikke ha vært mulig, dersom den var blitt motsagt av erfaringen, dvs. dersom en pave noen gang hadde forsøkt å forandre Kirkens lære. De erfarte tvert om hos pavene en helt enestående og menneskelig sett uforklarlig troskap mot den overleverte lære, og dette gjorde at deres tro på pavens ufeilbarhet ble fastere og

fastere. I teologiske skrifter henvises gjentagne ganger til denne erfaring. Således heter det i pave Hormisdas' (514-523) trosformular, som ble underskrevet av 2500 biskoper: "Vi kan ikke overse Jesu Kristi ord: Du er Peter og på denne klippe vil jeg bygge min Kirke. Disse ord er bekreftet av erfaringen, for i den apostoliske Stol er den katolske religion alltid blitt bevart uforfalsket". En sådan erklæring av 2500 biskoper fra hele den kristne verden i det 6. århundre måtte for enhver allerede være et tilstrekkelig bevis for at den katolske Kirke fra oldtiden av har hatt den samme lære. Samme trosformular ble undertegnet av alle fedre på kirkemøtet i Konstantinopel i 869. På oppfordring av biskop Hinkmar av Reims skrev biskop Æneas av Paris (+ 870) et verk mot Fotius, hvor også han henviser til den erfaring at de romerske biskoper aldri er falt i valfarelse, mens biskopene av Konstantinopel gang på gang søkte å innføre eller forsvarte kjetterske meninger (sml. Migne CXX, 685 flg.).

Teologene har til alle tider anvendt som hovednorm i bekjempelsen av kjetteriene den universelle kirkelige tradisjon. Allerede dette er en garanti for at ingen pave noen gang har kunnet innføre lærdommer som er i strid med den gamle kristentro. Som vi har sagt tidligere, har det vært en utvikling i teologenes erkjennelse av pavens ufeilbarhet, idet ikke alle fra begynnelsen av klart forsto at paven alene må tilkjennes den samme ufeilbarhet som hele Kirken sammen med paven. Guds forsyn ville dette for å hindre enhver mistanke om at noen pave i oldtiden kan ha misbrukt sin autoritet til å påtvinge Kirken falske lærdommer, Dersom noen pave hadde forsøkt det, ville teologene ut fra sin tro på Kirkens ufeilbarhet ha satt seg imot. Og det er fordi aldri noen pave har forsøkt det, at troen på pavens ufeilbarhet har kunnet vokse.

§ 4.

Dogmet om pavens ufeilbarhet hemmer hverken den personlige tenkning eller fremskrittet av den teologiske vitenskap.

Mange protestanter har prinsipielt imot læren om den pavelige ufeilbarhet, fordi de mener at den dreper den personlige tenkning. Typisk for den oppfatning er en anmeldelse (i "Stavangeren" 1936) av en bok "De søkte de gamle stier" (en samling vitnesbyrd av fjorten norske konvertitter Sigrid Undset, Lars Eskeland, osv. - som svarer på spørsmålet hvorfor de ble katolikker). [Utgitt av pastor Håkon Bergwitz, hos Aschehoug, Oslo 1936.] Meget riktig sier anmelderen at "den katolske Kirkes autoritet og uforanderlighet har tiltalt dem". Men så forsøker han å avsvkke deres vitnesbyrd ved den overfladiske bemerkning at "trangen til å overta meninger som er ferdiglaget av andre, er sterk hos nåtidens trette mennesker". Med andre ord, den katolske Kirke skal være en institusjon for "trette" mennesker, som ikke gidder å tenke selv.

En slik prinsipiell forkastelse av autoritetstroen er ukristelig og uverdigg for et menneske som vil tenke selv. Også Kristus og apostlene preket dogmer ("ferdiglagede meninger"). "Faderen, som har sendt meg, Han har gitt meg befaling om hva jeg skal si og hva jeg skal tale Hva jeg taler, det taler jeg således som Faderen har sagt meg" (Joh. 12, 49-50). Apostlene tillot ikke de første kristne å tro hva de ville, eller å legge sine egne meninger i Bibelen. De påla dem en bestemt "lærdomsform" (Rom. 6, 17), bestemte dogmer om Kristi person, om nattverden, om dåpen, osv. På samme måte ville Jesus inntil verdens ende" forkynne sin bestemte lære ("alt det Han har sagt") gjennom et levende læreembete (Matt. 28, 20; Joh. 14,16. 26).

All den spott med "ferdiglagede meninger" finner sin dypeste årsak i et vantro sinnelag, som forakter "troens lydighet" (Rom. 1, 5). Å ville tro på Guds ord, men samtidig kreve rett til å legge sin egen mening i det, er ingen tro. Troens dyd består nettopp i å underkaste sin mening, dvs. å tro på et levende, ufeilbart læreembete, som forkynner dogmer.

Isteden for å betrakte et ufeilbart læreembete som noe fornedrende og en hindring for vår åndsfrihet, må vi heller se i det en velgjerning av Guds godhet, som vil gi oss et sikkert middel til å kjenne sannheten, for at "sannheten skal frigjøre" oss (Joh. 8, 32). Vi trenger sikkerhet i troen, for at troen kan være en kraft som

behersker hele vårt vesen og liv. I spørsmål som vedrører vår evige salighet, kan vi ikke nøye oss med hypoteser. Religiøs tvil er - som erfaringen viser - det religiøse livs død.

Den katolske Kirke gir oss sikkerhet og fred i troen. Og dette er dens beste anbefaling. Kristus er jo kommet for at vi skal ha "hvile" og "fred i troen" (Matt. 11, 28-29; Joh. 14, 27; Rom. 15, 13). Men av dette følger ikke at troen på et ufeilbart læreembete bare passer for mennesker som ikke gidder å tenke selv. En sådan påstand er bespottelig når man betrakter det omfattende teologiske studium som alltid har vært drevet i den katolske Kirke. Menn som Augustin, Hieronymus, Thomas av Aquino og de mange andre store teologer både i oldtiden, middelalderen og nåtiden har aldri følt pavedømmet som en hindring for sin forskning. En interessant kjensgjerning er at siden Vatikankonsilet har den teologiske vitenskap, istedenfor å gå tilbake, hatt en blomstringstid. Også lekapostolatet har tatt et stort oppsving. Betydelige teologiske forfattere er i den senere tid oppstått blant legfolket i hele den katolske verden.

Både for å bli katolsk og for stadig dypere å trenge inn i Kirkens lære kreves det en alvorlig søking. Intet kirkesamfunn respekterer menneskets personlige tenkning mer enn den katolske Kirke. Den krever underkastelse bare av dem som er personlig overbevist om dens autoritet. De pavelige aktstykker, liksom hele den katolske teologi, går meget mer bevisførende til verks enn utenforstående har anelse om. For å begrunne sine dogmer pleier Kirken foruten å henvise til Bibelen og den oldkristelige tradisjon også å anføre alle slags rimelighetsargumenter fra fornuften.

[Aldri har pavene krevet en blind tro som Luther med sitt: "Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas", dvs. så vil jeg, så befaler jeg, min vilje er grunn nok (Walch XXI, 314). I sine bordtaler (Eisl. Ausg. s. 550 b; Frankf. Ausg. s. 392 a) sier han: Ich, Martin Luther, bin Euer Apostel ... Ich bin Euer Evangelist ... Kein Engel im Himmel und kein Mensch auf Erden soll über meine Lehre urtheilen. Wer sie nicht annimmt, kan nicht selig werden; und wer anders als ich glaubt, ist ein Kind der Hölle, und wer meine Lehre verdammt den wird Gott verdammen, denn mein Mund ist Christi Mund. ... Mein Gebet und Weissagung fehlet nimmer."

Luther krevet at enhver skulle underkaste seg blindt de avgjørelser som ble truffet av Wittenbergs teologiske fakultet, som han selv inntil sin død var leder for.

Fra begynnelsen av inntok han en anti-intellektualistisk holdning, og de andre reformatorer fulgte ham i det. Tro og fornuft, teologi og vitenskap er ifølge Luther to uforsonlige motstandere. Han kan ikke finne uttrykk som er grove nok, til å uttale sin forakt for fornuften, dyret, som de troende må drepe" (Weimar XL, avd.- 1, s. 362). Fornuften er ifølge ham "die Teufelsbraut, die schöne Metze, eine verfluchte Hure, eine schäbige, aussätzige Hure, die höchste Hure des Teufels, die man, auf dass sie büsslich werde, Dreck in's Angesicht werfen sollte, auf das heimliche Gemach sollte sie sich trollen, die verfluchte Hure, mit ihrem Dunkel" (Eri. XVI, s. 142-148). Sml. også Döllinger 1, s. 480; Denifle 1, s. 639; Erl. XX, s. 479; Comm. in ep. ad Gal. III, 6; Weimar XL, avd. 1, s. 363-365.

Reformatorene overlot det ikke til folket å fortolke Bibelen etter sitt eget forgodtbefinnende. De oppstilte sine bekjennesskrifter (f. eks. den augsburgske konfesjon), som de ved hjelp av fyrstene foreskrev som trosregel. I den ordinans som kong Christian III i 1537 utgav for Danmark og Norge, påberopte også han seg sin guddommelige autoritet. "Vi bekjenner at den guddommelige miskunnhet også har forunt oss Evangeliets forståelse, og vi uttaler derfor vår dom osv.... Enhver som fordrister seg til å motsette seg disse an ordninger, vil dras av oss til ansvar og straffes i medfør av den makt som Gud har overdratt oss". Den såkalte "konkordieformel" som i 1577 ble avfattet for å samle protestantene til enhet i læren, ble for Danmarks og Norges vedkommende forkastet ved et maktbud av Fredrik II.

Teologenes arbeide er noe uendelig meget mer enn bare å spørre hva paven mener. Den hl. Stol uttaler aldri en definisjon uten å ha hørt teologenes mening, og gjerne først etter å ha fått anmodninger om det fra alle verdens kanter (sml. f. eks. Pius IX's bulla de Imm. Conc. B. M. V. i 1854). Liksom Peter på kirkemøtet i Jerusalem først reiste seg, etter at apostlene og prestene ved et langvarig ordskifte" hadde overveiet saken, således har paven alltid først latt teologene grundig undersøke og diskutere de spørsmål som skulle avgjøres. En stor stab av rådgivere (kardinaler, de pavelige kongregasjoner og domstoler) er fast tilknyttet pavestolen.

NB.: Guds ufeilbargjørende bistand fritar nemlig ikke pavene fra den alvorlige samvittighetsplikt i forveien ad menneskelig vei å skaffe seg størst mulig klarhet i de spørsmål som skal avgjøres. Hvis denne undersøkelse unnlates, opphører ikke paven å være ufeilbar, men han begår en svær synd.

Pavens ufeilbarhet gjør derfor ikke kirkemøtene overflødige. Kirkemøter er ikke bare nyttige til undersøkelsen av de religiøse spørsmål, men de virker også befruktende på biskopenes læreembete ved den større innsikt disse får i de trossannheter de er med å granske og å formulere. Biskopene er også mer beredvillige til å gjennomføre de disiplinærforskrifter de selv har medvirket til.

Angående de alminnelige kirkemøter må bemerkes at de fremmøtte biskoper ikke bare opptrer som rådgivere for paven. På et alminnelig kirkemøte, som representerer hele Kirken, utgår definisjonen fra alle biskoper. Definisjonen trenger nok pavens godkjennelse, men denne kan også være stilltiende. En definisjon av et kirkemøte er ufeilbar i kraft av det prinsipp at det som hele Kirken tror på med pavens samtykke, ikke kan være villfarelse. En pavelig definisjon er ufeilbar i kraft av det prinsipp at det som Kirkens overhode pålegger hele Kirken å tro, ikke kan være villfarelse.

Men - således insisterer protestantene - la det være sant at troen på pavens ufeilbarhet ikke er en hindring for den personlige tenkning, gjør ikke de uforanderlige pavelige dogmer allikevel at den katolske teologi er alt for meget bundet, dvs. uten fremskritt?

Også dette er en misforståelse. Selvfølgelig kan den katolske Kirkes lære, fordi den er Kristi sanne lære, aldri forandre seg. "Jesus Kristus er igår og idag den samme, ja til evig tid" (Hebr. 13, 8). Men denne uforanderlighet gjør ikke Kirkens lære til noe dødt og stivnet. Den er "det Guds ord som lever og blir" (1 Petr. 1, 23). Den "lever" og u!~ vikler seg som alt levende, men "blir" samtidig, dvs. forblir dog alltid den samme lære. Kirkens forkynnelse blir stadig rikere, ikke ved at det tilføyes noe til Kristi åpenbaring (selve trosskatten er avsluttet ved apostlenes død), men ved en stetse dypere forståelse av de åpenbarte sannheter, ved å dra nye slutninger, som før bare implicite ble forkynt, og ved en stadig skarpere formulering av dogmene mot nye vranglærdommer. Mange ting, som hører til den katolske religion - sier Augustin - blir, når de skal forsvares mot kjetternes angrep, ombyggeligere gransket, klarere oppfattet og mer inntrengende forkynt, og således er selve det spørsmål som motstanderen har oppkastet, en anledning til å lære" (De civ. Dei 16, 2, 1).

En vakker beskrivelse av dogmenes utvikling finnes hos Vincens av Lerins (5 årh.). "Kanskje - således skriver han - sier noen: Finnes det da i Kristi Kirke intet fremskritt med hensyn til troslæren? Det finnes og endog i høyeste grad. Men på en sådan måte at det er et virkelig fremskritt og ikke en forandring. Til et fremskritt hører det at en sak vokser, men forblir seg selv; forandring derimot består i at noe blir forvandlet fra en ting til en annen ting. Det er altså nødvendig at, ettersom årene og århundrene går, så vel de enkelte troendes som hele Kirkens forståelse, kunnskap og visdom vokser og gjør mektig fremskritt, men med bibehold av sin egen art, dvs. i det samme dogme, den samme oppfatning og den samme mening. Det forholder seg med sjelenes trosliv som med de materielle legemer. I årenes løp gjennomgår disse forskjellige trinn med hensyn til vekst og utvikling, men blir dog alltid de samme som de var Den dogmatiske frukt vi høster av troens sed, som er sådd i Kirkens åker, må ikke anses for ugress. Det som i tidens løp har utviklet seg av den opprinnelige sed, har beholdt den samme natur som var i kimen" (Conimonitorium 23).

Den Hellige And veileder Kirken stetse dypere inn i sannheten (Joh. 16, 13), men aldri ved å lære noe som er i strid med Kirkens tidligere lære. Evolusjon skal det være i Kristi Kirke, men aldri revolusjon.

Det merkelige er at protestantene søker en innvending mot pavens ufeilbarhet i den katolske Kirkes uforanderlighet, mens de samtidig alltid bebreider den katolske Kirke dens foranderlighet (alt det nye - de sier - den har innført).

Den siste bebreidelse kommer for en stor del av en manglende forståelse av den utvikling det skal være i Kristi Kirke. De går ut fra at Kirkens utseende den dag i dag skal være nøyaktig det samme som i apostlenes dager. Og dette er for mange grunnen til at de forkaster den rikt utfoldede katolske liturgi, klosterlivet, prestenes sølibat, Maria- og helgenvyrdnaden, osv.

Disse mennesker oppfører seg like ufornuftig som en som vil presse et fullvoksnet tre tilbake til dets stadium av liten plante. Ikke alt i Kirkens lære og praksis var fra begynnelsen av fullt utviklet. Mange ting kunne først vokse frem etter at de grunnsannheter som de har sitt utspring fra var rotfestet i de kristnes bevissthet. For en som ikke tror på en utvikling, vil mange ting i et fullvoksnet tre være uforklarlig, når de sammenlignes med den opprinnelige spire.

Hele den katolske Kirkes legeme med dets organer (hierarkiet) og hode (pavedømmet) var inneholdt i den opprinnelige kristendom, men organenes og hodets funksjon og kraft var i begynnelsen ikke ennå fullkomment utviklet.

Vår skjønne liturgi er en naturlig vekst omkring og ut fra det samme messeoffer, de samme sakramenter og de samme frelsesmysterier som var sentrum for oldkirkens gudstjenester.

Klosterlivet har sin opprinnelse i Jesu evangeliske råd om å gi avkall på sitt jordiske gods og familielivet for Guds rikes skyld (Matt. 19, 12. 21. 27. 29.). Om det i apostlenes tid ikke ennå var klosterbygninger som i vår tid, har det fra begynnelsen av vært mennesker som forlot alt for helt å kunne vie seg til Herrens og nestekjærlighetens tjeneste. Om diakonisser (vår tids søstre) som ved et løfte forpliktet seg til ikke mer å gifte seg, taler Paulus uttrykkelig i 1 Tim. 5, 11-12. I klostrene er bevart den ånd som særpreget hele det kristne liv i kristendommens begynnelse, da "alle de troende holdt seg sammen, og hadde alt felles" (Ap. Gj. 2, 44; 4, 32. flg.).

Kirkens lov om prestenes sølibat er et resultat av en utvikling som er helt i overensstemmelse med Evangeliets ånd. Tydelig nok har Jesus fremholdt for sine apostler at den ugifte stand (å "gilde seg selv" i åndelig betydning, dvs. ved et løfte gi avkall på ekteskapet for bestandig) er den mest passende for dem som skal utøve prestegjerningen (Matt. 19, 12. 27; Luk. 9, 58). "Den ugifte har omsorg for Herrens sak" (1 Kor. 7, 32). I begynnelsen kunne Kirken ikke finne nok ugifte prestekandidater, som var tilstrekkelig prøvet til livsvarig avholdenhet. Da krevet apostlene i det minste at en prest aldri skulle være gift mer enn én gang (i Tim. 3, 2; Tit. 1, 6). Døde en prests hustru, da måtte han for resten av sitt liv leve i cølibat. Etterat de kristnes antall var blitt større, og det fantes nok av prøvde menn, som ville leve i cølibat, ble det praksis og deretter kirkelov (allerede på kirkemøtet i Elvira år 300) at prestekandidatene bare ble valgt blant disse.

Mariadyrkelsen i den katolske Kirke er en oppfyllelse av Guds mors egen profeti: "Se, fra nå av skal alle slekter prise meg salig" (Luk. 1, 48). Selvfølgelig kan vi ikke vente at andakten til Jesu mor allerede i de første tider var utviklet slik som i våre dager. Først måtte apostlene bibringe den jødiske og hedenske verden erkjennelsen av Kristi enestående verdighet som Guds Sønn. Derav vokste av seg selv hos de troende ærefrykt for den "velsignede blant kvinnene" på grunn av hennes verdighet som "Herrens mor" (Luk. 1, 43) og den fullkomne sjelerenhet som krevdes til denne verdighet. Hennes sjelerenhet, som var en frukt av Jesu forutvirkende nåde, var samtidig en betingelse for at hun kunne bli Jesu mor. Bibelen fremhever hennes "fiendskap med slangen" (=satan), dvs. hennes sjelerenhet, som en særlig fornedrelse for satan, fordi denne sjelerenhet, som var nødvendig til Guds Sønnns menneskevorden, skulle medvirke til at satans hode ble knust (1 Mos. 3, 15). Hun er den nye Eva, de levendes mor. Liksom Eva ved sitt vennskap med satan hadde forført Adam til synd, og derved hadde brakt fordømmelse over hele menneskeslekten, således har den hl. Maria ved sitt fiendskap med satan (noe som gjorde henne "full av velbehag" hos Gud - Luk. 1, 28: kecharitomene) beveget den nye Adam, Guds Sønn, til å ta imot av henne en ny frukt" (sitt legeme = hennes "livs frukt" - Luk. 1, 42) for å henge den til vår frelse på et nytt tre" (1 Petr. 2, 24), korset. "De store ting som den Mektige har gjort mot henne" (Luk. 1, 49), er en barmhjertighetsgjerning mot oss alle. Hun er de frelstes mor, som vi av takknemlighet mot Gud må ære som vår mor. Med Elisabeth, som var oppfylt av den Hellige Ånd, velsigner vi henne "med høy røst", ikke for å sette Kristus til side, men av ærefrykt for Vår Herre, hvis mor hun er.

Når vi katolikker påkaller den hl. Maria, er det ikke fordi vi tror at hun formår mer enn Kristus, men fordi vi tror at Jesus snarere vil bønnhøre oss, når hans elskede mor ber sammen med oss til Ham. At hennes bønn har en særlig kraft fremgår av evangeliene. Det var hennes hilsen (bønn) som gjorde at Jesus åpenbarte seg for Johannes og fylte ham med den Hellige Ånd (Luk. 1, 15, 41, 44). På hennes forbønn gjorde Jesus også sitt første mirakel, så disiplene kom til å tro på Ham (Joh. 2, 11).

Liksom Mariadyrkelsen trengte også dyrkelsen av de andre helgener tid for å komme til full utvikling. I begynnelsen gjaldt det for Kirken å innprente hos de troende Kristi enestående stilling som Gud-menneske, og således som den "ene mellommann mellom Gud og mennesker" (1 Tim. 2,5). Deretter kunne den med frukt forkynne det herredømme som de hellige i himmelen utøver sammen med Kristus, og det ble skikk å påkalle de hellige. At denne skikk er meget

gammel, fremgår bl. a. av utallige inskripsjoner på martyrenes graver i katakombene. Et vakkert vitnesbyrd om den liturgiske kult (årlige minnefester og relikviedyrkelse) man allerede i oldtiden viste de hellige, har vi i en beretning som menigheten i Smyrna i året 156 sendte til alle kristne menigheter om Polykarps martyrium. Samme skrivelse fremhever også klart den vesentlige forskjell mellom den tilbedelse vi yter Gud og den ære vi viser de hellige. "Guds Sønn tilber vi, men vi ærer hans martyrer som vår Herres disipler og etterlignere på grunn av deres utmerkede kjærlighet til sin konge og mester".

Avlatspraksisen, som er fullt ut begrunnet i den hl. Skrift (se tidligere), går helt tilbake til de eldste tider. Dette fremgår av de såkalte "libelli pacis" (sml. Cyprian Ep. 55,17). I oldtiden bestod avlat i en ettergivelse av den bot som var pålagt i skriftemålet (idet Kirken til erstatning for denne bot tilbød Gud de lidelser martyrene under de store kirkeforfølgelser var utsatt for). Dog var Kirken i oldtiden ikke så gavmild med avlat som i vår tid. Istedenfor å ta bort de timelige syndestraffer ved avlat lot Kirken heller de troende selv utsone dem ved å pålegge dem strenge botsøvelser. En større gavmildhet ble først oppfunnet, etter at de troende gjennom den tidligere strenge botspraksis hadde lært å erkjenne og frykte de timelige syndestraffer, og således lært å verdsette avlat.

Istedenfor å være til hinder for den teologiske vitenskaps fremskritt, er et vedvarende ufeilbart læreembete gitt oss nettopp fordi det vedvarende skal være fremskritt i teologien. Nettopp fordi Guds åpenbaring ikke fra begynnelsen av var gitt i en avsluttet form, men fordi det til stadighet oppstår nye spørsmål angående åpenbaringsinnhold, trenges det til alle tider en ufeilbar autoritet, like så vel som i begynnelsen da åpenbaringen ble gitt.

Utviklingen av den teologiske vitenskap står under pavens ledelse. Han har det siste ord i avgjørelsen av de nye spørsmål som oppstår. Men til selve utviklingen skal hele Kirken virke med. Og mange teologer har i dette vitenskapelige arbeide hatt en langt større andel enn noen pave. Tenk på menn som Athanasius, Cyrillus av Alexandria, Augustin, Thomas av Akvino, osv.

Enhver kan hjelpe til med utbygningen av Kirkens lære, men pavedømmet er den klippe som gjør utbygningen mulig ved å gi fasthet til det som blir påbygget. Det ufeilbare kirkelige læreembete "utslukker ikke Ånden og ringeakter ikke profetisk tale" (1 Tess. 5, 19-20). Pavedømmets viktigste funksjon er nettopp å hindre at de sannheter, som den Hellige Ånd har "veiledet" Kirken "til" (Joh. 16, 13), blir slukket av falske ånder.

Den frihet som de mennesker påstår å eie som ikke anerkjenner noen ufeilbar autoritet, er aldri oppbyggende, men bare nedrivende. Alt det nye som protestantismen har brakt, består i en fornektelse av gamle sannheter. Virkelig teologisk fremskritt er bare mulig der hvor det finnes en autoritet som kan beskytte de ervervede sannheter. Hvert "anathema" som Kirken har uttalt i tidens løp, var en fordømmelse av en fornektelse, ikke av en sannhet. Alt det sanne og positive som vi finner spredt i alle andre religioner og verdensanskuelser i hele verden, og meget til, finner vi samlet i den katolske Kirke, som også av den grunn med rette kalles "katolsk" dvs. universell. Kirkens dogmer setter ikke en grense for sannheten. De stenger bare ute usannheten. Kirkens definisjoner er uforanderlige i den betydning at de aldri kan forkastes som falske, men de utelukker ikke at det dannes nye og klarere definisjoner.

Kirkens ufeilbare læreembete stenger ikke veien til en dypere forståelse av de guddommelige sannheter, men holder den nettopp åpen. Dogmene kan sammenlignes med de veier som gjør det mulig å trenge stadig dypere inn i en skog. Eller - for å bruke et annet bilde - de er som grunnsetningene i matematikken, som det alltid kan bygges videre på.

Ved siden av de definerte sannheter finnes det i den katolske teologi mange såkalte frie spørsmål. Et umåtelig felt til fri forskning står åpent for teologene, og det er nettopp gjennom dogmene at mange interessante spørsmål blir fremkalt.

I den katolske Kirke finner vi autoritet og frihet kombinert på den mest ideelle måte. Troen på et ufeilbart læreembete, som våker over teologenes arbeide, gir disse nettopp større frimodighet til å søke frem til nye

synspunkter. Den holder fjern en overdreven frykt for å ta feil, som virker lammende. Et faktum er at de katolske teologers synspunkter, f. eks. på bibelkritikkens område, ikke just er de mest sneversynte. Et kirkelig samfunn som er seg sin autoritære styrke bevisst, kan uten frykt for splittelse innen sine grenser tilstede endog en meget betydelig utfoldelse av individualiteten" - skrev den forhenv. luth. sogneprest Krogh-Tønning ("Kirken og Reformationen" s. 33). Etter å ha gitt flere eksempler fra kontrovershistorien fortsetter han: "Har man fulgt disse kontroversers historie, forbauses man over, hvilket spillerum det kan tilstedes den frie forskning, hvor et sterkt kirkeprinsipp med en alltid nærværende autoritet er rede til å verne mot dens utskeielser".

§ 5.

Er ikke den pavelige ufeilbarhet, selv med de innskrenkninger som Vatikankonsilet nevner, noe alt for overmenneskelig og mirakuløst til at vi kan tro på den?

Den pavelige ufeilbarhet gjør ikke paven til en slags gud, således som en del protestanter synes å tro. Han vedblir å være et svakt menneske som ved ydmyk tro må frelse sin sjel. Hans avgjørelser er like bindende for ham som for oss. Før han avgjør noe ex cathedra, er hans sikkerhet ikke større enn de øvrige teologers, og etter avgjørelsen kan han, like så litt som noen annen, gjenkalle den. I utøvelsen av sitt embete må han også stadig rette seg etter Kirkens tidligere lære og de tidligere pavers avgjørelser. Dessuten er han i sin samvittighet forpliktet til ikke å avgjøre noe uten et forutgående grundig studium, som ofte vil kreve at han rådspør andre teologer. Angående samarbeidet mellom hodet og lemmene i Kirken har vi talt i forrige avsnitt.

Når vi kristne tror at Gud inspirerte profetene og de bibelske forfattere både i den Gamle og den Nye Pakt, hvorfor skulle det da være alt for overnaturlig at Gud bevarer Kirkens overhode mot villfarelser. Ufeilbarhet betyr - som vi tidligere har sett - mindre enn inspirasjon. - ja, i og for seg er den mindre overnaturlig enn den guddommelige makt som Gud ledsager sakramentforvaltningen med. En som ved dåpens sakrament gjør et menneske til Guds barn, gjør noe mer vidunderlig enn paven når han uttaler en definisjon.

Ifølge Bibelen må vi også tro på Kirkens ufeilbarhet. "Aldri skal helvetes porter (= løgnens makter) tå makt over den" (Matt. 16, 18). På grunn av sin ufeilbarhet kalles Kirken "sannhetens søyle og grunnvoll" (1 Tim. 3, 15). Den skal "alle dager inntil verdens ende" forkynne hele Jesu lære uforfalsket (Matt. 28, 18-20; Joh. 14,16. 26; 16, 13). Kirken er den "sterke stad" (Es. 26, 1), "en trygg bolig, et telt som ikke flyttes, hvis peler aldri vil opprykkes og av hvis snorer ingen blir sønderrevet" (Es. 33, 20). "Intet våpen som dannes mot den, skal ha fremgang, og hver tunge som går i rette med den (= hver vranglære), skal den få domfelt" (Es. 54, 17). "Den skal ikke rokkes" (Salme 46, 6; 48, 9). Gud har gjort dens portstenger faste" (Salme 147, 13). Kirken må være ufeilbar, fordi "folkeferd skal vandre til dens lys" (Es. 60, 3). Kristus vil at det i hans Kirke skal herske "enhet i troen" (Ef. 4, 5. 13; Joh. 10, 16; 17, 21-23; Luk. 11, 17) ved at alle har sikkerhet om den samme lære.

Men, når vi må tro på Kirkens ufeilbarhet, hvorfor skal det da være vanskelig å tro på pавens ufeilbarhet, som er et av de midler Jesus bruker for å gjøre Kirken ufeilbar? Pавens ufeilbarhet er et privilegium Gud gir ham for Kirkens skyld. Han gjør klippen fast for å gjøre bygningen fast; Han veileder hyrden for å veilede hjorden. "Pавens ufeilbarhet er den ufeilbarhet Kristus har villet utruste sin Kirke med" - som Vatikankonsilet sier i sin definisjon. For oss kristne, som tror at Gud vil gi oss sikkerhet om sin åpenbaring, måtte intet være lettere enn å tro på et ufeilbart kirkelig læreembete. Det er fordi Gud vil gjøre oss ufeilbare at Han gjør paven ufeilbar. Paven er derfor ikke ufeilbar som privat person. Han har ingen garanti for at han ikke personlig kan ha en feilaktig oppfatning om ett eller annet punkt i dogmatikken. Hans ufeilbarhet hindrer ham bare i å fremsette en feilaktig anskuelse ex cathedra, dvs. som troslære for hele Kirken.

For å være ufeilbar trenger paven altså på en måte Kirken, for så vidt han som overhode må henvende seg til Kirken. Han er hyrden, som for ikke selv å miste den rette vei må gå foran hjorden. Han er hodet, som nok står over legemet, men dog selv bare kan leve som et organ for legemet. Bare som vår tjener er paven ufeilbar.

Et ufeilbart læreembete er noe mirakuløst, fordi det forutsetter en overnaturlig bistand fra Guds side. Og det er uten tvil særlig dette som gjør at dogmet om pavens ufeilbarhet er en uhyrlighet i mange protestanters øyne. Men en sådan frykt for det overnaturlige er ikke kristelig. Vi kristne, som tror på en overnaturlig åpenbaring, Guds Sønn har brakt til jorden, må også tro på hans vedvarende overnaturlige omsorg for å bevare den guddommelige sannhet uforfalsket.

Pavedømmet er i virkeligheten det minst mirakuløse (= det som krever minst overnaturlig inngripen) av alle midler Gud kan anvende for å gi oss sikkerhet om sin åpenbaring. Dersom Gud ville gi menneskene sikkerhet og enhet i troen ved en utelukkende individuell veiledning, ville det kreves like mange mirakler som det finnes mennesker, mens vi katolikker bare antar ett. Reformatorene lærte i alle fall i teori, at bibellesning og den Hellige Ånds direkte opplysning er nok til at enhver kan få sikkerhet om Kristi lære. Hvem er således mest beskjeden i sin lære om ufeilbarhet? En katolikk som tror på Kirkens og pavens ufeilbarhet, eller en protestant som tror på enhvers individuelle ufeilbarhet? Pavens ufeilbarhet svarer til Guds visdom, som til oppnåelsen av sine mål bruker minst mulig overnaturlige midler.

Dessuten krever ikke den pavelige ufeilbarhet en stadig inngripen fra Guds side. Bare når det er nødvendig, gir Gud sin særlige hjelp for å hindre at paven treffer en feilaktig avgjørelse.

Fra protestantisk hold er det flere ganger slått til lyd for opprettelsen av en øverste geistlig domstol i likhet med pavedømmet. Således beretter Pontoppidan i sine "Annales Ecclesiae Danicae" (4. d), at protestantene i det 17. og 18. årh. var kommet til den overbevisning, at den hl. Skrift alene ikke er tilstrekkelig til oppnåelsen av enighet. Han refererer i denne forbindelse en uttalelse av rikskansleren Hvitfeld som var av den mening, at reformatorene "hadde gjort best, når de for å hindre alle innenlandske kirkekriger og skismatiske disputer hadde valgt seg et annet kirkeoverhode, således som den strasbourgske teolog Leophard Frbreissen i 1743 i en tale "vom erbärmlichen Zustand unserer protestantischen Kirchen" også har antydnet det". Og så fortsetter Pontoppidan "Jeg kan her ikke forbigå i taushet, at i året 1670 ble både her og i andre protestantiske land noe lignende brakt på bane og tatt under alvorlig overveielse. Saken var den, at man i vår danske, i den svenske og i de tyske partikularkirker ville opprette en alminnelig dommer i religionsstridigheter (judicem controversiarum) og en stående kirkelig domstol, som kunne avgjøre alle oppståtte stridsspørsmål om religionen, grundig oppheve alle allerede fremkomne skismer og forebygge dem, som må befryktes ennå å ville oppstå". Ernst Pius av Gotha tok seg især av saken og sendte i det øyemed et gesandtskap til Danmark og Sverige; "men - tilføyer Pontoppidan - forslaget møtte tusener av vanskeligheter og måtte derfor strande". Blant de viktigste vanskeligheter nevner han "den merkelige innskrenkning av de suverene kongers og fyrsters makt".

ART. V

Er det ikke i pavenes historie meget som er lite i overensstemmelse med deres opphøyede stilling som Kristi stedsfortreder: Således enkelte pavers umoralske liv, herskesyke, grusomhet mot annerledes troende, pavehoffets prakt?

På dette vil vi svare i følgende avsnitt.

§ 1.

De dårlige paver.

For å bevise at pavedømmet umulig kan være innstiftet av Kristus, pleier den antikatolske polemikk gjerne å henvise til det dårlige liv enkelte paver har ført.

Den slags apologi bygger på den kjetterske forestilling (donatismen fra det 4. årh.) at Guds nådegaver bare kan forvaltes gyldig av hellige mennesker. Det er en nokså tarvelig oppfatning at pavens ufeilbarhet skulle ha noe å gjøre med hvor meget han spiser eller drikker eller nyter livet forøvrig. Pavens ufeilbarhet er ikke en belønning for hans personlige fromhet, men er (liksom enhver prestelig fullmakt) en gave som Gud gir for Kirkens skyld.

Dersom pavens læremyndighet var avhengig av hans moralske liv, så at de troende først måtte undersøke hans private liv, ville pavedømmet ikke være til noen nytte. De største synder kan begås i hemmelighet. I stedet for å forakte pavedømmet på grunn av enkelte pavers syndige liv, må vi heller takke Guds godhet som ikke unndrar de uverdige paver sin ufeilbargjørende bistand.

Jesus har aldri lovt å gjøre pavene syndfrie. Også for pavene er jordelivet en prøvetid, for at de ved frivillig lydighet mot Guds bud "i angst og beven skal arbeide på sin frelse" (Filip. 2, 12). Jesus gav uttrykkelig til kjenne at det blant "de husholdere Han ville sette over sine tjenestefolk", kunne være verdsligsinnede mennesker, som "gir seg til å spise og drikke og fylle seg" (Luk. 12, 41-46).

På de dårlige paver kan vi anvende Jesu ord om den jødiske øvrighet: "Gjør og hold alt hva de sier til dere; men rett dere ikke etter det de gjør" (Matt. 23, 3). Den onde Kaifas, som søkte å drepe Kristus, hadde på samme tid profetigaven, "fordi han var yppersteprest" (Joh. 11, 51). "Mange som har profetert i Jesu navn", vil på grunn av sitt urettferdige liv bli bortvist av Ham på dommedagen (Matt. 7, 22). Paulus var seg bevisst at Gud talte gjennom ham, men anså det likevel for mulig at han "etter å ha preket for andre selv ville bli forskutt" (1 Kor. 9, 27). De dårlige pavers liv er alltid blitt fordømt av deres egen lære. Derfor skal vi på grunn av deres dårlige liv ikke forkaste deres læreembete.

Dersom vi forkaster pavens læremyndighet på grunn av noen pavers uverdige liv, må vi også forkaste enhver sakramental myndighet i Kirken. Den guddommelige bistand som ledsager pavens læreembete, er i og for seg ikke noe helligere enn den guddommelige makt som ledsager sakramentforvaltningen. Når Gud betjener seg av syndige mennesker for å meddele sin nåde, og endog sitt hellige legeme og blod (i Nattverdens sakrament), hvorfor skulle Gud da ikke også kunne betjene seg av syndige mennesker for å gi oss sin lære? Både katolikkene og protestantene antar at hvert menneske, hvor stor synder han enn er, har makt til å døpe gyldig. Men å døpe et menneske (dvs. gjøre en til Guds barn) er noe helligere enn når paven uttaler en dogmatisk definisjon. En som forvalter et sakrament, opptre - ikke mindre enn paven i utøvelsen av sitt læreembete som Kristi stedfortreder. Det er Jesus som døper gjennom de menneskelige forvaltere (Joh. 4, 1-2). Hans ledsagende nåde gjør de sakramentale ord sanne, uavhengig av forvalternes hellighet, liksom Jesus, uavhengig av pavenes hellighet, våker over at deres lære er sann.

"Peters verdighet går ikke tapt selv i en uverdige arvtager" – skrev pave Leo den store (Serm. de nat. ips. 2). Og Augustin uttrykker den samme tanke på følgende måte: "På denne lærestol blir også de onde tvunget til å tale godt" (Ep. 105). Vi må skjelne mellom det guddommelige og det menneskelige i Kirken, dvs. mellom de guddommelige goder Jesus meddeler oss i Kirken (tros- og sedelære og sakramentene) og de menneskelige forvaltere. Med hensyn til det guddommelige er Kirken alltid hellig. Dens tros- og sedelære kan aldri forfalskes, og sakramentene kan aldri tape sin iboende guddommelige kraft, hvor uverdige de menneskelige forvaltere enn er. Gull forblir gull, selv om det går gjennom urene hender. Vi må ikke se det "syndige menneske" (Luk. 5, 8) i Peter, men Kristi guddommelige kraft som gjør ham i stand til å være "menneskefisker". Liksom Kirken forblir ufeilbar ("sannhetens søyle og grunnvoll") trass i de synder dens medlemmer begår, således er også pavens ufeilbarhet uavhengig av hans moralske liv.

Det ville være et stort mirakel dersom alle paver hadde vært hellige. Et sådant mirakel kan vi ikke vente av Gud. Vi må leve i tro, og derfor skjuler Kristus på en måte sin guddommelige virksomhet i Kirken bak menneskelig svakhet (således som Gud også gjør det i Bibelen og i hele åpenbaringen).

Vi sier "på en måte", fordi vi kan samtidig si at den menneskelige svakhet hos Kirkens menn stiller Kristi guddommelige virksomhet i et klarere lys. For det første er det nemlig noe forunderlig at selv de dårligste paver, som i sitt personlige liv viste stor svakhet, holdt urokkelig fast ved Kristi tros- og morallære i sin offisielle forkynnelse. Aldri prøvet de til sitt eget forsvar å forandre Kristi lære. Videre gjør de mørke perioder i pavedømmets historie det mer mirakuløst at pavedømmet og Kirken ikke er gått til grunne. Kristus har villet hindre at noen kunne søke en forklaring for pavenes autoritet i deres personlige dyd og karakterstyrke. Det er av samme grunn at Jesus valgte til første pave den svake Simon, som i lidelsesnatten tre ganger fornektet Ham. (Om enn Peter ikke ennå var innsatt, da han fornektet Kristus, så var han i alle fall bestemt til å bli pave).

Det er derfor på ingen måte den katolske Kirkes mening å skjule de mørke blad i pavenes historie. En som gjør seg bekjent med de store verk av katolske historikere (som Baronius, Raynaldus, Mansi, Muratori, Mabillon, Duchesne, Hergenröther, Pastor osv.), vil forundre seg over den åpenhjertighet hvormed de omtaler de forargelige forhold innenfor Kirken. [*Katolske moralpredikanter har ofte vært så lite tilbakeholdende i å kritisere Kirkens menn, at de heller var tilbøyelige til å overdrive det onde, så de lettere kunne forbedre det. Deres overdrevne uttrykk har ofte vært like misvisende for historieskrivningen som bakvaskelsene fra Kirkens fienders side.*]

"Avsløringen av pavenes liv er deres beste forsvar" skrev den protestantiske historieforsker H. Pertz. For å vise at Kirken ikke har noe å frykte fra den objektive historieskrivning har pave Leo XIII stillet de vatikanske arkiver åpen for enhver forsker uansett av hvilken nasjon eller religion. Aldri har noen verdslig regjering våget å gjøre noe slik.

Den katolske Kirke frykter ikke en ærlig historieskrivning. Men den avviser den tendensiøse historieskrivning, som overdriver eller ensidig fremhever det onde og mest mulig tier med det gode paven har gjort. Denne tendens ser vi dessverre ofte i de norske lærebøker, hvor det er om å gjøre å rettferdiggjøre landets frafall fra den katolske Kirke. Mange norske skolebarn vet om pavedømmet ikke stort mer enn at det har vært dårlige paver. De mange store og fromme paver hører de lite om, så at deres hovedinntrykk av hele pavehistorien er en forestilling om verdsligsinnede mennesker, som, omgitt av prakt og luksus, likte å underkue keisere og konger.

Ingen institusjon er i den grad blitt bakvasket som pavedømmet. Men dette skal ikke forarge oss. Tvert i mot. Når Kristus selv er blitt bakvasket og blitt kalt "belsebub" (Matt. 10, 25), "en storeter og vindrikker" (Matt. 11, 19), da kan vi ikke vente at det vil gå hans stedfortredere annerledes. Den klippe Jesus har bygget sin Kirke på, må nødvendigvis på en særlig måte bli forfulgt av "løgnsens far". Allerede Augustin beklaget seg over at heretikerne "lukker sine øyne overfor det gode som finnes i Kirken, og overdriver det onde som i virkeligheten eller tilsynelatende forefinnes". Og den kjente protestantiske professor Harnack sa i et foredrag i Basel i 1914: "Aldri har verden sett en institusjon som har virket mer velsignelsesrikt enn pavedømmet. Derfor må det dele skjebne med all sann storhet her i verden: Det må hånes og stenes". Selv Luther sa i sine bedre år: Heretikerne kan selv ikke være tilsynelatende gode, når de ikke fremstiller kirken som slett, falsk og løgnaktig. ... Kirken skal males som ond i alle ting" (Weimar. III, 445).

At det i pavedømmets snart 2000 årige historie finnes mørke pletter, er ikke å forundres over. Men disse pletter formår ikke å blekne glansen fra dette vidunderlige dynasti, like så litt som solflekkene kan formørke solen, og like så litt som støvet i en katedral kan skjule dens herlighet.

Omkring en tredjedel (85) av de 260 paver som har styrt Kirken, æres som helgener eller salige (36 blant disse har gitt sitt liv for Kristus). Også av de andre paver var de fleste høytstående, edle personligheter. Virkelig dårlige var bare noen ganske få (4 eller 5). De øvrige var ubetydelige (noen altfor verdsligsinnede), men ikke umoralske.

Når vi tar i betraktning den lange tid pavedømmet har eksistert, de vekslende opp- og nedgangsperioder i det moralske liv hele verden over, de mange intriger en slik maktstilling har vært utsatt for fra politikernes (adelsmennenes, kongenes og keisernes) side, er antallet på de uverdige paver merkelig lite.

Pavedømmet har i tidenes løp hatt to forfallsperioder: 1. en periode av omkring 150 år fra slutten av det 9. årh. til midten av det 11. årh.; 2. en periode av omkring 50 år umiddelbart før reformasjonen.

Vi lar her følge en kort oversikt over hele paverekken.

Pavene i de første tre århundrer (inntil kirkefreden i 313) var nesten alle martyrer (ca. 30).

Også etter kirkefreden ble Kirken styrt av en lang rekke hellige paver (38 kanoniserte inntil slutten av det 9 årh.). Blant de største av disse kan særlig nevnes: den hl. Damasus I, den hl. Siricius, den hl. Innocens I, den hl. Leo I den store, den hl. Gregor I den store, den hl. Nikolas I.

Fra slutten av det 9 årh. inntil midten av det 11 årh. inntrådte den første forfallsperiode. Pavedømmet var nemlig kommet i en trykkende avhengighet av de rivaliserende Italienske adelspartier, som fremtvang sine kandidater på pavetronen. "Den pavelige stol lignet en som er lenket, og som man ikke kan tilregne den skjensel den måtte tåle, så lenge den er berøvet sin frihet" (Döllinger, Lehrbuch der Kirchengeschichte I 425). Imidlertid må det bemerkes at hovedkilden til pavehistorien i det 10 årh., nemlig Luitprand av Cremona, ikke alltid er pålitelig. Han skriver alt for lidenskapelig, og blir ofte grepet i overdrivelser og uriktighet. [*Han var en tilhenger av det tyske parti og en bitter motstander av romerne og bysantinerne. Allerede tittelen på hans verk "Antapodosis" (dvs. "gjengjeldelse" eller "hevning") viser hans partiskhet. Angående Luitprands upålitelighet henvises særlig til et studium av professor M. Fidele: Ricerche per la storia di Roma e del papato. nei secolo X" i "l'Archivio della Societa tomiana di storia patria", 1907.]*

De fleste paver i denne periode var uten dådskraft som følge av sin politiske avhengighet, men dog personlig fromme. Bare om to kan vi med sikkerhet si at de har ført et usedelig liv: nemlig Johannes XII (955-964) og Benedikt IX (1033-1044). De ble valgt til paver i en alt for ung alder. Den første var bare 18 år, den annen var ennå yngre. Videre må pave Stefan VI (896-897) klandres på grunn av sin hatefulle fremferd mot sin forgjenger pave Formosus' lik, fordi denne hadde kronet Arnulf av Karintlen til keiser.

Fra midten av det 11 årh. inntil begynnelsen av det 14 årh. regjerte igjen en lang rekke fromme og dådsrike paver. Til dette bidro meget Nikolas 11's dekret, som la pavevalget i kardinalenes hender (1059). Noen av de mest fremragende paver fra denne periode er: Klemens 11, den hl. Leo IX. Nikolas 11, Aleksander 11, den hl. Gregor Vil, den sal. Urban 11, Kalikstus 11, Hadrian IV, Aleksander III, Innocens III, Gregor IX, den sal. Gregor X, Nikolas III, Honorius IV, Bonifatius Vill, den sal. Benedikt XI.

Fra begynnelsen av det 14 årh. begynte den 70 årige landflyktighet i Avignon (1309-1377), som brakte pavedømmet i en fornedrende avhengighet av den franske konge. Noen av de avignonske paver (særlig Klemens VI) utfoldet en alt for stor prakt ved sitt hoff. Men ingen av dem har ført et usedelig liv. De fleste av dem utmerket seg endog ved strenghet i seder (Johannes XXII, Benedikt XII, Innocens VI, Urban V). Det mørke bilde som saarlig dikteren Petrarca har tegnet av det avignonske pavehoff (under Benedikt XII og Klemens VI) er ikke riktig og skyldes en franskfiendtlig innstilling (Sml. Dict. Ap. III 1552-1559). Noen av de avignonske paver må også klandres for sin "nepotisme" (= begunstigelse av sine slektninger) og sin finanspolitikk (avgifts- og beneficiumvesenet). Hva det siste angår, må imidlertid til deres unnskyldning tilføyes at de var i stor pengeforlegenhet på grunn av korstogene, misjonen i Orienten, oppføringen av den nye pavebolig, og tapet av de italienske besittelser.

Etter landflyktigheten i Avignon fulgte igjen en rekke fromme paver inntil midten av det 15. årh.

Også de første av de deretter følgende renessansepaver var gode, men noen av dem må klandres for sin utpregede "nepotisme". Derved kom pavevalget i uverdige hender, og dette var skyld i at Peters Stol kort før reformasjonen ble besatt av flere verdsligsinnede paver: Innocens VIII, Aleksander VI og Leo X. Av disse kan bare Aleksander VI betegnes som usedelig. Også som pave har han brutt sitt sølibatsløfte. Imidlertid er det ikke sant at han har levd i blodskam med sin datter Lukretia (sml. Gregorius "Lucrecia Borgia").

Pavene etter reformasjonen har vært gode helt inntil våre dager. Å utpeke de mest fremragende blant dem er vanskelig, på grunn av at det har vært så mange fortreffelige i den lange rekke av store paver fra Paul IV, den hl. Pius V og Gregor XIII i det 16 år. til de siste paver: Gregor XVI, Pius IX, Leo XIII, Pius X (hvis kanonikasjonsprosess er innledet), Benedikt XV, Pius XI og Pius XII.

Legenden om pavinne Johanna.

Det finnes ingen alvorlig historiker som ennå tror på denne fabel. Men på grunn av den store rolle den tidligere har spilt i den antikatolske polemikk, kan det ha sin interesse å omtale den.

Fabelen går i all korthet ut på følgende: En kvinne med navnet Johanna (eller - ifølge enkelte - Agnes eller Gilberta eller Glancia), som var født i England (?) eller Tyskland (?) eller Grekenland (?), hadde skjult sitt kjønn ved å bære mannsklær. Etter å ha studert i Aten var hun kommet til Rom, hvor hun inntok forskjellige høyere stillinger og til slutt ble valgt til pave (ifølge legendens mest utbredte versjon etter Leo IVs død i 855). Mer enn to år skulle hun ha styrt Kirken, inntil hennes bedrageri ble avslørt ved at hun under en høytidelig prosesjon (eller en ridetur) i Roms gater ble overfalt av fødselsrier. Hun døde samtidig (eller ble drept av folket) og ble begravet på samme sted. Deretter ble det valgt en ny, rettmessig pave.

Om den hyppige bruk protestantene tidligere gjorde av denne fabel i sin kamp mot pavedømmet, kan en lese hos Janssen, *Gesch. d. deutschen Volkes*, V, s. 329 flg. "Til evig skamplett for. helvetespavedømmet - således heter det i en preken fra 1589 - skulle man ofte minne folket om det både i skrifter, prekener, dikt og bilder". Centurionene fra Magdeburg kommer gjentagne ganger tilbake til den, og det eksisterer fra den tid få protestantiske kontroversskrifter som ikke nevner den. Imidlertid vil vi gjerne tilføye at også en rekke protestantiske historikere senere har medvirket til å gi fabelen dødsstøtet. Særlig kan nevnes: Blondel, Leibnitz, Bayle, Schracky, Kurtz, og andre.

Den eldste melding om en kvinnelig pave (uten at hennes navn blir nevnt) finnes i en krønike fra Metz fra omkring året 1250 (altså 400 år etter at den angivelige pavinne skulle ha levd). Alle forfattere fra før den tid, også de som gjerne hadde noe å utsette på pavene, tier stille om legenden, noe som er uforklarlig, dersom det var et fnugg av sannhet i den. Legendens utbredelse skyldes særlig den populære krønikeskriver Martinus Polonus (ca. 1270), som gjengir den uten å angi en annen kilde enn at slik "blir det påstått" ("ut asseritur").

Pavenes navn og regjeringår er så vel kjent av historien at det ikke er noen plass for en pavinne Johanna. Hva spesielt den plass angår som legenden har anvist henne etter Leo IV (som døde den 17. juli 855), står det historisk fast at Benedikt III var hans umiddelbare etterfølger. Et bevis for det er en skrivelse fra pave Benedikt III til et kloster i Corvey, som er datert 7. okt. 855 (sml. Jaffé, *Reg. Pont. Rom.* n. 2663). Det er også funnet en gammel romersk mynt, hvor pave Benedikt III er fremstillet sammen med keiser Lothar I som døde 17. sept. 855 (sml. Garampi, *De nummo argenteo Bened. III, Romæ* 1749). Videre eksisterer det en skrivelse fra biskop Hinkmar av Reims, som beretter at hans sendebud dro til Rom, mens Leo IV ennå levde, og ved sin ankomst fant Benedikt III på pavestolen (Ep. 26 ad Nicol. I). Også alle de eldste håndskrifter av *Liber Pontif.* setter Benedikt III umiddelbart etter Leo IV.

Det finnes forskjellige forklaringer på hvorledes fabelen om pavinne Johanna er oppstått. Den rimeligste forklaring er den som allerede kardinal Bellarmin (+ 1621) gav, nemlig at den har utviklet seg av en lignende fortelling om patriarken av Konstantinopel. At en sådan fortelling om patriarken av Konstantinopel var i omløp, har vi et uttrykkelig vidnesbyrd om i et brev av pave Leo IX til patriark Mikael Cerularius i året 1054. Paven bebreider ham i denne skrivelse at han hadde viet evnukker til biskoper, og uttrykker sin forferdelse over det rykte som var kommet ham for ørene - men som paven ikke ville tro på - at denne uskikk hadde gitt anledning til at en kvinne hadde tilsneket seg patriarkverdigheiten. "Det være fjernt fra oss - således skriver paven - at vi vil tro det som den offentlige mening ikke betenker seg på å påstå". (Denne skrivelse er et klart bevis for at legenden om en kvinnelig pave ikke ennå var utbredt i

året 1054). Beretningen om en kvinnelig patriark finnes også i "Chronicon Salernitanum" fra ca. 975. Meget mulig er det nå at denne legende i folkefantasier etter hvert er blitt overført på paven. Det er et kjent faktum at folklorer alltid har en tendens til å vokse og for å bli mer interessant å konsentrere seg om de mest prominente personligheter. I de forskjellige gjengivelser av legenden om pavinne Johanna ser vi derfor også at detaljene med årene blir mer og mer fantastiske. (Således ble det til slutt at hun fødte sitt barn under en høytidelig prosesjon). En reminisens om fabelens overføring fra Grekenland til Rom er muligens den omstendighet at pavinne Johanna skulle være født eller i alle fall ha studert i Grekenland.

Til at legenden kunne oppstå har sikkert bidratt de sørgelige kirkelige forhold i Rom i det 10. århundre, da pavevalget ble behersket av flere adelige kvinner (Theodora den eldre, Marozia og Theodora den yngre), noe som uvilkarlig brakte folket til å si: Vi har kvinner som paver". At man gav den oppdiktede pavinne navnet "Johanna" forklares lett ved at så mange paver på den tid hette "Johannes".

Som det så ofte er med folklorer, hadde forskjellige eiendommelige iakttagelser hjulpet med til å sette folkets fantasi i sving. Således fantes det mellom Kolosseet og St. Klemenskirken, på veien fra St. Peterskirken til Laterankirken, en statue av en hedensk guddom (eller hedensk prest) med et barn. På sokkelen (eller på en minneste i nærheten) var det anbrakt en inskripsjon av omtrent følgende form: P. P (at). P (at). P. P. P. Folkets fantasi så i statuen en fremstilling av pavinnen, som de derfor antok måtte være begravet der. De mystiske bokstaver utfylte de på følgende måte: Papa, Pater Patrum, papissæ pandito partum (dvs. Pave, fedrenes far, åpenbar pavinnens nedkomst) eller - ifølge den versjon som protestantene foretrakk - Papa, pater patrum, peperit papissa papellum (dvs. Pave, fedrenes far, pavinnen har født en liten pave). Den riktige fortolkning av innskripsjonen er følgende: De siste tre P. er et fast uttrykk som ofte finnes på monumenter, til forkortelse for: propria pecunia posuit eller posuerunt (dvs. har opprettet på egen bekostning). Et av de første tre P. er navnet på den person til hvis minne monumentet var blitt opprettet. De andre to P. kan - slik som de oftest brukes i inskripsjoner - være en forkortelse for parentes (= foreldrene). P. P. (eller Pat. Pat.) kan også stå for Pater Patriæ (= fedrelandets far, dvs. forsvarer, velgjører) eller Pater Patrum (dvs. fedrenes far = en tittel som de øverste mitraprester førte).

Når paven gikk i prosesjon til Laterankirken, pleidde han å unngå denne gate, av den enkle grunn at den var for smal til den pavelige kortesje. Men folket så i det en ny bekreftelse av historien om pavinne Johanna, idet de mente at paven unngikk dette sted for å vise sin avsky for det som var hendt der.

I forbindelse med fabelen om pavinnen Johanna utviklet seg i folkets fantasi en annen fabel, nemlig at hver nyvalgt pave før sin høytidelige innsettelse må undersøkes av en kardinal, for at en lignende feiltagelse ikke skal skje om igjen.

En slik motbydelig seremoni har aldri vært i bruk. En autoritativ gjendrivelse kan en finne hos F. Cancellieri, "Storia de solenni possessi de "sommi pontefici", Romæ 1802. Sml. også Dblinger "Die Papstfabein des Mittelalters", München 1863.

§ 2.

Inkvisisjon og kjetterforfølgelse.

Det finnes i kirkehistorien neppe noe som har vært gjenstand for så megen oppdiktning som inkvisisjonen. Til en rettfærdig bedømmelse må følgende bemerkes:

1. Middelalderens strenge opptreden mot kjetterne må -forklares ved den samfunnsfarlige karakter datidens kjetterier hadde. Albigenerne eller katharene, som de kalte sig selv (det var mot disse inkvisisjonen ble opprettet i det 13 årh.), angrep ikke bare Kirken men også den sivile orden. De lærte at den Gud vi kjenner fra det Gamle Testament, er en ond gud. Av den grunn forkastet de det Gamle Testament og de ti bud. De undergravde familielivet, idet de erklærte løse forbindelser som noe mer fullkomment enn ekteskapet. Den verdslige øvrighet hadde ifølge dem sin opprinnelse fra djevelen og måtte derfor bekjempes. De forkastet også eiendomsretten. Aldri har noen farligere sekt stått opp. De kan sammenlignes med de verste anarkister. I store røverskarer drog de omkring, plyndret landet, drepte innbyggerne, skjendet kvinner, satte ild på kirker og klostre, trådte det hi. Sakrament under føttene, de skånet hverken foreldreløse eller alder eller kjønn, således som det sies i aktstykkene fra kirkemøtet i Lateranet (1179). Pave Innocens III sa at de var verre enn

sarasenerne. De truet all politisk og moralsk orden. Ved sin grenseløse usedelighet og sine blodige voldshandlinger var de en så stor fare for det kristne Europa, at "hvis de hadde seiret, ville en alminnelig omveltning, en tilbakesynken i barbari og hedensk usedelighet ha vært følgen" (Døllinger, hos Hergenrother s. 436 fig). Også den kirkefiendtlige historiker Lea innrømmer at "orthodoksiens sak ikke var en annen enn sivilisasjonens og fremskrittets sak" (Histoire de l'Inquisition I s. 120). Sekten utbredte seg i foruroligende grad, så at snart hele Mellom-Europa var smittet av den. Mange (praktisk talt hele den franske adel) sluttet sig til bevegelsen av politiske grunner.

Samvittighetsfriheten kan umulig kreve at staten må tillate propaganda av en hvilken som helst religiøs anskuelse.

Den kan således ved maktmidler forby mormonerne å propagere flerkoneri. Den kan straffe propaganda av statsfarlige ideologier som nazisme (statsforgudelse). Eller tenk engang at det oppstod en sekt som lærer at menneskeofring er nødvendig.

Det må i denne forbindelse bemerkes at inkvisisjonen ikke straffet noen på grunn av ens personlige indre anskuelse (ifølge det skolastiske prinsipp: Ecclesia de internis non judicat), men bare dem som propagerte en vranglære.

2. Før Kirken opprettet sin inkvisisjonsdomstol, hadde allerede statsmyndighetene egenmektig begynt å forfølge kjetterne, nettopp på grunn av deres samfunnsfarlige karakter. Statsmyndighetenes og folkets forbitrelse over kjetternes utskeielser var så stor at selv om Kirken hadde satt seg imot voldshandlinger mot dem, ville dette ikke ha nyttet. De fyrster som var i konflikt med paven, var ofte de ivrigste kjetterforfølgere, således som Henrik II av England, de tyske keisere Fredrik Barbarossa og Fredrik II. Det var "den siste som i året 1224 fastsatte dødsstraffen på bål for kjetterne.

Opprettelsen av den kirkelige inkvisisjon har derfor Ikke forverret kjetternes tilstand. Den vesentlige forandring inkvisisjonen medførte, var bare at istedenfor staten bare geistlige skulle avgjøre hvem som hadde gjort seg skyldig i kjetteri. Inkvisisjonens dommere søkte alltid ved belæring å bringe de skyldige til å avstå fra sitt kjetteri. Bare de forherdede ble "overlatt til den verdslige arm", som straffet dem etter sine lover. Kirken hverken uttalte eller fullbyrde dødsdommen.

Den kirkelige inkvisisjon var det eneste middel til å hindre at den verdslige øvrighet egenmektig opptrådte som trosdommere, og har derved faktisk ofte virket beskyttende. Statsmyndighetene og det opphissete folk var meget mindre enn Kirkens menn beredt til å tilgi de angrende, og meget mindre i stand til å belære og omvende de villfarende. Uten Kirkens innblanding ville mange uskyldige være falt som offer for statsmyndighetens egenmektige opptreden og folkets lynsj-justis. At inkvisisjonen ofte virket beskyttende, sees best av det uhyggelige omfang hekseforfølgelsen fikk i de land hvor inkvisisjonens domstol ikke var opprettet. ..Hekseprosesser, den grusomme tortur og oppbrenning av gamle kvinner, som man beskyldte for hemmelig omgang med djevelen, var intet steds tallrikere enn i de protestantiske land " (Menzel, protestantisk historiker + 1855, i "Geschichte der Deutschen" § 304). Det samme bevitner Lødøen i "Det norske folks historie" (s. 111): "Flere hundre tusen mennesker er blitt brent for trolldom etter reformasjonen, flest i de protestantiske land". En tysk protestantisk dommer Carpzov roste seg av alene å ha dømt til døden 20000 hekser. Den siste beksebrenning fant sted i 1783 i det protestantiske Glarus (Sveits). I Rom er nesten ingen blitt henrettet for trolldom, og bare få for kjetteri. Blant de siste var den usedelige panteist Giordano Bruno (1600), som hånet enhver positiv religion. Han prekte at eiendom er tyveri og at polygami er tillatt. Fritenkerne i den nyere tid har villet proklamere ham som en martyr. De kunne vanskelig ha vært mer uheldig i sitt valg.

3. Antallet av inkvisisjonens dødsofre har på langt nær vært så stort som folkefantasierne ofte forestiller seg. Dette innrømmes for tiden også av alvorlige protestantiske historikere. Det er meningsløst å tale om mange tusen dødsofre. Av aktstykkene fremgår at de anklagede bare unntagelsesvis ble overlatt til den verdslige arm.

F. eks. av de 75 personer som domstolen i Pamiers dømte mellom årene 1318 og 1324, ble 5 utlevert, og av de 930 personer som inkvisitoren Bernard Gui dømte i Tououse i sin 18 årige embedsperiode (som begynte i 1303) ble 42 (4112") utlevert. Sml. bl. a. Vacandard, "L'Inquisition", Paris, 1907. Nettopp på den tid var inkvisisjonen i Syd-Frankrike særlig aktiv. For å bedømme ofrenes antall må vi også ta i betraktning (noe som ofte blir glemt) at inkvisisjonen ikke bare dømte for kjettersk propaganda, men også for forbrytelser som til dels bare stod i et meget løst forhold til kjetteri, f. eks. unaturlig utukt, mord, kirkeran, falsk ed, osv. (Sml. Vidal, "Le tribunal d'Inquisition de Pamiers" p. 55-56).

Torturen, som ble hyppig anvendt ved de verdslige domstoler, gjorde den kirkelige inkvisisjon ytterst sjelden bruk av, og bare når det i forveien var graverende indisier for ens skyld til stede. Sml. Mgr. Douais, "L'Inquisition, ses origines, sa procédure", Paris 1906. I aktstykkene vedkommende 636 saker som ble behandlet av domstolen i Toulouse mellom årene 1309 og 1323, omtales torturen bare i ett tilfelle. Så lite omtales torturen i domstolenes aktstykker at kirkefiendtlige historikere er blitt ubehagelig overrasket ved det. Således Lea i sitt omtalte verk.

4. Inkvisisjonens rettspraksis må ikke bedømmes ut fra vår tids, men ut fra datidens rettsoppfatninger. At disse den gang ennå var mindre fremskredne, skyldes ikke Kirken, men tiden (et mer primitivt utviklingsstadium). Vi kan ikke bebreide middelalderen for at den ikke var sin tid noen århundrer forut. *[Det er forresten et spørsmål om vi mennesker i det 20 årh. har rett til å anse vår tid for mer human enn middelalderen. Når vi tenker på det barbari verden har opplevd i de siste krigsårene (de millioner uskyldige som er begravet under ruinene, levende brent ved fosforbombene, drept i gasskamrene, sultet i hjel og pint i hjel i konsentrasjonsleirene, ofte uten at man unte dem religionens trøstemidler), bør vi helst la være å tale om den "blodtørstige" middelalder. Ingen -tid i verdenshistorien har vært så grusom som vår.]*

Brenning på bålet var i middelalderen en alminnelig dødsstraff også for mindre forbrytelser enn kjetteri. Karl V idømte f. eks. falskmyntnere denne straff. Overfor albigeneserne ville en mild form for dødsstraff ikke ha nyttet stort. Deres manikeiske anskuelse at materien er ond og sjelens opphold i legemet en ulykke, gjorde nemlig at mange av dem ønsket døden. Selvmord var derfor meget utbredt hos dem (særlig ved å overgi seg til det s. k. "endura" dvs. hungersdøden). Sml. Mgr. Douais, "Les Albigeois" p. 253.

Inkvisisjonens rettspraksis kan nok synes hård for våre rettsbegrep, i virkeligheten var den meget mildere enn den sivile rettspraksis i middelalderen, og har bidratt til at den siste etterhvert ble mildere (sml. den ikke-katolske forfatter Mr. Dr. P van Heynsbergen i Tydschrift voor Geschiedenis" 1924). Angående den katolske Kirkes arbeide for å forbedre fangenes kår, se Kari Krausz Im Kerker vor und nach Christus", Frelburg 1895. En av inkvisisjonens største fortjenester er at den har avskaffet de grusomme "ordalier" (gudsdommer), som den pavelige stol alltid har fordømt.

5. Det er uforståelig at protestantene taler så meget om den katolske Kirkes og pavenes intolerans, mens i virkeligheten ingen har satt forfølgelsen av annerledes troende så systematisk i verk som reformatorene selv. Det er gjennom maktbud og tvang av konger og fyrster at store deler av Tyskland, England og Holland, hele Danmark, Norge og Sverige er blitt protestantiske. Overalt utøvet de det mest brutale åndstyranni i kraft av sitt prinsipp "Cujus regio illius et religio" (den som råder over landet, kan også bestemme over innbyggernes religion). "Det var i Norge ingen trang til en ny tro. Med rørende hengivenhet hang folket fast ved den gamle Kirke, og det var bare den brutale vold som brakte lutherdommen til seier" (prof. Ludvig Daae).

Inkvisisjonen dømte bare frafalne katolikker. Protestantene derimot undertrykte overalt hvor de fikk overhånd, anderledes troende som aldri hadde vært protestanter. Og de har fortsatt med sin undertrykkelse av katolikkene i en meget lang tid. Her i Norge fikk katolikkene religionsfrihet først i 1843.

6. Da inkvisitoren var mennesker, som i likhet med alle mennesker hadde feil, har det uten tvil forekommet misbruk. Men dette skal man ikke klandre Kirken eller pavene for. Pavene søkte ved alle slags bestemmelser å hindre enhver urettferdighet. De foreskrev at inkvisisjonens dommere måtte være minst 40 år gamle og menn

som utmerket seg ved fromhet og kunnskap. Mange dekretter om dette av pavene ' Aleksander IV, Urban IV, Klemens IV, Gregor X, Nikolas IV kan en finne hos Potthast "Regesta Pontificum Romanorum", Berlin 1874. Til stadighet vaket pavene gjennom sine apostoliske delegater, biskopene og ordensforstanderne over at inkvisitoren ikke gjorde seg skyldig i eksesser, som de straffet strengt.

7. Inkvisisjonen har intet å gjøre med pavens ufeilbarhet. Den var noe som vedkom Kirkens disiplin. Paven er ufeilbar i sin lære, men derfor behøver vi ikke å tro at de midler pavene har brukt til å bekjempe vranglærdommene, alltid har vært opportune.

Nettopp fordi inkvisisjonen var noe disiplinært, kunne den avskaffes. Og det er ingen katolikk som ønsker den tilbake. Heller ikke behøver protestantene å være redd for at den katolske Kirke noen gang vil bruke tvangsmidler for å få dem til å bli katolske. "Ingen - således foreskriver den kirkelige lovbook - må mot sin vilje bli tvunget til å anta den katolske tro" (Can. 1351).

8. Forskjellig fra den romerske inkvisisjon er den s.k. spanske inkvisisjon, som på initiativ av kong Ferdinand og dronning Isabella ble opprettet i 1481. Den opptrådte hovedsakelig mot de samfunnsfarlige marraner (hemmelige jøder) og moriskere (hemmelige muhamedanere), som proforma hadde latt seg døpe for å få del i de kristnes statsprivilegier og mer fritt å kunne utbytte sine medmennesker. De forstod å trenge seg inn i de høyeste borgerlige og endog kirkelige stillinger. Den jødiske forfatter Grätz skriver: "De nykristne (omvendte jøder) var et ærgjerrig folk som jaget etter innbringende embeter og bare tenkte på å berike seg. De betraktet seg selv som levende blant egypterne og anså det for tillatt å bedra og utbytte de kristne" (Gesch. d. Juden, Leipzig 1864, bd. 5). Ved sine intriger undergravet disse skinnkristne ikke bare kristendommen men også den nasjonale enhet. Ikke med urette mistenkte man dem for å ville styrte der, spanske konge ved hjelp av tyrkerne. Den protestantiske forfatter V. A. Huber skriver: "Det var en tid full av den frykteligste, mest overhengende fare; det dreiet seg for det kristelige Spania om å være eller ikke å være" ("Über d. span. Nationalität u. Kunst").

Etter at beslutningen om å opprette inkvisisjonen allerede var tatt (i 1478), søkte Kirken først ved hjelp av åndelige midler å omvende marranerne. Kardinal Mendoza utgav en spesiell katekismus for dem. Som svar ble det fra jødisk side utgitt en gemen pamflett, som angrep det spanske kongehus og Kirken. Ennu ventet Ferdinand og Isabella med å sette inkvisisjonen i verk. Og da dommerne endelig ble utnevnt, utstedte disse først et benådningsdekret for alle som meldte seg selv og var beredt til å omvende seg.

Fra året 1550 til 1600 opptrådte den spanske inkvisisjon også mot protestantene. Men blant disse har den ikke hatt mange ofre. Når vi tenker på de grusomme religionskriger som reformasjonen fremkalte i de andre land, kan vi ikke forundre oss over at myndighetene i Spania, som etter så mange århundrer endelig hadde fått sin nasjonale enhet, bekjempet den protestantiske propaganda.

Den spanske inkvisisjon var meget strengere enn den romerske, men dog er også dens redsler på en aldeles meningsløs måte blitt overdrevet av Kirkens motstandere. Etter de mest pålitelige beregninger ifølge aktstykkene har den hatt ca. 4000 dødsopfre (og ikke mange tusen eller mange titusen, slik som det ofte blir påstått i den sekteriske litteratur). Blant disse var bare et par hundre protestanter.

[Man kan nok si at 4000 likevel er sørgelig mange. Men hva er dette antall i sammenligning med de ca. 10 millioner mennesker som omkom i den blodige 30-årskrig, som reformasjonen fremkalte i Tyskland. (Halvparten eller kanskje to tredjedeler av Tysklands befolkning ble utryddet). Det er urettferdig å klage over det store antall dødsopfredens spanske inkvisisjon har hatt, uten å tenke på de strømmene av blod den har hindret. Takket være inkvisisjonen har det i Spania praktisk talt heller ikke vært noen hekseforfølgelse, mens i Tyskland ca. 100 tusen hekser er brent og i England ca. 30 tusen.

Antallet av dødsopfrene, som den spanske inkvisisjon har hatt i løpet av flere århundrer, er flere tusen ganger mindre enn antallet av dem som ble myrdet i de tyske konsentrasjonsleirer i de siste få krigsåre. Det ble i disse

kosentrasjonsleirer hver dag drept like mange jøder (bare fordi de var jøder) som det samlede antall marraner den spanske inkvisisjon har latt henrette.]

Dette er avgjørende bevist av den protestantiske historiker Dr. Ernst Schwer i hans store verk på 3 bind: "Beiträge zur Geschichte des spanischen Protestantismus und der Inquisition im 16ten Jahrhundert", Gütersloh 1902. Bare sjelden ble de dødsdømte brent levende. I alle de aktstykker Dr. Schåfer har samlet (angående protestantene) finnes bare 12 tilfeller. I allminnelighet ble ofrene først hengt, og deretter ble deres lik brent.

Hovedkilden til alle de løgnaktige beretninger som er i omløp om den spanske inkvisisjon, er den spanske forfatter Liorente, som i året 1817 (altså flere århundrer etter de begivenheter han ville beskrive) utga sin "Historie om den spanske inkvisisjon" (4 bind). Llorente var en prest som på grunn av en forbrytelse var degradert av den kirkelige øvrighet. Han fikk da en stilling hos den av spanierne forhatte Josef Bonaparte, som Napoleon hadde Innsatt som konge over Spania. Da Josef Bonaparte etter Napoleons fall ble jaget bort, måtte også Llorente, som hadde støttet den franske politikk, forlate landet. Han flyttet til Paris, hvor han både for å hevne seg på den kirkelige øvrighet som hadde degradert ham, og for å forsvare sitt forrederiske forhold til Josef Bonaparte skrev sin historie om inkvisisjonen, idet han søkte å fremstille det tidligere kongehus og den kirkelige øvrighet sa sort som mulig. Llorente anslo antallet av dødsofre for den spanske inkvisisjon i all den tid den har virket, til omkring 30000. Og som det alltid er tilfellet med bakvaskelser, nemlig at de vokser etterhvert som de blir fortalt videre, således er også de løgnaktige beretninger om inkvisisjonen til stadighet vokset i folkets fantasi.

At Llorente var en bedrager, innrømmes for tiden også av protestantiske historikere. Han baserte sine tall på en fritt fantasert *gjennomsnittsberegning* (en "frivol sannsynlighetsberegning" som protestanten Peschel sier). Han benyttet seg også av grov sitatforfalskning. Således lar han den spanske forfatter Mariana (1537-1624) si at det i inkvisisjonens første år ble henrettet 2000 mennesker bare i Sevilla og Cadiz. Dette er en dobbelt løgn. Mariana sier på det angjeldende sted (De rebus Hisp. XXIV, c. 17) at det i inkvisitor Torquemadas embetstid (= fra 1484 til 1498, altså i et tidsrum av 14 år) er blitt henrettet 2000 mennesker i hele Spania. Etter den tid ble henrettelsene meget sjeldnere, da alle jøder i året 1492 var jagd ut av landet. Dette viser også aktstykkene. Således finnes det blant de inkvisisjonsdommer som Llorente selv anfører for storinkvisitor Ximenes' embetstid (kort etter Torquemada), ikke en eneste som lyder på døden. dog antar Llorente (ved en villkårlig gjennomsnittsberegning: 44 dødsdømte ved hver domstol hvert år) at det i Ximenes' embetstid ble henrettet ca. 2500 mennesker. Blant moriskerne har inkvisisjonen praktisk talt ikke hatt dødsofre, og blant protestantene et par hundre, mens Liorente anslo antallet på henrettede protestanter til flere tusen (idet han uten spor av bevis antok at hver av de 12 domstoler i landet hvert år gjennomsnittlig dømte til døden 8 personer).

En grundig gjendrivelse av Llorentes falsknerier kan en foruten hos ovennevnte Dr. Schåfer finne hos Dr. C. Heiele ("Der Cardinal Ximenes"), Gams ("Kirchengeschichte von Spanien") og den spanske historiker Juderias ("La Legenda negra").

Som vi allerede har sagt, nekter vi ikke at den spanske inkvisisjon har utvist alt for stor strenghet. Men dette må vi ikke gi pavene skylden for. [Dog et det urettferdig å fremstille seg inkvisisjonsdommerne som en samling av blodtørstige bødler. Dr. Schåfer skriver i sitt store verk (Bd. 1, 182) at "man må erkjenne hos dem en streben etter å være rettferdige". Og en annen protestant, den anglikanske prest Townsend, sier at inkvisisjonens medlemmer "var hederlige, de fleste av dem særdeles menneskekjærlige menn" (hos Hergenröther, "Kath. Kirche u. christ. Staat", 1872 s. 601).]

Den spanske inkvisisjon var nok formelt blitt opprettet med pavens samtykke, men var dog faktisk mer en statsinstitusjon enn en kirkelig institusjon. Pavene sto maktesløse overfor den. Inkvisisjonens historie frembyr en stadig kamp mellom på den ene side pavene (Sixtus IV, Paul III, Leo X, Paul IV), som forsøkte å beskytte inkvisisjonens ofre, og på den annen side de spanske konger, som ofte på den mest brutale måte motarbeidet pavenes inn gripen. "Fordi det bare er barmhjertigheten som gjør oss lik Gud Herren - skrev pave Sixtus til kongeparet Ferdinand og Isabella - ber vi kongen og dronningen ved Jesu Kristi kjærlighet, at De etterli~ner

Ham, hvis egenskap det er alltid å Forbarme seg og alltid å skåne". Gjentagne ganger utstedte paven buller og truselsbrev mot inkvisitoren, som flere ganger ble kassert av kong Ferdinand. Det var pave Sixtus IV som i et brev i året 1478 hadde gitt tillatelse til opprettelsen av inkvisisjonen. Men allerede dette brev ble forfalsket av de spanske myndigheter, idet de strøk forskjellige klausuler, som ville ha hindret ethvert misbruk. Et kongelig dekret fra 1509 (31. aug.) bestemte at enhver som utvirket en bulle eller et annet pavelig dokument til ugunst for den spanske inkvisisjon, skulle straffes med døden. Det kom så langt at endog erkebiskopen av Granada nesten ble et offer for inkvisisjonen.

At de forfulgte i Spania vel visste at ikke paven ville dem ondt, 'illustreres best ved at, da jødene i 1492 ble jaget ut av Spania, flyktet de i stort antall til Rom, hvor de fikk beskyttelse hos paven. Sml. den jødiske forfatter Valerin Marcu, Die Vertreibung der Juden aus Spanien" (Amsterdam 1934). hvor en hel artikkel vies: "Das tolerante Rom und das intolerante Spanien".

Utallige ganger har paven tatt jødene i beskyttelse mot urettferdig undertrykkelse. Under den forferdelige jødeforfølgelse i 1348, da pesten hjemsøkte Europa og jødene fikk skylden for det (idet man beskyldte dem for forgiftning av brønner), grep pave Klemens VI med strenghet inn for å forsvare dem. Mer enn 20 paver har utstedt buller til fordømmelse av en urimelig antisemitisme. Vistnok har paven ved forskjellige anledninger søkt å hindre at jødene fikk en altfor stor makt i Rom. Således anviste pave Paul IV dem (1550) et s. k. "ghetto" dvs. et bestemt kvartal, hvor de måtte b~isette seg (så de ikke kunne utbytte de kristne). Men - som den ovennevnte jødiske forfatter Valerin Marcu bemerker- "i alminnelighet var det romerske ghetto bare en formalitet ... Den evige stad var den eneste skytsengel for jødene i middelalderen". Jødene ble i Rom meget bedre behandlet enn noe annet sted i verden. Mens jødene overalt var utsatt for hårde forfølgelser, i Spania, Frankrike, Tyskland, selv i Arabia 'og inntil de fjerneste land, tålte man dem i Rom, den kristne verdens hovedstad" (13 Rodocanachi, La Saint-Siége et les juifs, s. 2). Gregorovius oppsummerer de romerske jøders historie på følgende måte: "Med unntagelse av noen utbrudd av folkets hat bar jødene i Rom ikke vært utsatt for de grusomme forfølgelser som i de andre byer i Europa. Rom har aldri vært en grobunn for religiøs fanatisme, den gamle tradisjon av toleranse er alltid blitt bevart der" (Wanderjahre in Italien, s. 17). Sml. også den protestantiske forfatter Basnage (Histoire des Juifs, bd. V, s. 1792). Det er også interessant å legge merke til, at da paven henla sin residens til Avignon, flyttet også mange jøder dit, da de visste at de der levde tryggest (sml. R. de Maulde, Revue des études juives, 1883, bd. Vil, s. 227-228),

I et brev til kardinal Merry del Val (7 okt. 1913 i anledning Kief [saken] minnet lord Rotschild om at "et stort antall paver ved forskjellige anledninger hadde gitt hans forfulgte trosfeller sin edelmodige beskyttelse" og ba om kardinalens mellomkomst hos pave Pius X "i overensstemmelse med den hl. Stols lysende og edelmodige tradisjon, som så ofte har oppløftet sin røst til å forsvare de undertrykte og til å la sannheten og rettferdigheten selce". Den kjærlighet som den katolske Kirke omfatter Israel med, kommer særlig til uttrykk i Vatikanerkonsilets "Postulatum pro Hebraeis" som ble undertegnet av 510 biskoper. Grunnen til denne kjærlighet angav pave Pius IX i de ord han rettet til de to prester, brødrene Lémann (f. h. v. Jøder): "Dere er Abrahams barn, jeg også" (sml. H. Vogelstein og P. Rieger, Geschichte der Juden in Rom, Berlin, 1895, bd li, s. 369).

Med kraft har paven også fordømt nazismens antisemitiske raselære. En kort tid etter freden sendte en kongress av italienske jøder i Rom følgende budskap til paven: Vi føler oss høylig forpliktet til å bringe Deres Hellighet vår ærbødige hyllest og å uttrykke den dypeste følelse av taknemlighet, som besjeler alle jøder for de beviser på menneskelig brorskap som Kirken har vist i forfølgelsesårene, da deres eksistens var brakt i far'e av nazi-fascistisk barbari. Mange ganger har prester lidd fengsling og ofret sitt liv for å hjelpe jødene." Budskapet - sier Osservatore Romano - sluttet med disse ord: Jødene vil alltid huske hva Kirken under ledelse av paven har gjort for dem i de forgangne fryktelige tider".

Hvilken forskjell mellom pavenes holdning overfor jødene og det jødebat Luther oppflammet folket til, f. eks. i sine skrifter "Om jødene og deres løgn", Om Sem Amphoras", "Om Davids siste ord" og i sine "bordtaler" et par dager før sin død sa Luther i en preken: "Brenn deres synagoger, bryt ned og ødelegg deres hus, ta fra dem deres bøker Talmud, nekt dem helt og holdent lovens beskyttelse, ta fra dem deres rikdommer og driv dem bort som gale hunder".

9. I sin kamp mot pavedømmet drar protestantene også gjerne frem det såkalte "btodbryitup" i Paris (mordet på flere tusen hugenotter i Frankrike natten 23.-24. aug 1572), som de sier paven har godkjent.

Imidlertid har hverken den katolske Kirke eller paven noe å gjøre med dette myrderi. Det var helt og holdent satt i gang av den franske konges mor, den herskesyke Katarina av Medici, som utelukkende av politiske grunner ville rydde av veien den kalvinistiske admiral Coligny, hvis voksende innflytelse hos kongen truet med helt å utelukke dronningmoren fra regjeringen. Da mordforsøket mislykkedes, og det ble kjent at hoffet var implisert i attentatet, truet hugenottene med blodig hevn. En ny hugenotterkrig kunne hvert øyeblikk bryte løs. For å redde seg ut av denne fare fikk Katarina av Medici da overtalt kongen til å la drepe alle hugenotter som var kommet til Paris i anledning den kalvinistiske prins Henrik av Bourbons bryllup med den franske konges søster Margareta. Soldater ble i all hast innkalt, og Coligny og de viktigste hugenotter ble drept. Imens utbredte seg det rykte over byen at hugenottene hadde dannet en sammensvergelse mot kongen og dronningen. Folket, som allerede lenge var egget ved hugenottenes overmot, brutale fremferd og landsforrederske virksomhet, kom i bevegelse og fortsatte forfølgelsen, som også utbredte seg til provinsene.

Paven har aldri godkjent dette myrderi. Sant er at Gregor XIII har holdt en takkegudstjeneste. Men det var fordi det franske hoff i en offisiell meddelelse hadde gitt ham en helt falsk fremstilling av saken. I denne hette det at kongen og den kongelige familie med nød og neppe var unnsuppet med livet fra en nettopp oppdaget sammensvergelse, som gikk ut på å få regjeringsmakten i hugenottenes hender og å påtvinge Frankrike protestantismen.

§ 3

Om pavenes politiske virksomhet i middelalderen.

En naturlig utvikling hadde gjort at det i middelalderen var en nær forbindelse mellom det religiøse og det profane liv. Det var Kirken som under pavenes ledelse hadde brakt orden i det kaos som var oppstått ved folkevandringen. Gjennom det misjonsarbeide som Rom var drivkraften til, fikk de germanske folk sin sivilisasjon og ordnede samfunnsforhold. Ved Kirkens støtte var kongene i stand til å danne nasjoner der hvor det før var et utall av høvdinge, som bekjempet hverandre. Både kongene og folket gav de geistlige del i landets styre, fordi de så i deres autoritet, store kunnskaper, karakter og uegennyttighet den sikreste støtte for den offentlige orden. Pavene ble anmodet om å være fredsmeglere mellom nasjonene. Det tysk-romerske keiserdømme var opprettet av paven. At keiserne hadde en forrang for de andre kristne fyrster, var fordi pavene kronet dem og opphøyet dem til sine og kristenhetens beskyttere. Alt dette gjorde at paven som kristenhetens far fikk en betydelig maktstilling også på det politiske område.

Fra det 11. til det 14. århundre opptrådte paven som lensherre for forskjellige land. Det var ikke paven som hadde fremtvunget dette. Disse land ønsket det selv for å unngå arvestrid om kongedømmet og bedre å sikre sin selvstendighet mot andre nasjoner. (Når f. eks. den engelske konge Johan uten land tok sin krone som len av pave Innocens III, var det fordi han ikke mer følte seg sikker ovenfor sitt folk og den franske konge Filip August truet med krig). De mente at en apostel var en bedre beskyttelse for freden enn en armé. Gjennom pavedømmet virkeliggjordes det nasjonenes forbunn som man i vår tid forgjeves har søkt å opprette uten paven.

At paven kunne avsette kristendomsfiendtlige keisere og konger, var en rett som hele den kristne verden i middelalderen godkjente. Også keiserne og kongene anerkjente den. De som ble ramt av den, bestred ikke retten, men bare dens anvendelse. Denne rett fulgte av pavens ekskommunikasjonsmakt, dvs. makt til å utstøte fra Kirken. Den troskapsed folket avla til sin konge, var betinget av at denne var medlem av, Kristi Kirke, på samme måte som forskjellige lands grunnlov i vår tid foreskriver at kongen skal tilhøre et bestemt kirkesamfunn. Denne betingelse var også inneholdt i keiserkroningen. Det gjaldt som en uhyrlighet for den alminnelige rettsanskuelse i middelalderen at en fyrste som var utelukket fra Kristi Kirke, skulle herske over et kristelig folk.

Forholdet mellom den verdslige og geistlige makt, således som det i middelalderen ble oppfattet og alminnelig anerkjent, finner vi uttrykt i pave Bonifatius VIII's bulle "Unam sanctam" (1302), som av protestantene ofte er blitt misforstått. Bullen ble utstedt (ikke av paven alene, men av en synode, hvor bl. a. 39 franske biskoper var tilstede) mot den herskesyke franske konge Filip IV, som stadig grep inn i Kirkens rettigheter, særlig ved å beslaglegge de kirkelige inntekter til å finansiere sin krig mot England. For å symbolisere Kirkens myndighet anvender paven (slik som allerede tidligere St. Bernhard) bildet av de "to sverd" som apostlene hadde (Luk. 22,38). Med disse to sverd sammenligner han den åndelige og timelige makt, som begge må tjene Kristi rike. Den første må anvendes av Kirken og den annen må anvendes for Kirken, når det er påkrevd. Det var ikke pavens mening å si at innsettelsen av konger hørte inn under Kirkens direkte makt, men at Kirken har rett til å dømme den verdslige øvrighet når denne angriper Kirkens åndelige interesser og bringer sjelenes evige frelse i fare. Etter middelalderens praksis tok Kirken nok i flere tilfelle del i innsettelse av den verdslige øvrighet, således ved kroning av keiseren, salving av konger (gjenom biskoper) og utnevning av de konger som paven var lensherre for. Det er denne praksis paven henviste til for å bevise den åndelige makts superioritet over den verdslige. Men det lå fjernt fra Bonifatius' tanker at paven skulle ha rett til å innsette enhver verdslig øvrighet. Dette erklærte paven uttrykkelig i et konsistorium (10. april 1302) kort før han utstedte sin bulle. Bare "ratione peccati", dvs. med hensyn til overholdelse av Guds bud (og ikke i rent timelige ting) er kongene - like så vel som ethvert annet medlem av kirken - undergitt pavens dommermyndighet.

Konfliktene mellom pavene og de verdslige makthavere i middelalderen dreiet seg for en stor del om den s. k. "Investitur" (dvs. de sistes innblanding i bispevalgene, idet de gjorde krav på å overrekke de nyvalgte biskoper også deres geistlige verdighetstegn, ring og stav). Enhver ærlig historiker må innrømme at pavenes kamp var etqrettmessig forsvar av kristendommens åndelige verdier, nemlig for å hindre at de geistlige embeter ble bortgitt til uverdige, verdsligsindede personer, som var mer politikere enn sjelebyrder. Ofte solgte de verdslige makthavere bispeembetet for penger.

Særlig kjent er investiturstriden mellom pave Gregor VII og den tyske keiser Henrik IV. At paven lot Henrik stå utenfor borgen i Canossa i tre dager før han løste ham fra det kirkelige bann, må ikke fortolkes som hårdhet. Gregor tvilte på (og som det senere viste seg, med rette) om hans omvendelse var oppriktig. Dessuten ville han ikke foregripe riksdagen i Augsburg, noe han fryktet de tyske biskoper ville ta ille opp.

Den dypeste årsak til konfliktene mellom pavene og keiserne var disses cæsaro-papisme. De ville herske over Kirken. De forlangte ikke bare å bestemme over bispevalgene, men også over pavevalget, så de kunne gjøre pavene til sine politiske redskaper. Det som særlig brakte Hohenstaufferne (Fredrik Barbarossa, Otto IV, Fredrik II) i strid med paven, var deres' politikk i Italia, som gikk ut på å klemme inn kirkestaten, så paven skulle være helt i deres makt. Den kamp som pavene førte for sin uavhengighet, var en kamp for Kirkens frihet, som de fortjener vår takk og beundring for.

Det var ikke pavenes mening å underkue keiserne. Ingen verdslig makt hadde noe å frykte fra pavenes side, så lenge den ikke forgrep seg på Kirkens rettigheter. Tvertimot var de keiserne og kongenes beste beskyttere. Ta f. eks. Innocens III, som var den mektigste blant pavene. Med hvilken kraft fremhever han ikke statsstyrenes autoritet i sine dekretaler "Per venerabilem" (1202) og "Novit" (1204)? Han gjorde alt, han kunne, for å forsvare den unge Fredrik IV's rettigheter. Endog den uverdige engelske konge Johan uten land, som hadde voldt ham så megen bitterhet, tok han i forsvar mot hans baroners overdrevne krav på uavhengighet (i deres "Magna Charta libertatutn").

Om Kirkestaten.

Er det ikke et utslag av maktbegjær at paven i så mange århundrer har hatt et eget uavhengig landområde, den såkalte kirkestat? Er ikke dette i strid med at Jesu rike ikke er av denne verden?

På ingen måte. Hensikten med kirkestaten er ikke at paven kan opptre som verdslig fyrste, men bare å sikre hans politiske uavhengighet. Kirkestaten er ikke Kirken, og den er ikke i strid med Guds rikes åndelige natur (like så litt som en gård en prest eier til å sikre sin økonomiske uavhengighet). Den tjener faktisk til å hindre at Kirken blir et rike av denne verden, nemlig ved å hindre at paven og derved også Kirken blir behersket av de verdslige makthavere og brukt til deres politiske mål. "Det som i virkeligheten utgjør pavestaten - sa protestanten Guizot - er suvereniteten i den geistlige orden. Suvereniteten over et lite territorium har bare til formål å garantere uavhengigheten og den synlige verdighet av den hellige Faders åndelige suverenitet" (Tale i det franske parlament 1 des. 1847).

Som styrer for Kristi verdensomfattende Kirke rna paven ikke være undersøtt av noen nasjon, for at de troende i alle land kan ha sikkerhet for hans upartiskhet (f. eks. i tilfelle av en krig med Italia). Mange konger og keisere har i tidenes løp søkt å berøve paven hans politiske uavhengighet for å kunne gjøre ham til sin hofikapellan. Napoleon ville tvinge paven til å bosette seg i Paris. Kirkemøtene skulle være hans (Napoleons) kirkemøter". Tenk også på pavenes nedverdiggende avhengighet av de franske konger under "den 70 årige landflyktighet" i Avignon, og videre på all det elende det har medført hver gang fremmede makthavere behersket kirkestaten. "Alltid når pavene var uten politisk suverenitet - således skrev pave Leo Xill - ble de forfulgt eller fengslet eller drevet i landflyktighet eller de var i et avhengighetsforhold med stadig fare for alt dette. Hele Kirkens historie bevitner det" (Lettera al Card. Rampolla 1887). Og den protestantiske historiker Ranke skriver: "jeg har innsett at den romerske pave uten Kirkens arvegods bare ville være kongers og fyrsters tjener".

Kirkestaten er den eldste av Europas stater og intet kongedynasti har fått sitt rike på en mer rettmessig måte enn pavene. Ikke ved erobring, men ved folkets frie vilje hadde de fått overdratt styrelsen av provinsene omkring Rom, etter at disse var blitt prisgitt av de bysantinske keisere, som ikke lenger kunne forsvare dem mot de innvandrende folkeslag.

Som politisk makt har kirkestaten aldri vært imponerende. Dertil var den alt for liten. Hvis pavene hadde vært drevet av politisk maktbegjær, hadde de i tidenes løp nok ofte kunnet utvide kirkestaten. De nøyet seg med et lite territorium, som var stort nok til å sikre deres politiske uavhengighet. Det var bare det de ønsket. Pavenes egentlige storhet består i deres åndelige makt, som gir dem en større anseelse enn noen konge eller keiser kan oppnå. Den pålegger dem også en så stor byrde, at de nødvendig ville forøke den ved bestyrelsen av kirkestaten, dersom det ikke var nødvendig for kirkens skyld.

Kirkestaten er pavenes og hele den katolske Kirkes "rettmessige eiendom, som de derfor har rett til å forsvare, også ved våpenmakt, således som Julius II gjorde, da han jagde frailskmennene ut av Italia. Også for å beskytte seg selv har paven lov å ha et militær (en livvakt). De utallige forsøk i århundrenes løp på å drepe paven eller ta ham til fange viser at denne beskyttelse ikke er overflødig. Hvor ofte har ikke pavene under uroligheter måttet flykte til Engelsborgen? De har ikke lov å overlate det til Vår Herre alene å beskytte dem. Også apostlene stilte seg under militær beskyttelse, når det var nødvendig og mulig (sml. Ap. Gj. 23, 17-23; se også v. 10 og kap. 21, 32-35),

I 1870 ble kirkestaten tatt fra paven. Den italienske regjering, som erkjente at pavens verdslige makt hadde vært en garanti for den frie utøvelse av hans geistlige embete, tilbød å sikre ham den samme suverenitetsom en konge ved hjelp av en s.k. "garantilov" (istedenfor ved et territorium).

Pius IX forkastet denne garantilov, og for å protestere ville han og hans etterfølgere ikke mer vise seg utenfor Vatikanet. Grunnen til at garantiloven ikke kunne godtas, var for det første at den ble pålagt paven som en undersøtt, og ikke var kommet i stand ved en gjensidig overenskomst. Den anerkjente ikke paven som en juridisk uavhengig person med rett til å fremsette sine krav. Og diktert av den italienske regjering, ville den også i fremtiden ha vært helt avhengig av dennes vilkårlighet. En annen grunn til at garantiloven måtte forkastes, er at en virkelig politisk uavhengighet ikke er mulig uten et uavhengig territorium. Den gjorde paven bare til en privilegert borger av Italia. Dertil kom at garantiloven ville ha brakt paven i en stadig finansiell avhengighet av den italienske regjering, som

nemlig til erstatning for de røvede kirkelige eiendommer (klostre, universiteter, embetsboliger, fromme stiftelser, osv.) tilbød en årlig rente.

Det "romerske spørsmål" ble først løst ved Lateranpakten i 1929. Vatikanstaten ble opprettet som en selvstendig stat. Italia måtte erkjenne den katolske religion som statsreligion for hele landet, og for de røvede kirkelige eiendommer måtte det betales en erstatningssum. Som enhver annen stat har Vatikanstaten sitt eget postvesen. For å gjøre det lettere for fremmede monarker å besøke paven (uten at den italienske regjering hver gang blir nødt til å gi dem en offisiell mottagelse) har paven også latt bygge en egen jernbanestasjon.

Hvor uheldig det var at paven fra 1870 til 1929 ikke hadde en selvstendig stat, fremgår f.eks. derav at under den første verdenskrig (1914-1918) måtte Østerrikes og Bayerns utsendinger ved pavehoffet forlate Rom mot sitt eget ønske.

§ 4

Om pavehoffets prakt og pavens verdighetstegn.

Enkelte mennesker føler seg forarget over den ytre prakt paven er omgitt av. Hvorledes - sier de - kan en som bor i et palass, og som bærer en tiara på sitt hode være en representant for den fattige, tornekronede Kristus?

De mennesker som taler slik, ville sikkert ikke ha større respekt for paven, dersom han bodde på en kvist i et slumkvarter. Enhver må forstå at det trenges store bygninger til pavens verdensomfattende administrasjon (de pavelige ministerier og de mange funksjonærer). Og hvorfor skulle enhver - kunst være bannlyst fra pavens bolig? Paven må kunne motta denne verdens mektige, konger og keisere (også ikke kristne) i overensstemmelse med disses verdighet, og skaffe en passende bolig til deres utsendinger.

Imidlertid har mange en alt for overdreven forestilling om Vatikanets prakt og størrelse. Alltid på nytt hører man fabelen om de 11000 rom, mens det i virkeligheten neppe finnes en tiende del av dem. Og så mye plass trenges til Vatikanets mange beboere, administrasjonsavdelinger osv. Arkitektonisk danner Vatikanpalasset ikke noe vakkert kompleks. Det består for største del av ganske alminnelige bygninger, uten særlig severdighet. Det som gjør Vatikanet berømt ut fra kunstnerisk synspunkt, er dets malerisamlinger, museer og biblioteker; videre freskomaleriene i det Sixtinske kapell og i en del saler.

Disse kunstverker må ikke forarge oss. Det er nettopp en av pavenes fortjenester at de søker å fremme den gode kunst, som er av så stor betydning for det religiøse og moralske liv. Det ville være sinnsvak fanatisme å forlange at paven for å etterligne den fattige Kristus skal la kalke over de herlige fresker av Raflael og Mikelangelo. Vatikanets kunstverker er hele verdens eie. De tjener ikke til pavens adspredelse, men til hele menneskeslektens nytte. De drar mange kunstnere til Rom, og virker inspirerende på dem.

Hvor praktelskende renessansepavene enn var, deres hovedbestrebelse var å utsmykke Guds hus. Vi behøver bare å tenke på St. Peterskirken og det Sixtinske kapell. Hvilken betydning for det religiøse liv har ikke den mektige St. Peterskirke, hvor troende fra alle land samler seg omkring den hellige Fader for å vitne om sin katolske enhet?

Vatikanets kunstverker hindrer ikke paven i å leve et fattig liv. De få rom han har beholdt for seg selv, er enkle og beskjedne. I det hele tatt lever han meget enkelt. En hvit talar er hans sedvanlige kledning. Han pleier å innta sine måltider alene. Liksom alle prester er han forpliktet til å leve i sølibat. Alt som er verdslig eller mondent, således som det ofte finnes ved andre hoffer, holdes fjernt fra Vatikanet. Kvinner mottas ikke i audiens med mindre de bærer et sort slør.

Mange paver har i Vatikanets palass øvet en virkelig apostolisk fattigdom. Således skriver den protestantiske forfatter Macaulay om de første paver etter reformasjonen: "De romerske paver viste i sin person den samme strenghet som eneboerne i Syria. Paul IV (1555-1559) viste på den pavelige trone den samme brennende iver

og fromhet som hadde ført ham til theatinernes kloster. Den hl. Pius V (1566-1572) skjulte under sitt pavelige skrud et botsbelte og gikk barfots foran i prosesjonen og oppbygget verden ved sine utallige eksempler på ydmykhet, gavmildhet og forsonlighet overfor sine fornærmere. Gregor XIII (1572 -1585) anstrengte seg ikke bare for å etterligne Pius V i streng dydsøvelse, men selv å overgå ham" (Edinburgh Review, 1810).

Her i Norge hører man annerledes troende ofte si at paven er rik. De innbilder seg at de katolske menigheter hele verden over i sin pengeforlegenhet bare kan skrive til Rom, så blir de hjulpet. Dette er en stor feiltagelse. Til å bestride omkostningene ved Kirkens administrasjon har pavene ofte vært avhengig av de troendes almisser. Til å hjelpe misjonene finnes det nok en "Forening til troens utbredelse" med hovedsete i Rom. Men dens pengemidler er ubetydelige i forhold til det som det er behov for.

Fra et verdslig standpunkt er pavens liv det minst attråverdige. Han er det minst frie av alle mennesker. Hvorledes kan en tale om et behagelig liv for paven, når en tenker på den tunge byrde hans ansvarsfulle embete pålegger ham? Hvor meget har pavene i århundrenes løp ikke måttet lide for sitt embetes skyld (forfølgelser, forhånelser og vanskeligheter på grunn av religiøse og politiske konflikter)? Mange paver har gitt sitt liv for Kristus. Tatt i sin helhet er pavehistorien en martyrhistorie. Alle forfølgelser Kirken er utsatt for i de enkelte land, føles samtidig i Kirkens bode. Den pavelige tiara (en tredobbel krone, som symboliserer hans tredobbelte embete: læreembete, nådeforvaltningen og styreembete) er i virkeligheten en tornekrone.

Hvorfor tar enkelte protestanter anstøt av denne tiara (som paven bare bærer ved enkelte sjeldne høytider)? Det er helt naturlig for oss mennesker å uttrykke en øvrighetsstilling ved verdighetstegn. Så naturlig og nyttig er dette at verdighetstegn derfor er alminnelig brukt både i det borgerlige og kirkelige liv. I den Gamle Pakt hadde endog Gud selv gitt meget strenge forskrifter angående prestenes "hellige klær til ære og prydelse" (2 Mos. kap. 28). Liturgiske klær tjener ikke den menneskelige forfengeligheit. De fremhever ikke prestens person, men lar den tvert imot tre tilbake ved å minne om at han ikke opptrer i sitt eget navn, men i Kristi navn. Vi ville ikke like å se en prest foran alteret i sivile klær. Det er nok så at det ikke er klærne det kommer an på. Men de liturgiske klær er dog nyttige til å gjøre oss oppmerksomme på den hellige handling presten forretter. Når alle slags øvrighetsstillinger både i det sivile og kirkelige liv har sine egne verdighetstegn, hvorfor skulle da ikke også paven ha sine?

Jesu, Gud-mennesket, forakter ikke dette - menneskelige middel, nemlig at Kirken bruker ytre tegn for å uttrykke og å ære de embeter Han utøver gjenneom den kirkelige øvrighet. Han selv dro i en høytidelig prosesjon inn i Jerusalem for å la seg hylle som konge, og bebreidet strengt de fariseere som ville hindre folkets hyllest. Han roste Maria fra Betania, som øste kostbar salve over hans føtter. I en rik manns grav lot Han seg begrave. Når Jesus ville bli hyllet ved ytre æresbevisninger i sin fornedrelses tid, da meget mer nå (i sine representanter) etter at Han er gått inn i sin herlighet. Vi må huske at paven ikke er stedfortreder for den fornedrede Kristus, men for den forherligede Kristus, som viste seg for Johannes "kledd i en fotsid kjortel og ombunden under brystet med et gullbelte, og med mange kroner på sitt hode" (Åp. 1, 13; 19, 12).

Uttrykket "Kristi stedfortreder" inneholder intet gudsbespottelig. Det betyr ikke at paven erstatter Kristus, men bare at han utøver en sendelse i Jesu navn. Også apostlene sa om seg selv at de opptrådte "i Kristi sted" (2 Kor. 5, 20) og måtte "bli tatt imot som Kristus Jesus" (Gal. 4, 14), således som Jesus hadde befalt det (Luk. 10, 16; Joh. 13, 20). Det navn som pavene selv fortrinnsvis kaller seg med i sine buller (pavebrev), er "Guds tjeneres tjener" i overensstemmelse med Luk. 22, 26: Den øverste blant dere skal være som en som tjener".

Ordet "pave" (papa) betyr "far". De troende danner en familie, og derfor kaller vi Kirkens overhode "far". Vi liker dette navn som uttrykker både autoritet og kjærlighet. Også alminnelige prester kalles ofte "far" ("pater" på latin; "father" på engelsk; "padre" på italiensk) på grunn av deres medvirkning til de troendes overnaturlige liv. Kristus forbyr ikke bruken av dette navn, men bare at en ikke skal søke ambisjon i det. Også apostlene kalte seg de troendes "far" (1 Kor. 4, 15), liksom de kalte de troende sine "barn" (Gal. 4, 19; Filem, 10; 1 Tim. 1, 2; 2 Tim. 1, 2; 1 Petr. 5, 13; 1 Joh. 2, 1; 2 Joh. 4; 3 Joh. 4).

Vi kaller paven vår "hellige" far, på grunn av det hellige embete Jesus har betrodd ham, på samme måte som Bibelen ofte bruker ordet "hellig" om personer eller ting som er innviet til Gud eller som anvendes til hans tjeneste. Således om prestene (3 Mos 21, 6), de førstefødte (5 Mos. 8, 17), den syvende dag (3 Mos. 23, 3), templet (Salme 5, 8), prestenes klær (2 Mos. 28, 2), osv.

Vi ærer pavens hellige embete, men enhver katolikk vet meget godt at det som gjør et menneske stort, er et hellig liv. På en gripende måte kommer dette til uttrykk ved en kanonisasjon av en helgen. På en bærestol føres paven inn i St. Peterskirken, således som det er skikk ved store høytider. At paven benytter seg av en bærestol, som løftes over folkemengden, er en meget praktisk anordning, nemlig for å unngå en livsfarlig trengsel. Alle ønsker nemlig å se sin geistlige far. Men hvor stor hyllest paven enn mottar ved en sådan anledning, vet dog alle tilstedeværende at den helgen som kanoniseres, er mer ærverdig enn paven. Også paven vet det og bekjenner det for hele forsamlingen, idet han på kne foran alteret hedrer den kanoniserte, som kanskje var en fattig arbeidskvinne eller klosterbror. Protestantene behøver ikke å frykte for at vår ærbødighet for paven kan gjøre ham hovmodig. I alle århundrer har nettopp pavene ved kanonisering av de hellige høylydt forkynt at et menneskes sanne storhet består i et hellig, ydmykt liv.

ART. VI

Pavedømmets historie vitner om at Kristus er med sin Kirke.

Pavedømmets snart 2000-årige eksistens er et mirakel noe som ikke kan forklares på en naturlig måte. De angrep som helvetes porter i alle århundrer har gjort mot denne klippe er så mange og voldsomme. at den uten Guds særlige bistand umulig hadde kunnet holde stand.

Pavestolen ble opprettet i Rom, hvor satan liksom hadde sitt hovedsete. Det er noe overveldende å tenke på hvorledes en galileisk fisker dro inn i denne store verdensby for å erobre den for Kristus og å gjøre den til sentrum for et større rike enn det romerske verdensrike. I 300 år førte det hedenske keiserdømme, "dyret med ti horn og syv hoder" (Åp. 13, 1), en blodig kamp for å utrydde Kirken og dens overhode. Av de 33 paver som det har vært før Konstantins tid, har 30 lidt martyrdøden, og 2 andre døde i landflyktighet. Hvor er et kongehus som har begynt sin regjering med 30 blodvitner? De fleste kongehus har neppe hatt så mange styrende.

Og hvor mange forfølgelser har ikke pavene også etter Konstantins tid vært utsatt for? Først av de despotiske greske keisere og de innvandrende barbarer underfolkevandringen. Pave Liberius (352--366) ble av den arianske keiser Konstantius forvist til Beïøa i Trakia, fordi han nektet å fordømme Athanasius. Under pave Innocens I (401-417) ble Rom plyndret av den vest-gotiske konge Alarik og under pave Leo I (440-461) av den vandalske konge Genserik. Pave Johannes I (523-526), som nektet å etterkomme den øst-gotiske konge Theodoriks arianske ønsker, ble av denne kastet i fengsel, hvor han døde. Pave Silverius (536 -537) døde sultedøden på en øy, hvor han var sendt i landflyktighet av keiserinne Theodora, fordi han ikke ville godkjenne den monofysitiske vranglære. Pave Vigilius (537 -555) ble av samme grunn av keiser Justinian ført til Konstantinopel. Pave Martinus I (649-653) ble av keiser Konstans II, hvis monoteletiske vranglære han hadde fordømt, mishandlet og deretter sendt i landflyktighet, hvor han døde. Pave Sergius I (687-701) ble forfulgt av keiser Justinian II, fordi han nektet å godkjenne noen villfarende dekreter. Pave Gregor II (715-731) ble strebet etter livet av keiser Leo III i anledning billedstriden. Samme keiser sendte en flåte mot pave Gregor III (731-741); meget ondt måtte denne pave også lide av longobardernes konge, Luitprant, som beleiret Rom. Pave Stefan II (752-757) måtte, da Rom igjen ble beleiret av longobarderne, søke hjelp hos den frankiske konge Pepin. Pave Leo III (795-816) ble mishandlet og flyktet over alpen til Karl den Store.

Omkring året 900 begynte den forferdelige tidsperiode da pavestolen ble tyrannisert av de romerske adelspartier. Pave Stefan VI (896-897), og pave Johannes X (914-928) ble kastet i fengsel og drept. Pave

Johannes XI (931-935) ble fengslet. Pave Benedikt V (964) ble landsforvist. Pave Johannes XIII (965-972) ble fengslet. Pave Benedikt VI (973-974) og Johannes XIV (983-984) ble drept i fengslet. Pave Gregor V (996-999), pave Sitvester II (999-1003) og pave Benedikt IX (1032-1044) måtte flykte fra Roffi.

Fra slutten av det 11. århundre begynte de tyske keisere sin bitre "investiturstrid" med pavene. Pave Gregor VII (1073-1085) døde i landflyktighet i Salerno. Pave Urban II (1088-1099) måtte likeledes forlate Rom. Pave Paschalis II (1099-1118) ble fengslet. Pave Gelasius II (1118-1119) flyktet til Frankrike, hvor han døde.

Investiturstriden ble etterfulgt av nye forfølgelser. Pave Innocens II (1130-1143) ble fordrevet fra Rom og flyktet til Frankrike. Senere ble han tatt tilfange av Roger av Sicilia. Pave Lucius II (1144-1145) ble drept ved et stenkast under et opprør i Rom. Pave Eugen III (1145-1153) måtte på grunn av uroligheter nesten uavbrutt oppholde seg utenfor Rom.

Deretter søkte de mektige Hohenstaufferne i omkring 100 år å tyrannisere pavestolen. Pave Aleksander III (1159-1181), pave Lucius III (1181-1185) og pave Urban III (1185-1187), ble av keiser Fredrik Barbarossa tvunget til å leve i landflyktighet. Pave Gregor IX (1227-1241) og pave Innocens IV (1243-1254) måtte flykte for keiser Fredrik II's sønn Manfred.

Ved slutten av det 13. århundre begynte Frankrike striden mot den hellige stol. Meget ondt hadde pave Gregor X (1271-1276) å lide av Karl av Anjou (konge av Sicilia). Pave Bonifatius VIII (1294-1303) ble tatt til fange av den franske konge Filip IV. Pave Klemens V (1305-1314), pave Johannes XXII (1316-1334), pave Benedikt XII (1334-1342), pave Klemens VI (1342-1352), pave Innocens VI (1352-1362), pave Urban V (1362-1370) og pave Gregor XI (1370-1378) var i landflyktighet i Avignon. Samtidig førte den tyske keiser Ludvig av Bayern (1314-1347) en bitter strid mot Kirken.

Fra midten av det 15. århundre voldte foruten Frankrikes også Venezias, Florenz's og Neapels cæsaropapisme pavene store vanskeligheter.

Reformasjonstiden brakte nye lidelser. Pave Klemens VII (1523 - 1534) måtte flykte til engelsborgen, mens Rom på en fryktelig måte ble herjet av Karl Vs tropper.

I det 17. og 18. århundre ble pavenes liv forbitret av den despotiske franske konge Ludvig XIV, den tyske keiser Josef I og den spanske konge Karl III. Begge de to siste sendte sine soldater inn i kirkestaten.

En stor trengselstid for pavene begynte ved den franske revolusjon. Den åttiårige pave Pius VI (1775-1799) ble ført i landflyktighet til Valence i Syd-Frankrike, hvor han døde. Hans etterfølger Pius VII (1800-1823) ble av Napoleon slept som fange til Fontainebleau. Pave Pius IX (1846-1878) måtte i 1848 forkledt flykte til Gaeta. Fra året 1870, da kirkestaten ble tatt fra ham, har han og hans etterfølgere inntil året 1929 bodd som fangne i Vatikanet.

Til den første pave, Peter, sa Jesus: "Du skal utstrekke dine hender og en annen skal binde opp om deg og føre deg dit du ikke vil" (Joh. 21, 18). Disse ord kan anvendes på pavedømmet i alle århundrer. Til alle tider er Peter i sine etterfølgere blitt forfulgt, bundet og slept i fangenskap.

"Jordens konger reiser seg, og fyrstene rådslår sammen mot Herren og mot hans Salvede: La oss sprengte deres bånd og kaste deres rep av oss" (Salme 2, 2-3). Denne profeti ser vi oppfylt i den kamp som denne verdens riker i alle århundrer har ført mot Kristi rike (Kirken). Statsstyrerne har alltid vanskelig kunnet tåle en overnasjonal åndsmakt ved siden av seg.

Men - således tilføyer profeten - alle disse forsøk på å tilintetgjøre Kristi rike, er "fåfengt" (v.l). Gud er midt i den (Guds stad), den skal ikke rokkes. ... Folkeferd bruste, riker rokkedes Kom, se Herrens gjerninger, som

har gjort ødeleggelse på jorden" (Salme 46, 6-9). Pavedømmet står fast, mens vi ser alle andre verdensriker gå til grunne, det ene etter det annet. Pavedømmet har overlevd det mektige romerrike. Det så Karl den Stores rike, men så også karolingernes undergang. Det eksisterte 1000 år før hohenaustauerne, capeterne, valoiserne, hobsburgerne" bourbonnerne. Men det overlevde dem alle. Det så "solkongen" i hans prakt og Napoleon i hans velde. Det hørte Hitler proklamere sitt tusenårige rike". Men det så alle deres riker gå til grunne. Det så også slutten på huset av Savoyen, som engang frarøvet paven kirkestaten.

I denne forbindelse kan vi sitere de vakre ord som den kjente (ikke-katolske) historiker Macaulay uttalte om pavedømmets ærverdige dynasti: "På denne jord eksisterer intetsteds og har aldri eksistert et verk som er mer verdt et inngående studium enn den romersk-katolske Kirke Ingen annen institusjon, som ennå består, fører oss tilbake til de tider, da offerrøken ennå steg i været fra Panteon, og tigre og leoparder tumlet seg i Flavians amfiteater. De stolteste kongehus er bare fra igår å regne i sammenligning med den lange rekke av romerske paver. Pavedømmet er ikke noe som holder på å gå nedover, det eksisterer ikke som en levning fra forgangne tider, men fylt av liv og ungdommelig kraft. ... Den romerske Kirkes barn er tallrikere nå enn i noe som helst tidligere århundre. Hva den allerede har vunnet i den nye verden, har rikelig erstattet dens tap i den gamle. ... Ikke et eneste tegn tyder på at enden på dens langvarige herredømme er nær. Den har sett begynnelsen til alle verdslige regjeringer og til alle kirkesamfunn som er til i våre dager, og vi tør ikke påstå at den ikke er bestemt til også å se deres undergang og oppløsning. Den var allerede stor og ansett, før sakserne satte sin fot på Storbritannias jord, før frankerne overskred Rhinen; den var allerede stor og ansett, da den greske retorikk ennå blomstret i Antiokia, og da avgudene ble tilbedt i Mekkas tempel. Ja, det er mulig at den ennå vil bestå i uforandret kraft, når engang i en fjern fremtid en turist fra New Zealand midt i en stor ørken tegner St. Paulskirkens ruiner, idet han støtter seg til en sammenstyrtet pille av London-Bridge. ... Når jeg tenker på de fryktelige stormer som den romerske Kirke har overlevd, da kan jeg vanskelig forstå hvorledes den vil gå til grunne". (Critical and Historical Essays Bd. IV).

Et fransk ordspråk sier: "Qui mange du pape, en meurt", dvs. den som spiser av paven, vil dø av det. (Den som forgriper seg på paven, vil rammes av Guds straffedom). Ordspråket har sin opprinnelse fra Napoleons tid. Da Napoleon hadde gjort pave Pius VI til sin fange og hadde erklært Roma for en republikk, sa han stolt til en av sine generaler: "Der fikk jeg en god stek". Generalen, som var en from katolikk, svarte da: "Sire, pavedømmets historie viser at det er farlig å forgripe seg på pavens person. Fra kong Herodes, som lot den første pave kaste i fengsel, og opp til våre dager ble paven - for å holde meg til Deres Majestetets bilde - ingen god stek. Tvert imot: Qui mange du Pape, en meurt". Napoleon selv er en bekreftelse av det. Da pave Pius VII hadde truet med å bannlyse ham, sa tyrannen spottende at "pavens bann ikke ville få geværene til å falle ut av hans soldaters hender". Ikke lenge etterpå under felttoget i Russland falt geværene på grunn av kulden virkelig ut av soldatenes hender, og i det samme slott i Fontainebleau hvor han hadde holdt paven i fangeskap, måtte han undertegne sin abdikasjon. [*Mange andre eksempler kan en finne hos Mgr. Rutten, "De goddelyke beløften der Kerk".*] Nye konflikter mellom Peter og Cæsar vil også oppstå i fremtiden. Men vi vet at det, liksom før, alltid er den hvite mann i Vatikanet som vil få den endelige seier.

At pavedømmets vedvarende eksistens er noe overmenneskelig, vil særlig være klart, når vi samtidig tenker på de utallige vrangkerdommer Kirken til alle tider har hatt å kjempe med. Kirken og dens overhode har i likhet med Kristus selv alltid vært "et tegn som blir motsagt" (Luk. 2, 34). Stadig søkte vranglærerne å få paven på sin side. Ofte ble de støttet av statsmaktene, som ikke skydde noe middel for å tvinge pavene til å gi etter (mishandling og fengsling). Men selv om andre biskoper ofte bøyde seg, stod pavene urokkelige.

Pavene har aldri latt seg forføre av rasjonalismens mange forsøk på å forminske mysteriene i den kristne religion. De fordømte sabbelianismen, som for å forsvare den guddommelige naturs enhet nektet forskjellen mellom de tre guddommelige personer. Men de fordømte like så godt arianismen, som nok antok forskjellen mellom personene, men nektet deres enhet i natur. De fordømte nestorianismen, som antok en dobbelt personlighet i Kristus. Men de for dømte også monofysitismen, som for å forsvare Kristi enhet i person nektet hans dobbelte natur.

Under de store trosspaltninger i oldtiden støttet keiserne av hensyn til den nasjonale enhet ofte den lære som fra rasjonalistisk standpunkt var lettest å anla, og som de mente hadde lettest for å vinne frem, eller de oppstilte kompromissformler for å forsone de stridene partier. Tenk f. eks. på de forskjellige formler av Sirmium, som keiser Konstantius søkte å forene katolikkene og semi-arianerne med. Keiser Theodosius II støttet den monofysitiske vranglære, som han mente ville gjøre det lettere å bekjempe nestorianismen. Keiser Basiliscus støttet monofysitene i sitt "Encyklikon". Keiser Zeno utstedte sitt "Henotikon" for å få i stand et kompromiss mellom katolikkene og monofysitene. Keiser Heraklius støttet i sitt "Ekthesis" den monotheistiske vranglære, som han trodde ville kunne føre monofysitene tilbake til Kirken. Keiser Konstans II oppstilte sitt "Typus", som søkte å kombinere Kirkens lære og monotheismen.

Pavene, som mer enn noen annen ønsket enhet og fred blant de kristne, har aldri villet gå med på en enhetsbestrebelse som går ut på at Kirken skal gi avkall på noe av sin lære. (Det er også derfor at pavene ikke ville ta del i de "økumenske" kirkemøter protestantene i den nyere tid har holdt). Det beundringsverdige i pavenes holdning kommer ennå mer frem, når vi sammenligner dem med de greske patriarker, som gang på gang lot seg forlede til kompromissforsøk. Nesten halvparten (27) av de 60 greske patriarker før skismaet har vært smittet av vranglære.

Pavedømmets vedvarende eksistens og urokkelige troskap mot den kristelige åpenbaring kan ikke forklares ved pavenes personlige klokskap og hellighet. De farer pavene har måttet trosse, var så mange og store at ingen menneskelig klokskap eller moralsk kraft hadde kunnet overvinne dem. Og dessuten har ikke alle paver utmerket seg ved noen særlig klokskap eller hellighet. Det har hendt at en ble valgt til pave som i sitt tidligere liv hadde hyllet kjetterske anskuelse. Et tilfelle er pave Vigilius (537-555), som etter sitt valg nektet å støtte sin tidligere beskytterinne keiserinne Theodora i hennes monofysitiske bestrebelser. Mange paver har nådd en høy alder, da energi og åndsevner lett begynner å sløves. Politiske intriger har gjort at uerfarne, lettsindige personer ble opphøyet på Peters stol. Pave Benedikt IX var neppe mer enn et barn. Aldri var Kirkens fornedrelse dypere enn i det 10. århundre. At pavedømmet ikke bare har overlevd denne fornedrelse, men har reist seg i all sin glans i de store paver Gregor VII og Innocens III, er et bevis for dets mirakuløse og guddommelige livskraft. Pavestolen har også vært besatt av en usedelig mann som Aleksander VI. Men hvor svake enkelte paver personlig enn var, aldri har noen av dem i noe punkt forandret Kirkens tros- og morallære. "Det merkelige er således skriver den kjente pavehistoriker Ludwig Pastor at Aleksander VI's behandling av de rent kirkelige anliggender ikke har gitt anledning til noe begrunnet klander Den kirkelige læres renhet ble uskadd. Det var som om Forsynet hadde villet vise, at menneskene nok kan skade, men ikke ødelegge Kirken" ("Gesch. der Pápste" Bd. 111). Den protestantiske historiker Alzog skriver angående ham: "Es war sicher nicht unbedeutsam, dasz bei solcher Ausübung des Pontifikats das Bewusstsein der hohen Pflichten in Alexander doch lebendig und rege geblieben und keine unmoralische kirchliche Beordnung von ihm erlassen worden ist" (Kirchengesch. 11, 52, Aufl. 9). Han var utro mot sitt sølibatsløfte, men har for å forsvare seg aldri (liksom Luther) villet avskaffe sølibatsloven.

Hvor vanskelig må det undertiden ikke ha vært for folket å bevare sin respekt for paven, i tilfelle denne ikke bare var en ubetydelig eller uverdigg person, men dessuten var valgt under innflytelse av en nasjon eller politisk parti som de var motstandere av? Meget vanskelig var også stillingen for folket i de tilfeller paven var i konflikt med deres statsoverhode, eller i de tilfeller det ved siden av den rettmessige pave var blitt valgt en motpave. Tenk f. eks. på den forferdelige forvirring under det 40-årige "vesterlandske skisma", da det i hele den katolske verden hersket stor uenighet om hvem som var den rettmessige pave. Forvirringen ble forøket ved den "konsiliære teori" som kom opp på den tid, og ved utbredelsen av Wycliff og Hus' lære, som nektet at hierarkiet er innstiftet av Kristus. Hvorledes ville Kirken ha kunnet overvinne en sådan krisis uten at Kristus var med den?

På pavedømmet kan vi anvende de ord Gamaliel sa, da Peter og apostlene ble slept foran det høye råd: "Er dette råd eller verk av mennesker, vil det gå til grunne; men er det av Gud, vil dere ikke kunne ødelegge det" (Ap.

Gj. 5, 38 (39). De størst mulige farer har ikke vært i stand til å ødelegge pavedømmet. Derfor må pavedømmet være av Gud. "Av Herren er dette gjort, og det er underfullt i våre øyne" (Salme 118, 23).

Gjentagne ganger har det hendt i historien at Peters båt syntes å gå under. Så forferdelige var flere ganger de stormer som reiste seg mot Kirken at etter menneskelig beregning ikke noen redning var mulig, og Kirkens motstandere derfor også var overbeviste om at dens undergang var forestående. Men pavehistorien stiller oss hver gang på nytt overfor overraskelser. Når bølgene holder på å overskylle båten, reiser Kristus seg plutselig og befaler stormen å legge seg. Hva Ludwig Pastor på slutten av sitt store verk skriver om pavedømmet under den franske revolusjon, viser samtidig tilbake til hele pavehistorien: "Matt mente å kunne holde liktale over pavedømmet og for alle tider å kunne feire dets undergang. Rom var blitt et offer for revolusjon. De høyeste kirkelige autoriteter var adspredt til alle vindretninger ... Men igjen fullbyrdet seg det store under: Peters klippe trosser alle århundres stormer. Det er det største og mest ubegripelige under i historien at i tider da Kirkens fornødelse er dypest, viser den seg kraftigst - at død og grav ikke er tegn på undergang for den, men symboler på oppstandelse. Fordi Kristus vandrer enda til stadighet med Peter på bølgene og også for hans etterfølgere gjelder ordet: Du er Peter, det er klippe, og på denne klippe vil jeg bygge min Kirke, og helvetes porter skal ikke overvelde den" (Gesch. der Päpste Bd. XVI).

ART. VII

Kan bare italienerne bli valgt til pave?

1. Det eksisterer ingen kirkelov som bestemmer at paven må være en italiener, og faktisk har det vært mange ikke-italienske paver (greske, syriske, nord-afrikanske, dalmatiske, tyske, franske, spanske, én engelsk, én portugisisk, én nederlandsk).

2. Siden Guds forsyn har knyttet paveembetet til den romerske bispestol, er det naturlig at de fleste paver har vært italienerne. Det er ingen nødvendighet for at biskopen av Rom blir valgt på en annen måte enn de andre biskoper, nemlig av og blant den lokale geistlighet. Paven tilhører først og fremst Rom, og ved å være biskop av Rom er han overhode for hele Kirken (dvs. har han primatet over de andre biskoper.)

3. Pave Nikolas II overdro i året 1059 pavevalget til et bestemt kollegium av kardinaler. Pave Sixtus V (1586) fastsatte deres antall til 70. De blir valgt av paven personlig, Det er praksis, om enn ikke kirkelov, at den nye pave blir valgt ikke bare av kardinalene, men også blant kardinalene. Siden det 12. årh. er kardinalverdigheten også gitt til geistlige som bor utenfor Rom (og Roms forsteder). Alle kardinaler, hvor de enn bor, har en titularkirke i Rom, som de på en måte er knyttet til og hvor de fra tid til annen skal holde gudstjeneste. Kirken holder derved i prinsipp fast ved den gamle praksis at pavevalget blir foretatt av den romerske geistlighet.

For at pavevalget ikke skal utsettes alt for lenge, eller (f. eks. under en krig) bli vanskeliggjort, er det nødvendig at en stor del av kardinalene bor i Italia. Det er derfor regel at biskopene i flere viktige italienske byer blir utnevnt til kardinaler, og disse er selvfølgelig italienerne. Blant de s. k. kuria-kardinalene er også ikke-italienere, men dog bare et mindretall, fordi kuria-kardinalene i alminnelighet blir valgt blant de geistlige som i lengre tid har arbeidet i de pavelige departementer, og som rimeligvis for det meste er italienerne.

For en ikke-italiensk kardinal som bor langt fra Rom (f. eks. i Amerika) og som ikke behersker det italienske språk, er det meget vanskeligere plutselig å kunne overta paveembetets kompliserte styreapparat enn for en italiensk kardinal som bor nærmere Rom, og har mer samkvem med Vatikanet. Allerede av den grunn vil det ofte ikke være opportunt å velge en ikke-italiensk kardinal til pave.

4. Det er en grov villfarelse å forestille seg den katolske Kirke som et slags "forenede stater", hvor hvert nytt land, som misjonærene legger til, skal ha krav på et proporsjonert antall kardinaler som mulige pavekandidater.

Det ville ha de uhyggeligste følger for Kirken, dersom den oppfatning fant innpass at kardinalene skal være representanter for land, folkeslag og raser. Pavevalget ville bli helt avhengig av politikken. En evig strid ville det oppstå om hvor mange kardinaler hvert land skulle ha. Vi behøver bare å tenke på det skjebnesvangre vesterlandske skisma (1378-1417), som fant sin hovedårsak i at den franske patriotisme hadde gjort seg gjeldende i valget av kardinalene.

At den romerske biskop er en italiener, faller naturlig, og tåles lettest av alle nasjoner. Men når et annet land enn Italia vil ha en forrang i pavevalget, smaker det av politikk, og vekker motvilje. Og det er ikke tvil om at en av hovedgrunnene til at kardinalene siden det vesterlandske skisma nesten utelukkende har valgt italienske paver, var at de derved lettest kunne holde politikken borte fra pavevalget. "Rom nasjonaliserte seg selv for å kunne håndheve religionens internasjonaltet" (Imbart de la Tour, Origines de la Reforme).

5. En italiensk pave kan med større frimodighet opptre overfor den italienske regjering, noe som er av betydning for hele Kirkens uavhengighet. En pave av en annen nasjonalitet (f. eks. fransk eller tysk) ville i forsvar av sine rettigheter mot de italienske makthavere meget lettere enn en italiensk pave bli mistenkt for å handle ut fra italienskfiendtlige interesser. En italiensk pave kan si mer. Det er derfor uriktig å betegne den katolske Kirke som en italiensk Kirke, fordi de fleste paver har vært italienere. Tvert imot er de italienske paver den beste beskyttelse for Kirken mot innblanding fra den italienske regjeringens side.

6. De siste 42 paver har alle vært italienere, og ingen kan nekte at de alle har vært gode paver. Og det er dette det kommer an på. (Helt fra oldtiden av har latinerne vært dyktige som lovgivere, og vist en særlig evne til universell tenkning. Ikke uten grunn er lovgivningen i så godt som alle nåværende stater for en stor del bygget på den gamle romerrett. Nåde og natur virker i denne henseende på en skjønn måte sammen).

Forresten må det bemerkes at mange av disse 42 paver, om de enn var italienere av språk og kultur, ikke var det av nasjonalitet, da de var født i Kirkestaten.

Det er i det hele tatt uriktig å tale om noen italiensk pave, all den stund hver pave, fra det øyeblikk han er valgt, blir bestyrer av Vatikanstaten, og opphører å være undersått av noen nasjon. Vatikanstaten eller Kirkestaten er på en måte hele den katolske Kirkes eiendom.

7. Til slutt vil vi tilføye at etter det siste høytidelige konsistorium 18. febr. 1946, da pave Pius XII utnevnte 32 nye kardinaler, er de italienske kardinaler i mindretall. Derved er muligheten for en ikke-italiensk pave i fremtiden blitt større.

ART. VIII

Hva menneskeheten skylder pavedømmet.

Pavenes største fortjeneste for menneskeheten er at de ved sitt ufellbare læreembete har bevart Kirkens enhet og eksistens, og derved selve kristendommen og hele den kristne sivilisasjon. Hvor meget det enn kan klandres i enkelte pavers liv og opptreden, i én ting har alle paver vært gode - og det er dertil de er innsatt av Kristus nemlig i å være den klippe som opprettholder Kirken og gir oss visshet om Jesu lære. Hvis pavedømmet forsvant, ville også Kristi Kirke forsvinne. Hvorledes ville den verdensomfattende katolske Kirke ha kunnet bevare sin enhet uten pavedømmet? Uten et felles overhode ville kristenheten allerede i de første århundrer ha delt seg i utallige sekter, og vi ville nå neppe ha hatt visshet om noe dogme i den kristne religion. Det finnes neppe noen trossannhet som ikke har vært angrepet av vranglærere. Men alltid var det pavene som "styrket brødrene" og gjorde at "helvetes porter ikke fikk makt over Kirken". Et mektig inntrykk av pavedømmets nødvendighet får en ved f. eks. å gjennomblade Denzingers "Enchiridion symbolorum, definitionum et

declarationum de rebus fidei et morum", et utvalg av omkring 3000 avgjørelser og svar i anledning religiøse stridigheter og spørsmål som har reist seg i tidenes løp.

Men foruten ved å være Kirkens ufeilbare klippe har pavedømmet også på mange andre måter tjent kristendommen og sivilisasjonen. Således må særlig fremheves pavenes store innsats 1. til fremme av hedningemisjonene, 2. til forsvar av Europa og den kristelige sivilisasjon mot barbarene, 3. til forsvar av Kirkens og folkets frihet mot statstyranniet, 4. til avskaffelsen av slaveriet og bekjempelsen av den sociale urettferdighet, 5. til beskyttelsen av familielivet og den kristelige ekteskapsmoral, 6. til å hindre krig og å gjenopprette fred, 7. til fremme av kunst og vitenskap.

§ 1.

Pavenes innsats til fremme av hedningemisjonene.

Liksom det var Peter som gav befaling om å døpe de første hedninger, har også Peters etterfølgere i alle århundrer vært den store drivkraft til kristendommens utbredelse. Således var det pave Fabian som omkring året 250 sendte Dionysius med 6 andre biskoper til Frankrike. Pave Celestin I sendte i året 431 biskop Palladius med 4 andre misjonærer til Irland. Av samme pave mottok også kort etterpå Irlands store apostel, den hl. Patrick, sin sendelse. Englands omvendelse, som har vært av så stor betydning for kristningen av hele Nord-Europa, skyldes de benediktinermunker (Augustin og 39 romerske munk) som pave Gregor I i året 596 sendte dit. Nederlandenes apostel, den hl. Willibrord, fikk sin sendelse og bispevigsel av pave Sergius I (687-701). Pave Gregor II sendte i året 719 den hl. Bonifatius til Tyskland "som utsending fra St Peter", og bispeviet ham i året 722. Også Nordens apostel, St. Ansgar, var pavelig delegat. Pavene Innocens III (1179-1180), Honorius III (1217-1227) og Gregor IX (1227-1241) gjorde misjonsforsøk blant muhammedanerne i Nord-Afrika. Pavene Innocens IV (1243-1254), Aleksander IV (1254-1261) og Klemens V (1305-1314) sendte misjonærer til Kina. Etter Amerikas oppdagelse sendte pave Aleksander VI (1492-1503) straks en apostolisk vikar og fransiskanerpatre dit, og påla (i en bulle av 1493) Ferdinand og Isabella å fremme Evangeliets forkynnelse i den nye verden. Han betonte at troens utbredelse skulle være hovedformålet for oppdagelsen av de nye landområder. Det samme gjorde han i en bulle (1497) til Portugal med hensyn til Vest-Afrika. Pave Klemens VII (1523-1534) gav keiser Kari V fullmakt å velge seg 200 munk for de Øst-Indiske kolonier, og det endog mot deres foresattes vilje, i tilfelle disse satte seg imot. Pave Paul III (1534-1549) sendte den store hedningemisjonær Frans Xaver, som sammen med sine medarbeidere vant en utrolig mengde hedninger for kristendommen i India og Japan. Ved sin virken minner han om den store verdensapostel Paulus. Flere hundre tusen har han døpt med egen hånd. Pave Julius III (1550-1555) viet misjonen i Abessinia en særlig interesse. Mange forordninger og brever til støtte for misjonene utstedte pave Pius V (1566-1572). Både han og hans etterfølger Gregor XIII (1572-1585) insisterte på utdanning av en innfødt geistlighet. Pave Gregor XV (1621-1623) stiftet i året 1622 Kongregasjonen for troens utbredelse", som har hatt overmåte stor betydning for hedningemisjonen. Pave Urban VIII (1623 -1644) opprettet i 1627 "Propagandakollegiet" (et seminar til utdanning av misjonærer fra alle verdensdeler) og det berømte propagandatrykkeri. "Når kristendommens utbredelse er en fortjeneste i seg selv, da har yppersteprestene i Rom ervervet seg den i høy grad" - skriver den protestantiske historiker J. G. Herder (Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit II, 336).

Pavene i den nyere tid har ikke vært mindre ivrige i å fremme hedningemisjonene. Flammende misjonsencyklikaer ble utsendt av pavene Benedikt XIV (1740-1758), Leo XIII (1878-1903), Benedikt XV (1914-1922), Pius XI (1922-1939) og Pius XII. Et meget stort antall nye apostoliske vikariater og prefekturer er blitt opprettet, og særlig har de senere paver fremskyndet utdannelsen av innfødte prester. Den innfødte klerus utgjør for tiden en tredje del av de mange tusen misjonsprester. Pavene har i den senere tid med egen hånd viet en rekke innfødte prester fra Asia og Afrika til biskoper. En kinesisk biskop er endog blitt kardinal. At Rom er drivkraften i misjonsarbeidet bidrar meget til å holde trosforkynnelsen fri for nasjonalisme. I flere århundrer etter reformasjonen var det nesten utelukkende den katolske Kirke som drev misjonsarbeide i de hedenske land. Dens tilvekst i de nye verdensdeler erstattet overflødig det den i Europa hadde mistet gjennom protestantismen.

Store deler av Syd- og Sentral-Amerika ble innen kort tid kristnet. Likeledes Filippinene. Blomstrende misjoner hadde den katolske Kirke ca. året 1600 i India, Ceylon, Malakka, de Øst-Indiske øyer, Tongking og Kotsjin-Kina. I Japan var ca. året 1625 antallet på katolikkene steget til omkring 600 000. De engelske og hollandske kolonister er for en stor del skyld i at kristendommen gikk tilbake på mange av disse steder.

Først omkring begynnelsen av forrige århundre oppsto de første protestantiske misjonsselskaper. Vi nekter ikke at deres innsats til dels har vært betydelig, særlig takket være de rike hjelpeskilder i Amerika (Rockfellers stiftelse) og Englands veldige kolonimakt. Men dog er det samlede antall på katolske misjonærer fremdeles langt større enn protestantenes. Og hvor meget protestantene i den senere tid enn har gjort for kristendommens utbredelse, så kan vi ikke la være å uttrykke vår sorg over at protestantismen som har splittet kristendommen, samtidig er den største hindring for hedningenes omvendelse.

§ 2

Pavene har beskyttet Europa og den kristne sivilisasjon mot barbarene.

I året 452 veltet hunernes ville horder under ledelse av Attila inn over Italia og truet med å tilintetgjøre kristendommen og hele den vesterlandske kultur. Pave Leo I dro ham i møte, og fikk ham til å vende tilbake. Uberegnelig stor er den innflytelse dette har hatt på verdenshistorien. Om pavens modige opptreden skriver den protestantiske historiker Gregorovius: "Den rolige og verdige paves opptreden overfor en av de skrekkeligste bødler i historien hører til de mest opphøyede holdninger som en mann noensinne har inntatt, og sikrer Leo menneskehetens takk og udødeligheten" (Gesch. der Stadt Rom im Mittelalter, 4 Aufl., 1896, 1, 192).

Det er også pavene som har skapt orden i det kaos som var oppstått i Europa gjennom folkevandringen. Imponert av pave Gregor den Store skriver den ovennevnte Gregorovius: "Kirken er fra nå av blitt et stort tilfluktssted for menneskeheten" (Samme verk II, 59).

I de følgende århundrer helt til slutten av det 17 århundre ble kristendommen og sivilisasjonen truet av en ny og forferdelig fare, nemlig tyrkerne. Men det var igjen pavene som avverget denne fare. Pavene gav støtet til korstogene. De alene var i stand til å samle de kristne fyrster. De støttet korstogene finansielt og med åndelige privilegier, og fryktet intet offer inntil endelig fiendens makt var brutt foran Wiens porter i 1683. Med rette skriver den protestantiske forfatter Herder: "Det er pavenes verk, at Europa ikke for bestandig er blitt oppslukt av hunerne, tartarene, tyrkerne og mongolene" (Ideen zur Philosophie der Gesch. der Menschheit II, 350). Og på et annet sted skriver han: "Uten det romerske hierarki ville Europa sannsynligvis ha blitt et bytte for despotene, skueplass for evig tvedrakt eller det ville ha blitt forvandlet til en mongolsk ørken". (Samme verk II, 517).

§ 3

Pavene har beskyttet kristendommen og folkenes frihet mot statstyraniet.

En av de mest skjebnesvangre villfarelser som Kirken alle århundrene gjennom har hatt å kjempe imot, er den hedenske lære om den absolutt suverene stat. De kristne keisere i oldtiden hadde vanskelig for helt å gi avkall på verdigheten som "pontifex maximus", som deres hedenske forgjengere hadde hatt. De kunne ikke forestille seg en religion som var uavhengig fra staten, og blandet seg derfor stadig i Kirkens anliggender. Hvilken stor fare dette var for kristendommen, har vi sett tidligere (s. 163). Det er pavedømmet som reddet Kirkens frihet og derved hele den kristne kultur for alle tider.

En ikke mindre fare for kristendommen var senere de tyske keiseres og franske kongers statsabsolutisme (Investiturstriden, Gallikanismen, Josephinismen). En despot som Henrik IV lar oss ane hvilken skrekkelig svøpe mange keisere ville ha blitt for Europa, dersom de ikke hadde hatt en sterk makt over seg. Selv hos flere

av de beste keisere møter vi cæsaro-papistiske tilbøyeligheter. Tenk f. eks. på Kari Vs "Interim" av Augsburg, hvor han i likhet med oldtidens greske keisere søkte å bilegge kirkestriden ved hjelp av et kompromissdekret.

Uten pavene hadde den universelle, alle folk omspennende Kirke delt seg opp i nasjonalkirker, som ville ha blitt et verktøy i politikernes hender, foraktet av menneskene, uten verdighet og uten makt. De lokale biskoper sto ofte maktesløse overfor statsmyndighetene, som de var politisk avhengige av. Bare et overnasjonalt kirkelig overhode har autoritet og makt til å verne om Kirkens frihet. Lutheranismen har ved sin kamp mot pavedømmet i høy grad fremmet statsabsolutismen. Den gav fyrstene en uinnskrenket kirkelig myndighet, slik at de ved sitt "Cujus regio illius et religio" kunne påtvinge sine undersåtter den tro de ønsket.

Vi kan i denne forbindelse også nevne de siste pavers kamp mot de nyeste former for statsabsolutisme: kommunisme og nasjonal-sosialisme. Sml. "Syllabus" av Pius IX (1864), encyklika Rerum novarum" av Leo XIII (1891), Pius XI's flammende tale og brev (1929) og encyklika Non abbiamo bisogno" (1931) mot Mussolinis statsforgudelse, hans encyklika "Mit brennender Sorge" (1937) mot hitlerismen, Pius XII's encyklika "Summi Pontificatus" (1939).

Vi respekterer fullt ut den kamp som også de lutherske biskoper har ført mot nasismen. Likevel vil biskoper som er innsatt av staten, - så fremt ikke en stor del av befolkningen er med i deres opposisjon - meget vanskeligere kunne bekjempe statsabsolutismen enn katolske biskoper, som får sin utnevning av paven. En nazistisk stat vil nemlig ganske enkelt avsette de opponerende statsbiskoper og erstatte dem med nazistiske. I et land med en overveiende katolsk befolkning vil staten ikke så snart våge å fordri de katolske biskoper, for i slikt tilfelle måtte de la folket uten biskoper. Derfor kan en overnasjonal Kirke med et overhode, som er helt uavhengig av statsmyndighetene, mer effektivt forsvare Guds og Kirkens rettigheter mot maktsyke diktatorer.

Den kamp som pavedømmet i alle århundrer har ført mot statsabsolutismen (den anskuelse som vil utlede all rett ut fra staten), var ikke bare en kamp for Kirkens rettigheter, men samtidig for samvittighetsfriheten og folkeretten. Læren om den absolutt suverene stat er en av hovedårsakene til ufred og krig blant folkene. Pavene kjempet for at spørsmålet om rett ikke ble et spørsmål om makt, og var således - som den protestantiske historiker Leo skriver - "den egentlige faste borg for den politiske frihet i middelalderen" (Gesch. des Mittelalters 11, 119). I sin encyklika "Immortale Dei" (1885) påberoper pave Leo XIII seg historiens vitnesbyrd til bevis for at den katolske kirke til alle tider har været folkenes beskytter, så ofte statsmaktens despoti gjorde overgrep på deres borgerlige rettigheter, på familielivet og den menneskelige persons verdighet.

§ 4

Pavene har hatt en viktig andel i avskaffelsen av slaveriet og i kampen for arbeidernes rettigheter.

Som beskyttere for den menneskelige frihet har pavene fra oldtiden av på en særlig måte tatt seg av slavene. Visstnok formådde Kirken ikke allerede i de første tider å avskaffe slaveriet, som hele samfunnslivet var vokset sammen med. Ikke engang for slavene selv hadde det vært noen fordel om alle kristne straks hadde frigitt sine slaver. De frigivne ville ha manglet eksistensmidler, og dessuten ville en uforsiktig forkynnelse av at slavene må frigis, lett ha kunnet føre til en opprørsbevegelse i hele slaveverdenen og fremkalle blodige represalier fra de hedenske slaveeieres side. Disse ville også ha gjort alt mulig for å hindre at deres slaver sluttet seg til kristendommen.

Det første Kirken gjorde for å forbedre slavens kår, var å lære de kristne å behandle sine slaver som sine brødre i Kristus. Ved sin lære om menneskenes enhet i Kristus (Gal. 3, 28; Ef. 6, 9; Kol. 3, 11), og ved å bringe håndarbeidet til heder (noe som særlig Jesu eksempel og klostrene bidrog til) omstøtte Kirken de prinsipper slaveriet hvilte på.

Flere og flere kristne gav frivillig sine slaver friheten, slik at slaveriet gikk sterkt tilbake i det 4. og 5. århundre. Folkevandringen hadde til følge at slavenes antall igjen ble øket, på grunn av at de innvandrende folk gjorde sine krigsfanger til slaver.

Men Kirken med pavene i spissen fortsatte sin kamp mot slaveriet. Et kirkemøte under pave Gregor I (595) bestemte at en slave som ville tre inn i et kloster, måtte frigis. Samme pave truer med strenge straffer dem som skiller to gifte slaver fra hverandre (Ep. 4, 12). Omkring 300 forordninger til fordel for slavene er i middelalderen blitt utstedt av paver og kirkemøter. Først ble det hardere slaveri ombyttet med det mildere livegenskap. Og før slutten av middelalderen var også dette opphørt. Frigivelsen av de livegne ble særlig tilskyndet av pavene Adrian IV (1154-1159) og Aleksander III (1159-1181).

Et tilbakeskritt skjedde ved reformasjonen, som også i denne henseende ikke har vist seg å være til gagn for folkets frihet. Luther forsvarte livegenskap (sml. W. E. XV 2 s. 276; XXXIII s. 390). Det samme gjorde Melanchton (sml. Janssen, *Gesch. des deutschen Volkes* II s. 612). Etter bondekrigen ble livegenskapet overalt innført i Tyskland, hvor det har eksistert inntil slutten av det 18 århundre (sml. Tocqueville, *U Ancien Régime et la Revolution*, 1860, s. 53-54. 359-360). Det var først i året 1807 at bøndene i Preussen fikk rett til å bosette seg utenfor sin fødebygd, og først i året 1850 fikk de eiendomsrett til jorden (sml. Cavaignac, *Revue des Deux Mondes* 1890 og 1892). Ved midten av det 19. årh. fantes det ennå rester av livegenskap i Mecklenburg: Således forbudet mot å gifte seg eller å flytte fra gården uten herrens tillatelse, og umuligheten av å bli eier (sml. Brownlow, *Lectures on Slavery and Serfdom in Europe* s. 224). Også i Danmark gjenopplivdes livegenskapet etter reformasjonen og har holdt seg inntil midten av det 18. årh. (sml. Williams, *Hist. des gouvernements du Nord*, Bd. II s. 238). Edvard VI av England søkte å bekjempe den pauperisme som var oppstått som følge av opphevelsen av klostrene, ved en lov som dømte tiggere til slaveri.

Mange hundre tusener av kristne slaver er utfriet fra tyrkernes makt gjennom "Trinitetsordenen" (approbert av pave Innocens III i 1198) og av "Vår Frue orden til befrielse av fangne" (approbert av pave Gregor IX i 1235). Den først nevnte orden hadde inntil slutten av det 18. århundre befriet 900 000 slaver. Medlemmene av den sist nevnte orden forpliktet seg til å tilby seg selv som slaver, dersom det var nødvendig til andres befrielse. Mange brakte dette heltmodige offer av nestekjærlighet, som ikke sjelden medførte martyrdøden. Ifølge annalene for Vår Frues orden hadde den inntil året 1632 befriet 490 736 slaver.

Pavene har også iherdig bekjempet negerslaveriet i Amerika. Da kolonistene i den nye verden begynte å bruke de innfødte som slaver, gav Ferdinand og Isabella bare tillatelse til det, når det dreiet seg om menneskeetere. De unnskyldte seg med at det var bedre for disse å bli berøvet sin frihet og således lettere å kunne bli omvendt til kristendommen. Kolonistene tok imidlertid alle innfødte uten forskjell, og for å skaffe seg bedre arbeidskraft begynte de også å transportere negerslaver fra Afrika til Amerika. Gang på gang grep pavene inn for å forsvare indiernes og negrenes frihet. Pave Paul III truet i et brev (1537) med ekskommunikasjon enhver som forsøkte å gjøre noen til slave, uansett dennes religion. I en bulle, adressert til hele kristenheten (samme år), tar han indierne i forsvar mot "de satans redskap" og løgnens kunstnere" som berøvet dem deres naturlige frihet, og han krever frihet "ikke bare for indierne, men for alle mennesker av hvilken som helst rase og religion". Lignende buller utstedte pave Urban VIII (1639) og Benedikt XIV (1741).

Den spanske regjering synes etter pave Urbans fordømmelse i 1639 for en tid å ha gitt avkall på direkte import av slaver, og har siden alltid vist en tendens til å begrense slavehandelen (sml. Aimes, *A history of Slavery in Cuba* s. 17-61). Men fra koloniene ble det gjort motstand. Mot de havesyke gullgravere og plantere sto både Kirken og den spanske regjering maktesløse. Hvor meget hadde ikke jesuittene i Brasil å lide da de ville gjennomføre pave Urbans bestemmelser. Mest av alle nasjoner har England gjort seg beryktet ved sin slavehandel. Fra dronning Elisabeth inntil begynnelsen av det 19. årh. har den engelske regjering alltid gitt sin støtte til å fremskynde denne horrible trafikk (sml. Brownlow, *Lectures on Slavery and Serfdom in Europe*, s. 187-188), idet den truet andre statsmakter med krig for å sikre seg monoopolet (sml. A. Cochin, *L'Abolition de l'esclavage* Bd. II s. 288). Fra Sierra Leone bortførte den beryktede slavehandler Hawkins på dronning Elisabeths befaling i løpet av 6 år (1562-1568) 60 000 slaver. Cromwell bortførte endog tusener av irlendere av alle aldre og begge kjønn som slaver til Jamaica, Virginia, osv. (sml. Brownlow I s. 193-203).

Så fremt Kirken ikke formådde å avskaffe slaveriet, søkte den - særlig gjennom sine misjonærer - å mildne slavenes kår. Derfor var slaveriet i de katolske deler av Amerika mindre trykkende enn i de protestantiske. Den berømte slaveapostel, den hl. Peter Claver, alene døpte 300 000 negre. Protestantene utelukket slavene fra sine bedehus, eller de anviste dem en avsides krok bak en skillevegg. De katolske kirker derimot stod åpen for de troende av enhver farve og stand. I de spanske og portugisiske kolonier hadde en slave rett til å kjøpe sin frihet. En slavemor kunne ved dåpen frikjøpe sitt barn for et lite beløp. Disse formildelser eksisterte ikke f. eks. i de engelske kolonier. Et mektig middel til å beskytte de innfødte var de berømte "reduksjoner" (kristelige republikker som var unndratt kolonistenes styre) som jesuittene grunnla i Paraguay og i en del av Uruguay.

Så lenge slavehandelen ennå her og der forekom i koloniene (inntil det 19. årh.) har pavene bekjempet den. Særlig må nevnes pave Pius VII's bestrebelse på Wienerkongressen (1815) for å forene alle stormakter i en enstemmig protest mot slavehandelen, og Gregor XVI's encyklika til alle biskoper i hele verden (1839). Etter at slavehandelen hadde opphørt, ble etter hvert også alle slaver i koloniene frigitt. At det siste vanskelig kunne gjennomføres med en gang, ser en av den forvirring det oppsto i hele det franske kolonialsystem, da Konventet i 1794 plutselig forordnet at alle slaver i Haiti og de andre kolonier skulle frigis. Så stor ble forvirringen at Napoleon (1802) for en tid ber gjeninnførte slaveriet.

Pavene har også hatt en viktig andel i bekjempelsen av den menneskehandel som muhammedanerne inntil for kort tid siden har drevet i Central-Afrika. Vi minner om pave Leo XIII's flammende encyklika (1890) mot "slaveriets forbannede pest". Med hans anbefaling reiste kardinal Lavignerie i året 1888 omkring i Europa for å preke et hellig korstog til frigjøring av de millioner ulykkelige slaver. Til støtte for hans arbeide gav paven ham 300 000 francs. Det var som følge av hans propagandatog at konferansen i Bryssel (1889) ble holdt, hvor det ble avfattet en internasjonal lov som forplikter alle statsmakter til å bekjempe slaveriet. En uunværlig støtte for statsmyndighetene var misjonærene (helligåndsfedre, oblater, hvite Fedre, fransiskanere, jesuitter, osv.), som overalt trengte gjennom og visste å utfri hele riker fra slaveriet, samtidig som fra fetisjismen. Særlig godt virket de "frihetens bygder" misjonærene overalt opprettet for å beskytte de slaver som flyktet dit.

Kirken og arbeidsspørsmålet.

"Jeg har inderlig medlidighet med folket" (Mark. 8, 2) sa Jesus ved synet av den sultne mengde. Denne ånd har også alltid vært Kirkens ånd. Ingen historiker kan nekte at Kirken til alle tider har gjort meget for å lindre den sosiale nød ved sine karitative institusjoner, men også ved sitt forsvar av arbeidernes rettigheter.

Kirkens første oppgave er nok å forkynne himmelens rike. Men også derved gavner den i høy grad samfunnslivet. Ved sin lære om menneskets evighetsverdi danner den selve grunnlaget for den sosiale rettferdighet. Kirken lærer at eiendomsretten bare er en forvaltningsrett, som vi skal avlegge regnskap for på dommens dag (Luk. 16, 1-9). Eiendommen er "fremmed gods" (v. 12). Jesus priser "salige de fattige i ånden" (Matt. 5, 3 = dem som ikke henger ved de jordiske ting), og uttaler sitt "ve over de rike, fordi de har fått sin trøst" (Luk. 6, 24). Ved å bekjempe den uordnede attrå etter rikdom borttar Kirken den dypeste årsak til den sosiale nød. Hvis den katolske Kirkes lære om gode gjerninger gjennomtrengte samfunnet, ville det ikke finnes noen nødlidende. Da ville de rike føle sin rikdom som fattigdom, og gjerne hjelpe de fattige for å gjøre dem til "venner som vil ta imot dem i de evige boliger" (Luk. 16, 9). En arbeidsgiver ville da ikke spørre hvorledes han mest mulig kan tjene på sine arbeidere, men hvorledes han mest mulig kan skaffe andre et menneskeverdig livsopphold. Ingen ville da se ned på en arbeidsmann. Men tvertimot "den ringe broder ville rose seg av sin høyhet" (Jak. 1, 9 - Hele Jakobs brev burde ofte leses av de rike). Når sosialistene taler om Jikhet og brorskap" bruker de begreper som er skapt ved den kristne religion. Hvorfor skal jeg betrakte et annet menneske som min like og min bror, dersom vi ikke tror på en felles far i himmelen? Hvorfor skal jeg elske min neste som meg selv, dersom min eneste lykke må finnes i dette kortvarige liv på jorden?

Et storslagent sosialt arbeide har Kirken fra oldtiden av utført særlig gjennom klosterlivet, som pavene alltid søkte å fremme. "Det er munkene som har oppdyrket Europa" - sier den protestantiske lærde Guizot. "Alt systematisk landbruk i middelalderen er hovedsakelig gått ut fra klostrene" (Roscher). Klostrene var skolene for alle slags håndverk og de edle kunster: arkitektur, billedhuggeri og malerkunsten. Omkring klostrene dannet byene og landsbyene seg. Tre ottende del av alle byer i Frankrike og Tyskland er blitt grunnlagt av munkene.

Under Kirkens ledelse ble de vidunderlige middelalderske fagforeninger (laug) organisert. Ved sine tre grader (lærlinger, svenner og mestre) garanterte de en fagmessig utdanning. Ved en regulering av både produksjonen og prisene ble en utilbørlig konkurranse hindret. Laugene hadde sine trygdekasser mot sykdommer, ulykker og dødsfall. Nattearbeid var forbudt. Ved de mange helligdager (foruten søndagene ca. 50) sørget Kirken for feriedager. Fellesgudstjenester skapte en virkelig brorskapsånd. Kirken hjalp med å løse de konflikter som oppsto. Den kjente sosialist Kautsky skriver: "Det som idag er et ideal for arbeiderne, var for 500 år siden i den "mørke middelalder" en virkelighet. Arbeiderne hadde da lettere arbeide og kortere arbeidstid enn nu. Den ukentlige arbeidstid var 40-48 timer. Og likevel var deres lønn høyere enn i vår tid. Om dette vitner de mange luksusforbud, som bestemte at arbeiderne ikke har krav på mer enn to kjøttretter og et bestemt kvantum vin og øl pr. dag, og som forbød svennene å kle seg i fløyel og silke, og lignende. I vår tid ville den slags forbud være høyst overflødige" (Die Arbeit heute und vor 500 Jahren, Vorwärts 1893). Det var en velstand hos håndverkere - skriver Schénberg - som vi ikke finner i noen annen tidsperiode" (Zunftwesen im Mittelalter s. 77).

Den franske revolusjon avskaffet laugene. Den krevde frihet på alle områder, også med hensyn til konkurranse. Lovgivningen i de forskjellige land forbød at arbeiderne dannet noen slags forening. Således sto disse vergeløse, og kunne storkapitalismen uhindret utvikle seg, hjulpet av de mange maskiner som ble oppfunnet, og av det moderne rentesystem. *[Til stor velsignelse for samfunnslivet var i middelalderen Kirkens renteforbud, som motvirket kapitaloppheving. Den strenge anvendelse av Kirkens bestemmelser med hensyn til åger var i de forrige århundrer en forholdsregel av uunnværlig nytte" (Caudio jannet, La capital, la spéculation et la finance, s. 80), Den utvikling som pengevesenet i den senere tid overalt har hatt (idet penger nå til enhver tid kan brukes til produksjon, nemlig kan ombyttes til produksjonsmidler - noe som tidligere ikke var mulig) har gjort at rentene nå er tillatt.]*

Kirken sto en lang tid maktesløs mot denne utvikling. Også i de s. k. katolske land søkte de liberale-antiklerikale regjeringer å fortrenge Kirken fra det politiske liv. Først da liberalismen endte i et kaos kunne Kirken med mer frukt heve sin røst.

Kirkens statsanskuelse, som går under navnet "solidarisme", forkaster både liberalismen (som oppfatter staten som en samling autonome individer) og den motsatte villfarelse, sosialismen (som lar individene gå opp i staten). *[Vi sikter til den egentlige sosialisme, som bygger på Marx' teorier.]* Solidarismen går ut fra den organiske statsoppfatning. Et sunt samfunnsliv er bare mulig når samfunnet innrettes som en organisme, hvor cellene og organene virker solidarisk sammen til det felles vel, men slik at de samtidig strever etter sin egen fullkommenhet ved hjelp av egne lover. Det er forkastelig at ledelsen for det økonomiske liv legges altfor meget i statens hender. Det må dannes fag- og standsforeninger, som staten må tilkjenne offentlig-rettslig karakter og i størst mulig utstrekning må la ordne sine egne saker. Også med hensyn til familiene må staten vokte seg for å gjøre inngrep i deres rettigheter, f. eks. foreldrenes rett til å oppdra sine barn. Blant de individuelle rettigheter som staten må respektere og verne om, er retten til privat eiendom.

Kirken har ingen interesse av at folket lever i fattigdom, og ønsker derfor heller ikke å være noen vokter for de rikes pengeskap. Men den er samtidig fast overbevist om at et lykkelig samfunn ikke kan skapes ved å oppheve den private eiendomsrett. Sosialismen må forkastes ikke bare på grunn av dens materialistiske livsanskuelse, men også på grunn av dens overdrevne, samfunnsfarlige likhetsbestrebelse. Prinsippet om fullkommen sosial likhet ville, dersom det ble hyldet som en lov, bli en stadig kilde til ufred, da fullkommen sosial likhet er umulig. Ulikhet vil det alltid oppstå på grunn av de forskjellige menneskers sparsommelighet og ødselhet, på grunn av den forskjellige lønn som det kreves for å stimulere arbeidet (etter ens iver, utdanning og arbeidets tyngde) og på grunn av de mange måter å kunne tjene penger på uten hjelp av produksjonsmidler (mange slags

håndarbeid som bare trenger litt verktøy, og mange slags åndsarbeid). Opphevelsen av den private eiendomsrett (selv om den bare gjelder eiendomsretten til produksjonsmidler) tar bort en stor del av arbeidsgleden og en meget virksom ansporing til foretaksomhet. Dessuten bringer den menneskene i en utålelig avhengighet av staten. Kommunisme og virkelig demokrati er motsetninger. Kommunisme betyr diktatur ved hjelp av et bestemt parti, et hemmelig politi og en hær av byråkrater (som må underholdes på arbeidernes bekostning).

Og hvorledes måtte det kirkelige liv bli ordnet i en virkelig kommunistisk stat? Hvem skal bygge kirker (også for dem som ikke tilhører statskirken)? De mange skatteyttere, som ikke er tilsluttet noe kirkesamfunn, vil ikke ønske at deres penger blir brukt til slikt. Hvem skal bygge presteseminarer og sørge for prestenes utdanning og livsopphold? Hvorledes må det skaffes penger til troens utbredelse i de hedenske land?

Hvem skal bygge konfesjonelle skoler, således som en kristelig oppdragelse krever? Og hva om en ung mann vil bli munk? Vil staten godkjenne en sådan livsstilling, som ikke tjener produksjonen? Hvem skal bygge klostre? Og hvilket tap ville det være, dersom staten overtok alt karitativt arbeide (pleie av syke, åndsvake, vanføre, foreldreløse barn, gatnle)! Retten til privat eiendom henger nøye sammen med menneskets personlighet og høyere åndsliv.

Den katolske Kirke hevder den private eiendomsrett, men dette betyr ikke at den enkelte skal ha rett til å forføye over sin eiendom på hvilken som helst måte. Den private eiendomsrett må underordnes det almindelige vel. Forskjellige ganger har pavene i middelalderen oppdelt de store godser i den romerske campagna, som eierne brukte til jakt istedenfor å dyrke dem (sml. Ardant, *Les papes et les paysans* s. 89). Kirken er ikke fremmed for tanken om sosialisering av de produksjonsmidler som fører med seg en slik stor makt, at den ikke kan overlates til private mennesker uten derved å bringe det offentlige vel i fare. Det alminnelige vel kan således nok kreve at den private eiendomsrett i enkelte tilfeller blir begrenset, men det ville være i strid med det alminnelige vel å oppheve den private eiendomsrett i seg selv. En alt for stor centralisasjon er til skade for samfunnet. "I de alminnelige praktiske spørsmål, som reiser seg som følge av menneskelig virksomhet, må det være det videst mulige spillerum for en sunn og ansvarsbevisst utfoldelse av alle de enkelte individers og deres frie sammenslutningers fysiske og åndelige krefter" (Pave Plus XII's radiotale I juni 1941).

En mesterlig fremstilling av den kristne solidariske statsanskuelse og en skarp kritikk over kapitalismens utskielser er inneholdt i pave Leo XIII's epokegjørende runnskrivelse om arbeidsspørsmålet "Rerum novarum" (1891) og pave Pius XI's runnskrivelse "Quadragesimo anno" (1931). Selvfølgelig behandler de pavelige runnskrivelser bare hovedlinjene til løsning av de sosiale spørsmål, nemlig for så vidt de har berøring med den kristne moral. Det er ikke Kirkens sak å ordne med de rent økonomiske (mer tekniske) spørsmål.

Både i og utenfor den katolske Kirke ble pave Leo XIII's runnskrivelse betegnet som en formelig verdensbegivenhet. Det sosialistiske blad "Vorwärts" (26 mai 1891) skrev: "Paven har øvet en skånselsløs og energisk kritikk mot de bestående forhold. I kraft av sitt embete og av egen maktfullkommenhet har paven stilt seg i spissen for alle kulturstaters fyrster og regjeringer og har løst det sosiale sperssmål. Ja, det er tilforlatelig sant, han har løst det sosiale spørsmål, så vidt de i vår tid bestående myndigheter overhode evner å løse det." I "Morgenbladet" (9 okt. 1892) skrev cand. mag. Birger Hansted: "Mens den lutherske kirke såvel i Danmark som det øvrige Norden prinsippmessig stenger seg ute fra diskusjoner om den samling av sosiale spørsmål, som i regelen sammenfattes i det ene ord, arbeidsspørsmålet, idet den lutherske kirkes menn med stor bestemthet fastholder, at de betrakter så rent verdslige spørsmål som spørsmål om kapital og arbeide, om fagforeningenes berettigelse, om forbedring av arbeidernes kår osv. som liggende langt utenfor religionens og kirkens område, har den katolske kirke allerede for en årrekke siden med forbausende klarsyn tatt det sosial-politiske spørsmål opp til behandling, og det ikke bare i Tyskland, men også i Østerrike, Frankrike, Belgia, Italia og i Amerika, ja overalt, hvor kirken er truffet sammen med representanter for sosialdemokratiet. Under denne virksomhet er det av katolske sosialpolitikere etterhånden blitt utformet en hel ny sosialteori, som står like fjernt fra den sosialistiske av Marx og Lasalle forkynte lære som fra den individualistiske fra fysiokraterne og Adam Smith nedarvede teori, som den moderne samfunnsutvikling for største delen hviler på. Med stor klarhet og utførlighet

gir den pavelige encyklika av I Sde mai 1891 en fremstilling av denne teori, som sikkert vil få stor betydning for fremtiden." Da 40-årsjubileet for "Rerum novarum" ble feiret i Rom (1931), var også representanter for det Internasjonale Arbeidsbyrå til stede for å "oppfylle sin gjeldsplikt overfor Kirkens vedholdende anstrengelser til fremme av den sosiale rettferdighet, som hadde hjulpet til å forberede veien for det Internasjonale Arbeidsbyrå" (I. A. B. Årbok 1931 s. 82). Pave Leo XIII's runnskrivelse om arbeidspørsmålet har gitt støtet til en storslagen sosial bevegelse, som har båret megen frukt overalt hvor Kirken hadde frie hender. Et vitenskapelig studium av samfunnsproblemene ble innført på de katolske universiteter og presteseminarer. På Kirkens oppfordring ble det dannet fagorganisasjoner. Særlig i Tyskland, Holland og Belgia fikk de katolske fagorganisasjoner en høy utvikling.

Imidlertid må en ikke tro at den katolske sosiale aksjon først er begynt etter pave Leo XIII's encyklika. Allerede lenge før Karl Marx har katolske menn som Adam Millier (i Østerrike) og Joseph Görres (i Tyskland) hevet sin røst mot det liberalistiske utbytningssystem. Hvor meget hadde i Preussen ikke presten Adolf Kolping (1813-1864) å kjempe for sine svenneforeninger og Schorlemmer Alst (1825-1895) for sine bondeforeninger? Den badenske fører for katolikkene, Buss, var den første i Tyskland som fremsatte et forslag til en sosial lov, en fabrikklov (1837), om enn uten resultat. Blant de store sosiale reformatorer må særlig nevnes biskop von Ketteler (1811-1877), som pave Leo XIII kalte sin "store forgjenger". Med kraft angrep han den liberalistiske "laissez-faire" teori. Hans rapport om Kirkens plikt mot arbeiderne, som bispemøtet i Fulda (1869) opptok til behandling, har bidratt meget til å vekke interesse for de sosiale problemer hos de tyske prester. Von Galen, en fetter av biskop von Ketteler, forela i 1877 riksdagen et lovforslag til beskyttelse av arbeiderne. Andre kjente forkjempere for arbeidernes rettigheter var Windthorst (1812-1891), domkapitular og riksdagsdeputert Moufang (1817-1890), presten Fr. Hitze (1851-1921), som likeledes var medlem av riksdagen, Schings, som i 1867 grunnla "Christlich-soziale Blätter", Pater A. Weisz, pater V. Cathrein og Pater Pesch. I utførelsen av de første viktige sosiale lover i Tyskland (1883, 1884, 1889, 1890) har det katolske sentrumparti hatt en stor del. En fabrikkier i München-Gladbach, Fr. Brandt, gjorde seg særlig fortjent ved den eksemplariske innretning av sin fabrikk, som tiltrakk seg oppmerksomhet hos alle sakkjendige selv langt ut over Tysklands grenser.

I Østerrike arbeidet særlig K. von Vogelsang for sosiale reformer.

Blant dem som i Frankrike tok de fattige arbeidere i forsvar, må fremheves Fredrik Ozanam (1813-1853), grunnleggeren av de berømte St. Vincensforeninger; Villeneuve-Bargemont (1784-1850), som allerede arbeidet for en internasjonal arbeidslovgivning; Pater Lacordaire (1802-1861); Montalembert (1810-1870), som fikk vedtatt en fabrikklov; Abbé de Tourville, som fra 1886 utgav sitt organ "La science sociale"; Le Play (1806-1882); La Tour du Pin, som er særlig kjent for sitt "oeuvre des cercles", og fra 1876 utgav sitt organ "L'association catholique"; Albert de Mun (1841-1914), som i 1884 forela en lov om internasjonal aksjon til forsvar for arbeidernes rettigheter; Biskop Freppel, leder for den sosiologiske kongress i Angers (1890); Léon Harmel (1829-1915), som hadde en stor innflytelse ved sin mønsterverdig innrettede fabrikk og ordning med familielønn (Pave Leo XIII var personlig interessert i hans arbeide). Harmel arrangerte studiesirkler for arbeidere, og fra året 1890 er mange katolsk-demokratiske aviser blitt startet. Til stor nytte er de s. k. "semaines sociales" (sosiale uker), som den katolske Kirke i Frankrike avholder i forskjellige byer. De overværes av mange studenter og prester for således å bli trent til sosialt arbeide. Lignende studieuker under ledelse av eksperter i sosiale spørsmål er satt igang i mange andre land.

I England er særlig kardinal Manning (+1892), biskop Bagshawe, Devas, Ruskin og Ward kjent for sitt sosiale arbeide.

Internasjonale sammenkomster av katolske sosiologer i Sveits har hatt en viktig andel i forberedelsen av en internasjonal arbeiderlovgivning. Særlig to navn må nevnes: Biskop Mermillod (1824-1892) og Decurtins (1855-1918). Mermillod oppholdt seg i noen år i Rom, hver han var medlem av en komité som pave Leo XIII i 1881 hadde opprettet til studiet av de sosiale spørsmål. Etter sin tilbakekomst (1883) ble han biskop av Genève, og organiserte regelmessige sammenkomster av katolske sosiologer fra alle nasjoner. Denne s. k.

"Freiburger Union" sendte sine konklusjoner til pave Leo XIII, som i 1890 opphøyet Mermillod til kardinal. Decurtins var medlem av det sveitsiske nasjonalråd. Han var den første som ved sitt lovforslag av 1887 på en effektiv måte gav støttet til en internasjonal arbeidslovgivning. Pave Leo XIII støttet hans arbeide av alle krefter, også ved en henvendelse til den tyske keiser.

I Belgia ble den sosiale bevegelse særlig ledet av biskop Doutreloux (han grunnla i 1890 den s. k. skole av Liège, som krevet en kraftigere inn gripen fra statens side til løsning av det sosiale spørsmål) og Périn. En katolsk regjering i Belgjen var den første som innstiftet et ministerium for arbeid. Fra den senere tid må særlig nevnes den internasjonale Union for sosiale studier i Malines, grunnlagt av kardinal Mercier i 1920. Blant de mest kjente verker den har utgitt, er en lovbok om sosiale prinsipper (1927) og et samlingsverk "La Hierarchie Catholique et le Problème Social", som refererer 1500 sosiale dokumenter, utstedt av paver og biskoper mellom 1891 og 1931. En stor aktivitet utfoldes også av den blomstrende J. O. C. organisasjon (forening av Unge Katolske Arbeidere), grunnlagt i Belgia i 1925 og for tiden utbredt til ca. 50 nasjoner.

En av foregangsmennene for den katolske sosiale aksjon i Italia var Josef Toniolo (1845-1918), i Spania de Cepeda, og i de Forenede Stater Kardinal Gibbons.

Til slutt må bemerkes at den katolske Kirke alltid har sin representant på det Internasjonale Arbeidsbyrå i Genève. Og flere ganger har katolske prester hatt presidium: Mgr. Nolens fra Holland og Dr. Brauns fra Tyskland. Katolikkene har også sin egen Arbeiderinternasjonale med hovedsete i Utrecht (offisielt opprettet i 1928).

De katolske fagforeningers sosiale program er i vesen ikke forskjellig fra de forbedringer de sosialistiske fagforeninger arbeider for. Men det er et faktum at sosialistene (marxistene) før i tiden ofte har motarbeidet Kirkens sosiale aksjon. Karl Marx var prinsipielt imot fagorganisasjon og parlamentarisk virksomhet til forbedring av arbeidernes livsvilkår, da han anså dette for en hindring for klassekampen og revolusjonen. "Vi må bestandig holde sårene åpne på det menneskelige samfunns legerne" sa Bebel. Professor Hitze uttalte i riksdagen 21. jan. 1893 denne bebreidelse: Jeg beklager at medlemmene av det sosialistiske parti i praksis meget lite har støttet oss i alle spørsmål om beskyttelsen av arbeiderne. I det avgjørende øyeblikk har de stemt mot alle sosiale lover". Den trege utvikling som den franske sosiale lovgivning en lang tid har hatt, skyldtes ikke de katolske deputerte, men den politiske ufruktbarhet hos den venstre fløy. I Holland er den demokratiske lovgivning for en stor del bygget opp av de kristelige ministre Talma (protestant) og katolikkene Aalberse og presten Nolens, mens sosialistene ofte unndro seg. Vi undervurderer ikke det arbeide som de sosialistiske foreninger har gjort til å forbedre arbeidernes kår, og vi nekter ikke at den marxistiske propaganda har bidratt til å vekke hos mange av Kirkens menn en større forståelse av den sosiale urettferdighet og en større iver for å bekjempe den. Men en skal samtidig ikke glemme at den materialistiske verdensanskuelse, som marxismen støtter, er den største hindring for å skape virkelig sosial rettferdighet.

I alminnelighet tok de katolske prester fra begynnelsen av meget mer aktiv del i det sosiale reformarbeide enn de protestantiske. De få lutherske prester i Tyskland som var sosialt virksomme, ble beskyldt for å være "auf römischen Irrwegen". Et lovforslag av Grev von Galen (19. mars 1877), som skulle verge arbeiderne mot kapitalismens overgrep, ble fra protestantisk hold møtt med hån. I året 1878 uttalte "Evangelischer Oberkirchenrat" i en skrivelse til det lutherske presteskap: Kirkens tjenere holder seg ikke innenfor deres kalls grenser, hvis de ut fra Evangeliet stiller krav til statens lovgivning og administrasjon om, hvorledes den sosiale nød skal avbøtes" (Sml Dr. Hans Rost "Protestantismus und Kultur" - sitert hos P. Lutz "Martin Luther" s. 33-34).

§ 5

Pavene har reddet familielivet ved sitt modige forsvar av den kristelige ekteskapsmoral.

Grunnlaget for familielivet og derved for hele det menneskelige samfunn er kristendommens og naturlovens bud om ekteskapets uopløselighet. Til alle tider har menneskets lidenskaper søkt å løse ekteskapets hellige bånd, og statsmyndighetene hjalp ofte til med det. Den skilsmissepraksis som de moderne stater lovgivning har sanksjonert, virker smittende som en pest. Den undergraver den gjensidige tillit og fullkomne hengivenhet som det skal herske mellom ektefellene, og den gjør at det finnes og skapes stadig nye grunner til skilsmisser.

Med urokkelig mot har pavene alltid forsvart ekteskapets uopløselighet. En av årsakene til deres konflikter med de verdslige makthavere var nettopp deres ubøyelige håndheving av ekteskapslovene. Pave Nikolas I (858-867) ekskommuniserte Lotharius II, konge av Lorraine, fordi han hadde forstøtt sin hustru Theutberga og giftet seg med Waldrada. For å tvinge paven til ettergivelse beleiret Lotharius' bror, keiser Ludvig II, Rom. Men paven ble ubøyelig, og Theutberga ble tatt tilbake. Pave Aleksander II (1061 -1073) truet Henrik IV, da han ville skille seg fra sin hustru, Berta av Torino. Pave Urban II (1088-1099) ekskommuniserte den franske konge Filip I og tvang ham å sende bort den fraskilte kvinne, Bertrada, han levde sammen med. Det samme gjorde pave Paschalis II (1099-1118), da Filip hadde tatt henne til seg igjen. Pave Celestin III (1191-1198) opptrådte mot Alfonso av Leone, som levde i blodskam. Da Alfonso senere levde i blodskam med en annen kvinne, tvang pave Innocens III (1198-1216) ham til å avbryte forbindelsen. Samme pave opptrådte mot den franske konge Filip August og Alfonso av Portugal. Den første måtte ta tilbake sin lovlige hustru Ingeborg og sende bort Agnes av Meran. Alfonso av Portugal måtte skille seg fra Urraca av Kastilien, som han levde i blodskam med. Pave "Klemens VII (1523-1534) og pave Paul III (1534-1549) nektet den engelske konge Henrik VIII å skille seg fra sin hustru Katharina. Heller tillot pavene at England ble revet løs fra den katolske Kirke enn å øde ville forråde Kristi lov.

Disse eksempler viser tilstrekkelig hvor uunværlig pavedømmet er som vern for den kristne ekteskapsmoral. I de ovennevnte tilfeller føyet de lokale biskoper sine herskere, eller de sto maktesløse mot dem. Lotharius II hadde fått to bispesynoder til å anerkjenne hans nye ekteskap. Også Henrik IV og Filip August fikk støtte hos sine biskoper. Men pavene hadde mot nok til å motsette seg både fyrstene og de biskoper som holdt med dem. Og derved reddet de den kristne moral. Sett at disse konger - for en del ennå halve barbarer, som den lokale geistlighet fryktet for å motsi, og som derfor lett mente at alt var dem tillatt - ikke hadde hatt en tøyle for sine instinkter i det urokkelige pavedømme. Hurtig ville da skilsmisse og selv flerkoneri ha utbredt seg ved hoffene og derfra over hele samfunnet med alle de uhyggelige følger: kvinnens nedverging og familielivets ødeleggelse. Når vi med rette kan si at alt som det i våre moderne samfunn finnes av ærbarhet og moralsk adel, skyldes kristendommens innflytelse, så kan vi også si at bevarelsen av alt dette for en vesentlig del skyldes pavedømmet.

Hvor svake i sammenligning med pavene viste ikke Luther og Melancton seg, som for å vinne Filip av Hessens og den engelske konge Henrik VIII's gunst tillot dem å ha flere koner (Briefw. 9, s. 87-91; s. 301). En prinsipløs holdning med hensyn til ekteskapsmoralen inntar også mange protestantiske teologer i vår tid (ved å gi fraskilte lov til å gi seg igjen, og ved ikke fullstendig og konsekvent nok å ta avstand fra fosterdrap og unaturlig barnebegrensning). Sammenlign dermed pavenes faste standpunkt mot den moderne umoral ved f. eks. å lese pave Pius XI's runnskrivelse om det kristne ekteskap (Cammermeyers boghandel, Oslo).

§ 6

Pavenes arbeide for freden.

Som representant for "Fredsfyrsten" har pavene i alle århundrer betraktet det som sitt kall å arbeide for freden. Fra oldtiden er særlig kjent pave Leo I's fredsforhandling med hunernes fører Attila og vandalenes konge Genserik, og pave Gregor I's fredsforhandling med longobardene.

Den s. k. "treuga Dei" (gudsfred) i middelalderen var for en stor del pavenes verk. Særlig pave Urban II (på synoden i Clermont 1095) og pave Aleksander III (på Laterankonsilet 1179) utbredte den over hele kristenheten. Ifølge bestemmelsene for "gudsfreden" skulle det herske ubetinget våpenhvile hver uke fra onsdagkvelden til mandag morgen og dessuten i hele tiden fra 1. Adventsøndag til Trekongersfest og fra søndag Septuagesima til 1. søndag etter Påske. Disse forskrifter har bidratt meget til å gjøre ende på de mange private kriger, som var middelalderens fryktelige svøpe.

Utallige ganger har pavene intervenert som fredsmeglere mellom nasjonene. Inntil slutten av det 17. århundre finner vi den pavelige nuntius som regel på alle fredskongresser. Dokumentene i det vatikanske arkiv vedkommende pavenes fredsmegling utgjør mangfoldige bind (For det 17. århundre alene 60 bind).

Til forståelse av pavenes fredsarbeide henvises særlig til: "Das Friedenswerk der Kirche in den letzten drei Jahrhunderten. Die Diplomatie des Vatikans im Dienste des Weltfriedens seit dem Kongresse von Vervins 1598 - Völkerrechtliche dokumentierte Darlegung in zwei Bänden von Joseph Müller", 1927, Berlin. Mange eksempler på pavenes intervensjon for fred finnes også i et verk av Schficking, utgitt av Nobelinstituttet i Oslo 1924, og i et verk av Charles Tourchault "De la médiation" 1900. De siste to forfattere nevner fra de siste tre århundrer omkring 90 tilfeller. Og dog er deres oversikt ufullstendig, da hundrevis av dokumenter i Vatikanet ikke har vært gjennomgått av dem.

Som eksempler på pavelig intervensjon for freden i den nyere tid kan nevnes: Leo XIII's fredsmegling (1885) mellom Tyskland og Spania angående Karolinerøyene; Leo XIII's og Pius X's gjentagne intervensjon under konfliktene mellom de sydamerikanske republikker; Benedikt XV's meglingsforsøk under den første verdenskrig (1914-1918); fredstraktaten mellom Haiti og St. Domingo (1938) ved Pius XI's nuntius Silvani.

Pave Benedikt XV var den første (ved sitt fredsforslag 1. aug. 1917) som offentlig insisterte på opprettelse av et folkeforbund. Hvis hans fredsforslag hadde vært antatt, ville verden ha blitt spart for den ulykkelige Versaillestraktat. Benedikts hjelpeaksjon for krigsfanger, sårede og den nødlidende civilbefolkning var så storslagen at selv tyrkerne har reist et monument til minne om ham ved Bosphorus med inskripsjonen: "Pave Benedikt XV, folkenes store velgjører uten å gjøre forskjell på rase og religion. Det takknemlige Orient".

En utførlig oversikt over Benedikt XV's og Pius XI's fredsaksjon (omfattende omkring 250 diplomatiske aktstykker, taler, runnskriver) kan en finne i et samlingsverk av pater Yves de la Brière "La patrie et la paix" hos Desclée i Paris.

Pave Pius XII søkte av alle krefter å avverge den siste verdenskrig, både ved offentlige oppfordringer og gjentatte diplomatiske forhandlinger. Særlig kan nevnes pavens henvendelse til den britiske, franske, tyske, italienske og polske regjering i mai 1939, og hans senere fredsaksjon sammen med president Roosevelt, som i dette øyemed hadde sin personlige ambassadør, Myron Taylor, ved Vatikanet. Hva gjorde ikke paven i slutten av 1939 og i begynnelsen av 1940 for å holde Italia utenfor krigen, bl. a. ved en personlig konferanse med den italienske konge og dronning i Vatikanet! Paven har også under hele krigen og etter krigen drevet en omfattende aksjon til hjelp for krigsfanger og flyktninger. Med hensyn til Pius XII's arbeide for freden henvises til "Pius of Peace, a Study of the pacific Work of His Holiness Pope Pius XII in the World War 1939-1945" av R. Walker, Dublin. Boken gir en liste over en rekke andre verker til videre studium. Sml. også "Principles for Peace", en samling av offisielle taler (av Pius XII og hans forgjengere), utgitt av NCWC, Washington (1943). Samlingen er på 894 sider, skjønt den bare går til des. 1942.

Pavedømmets betydning for den internasjonale rett og verdensfreden er så alminnelig anerkjent at flere og flere nasjoner (42 etter Annuario Pontificio 1946, både katolske og ikke-katolske) har sine diplomatiske sendernenn ved Vatikanet.

Selvfølgelig ville paven på en meget mer effektiv måte kunne arbeide for freden, dersom protestantismen ikke hadde skapt en så stor splittelse blant de kristne.

Det finnes mennesker som mener at paven måtte forby katolikkene å gå i krig. Da - så sier de - ville mangen en krig lett kunne hindres.

Dette er virkelighetsfjern fantasi. For det første ville de fleste katolikker allikevel ikke kunne unndra seg sin militærplikt, særlig i de land hvor katolikkene er i mindretall. For det annet har paven ikke rett til å forby enhver krig. Det gis et rettmessig selvforsvar. En krig kan være en bydende nødvendighet til å verne om de høyeste moralske og kulturelle goder. Dette har historien ofte vist. Tenk på den fare som truet kristendommen da hunerne og senere tyrkerne oversvømmet Europa. Og hvem vil f. eks. si at de kristne ikke hadde lov å motsette seg det nasistiske verdensherredømme Hitler ville opprette? Hvis de kristne nasjoner ikke hadde lov til å forsvare seg, ville de ikkekristne nasjoner snart kunne underlegge seg hele verden.

Men - således insisterer kanskje noen - går det ikke an at paven, når det utbryter en krig, avgjør på hvilken side krigen er urettferdig, og pålegger katolikkene i dette land å nekte militærtjeneste? Så enkel må man imidlertid ikke forestille seg saken. For det første er de politiske konflikter ofte så kompliserte og innhyllt i løgn, at en utenforstående, som ikke har adgang til alle dokumenter (også for paven er disse ofte utilgjengelige), vanskelig kan avgjøre hvem det har retten på sin side. Er det for eks. allerede avgjort hvem det hadde skyld i den første verdenskrig (1914-1918)? Og for det annet, hvilken regjering ville bøye seg for pavens avgjørelse? Det samme gjelder befolkningen, når den engang ved en løgnaktig propaganda er brakt i en krigspsykose. Hver nasjon er tilbøyelig til å anse sin egen sak for rettferdig. I rent politiske spørsmål er paven ikke ufeilbar, og i disse er de troende derfor ikke forpliktet til å adlyde ham. Og selv om katolikkene satte seg imot sin regjering, ville det ikke nytte noe. De ville bare bli skutt.

Det var derfor urimelig å vente at paven f. eks. under krigen mellom Italia og Etiopia skulle ha oppfordret det italienske folk til å nekte militærtjeneste, skjønt han nok på en utvetydig måte har uttrykt sin misbilligelse av Mussolinis erobringspolitik. Hvis paven hadde måttet opptre som dommer over Italia under krigen mot Etiopia, måtte han opptre som dommer under alle konflikter mellom nasjonene. Istedenfor å fremme freden ville pavedømmet derved (ved sin partitagen i alle stridigheter) bare gjøre seg foraktet og forhatt. De politiske makthavere ville frykte ham som en stadig fare for revolusjon og på alle mulige måter hindre ham i å stå i forbindelse med de troende.

Det er merkelig at mennesker, som ellers ved hver leilighet bebreider Kirken dens innblanding i politikken, og som på alle mulige måter motvirker Kirkens innflytelse, forlanger at paven skal gripe inn i politiske konflikter, når det er til fordel for deres egne sympatier. Overfor slike mennesker, som vil nedverdige pavedømmet til en politimyndighet, passer det samme svar Jesus engang gav, da noen ville dra ham inn i en konflikt: "Menneske, hvem har satt meg til dommer eller skifter over dere" (Luk. 12, 14). Jesus tilføyte bare en alminnelig advarsel mot havesyke, som var årsak til denne konflikt, uten å avgjøre striden. Sålenge nasjonene ikke - slik som i middelalderen tillater pavene å ta del i fredsforhandlingene, kan pavene ofte ikke gjøre mer for freden enn å fremholde de alminnelige prinsipper for rett og rettferdighet. Således pekte pave Pius XII under den siste verdenskrig i sine runnskriver og offentlige taler frimodig på de egentlige årsaker til krigen: Den overdrevne nasjonalisme, den falske anskuelse at makt er rett, utroskapen i overholdelse av avtaler, usannferdigheten i propaganda, mangelen på internasjonal solidaritet, de skrikende motsetninger på verdensøkonomiens områder.

§ 7

Pavens store innsats for kunsten og vitenskapen.

I sin omsorg for å fremme alt som kan foredle menneskets sinn, har pavene også utmerket seg som kunstens beskyttere. Hva ville Rafael, Michelangelo, Bramante, Bernini og så mange andre fyrster på kunstens område ha vært uten pavene? De store kunstverker som er samlet i og omkring Vatikanet (kirkebygninger, malerisamlinger, skulpturer) virker inspirerende på den gode kunst i hele verden til gagn for det religiøse liv.

Den store Thorvaldsen sa - "Når jeg er født, vet jeg ikke, men vel når jeg kom til Rom". Han ville dermed antyde at han først ble en sann kunstner i Rom. Det er for en stor del også pavene vi har å takke for at kunstkattene fra oldtiden er blitt bevart. "Pavenes lange rekke - således skriver den protestantiske historiker

Gregorovius - danner på kultur- og kunsthistoriens himmel et stjernebilde, så strålende, at ved siden av det glansen fra alle andre fyrsterekker blekner" ("Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter").

Store er også pavedømmets fortjenester for vitenskapen. Pavenes omsorg for det intellektuelle liv kommer særlig til syne ved de mange berømte universiteter i middelalderen (før reformasjonen fantes det i Europa ca. 100), som for største del var grunnlagt på initiativ av eller i alle fall med støtte av paven. De eldste er fra det 12. århundre. Antallet av studentene på disse universiteter var etter nutidens begrep meget stort. Universitetet i Bologna for eks. talte i begynnelsen av det 13. årh. 10000 studenter. I Paris kom antallet en tid opp til 20 à 30000. Det er ved pavenes hjelp at fransiskaner- og dominikanermunkene fikk adgang til lærestolene ved universitetene, noe som har vært av uoverskuelig betydning for den teologiske vitenskap. Derved har verden fått de store åndskjemper som Aleksander av Hales, Thomas av Akvino, Bonaventura, Albertus Magnus, osv.

Renaissansens Rom ble ifølge Gregorovius "med rette kalt felles fedrelandet for alle lærde" (Werke s. 214). En moderne historiker, Kurth, sier at paver som Nikolas V, Pius II, Julius II og Leo X har bidratt mer til å fremme det intellektuelle liv enn noen annen fyrste (L' Eglise aux tournant de l'histoire, 1905, s. 153). Det samme kan sies om senere paver som Benedikt XIV (av Voltaire kalt den lærdeste mann av sin tid), Leo XIII og Pius XI.

Ut fra det prinsipp at troen og den sanne vitenskap ikke er i strid med hverandre, men tvertimot støtter hverandre, ønsker paven å samle omkring seg vitenskapsmenn fra alle verdenskanter. I dette øyemed har pave Pius XI opprettet det s. k. "pavelige vitenskapelige akademi" (en reform av det gamle pavelige "Accademia dei Nuovi Lincei"), som består av 70 av de mest fremragende vitenskapsmenn i verden (både katolikker og ikke-katolikker). De danner - som paven sier i opprettelsesbrevet - "den apostoliske Stols senat på vitenskapens ornråde". Sine kongresser pleier de å holde i Casino Pio IV i Vatikanstaten. Hvorledes paven holder seg personlig vel orientert om vitenskapens resultater, fremgår av den utredning pave Pius XII allerede i februar 1943 holdt for akademiet om den katastrofale virkning spaltning av uraniumatomene kunne ha.

Om pavenes omsorg for vitenskapen vitner også det berømte vatikanske bibliotek. Dens samling av håndskrifter er den rikeste i hele verden (ca. 60000). Av trykte bøker finnes det en halv million, blant disse 7000 inkunabler. Biblioteket utvides stadig. I året 1931 ble det bygget en ny fløy til med plass for 700000 bøker. Det må også bemerkes at Vatikanets boksamling står åpen for enhver forsker.

Mange protestanter vil nødig innrømme at pavedømmet eller den katolske Kirke har gjort seg særlig fortjent av vitenskapen, og henviser i denne forbindelse gjerne til det mangelfulle skolevesen i de sydlige land.

Disse dårlige skoleforhold i enkelte av de s. k. katolske land i de senere år bærer ikke Kirken skylden for, men de antiklerikale regjeringer, som på alle mulige måter hindret Kirkens skolevirksomhet (ved å fordrive de religiøse ordener og å beslaglegge de pengemidler de finansierte skolene med). I Frankrike for eks. ble under den 3. republikk over 20000 katolske skoler opphevet, enda undervisningen på disse skoler var utmerket og faktisk bedre enn på statsskolene. (Skolebrødrene og søstrene tok statseksamen liksom alle lærere og har alltid vært ansett for de beste pedagoger, for hvem skolegjerningen er mer et livskall enn et levebrød). Det var av hat mot kristendommen og ikke av interesse for folkeopplysningen at de kirkefiendtlige frimurerregjeringer i Frankrike, Italia og Spania førte kamp mot de konfesjonelle skoler.

Det spente forhold mellom staten, som undertrykte de konfesjonelle skoler, og Kirken, som umulig kunne støtte de av staten opprettede konfesjonsløse og likefrem religionsfiendtlige skoler, var selvfølgelig lite egnet til å skape et blomstrende skolevesen, særlig når staten - som i Spania - unnlot å innføre læreplikten. (Til den mangelfulle skolegang har også naturlige årsaker virket med: Spanias økonomiske nedgangstid som følge av landets ensidige koloniale utvikling; en større frihetstrang med motvilje mot skoletvang; de sydlandske folks større nøysomhet, som stiller mindre krav til livet og gjør trangen til kunnskaper mindre).

Alltid har den katolske Kirke sørget for opprettelse av gode skoler, når det ikke ble lagt noen hindring i veien for dens virksomhet. I middelalderen stod skolevesenet høyt. Italia var foregangslandet. Synoden i Valson (Frankrike) i året 529 henviste til Italias eksempel for å innskjerpe prestene deres plikt til å holde skole for barn. Kari den store var imponert over det intellektuelle liv han hadde iaktatt på sine reiser i Italia, og det var det som tilskyndet ham til av alle krefter (med Kirkens hjelp) å fremme skolevirksomheten i sitt rike. Hvor alvorlig Kirken oppfattet sin plikt til å undervise barnene, fremgår av de mange kirkelige forordninger angående folkeskolene, således på synoden av Aachen (789), Thionville (805), Mainz (813), Paris (824), Rom (826), Meaux (845), Valencia (855) osv. Hva spesielt pavenes omsorg for folkeskolene angår, henvises til pave Eugen II's skrivelse til synoden i Paris (824) og et dekret som under pave Aleksander III på det XI økumenske kirkemøte i Rom (1179) ble utstedt for hele den kristne verden.

Allerede før året 1124 bevitner den berømte abbed, Guibert av Nogent at det i Frankrike ikke fantes en by eller bygd uten skole (sml. Stbckl, Gesch. der Pädagogik, s. 22 flg). Det-samme var tilfelle i det øvrige kristne Europa før reformasjonen. Med hensyn til Tyskland sml. Janssen, Gesch. des deutschen Volkes I (Ausg. 13) s. 22 flg. "Den katolske Kirke - således skriver Rendu - hadde overdekket Tyskland, liksom det øvrige Europa, med folkeskoler; den hadde foreskrevet at geistligheten skulle la så vel de livegnes som de frie menns barn gå på disse skoler at sognepresten i hver menighet skulle gi de fattige undervisning gratis" (hos W. Devivier, Apologie s. 593). Og den ikke-katolske historiker Tarsot sier om skolevesenet i middelalderen: "Kirken forsto at folkeoppdragelsen var dens plikt, og den har bestrebt seg for trofast å oppfylle denne plikt. I det 13. årh. var det omtrent ingen landsby som ikke hadde sin skole" (Les Écoles et les Écoliers à travers les âges, s. 146). Og dette var på den tid da boktrykkerkunsten ennå ikke var oppfunnet, og det ennå ikke var så alminnelig behov for lesekunsten.

Middelalderens fortreffelige skolevesen ble muliggjort ved prestenes (særlig munkeordenenes) uegennyttige arbeide. Klostrene var kultursentre, hvorfra kunnskapene spredtes til folkets brede lag. Det var Kirken som hadde vakt interesse for kunnskaper hos de nylig kristnede, ennå halvt barbariske folkeslag. Kirken utdannet lærere, og sørget for avskrivning av bøker. Det siste var i den grad de geistliges arbeide, at ordet clericus" (geistlig) er blitt det alminnelige navn for en skriver ("klerk"). Ut fra sin lære om alle menneskers likhet sørget Kirken for at de fattige fikk gratis undervisning. Hos de gamle hedenske kulturfolk (romerne, grekerne, perserne osv.) var skoleundervisning bare bestemt for et mindretall privilegerte. Også til de høyere studier hadde de fattige adgang. Universitetsundervisningen var i middelalderen meget mer demokratisk enn i våre dager.

Det er helt uriktig å forestille seg at reformasjonen har fremmet skolevesenet. Et faktum er at innførelsen av protestantismen medførte en stor tilbakegang i skoleundervisningen. Nøye statistikk om det finnes hos Janssen, Gesch. des deutschen Volkes, Bci. Vil, s. 19 fig. Skolene sto tomme, falt sammen, og på mange steder ble det overhodet ikke mer holdt undervisning. I Thüringen fantes det i 1528 (altså 11 år etter at protestantismen ble innført) i 187 sokn bare 9 skoler. I Kurdistriktet Wittenberg var det i 145 sokn med hundrer av filialer ikke mer enn 21 skoler igjen. I Meissen og i Voigtlandet med 238 byer og landsbyer var det bare én eneste skole i virksomhet. I Weimar klager en skoleforordning fra 1619: "Det er til å forferdes over, at det ikke bare på landet, men også i byene blant arbeidsfolket er så få som kan lese eller skrive". Av saksiske visitasakter fra 1617 fremgår at det endog fantes rådsherrer som ikke kunne lese eller skrive. I grevskapet Hanau-Milnzenberg fant visitatorene i 1561 bare én tysk skole, nemlig i byen Hanau; om landsbyskoler kunne det overhodet ikke være tale, fordi det neppe fantes en eneste kirketjener som kunne lese. En visitasakt fra 1600 erklærer: I Steinau "sendes ikke et eneste barn til skolen".

Under pavedømmet - således klager Luther i et sendebrev til byenes borgermestre og rådsherrer (1524) - hadde djevelen utbredt sine garn ved å opprette klostre og skoler, så at det ikke var mulig at noen gutt kunne unnfly ham uten et særlig Guds under"; nå derimot vil han, fordi hans snarer er blitt avsløret ved Guds ord, at det ikke gis noen undervisning" (Erl. XXII, s. 172-199). Gang på gang klager Luther i sine skrifter over skolenes forfall (sml. Erl. XXXI, s. 60; XLI, s. 131-132; De Wette III, 39. 135-137). Det som særlig virket lammende på

skolevesenet, var den lutherske lære om "troen alene" (nemlig at gode gjerninger ikke får lønn hos Gud). Folket ville ikke lenger ofre noe for sine skoler. Under pavedømmet - således sa Luther i en preken (1530)- "sto alle pengepunger åpne og var det ikke måte på å gi til kirker og skoler" men nå "er alle punger lukket med jernkjeder" (Erl. XX, 5-8. 43-44).

Liksom med de lavere skoler gikk det også tilbake med de høyere skoler. Universiteter, som før reformasjonen hadde studenter i tusenvis, sank ned til å ha hundrer eller færre enn hundre studenter. Universitetet i Heidelberg hadde i 1525 flere lærere enn studenter (sml. Janssen II, s. 299). En av grunnene til universitetenes forfall må søkes i Luthers foraktelige omtale av den menneskelige fornuft, "djevelens brud" og av de høyere studier.

Visstnok gikk som følge av de kaotiske tilstander religionskrigene medførte, også i de katolske deler av Tyskland skolevesenet tilbake, men en stor betydning for det intellektuelle liv fikk snart de gymnasier som jesuitene opprettet. En slik berømmelse fikk disse skoler, både med hensyn til lærdom og disiplin, at selv mange protestanter sendte sine sønner dit. En hel del uttalelser av datidens protestanter om dette og om jesuitenes utmerkede oppdragelsesmetode, store lærdom og sedelige renhet kan en finne hos Janssen VII, s. 80 flg.

Reformasjonen virket også ber i Norge ødeleggende på skolevesenet. Sml. prof. J. E. Sars, "Samlede Verker" bd. II, s. 268 ffg., hvor han bl. a. skriver: "Det er overhodet vel kjent hvor vanskjøttet det norske kirke- og skolevesen ble under Christian den 3., og hvilke uhyggelige åndelige tilstande det avfødte, at man ved den såkalte kirkeforbedring bare tenkte på å rive ned uten å bygge noe opp isteden". Hos Chr. Lange, "De norske klostres historie" s. 141 flg. kan en lese om den vandalisme som man her i Norge etter reformasjonen har drevet med kirke- og klosterbibliotekene fra den katolske tid. Så godt som intet er tilbake av disse bokskatter, som til dels har vært ganske betydelige. Allerede denne vandalisme er et tilstrekkelig bevis på nedgangen i det intellektuelle liv.

I Frankrike sto skolevesenet helt inntil slutten av det 18. årh. meget høyere enn i noe av de s. k. protestantiske land. Her som i Tyskland dro jesuitenes gymnasier også mange protestantiske studenter til seg (sml. Fritz, Esquisse Wun système complet d'Instruction et d'éducation, bd. III, s. 468). Berømt er også de gymnasier og høyskoler som ble opprettet av oratorianerne, eudistene og benediktinerne. For folkeskolene gjorde særlig "brødrene for de kristelige skoler" (grunnlagt av Jean-Baptiste de la Salle) seg fortjent. Til undervisning av piker ble det i løpet av det 17. årh. alene i Frankrike innstiftet minst 30 forskjellige søsterkongregasjoner, som oversådde landet med sine skoler.

I Italia gav kirkemøtet i Trient nytt støt til folkeundervisningen. Det foreskrev at det ved hver kirke skulle være minst én lærer, hvis oppgave det var å gi fattige barn gratis undervisning i grammatikken. Stor fortjeneste for folkeskolene hadde piaristenes orden, som ble innstiftet i Rom av Josef Calasanctius (1597). Ordenen utbredte seg fra Italia også over Spania, Bøhmen, Tyskland, Ungarn og Polen. Blandt søsterkongregasjonene, som gav pikene gratis undervisning, må særlig nevnes ursulinerne, innstiftet av Angela Merici (1533). Kongregasjonen utbredte seg meget i og utenfor Italia, og hadde i sin største blomstringstid omkring 30000 - 40000 medlemmer.

Det var ikke bare i de første år etter reformasjonen at det sto dårlig til med skoleundervisningen i de protestantiske land. Tilstanden har vært dårlig i flere århundrer. Oppsvinget kom først i det 19. århundre og skyldes ikke protestantismen, men staten. Ved hjelp av det nuværende skattesystem (som i middelalderen ikke var mulig) er det for tiden en lett sak for staten og kommunene å oppføre flotte skolebygninger og innsette lærere. Dessuten må vi ikke glemme at skolene i de protestantiske land for en stor del blir finansiert med de gamle kirke- og klosterformuer, som den katolske karitas er opphav til. Det norske "Opplysningsvesenets fond" ble dannet ved salg av benefisert gods iflg. lov av 29.8. 1821. "Disse pengemidler - således sies i Nycø Konversasjons Leksikon (s. 1003) - muliggjorde utbygningen av vårt folkeskolevesen. Fondets midler er nå over 40 mill. kr., hvorav rentene fra 1926 av fordeles med 113 til Universitetet og 213 til statskassens utgifter for kirke- og skolevesenet". En oppgave over det røvede kirkegods (med katolske skole- og studiefundasjoner)

som protestantene i Preussen for en stor del finansierer sitt skole-, vesen med, kan en finne i tidsskriftet St. Olav 1900 s. 231.

Skoleloven av 1860, som først skapte noenlunde ordentlige folkeskoler i Norge (minst 9 uker skolegang hvert år), møtte mest motstand hos pietismen, idet mange anså den verdslige kunnskapsmeddelelse for syndig (sml. O. A. Johnsen, "Norges Bønder" s. 372). Like så litt som protestantismen har gitt oss de moderne skolebygninger i Norge (de ville også ha vært bygget om Norge var blitt avkristnet), like så litt har den katolske Kirke skyld i at skolevesenet i Spania gikk tilbake.

Et faktum er at katolikkene over hele verden bringer langt større personlige ofre for sine skoler enn protestantene. Vi behøver bare å tenke på de utallige brødre og søstre som har forlatt alt for bedre å kunne vie seg til sin skolegjerning. På mange steder opprettholder katolikkene på egen bekostning sine skoler, mens de samtidig må betale skatt for statsskolene. Den katolske karitas har (også i de sydlige land) opprettet mange fremragende oppdragelsesanstalter, som ingen statsskole kan måle seg med. Som eksempel kan nevnes den berømte gutteby som den italienske prest Don Bosco har bygget i Torino. Hans oppdragelsesmetode har vært banebrytende for den nyere pedagogi. Salesianerkongregasjonen, som han har grunnlagt, har for tiden langt over 1000 institutter i alle verdensdeler. I den forbindelse kan også nevnes en annen kjent italiensk pedagog, hvis navn er knyttet til mange skoler hele verden over, Maria Montessori.

Det som den katolske Kirke mer enn noe annet kirkesamfunn har gjort seg fortjent ved med hensyn til barneoppdragelse, er dens kamp for å hindre at skoleundervisningen blir en utelukkende statssak. Vi må ikke alt for meget la oss imponere av de flotte statsskoler. De er bare gode så lenge regjeringen er kristelig. I tilfelle et ukristelig parti kommer til makten, kan disse skoler bli det mektigste middel til å avkristne ungdommen (ved å avskaffe religionsundervisningen, å forvrengte bibel- og kirkehistorien, å innføre en hedensk ideologi og umoralsk seksuellopplysning). Den s.k. neutrale skole virker alltid ødeleggende på barnenes religiøse liv. Å fortie Gud er det samme som å fornekte Ham. En god oppdragelse er ikke mulig uten religion.

Den katolske Kirke har derfor alltid satt seg imot at skoleundervisningen blir monopolisert av staten. Retten til å oppdra barnene tilkommer i første rekke foreldrene og Kirken, som har gitt barnene livet (foreldrene har gitt det naturlige liv, og Kirken har ved dåpen gitt det overnaturlige liv), og som disse av den grunn tilhører. "Autoritet" finner sin grunn i skapermakten (å være "autor"). Familien er eldre enn staten, som det ikke tilkommer å oppsluke, men å beskytte familienes rettigheter.

Like så litt som staten har lov til å ta fra foreldrene deres rett til selv å ernære sine barn, like så litt har staten lov til å bestemme over barnenes åndelige næring (undervisningen). Selvfølgelig kan foreldrene vanskelig gi sine barn en tilstrekkelig undervisning uten andres hjelp. Men det er foreldrenes hellige rett å velge de lærere de vil betro sine barn til. Staten må hjelpe foreldrene og Kirken (f. eks. ved å bestride utgiftene til skolebygninger og lærerpersonal), men den har ikke lov til å opptre med den høyeste pedagogiske myndighet. Når foreldrene forsømmer sin plikt, kan staten gripe inn, men dertil er ikke nødvendig at staten overtar hele undervisningen. Det ville være det mest utålelige tyranni dersom staten skulle ha det siste ord i å avgjøre hvilken livsanskuelse, religion og moral, hvilket syn på Bibelen og kirkehistorien barnene skal ha.

Foreldrenes rett til å bestemme over sine barns undervisning har alltid hatt sine beste forsvarere i pavene. Den ene flammende encyklika etter den annen har de utsendt for å forsvare de konfesjonelle skoler, som sikrer barnene den best mulige kristelige oppdragelse. Og derved har de gjort den sanne folkeopplysning den størst mulige tjeneste.

Galileiprosessen.

For å beskyldte pavedømmet for obskurantisme drar Kirkens motstandere til stadighet frem den kirkelige prosess som har vært ført mot Galileo Galilei, fordi han lærte at jorden beveger seg omkring solen.

I et dekret av indeksskongregasjonen (5. mars 1616) ble denne lære betegnet som "falsk og skriftstridig" [*Uttrykket "kjettersk" som konsultorene for det hl. Officium i et forberedende møte hadde brukt, unngås i det offisielle alminnelige dekret av 5. mars 1616. Der brukes de mildere uttrykk falsk og skriftstridig".*], og alle bøker som forsvarte den, forbudt. Da Galilei senere på nytt forsvarte sitt system, ble han (22. juni 1633) dømt av inkvisisjonsdomstolen, som lot ham internere, og satte hans bok "Dialogo" på indeks. Det siste skjedde ved et alminnelig dekret 23. aug. 1634.

Med hensyn til denne sak må bemerkes:

1. For det første har den intet å gjøre med pavens ufeilbarhet. Det var ikke paven som dømte Galilei, men indeksskongregasjonen og inkvisisjonsdomstolen, hvis avgjørelser ikke må betraktes og aldri er blitt betraktet som ufeilbare. Paven gav nok sin godkjennelse, men domfellelsen ble utstedt av kongregasjonene og i disses navn.

Vi kan sitere mange teologer fra Galileis tid som uttrykkelig sier at kardinalenes avgjørelse ikke var uigjenkallelig. Sml. Theatinerpater Plaedo Mirto (brev til Galilei, 16. mai 1617), prof. Fromont (Anti Aristarchus, Antwerpen, 1631, s. 17), pater Riccioli S. J. (Almagestum Novum, Bologna, 1651, II, s. 52). Pater Tanner S. J. slutter av Indeksskongregasjonens dekret at det bare er "utrygt" å forsvare det heliosentriske system (Juto defendi non potest" - Theol. scolast. 1626, II 6, 4). Den berømte teolog og biskop Caramuel skriver (1651). "Dersom det vil bli funnet et virkelig bevis for jordens bevegelse, vil kardinalene tillate at teksten i Josua kap. 10 blir fortolket i metaforisk betydning" (Theol. moral. fundam. II, s. 273). Det samme uttrykte pater Fabri S. J. (Brevis annotatio in systema saturninum Chr. Hugenil, Roma, 1660, s. 32) og kardinal Bellarmin, den mest betydningsfulle kardinal under Galileiprosessen (Brev til Foscarini 12. april 1615, da prosessen mot Galilei allerede var begynt). Selve pave Urban VIII erklærte overfor kardinal von Zollern at det ikke hadde vært Kirkens mening å fordømme det kopernikanske system som kjettersk", men bare som "forvovent" (sml. Galileis brev til fyrsten Ceci, 1624). Det kjennes overhodet ikke en eneste teolog av profesjon som har ansett dekretene mot Galilei for definitive og uigjenkallelige.

2. Det var ikke kardinalenes mening å forby Galileis here som en hypotese. Dette gav kard. Bellarmin uttrykkelig til kjenne i sitt brev til Foscarini. Forbudt var bare - skriver Riccioli S. J. - at en lærte det heliosentriske system "på en absolutt måte" (Almagestum Novum). Som en hypotese var dette system lenge før Galileis tid med Kirkens samtykke forsvart av Kopernikus (1473-1543) og enda tidligere av Nikolas av Cusa (i 1435). Begge disse var katolske prester. Nikolas av Cusa var i gunst hos pave Eugen IV, og ble gjort til kardinal av pave Nikolas V. Kopernikus møtte en velvillig interesse for sin teori hos pave Klemens Vil. Denne tillot (i 1533) at det heliosentriske system i hans nærvær ble forsvart ved et foredrag i Vatikanets have. Pave Paul III mottok dedikasjonen av Kopernikus' bok "De revolutionibus orbium celestium".

Det er nok sant at under Galileiprosessen også Kopernikus' verker ble satt på indeks. Men grunnen til det var at også han på flere steder talte alt for absolutt, noe som Galilei påberopte seg. Indeksskongregasjonen bestemte at Kopernikus' skrifter bare skulle være forbudt "inntil disse steder ble korrigeret".

3. Kongregasjonenes dekret betød praktisk ikke annet enn et forbud mot å lære som sikkert noe som vitenskapen enda ikke hadde sikre beviser for. De beviser som Galilei anførte for sitt system (tidevann, planetenes bevegelse, solflekkenes forandring), var på ingen måte avgjørende, noe som Kepler innrømmet ("Harmonice mundi"). Derfor ble han også bekjempet av de fleste faglærde på denne tid: som Tycho de Brahe, Aleksander Tassoni, Christoffer Scheiner, Anton Delphin, Justus Lipsius. De avgjørende beviser for jordens bevegelse omkring solen er først senere funnet, særlig av Newton.

Så lenge vitenskapen ikke hadde funnet sikre beviser for det kopernikanske system, fryktet teologene at det var i strid med Bibelen. Bibelen beskriver jo solen som noe bevegende (sml. Jos. 10, 12-14) og jorden som noe

faststående (sml. 1 Krøn. 16, 30). I virkeligheten er det kopernikanske system ikke i strid med disse tekster, da det bare er de bibelske forfatteres mening å beskrive fenomenene (hva det fortoner seg for våre øyne). Men det siste hadde man ikke sikkerhet for sålenge naturvitenskapen ikke hadde avgjort at fenomenene ikke svarte til virkeligheten. Det stod fast for teologene at Bibelen taler sant, dvs. at det som forfatterne vil lære som sant, er sant. Men hva forfatterne vil si i disse tekster, visste man ennå ikke med sikkerhet, sålenge naturvitenskapen ikke hadde gitt sikre beviser for det kopernikanske system. Sålenge disse sikre beviser ikke forelå, eksisterte den mulighet at læren om jordens bevegelse var i strid med Bibelen, og hadde Kirken rett til å forby Galilei å lære som sikkert at de bibelske tekster må oppfattes i metaforisk betydning. Et alminnelig anerkjent eksegetisk prinsipp er nemlig at man ikke skal avvike fra Bibelens bokstavelige mening, med mindre en tvingende grunn krever det motsatte. Galileis feil var at han ville tvinge frem en metaforisk bibeifortolkning ved hjelp av en ubevist teori. "La Galilei først anføre vitenskapelige, overbevisende argumenter for sin teori; da vil det bli ham tillatt å tale om Skriften" - skrev pater Grienberger S. J. i anledning prosessen (sml. Op. Gal. Vill, s.. 366. 375, hvor en kan finne flere lignende uttalelser).

4. Den første opposisjon ut fra religiøse grunner mot det kopernikanske system utgikk fra reformatorene. Meget nedsettende talte Luther om "narren" Kopernikus, "som vil snu om hele astronomien, mens den hl. Skrift sier at det var solen og ikke jorden som Josva lot stå stille". Også Melancthon bekjempet Kopernikus ut fra Bibelen (sml. Janssen, Gesch. des deutschen Volkes, bd. VII, s. 314). På samme tid var Kopernikus i gunst hos pave Klemens VII og Paul III.

Den protestantiske astronom Kepler, som var en tilhenger av Kopernikus' teori, ble jaget bort fra det protestantiske universitet i Tübingen, men fant støtte hos katolikkene, særlig jesuitene, som av alle krefter hjalp ham i hans matematisk-astronomiske arbeid.

Opposisjonen mot det kopernikanske system har også holdt seg lenger hos de protestantiske teologer enn hos de katolske. Ennå i året 1765 ble i Wittenberg utgitt en avhandling som fordømte læren om jordens bevegelse som bibelstridig ("De Scriptura sacra in astronomicis juxta rei veritatem pronunciant").

Derfor har protestantene minst av alle rett til å bebreide den katolske Kirke for dens opptreden mot Galilei, og dette ennå mindre fordi kardinalenes holdning i høy grad var provosert av den egenmektige bibelfortolkning som protestantismen propagerte, og den medfølgende religiøse forvirring. Alle slags nye og motstridende meninger ble lagt i Bibelen, og brakte hele dens autoritet i fare. Av den grunn måtte Kirken være ytterst forsiktig. En forhastet godkjennelse av Galileis teori (med hans metaforiske fortolkning av Bibelen) ville bare ha gitt næring til den subjektive, egenmektige bibelfortolkning.

5. Galileiprosessen må forklares ut fra Kirkens omsorg for den kristne åpenbaring, og det er urettferdig å se i den et bevis på Kirkens uvilje mot vitenskapen. Det kan heller ikke bevises at Galileiprosessen har skadet vitenskapen. Selv om Kopernikus' verk en tid har stått på indeksen, har Kirken alltid gitt vitenskapsmennene tillatelse til å lese det (se Grisar, Galileistudien s. 343). Kepler skrev: "Galilei og hans feller har ved sin ufornuftige opptreden bevirket at lesningen av Kopernikus' verk, som i omkring 80 år var fri, nå foreløpig er forbudt, inntil det blir korrigert. Men fra autoritativt hold, både fra geistlige og legfolk, har man forsikret meg, at derved ikke blir lagt noen hindring i veien for den astronomiske forskning" (sml. Måller, Johan Kepler, Freiburg 1903, s. 105). Den astronomiske vitenskap gikk sin normale gang, noe som fremgår av de verker som mellom 1650-1700 utkom i Italia (Borelli) og Frankrike (Gassendi), så vel som i andre land (Leibnitz, Hooke, Newton).

Formålet med indekstkongregasjonens dekret var å avverge de farer som en agitasjon for det kopernikanske system "blant folket" (som det heter i dekretet) kunne ha til følge for troen, men vitenskapsmennene kunne fortsette sine undersøkelser. Galileiprosessen var for vitenskapsmennene bare en formaning til større forsiktighet og kritikk. Og derved skades vitenskapen aldri. Tvertimot. Det som til alle tider har skadd vitenskapen mest, er de overilede slutninger, som en usund sensasjonslyst har forledet til. De mest fantastiske

påstander er uten spor av bevis blitt fremsatt som sikre vitenskapelige resultater. En rekke av slike vitenskapelige fadaser kan en finne i prof. J. Donats bok "Die Freiheit der Wissenschaft" (Innsbruck 1910) i kapitlet med overskriften: "Erravimus" ("Vi har tatt feil").

6. Galilei har aldri vært underkastet noen tortur for sin læres skyld. Hans "fangenskap" bestod i et halvt års opphold hos den toskanske gesandt i den vakre Villa Medici. Deretter levde han for resten av sitt liv (ca. 10 år) i tilbaketrukkethet i sin egen villa nær Florens, pensjonert av pave Urban VIII. For Galilei var disse år fruktbare. I året 1638 utgav han sitt verk "Dialogo delle scienze nuove" som er grunnleggende for den fysikalske mekanikk (lovene for fallende gjenstander, for pendelbevegelsen, treghetsloven). Dette område var hans egentlige fag, som har erhvervet ham hans største berømmethet.

7. Pavene ønsker å støtte det astronomiske studium. Det er av den grunn at Vatikanet har sitt eget meteorologiske observatorium (det eldste i Europa), grunnlagt av pave Gregor XIII i 1582. I 1935 er det fra Vatikanets have blitt flyttet over til den pavelige sommerresidens i Castel Gandolfo. Det ledes av kjente astronomer, særlig fra jesuiterordenen. Jesuitene har alltid vært kjent for sine meteorologiske studier. (Navn som Clavius, Grienberger, Calandrelli, de Vico og Secchi har alle en vitenskapelig klang). Berømte observasjonsanstalter opprettet de i misjonslandene. Deres ry var så stort at kong Kristian VII kalte i året 1768 to jesuiter til Norge for å observere venuspassasjen. Nylig brakte verdenspressen etterretningen om at det pavelige observatorium i Castel Gandolfo har oppdaget en ny komet (2. febr. 1946).

Med hensyn til astronomien har ovennevnte pave Gregor XIII innlagt seg u dødelig berømmelse ved sin kalenderreform (1582). Av uvilje mot pavedømmet bar de protestantiske regjeringer en lang tid satt seg imot reformen, slik at det oppsto en stor forvirring i det borgerlige liv. I Preussen ble den gregorianske kalender først innført i 1775, i England i 1752, i Sverige i 1753.

Nevnes må også pave Silvester II (999-1003), som var berømt som astronom og matematiker. Han gjaldt for den lærdeste mann på sin tid. I Magdeburg viste man en lang tid et solur, som han hadde konstruert der. Det er også han som innførte det praktiske arabiske tallsystem i Europa.

Pavedømmets betydning for menneskeheten kan vi sammenfatte i følgende ord av den protestantiske historiker Gregorovius: Pavedømmet er en kulturmak t av første rang, en hjørneste n for idealismen, en åndelig støtte som fører millioner av mennesker fra døgnets smålige bekymringer for de jordiske ting til de evige ideer og fyller dem med den bevissthet at det over det alminnelige menneskelige troner andre makter. Historien eier ikke midler til tilnærme lsesvis bare å beskrive pavedømmets verdensomspennende virksomhet, store skapende handlinger og uforgjengelige fortjenester" (Gesch. der Stadt Rom im Mittelalter).

Men hvor meget mer velsignelsesrikt ville pavedømmet ikke kunne virke for menneskeheten, dersom alle land sluttet seg til Kristi Kirke, og hele verden ble én stor familie under ledelsen av Jesu stedfortreder? Hvor meget lettere vil det da ikke bli å opprettholde freden på jorden? ja muligens er dette den eneste vei til virkelig fred.

Da vil gå i oppfyllelse profetens vidunderlige visjon om det fjell Herrens hus skal være bygget på: "Og det skal skje i de siste dager (dvs. i den Nye Pakt), da skal Herrens husets berg være grunnfestet på bergenes topp og opphøyet over høydene, og alle hedningefolk skal strømme hen til det. Og mange folkeslag skal gå og si: Kom og la oss gå opp til Herrens berg, til Jakobs Guds hus, for at Han må lære oss sine veier, og vi vandre på hans stier. Fordi fra Sion skal utgå lov, og Herrens ord fra Jerusalem (Kirken, det nye Jerusalem). Og Han skal dømme mellom hedningefolkene og skifte rett for mange folkeslag, og de skal smede sine sverd om til bakker og sine spyd til vingårdskniver; et folk skal ikke løfte sverd mot et annet, og de skal ikke lenger lære å føre krig" (Es. 2, 2-4; sml. Mik. 4, 1-3).